

ION AGIRBICEANU OPERE
ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB SUPRAVEGHEREA
AUTORULUI

Coperta și supracoperta: *Cristea Miller*

ION AGIRBICEANU

OPERE 2

SCHIȚE ȘI

POVESTIRI * *

19 6 2

editura pentru literatura

MĂRIE

Să vezi numa cum a fost. Că știe Dumnezeu sfântul ce să zici? Poate așa a fost să fie voia lui. Da' n-a fost din neam. Pe asta una pun mâna la inimă și jur. Nevasta, măsa, drept c-a murit de mult, da' nu-n boala asta. Avea cu inima, zicea doftorul că i se bate inima. Nu știu cum va fi aceea, dar i-am ținut de tare multe ori luminarea, până ce-a-nchis ochii pentru totdeauna.

Marie era copilă de șase ani atunci. Și, la îngropare, nu i-a fost milă popii atâta de mine și de cei patru mai mari. Ci, când își oprea ochii la Marie, îi tremura glasul, se-năbușea ș-abia putea să mai cânte.

Că tremura săraca, în plânsul cu sughiț, de sălta cămășuța pe dânsa.

A crescut așa, tăcută, sfioasă, ca un om ce trăiește din mila altora. Vezi că eu nu prea stam pe-acasă, munceam săptămâna întreagă, și fata cea mai mare i de-o fire dușmănoasă, parcă nu mi-ar fi copil... Marie suferea, și nu zicea o vorbă legănată, suferea ca și când ar fi muștrat-o măsa cea ascunsă-n pământ. Și se făcea tot mai frumoasă, tot mai bună și mai harnică. Vezi dumneata, pe la noi vin vara domni de departe, din țări străine, și când o vedeau pe drum, ori la porțiță, se uitau mirați la ea, apoi priveau unii la alții. Iar când era unul singur cel ce trecea pe la noi, nu cuteza s-o privească mult.

Și așa, din mintea ei, s-a dedat de făcea niște flori ca acelea cu acul, de femeile celea mai avute erau mândre cu alțițele făcute de ea. Făcea bani frumoși, și pot să zic că și pe mine m-a ajutat, mai de multe ori. Și, cum sta cu ziulica de cap singură, a-nvățat de cânta așa cum numa privighetoarea în pădure cântă.

Cum zisei, pe la noi vin vara domni de departe; zic că pentru aer, că-i aer bun. Acuma, știe Dumnezeu, de-aceea, ori doară că n-au de lucru, și vreau să le mai treacă vremea.

Așa, acum prin cuptor vor fi doi ani, au venit unii din Țară, între ei unul tânăr, cu păr negru, așa de blând, de credeai că nu trăiește în lumea asta. Au venit să umble pe dealuri, să beie zăr, așa ca niște oameni ce nu știu greul vieții ăsteia... Da cel cu părul negru umbla mai mult singur. M-am întâlnit de multe ori cu el, și-mi părea că ochii i-a așa de tulburi câteodată... Era tânăr, și nu știu de ce-mi părea că mi-e milă de el.

Într-o sară stam la poartă cu doi vecini și mai pufăiam din lulele. Că era senin și o lună, de să nu-nchizi un ochi toată noaptea! Cu fumul se mai desprindea din colțul gurii și câte-o vorbă.

Marie torcea în curte și cânta. Pasămite de-aceea grăiam noi atât de rar.

Deodată băgăm de seamă că cineva se oprește în mijlocul drumului, cu fața spre curtea noastră, și rămâne așa, înlemnit. Dintâi credeam că-i vreun drumeț și nu știe unde să mâie peste noapte. Și când am văzut că nu se mai mișcă din loc, l-am întrebat că încătrău vrea să meargă.

E4 însă n-a răspuns nimic.

Un vecin îmi șopti să nu mai zic nimic, că-i nebun. El l-a văzut de multe ori cum tot trage la sămne și la linii pe hârtie. Alții zic că toată noaptea nu doarme, și că acasă la el are tot fel de fel de capete de oameni desemnate pe hârtie.

Era tânărul cela. Stătu el mult așa, în mijlocul drumului, apoi veni la noi și întrebă cu glas dulce, dulce:

— Cine cântă, bădicilor?

Nu puteai să nu-i răspunzi. Să-i fi văzut numa ochii rugători, și trebuia să faci orice-ar fi cerut.

— Fata mea, domnișorule. O cheamă Marie. Toarce în curte și cântă, că ce să facă singură? îi vine somnul dacă nu cântă.

Omul meu rămase foarte strâmtorat; se uita în pământ și nu știa ce să zică; ori nu cuteza. De multe ori se părea că vrea să plece, da-și pleca iar capul.

În urmă păru că-și adună toată puterea ce-o avea într-însul:

— Nu s-ar putea să iasă puțin până la poartă?

Am rămas uimit, și mi se-ntărea gândul că omul acesta într-adevăr e scrântit binișor. Da, ca să scap mai în grabă de el, am strigat fetei că s-aducă ulciorul cu apă până la portiță. Cântecul amuți și, pân-ai bate-n palmi, portița se deschise.

Ea dete bună sara, așa sfioasă cum a lăsat-o pe ea Dumnezeu, întinse ulciorul pe la cei ce vreau să beie, își ridică de trei ori pleoapele de pe ochii mari, plini de pace, și privi la străin. El nu era sătos, și fata se închină iar cu noapte bună, da' n-a mai cântat.

Din sara aceea n-am mai putut scăpa de domnișorul cel cu ochii negri. Tot mereu cu gura pe mine:

— Zău, bade, las să vin numa de câteva ori la dumneavoastră, să-ți văd mai bine fata, că vreau să fac un chip care să se mene întru toate cu ea.

Las că nu-i bine să-ți ieie nimeni chipul, că poți să te usuci și să rămâi și tu chip, da cine-a mai pomenit așa ceva cum zicea el? Fata să șadă dinaintea lui, și el să tot însămne pe hârtie! Asta nu se poate, și nu credeam că fata s-ar învoi.

Nu m-am dat învins până ce nu mi-a zis și fata:

— Bine, tată, ce-i într-asta, dacă dumnealui vrea să facă un chip?

Am stat încă mult în cumpănă, până ce nu mi-a spus o babă că se poate face cu trei bobi de linte și cu trei de mazăre să nu se prindă uscăciunea chipului făcut de trupul de pe care-a fost luat.

Atunci i-am zis să vie.

Gândește-te, a venit, tot la trei zile, patru săptămâni de zile. Și pentru vremea cât ținea fata opăcită de la lucrul ei, a vrut să-i plătească bani. Ferească sfântul, ce gânduri avea omul acela! Cine să se spurce cu bani pentru așa lucru?

Asta n-ar fi fost nimic, c-a umblat la casa noastră atâta vreme. Da Marie, știe Dumnezeu cum, a-nceput să-l iubească pe străinul acela. Era de șasesprezece ani trecută, și ea pân-atunci n-a vorbit cu niciun ficior pe lume, ci a stat tot așa, singură, a cusut ș-a cântat. Nici cu tânărul ăsta n-a prea vorbit; părea că-i taie cineva cuvântul, nu putea să spuie două-trei. Am fost și eu, mai de multe ori, de față, că zicea el să stau. Bun suflet! Știi, să nu scoată oamenii vești. Și vedeam așa: când el se uita mult la Marie, ochii ei nu știau încătrău să se uite, sau când dânsul lucra mai mult cu capul plecat, atunci ea își descărca toată pacea tulburată, din ochii mari, asupra lui.

Nu mă gândeam la nimic, că oricine s-ar fi uitat așa la el, cât era de frumos, de blând și de cuminte.

Da după ce-a isprăvit, după ce străinii plecară acasă, prin sat începu întâi să se șoptească, apoi să fiarbă că Marie așa, că Marie pe dincoala, cu tânărul acela.

Două femei știau mai mult: că s-au și sărutat, mai de multe ori. Eu nu credeam, da chiar de-ar fi sărutat-o o dată pe Marie, n-aș afla niciun păcat într-asta, că doar eu am văzut cât au fost de curați amândoi, mai ales el; părea că nu mai trăiește pe pământ.

Asta asculta și nu zicea nimic. Numa nopțile se

zvârcolea în pat, și când credea că eu am adormit, gemea înfundat, ca la o nenorocire mare.

Slăbise și vorbea de tot rar. Prin sat îi era greu să mai iasă. Și eu știam că nu-i vinovată, cum nu-i vinovat copilul care suge țâță, și tot nu-i puteam ajuta.

Într-o dimineață veni la mine, cu pas hotărât:

— Tată dragă, să mă ierți, dar eu nu mai pot sta acasă. Iacă, mă omoară gura lumii. Toți cred că-s, - of, Doamne, Doamne!

Și după ce-și conteni plânsul:

— Mă duc la oraș, slujnică. Acolo voi scăpa odată de gura lor.

Am răsuflat mai ușurat, când am văzut că poate să se ușureze și ea.

Un an de zile a mers bine. Avea plătuța ei, mâncare destulă. Se purta curățel îmbrăcată. Și se făcuse așa de frumoasă, de-mi era sfială parcă, unde n-am văzut-o de-un an, să-i zic pe nume.

Da stăpânii cei dintâi, după un an, se mutară din orașul acela, într-alt loc, departe, și Marie n-a vrut să meargă așa departe. Și-a căutat alt stăpân. Un domn cu nevastă și cu trei domnișoare mari.

Vedeam eu, acumă, că fata tot slăbește, ș-o întrebam, de câte ori mergeam pe la oraș:

— Cum o mai duci, tu Marie?

— Bine, tată, destul de bine, că lucru nu-i prea mult, și am și de mâncare destul. Numa domnișoarele îs rele, îs rele ca veninul! Să vezi dumneata, că nu mă pot vedea în ochi. Știe Dumnezeu de ce. Ar putea să-mi deie drumul, dacă nu le plac. Cu puterea nu slujește doară nimeni.

A răbdat mult, biata fată! Că dimineața, până se găteau domnișoarele, ea trebuia să stea un ceas pe-afară. N-o sufereau în casă! Și iarna, cum ieșea îmbrăcată subțire, ca de casă, și sta câte-un ceas afară, învinețea cumu-i pruna, și o dureau dinții de-atâta clănțănit.

În sările de iarnă, nu-i era slobod să mai puie un singur lemn pe foc, în cină, unde durmea, cât ce găta cu spălatul vaselor. Și de culcat, nu se putea culca de multe ori și până la 12, după miezul nopții chiar, că domnii stăteau de petreceri, și râdeau domnișoarele cu glasuri ascuțite.

Când își aducea hăinuțele din gerul de-afară și intra în ele, o prindeau junghiuri adânci.

Și astfel, de la o vreme, am băgat de seamă că prinde a tuși. Tușea și se îndoia de piept. Pe mine m-a junghiat atunci ceva nespus de dureros și i-am zis fetei atâta:

— Marie, mulțamește-te la domnul de slujit și să vii cu mine acasă. Va fi mai bine acolo.

Și dac-am adus-o acasă a mai umblat pe picioare două luni de zile. Apoi a căzut» la pat.

Tusa o săca văzând cu ochii, și se stingea rând pe rând toată frumusețea copilei mele, de-mi rămase numa o umbră din ea. Acuma nu mai vorbea nimeni de ea și de tânărul acela.

Răbda ea, biata, da câteodată lacrimile porneau să curgă de nu le mai putea opri. Și nu-i mai venea să se uite la cusături, îi era silă de pretine, părea așa de obosită ca și când ar fi trăit o sută de ani. Numa rar, rar fața suptă i se lumina ca de-o aducere-aminte, ochii, căzuți în cap, râdeau parcă, da numa pe câteva clipe, apoi iar se tulburau.

O jumătate de an a chinuit tot așa. Ar fi dorit să înlemnească de tot, să nu mai simtă nimic.

Într-o zi capăt veste să merg pân' la poștă, că mi-a sosit ceva. Era o lădiță de scânduri, bătută bine. Înăuntru lumina, cu ochii mari, plini de pace, cu obrajii aceia, cu părul acela, fata mea cea sănătoasă de odată, săraca mea Marie. Când a văzut ea chipul, zâmbetul și căldura care i se arătau mai nainte în ochi, acum i se iviră iarăși, și nu-i mai pieriră de pe față până ce închise ochii pentru totdeauna.

Am bătut chipul pe părete, de se putea uita la el, și mai mult ochii nu i s-au luat de-acolo, până ce nu i s-au stins de tot, nici lacrimi n-au izvorât mai mult din luminile ce se stingeau.

Dumnezeu să-i deie bine omului aceuia, pe unde va fi, că i-a făcut moartea ușoară! Am simțit eu că-i om de omenie, de când am vorbit mai de-aproape cu el.

Acuma mă duc să mai cumpăr, vezi dumneata, niște jolj, și obrăzar de-acela, și niște lumini. Am plecat de mult de-acasă, că-i departe, dar ajung eu până desară rândărat. Că aș vrea să-i fac, o înmormântare frumoasă. Vezi, că mi-a fost și dragă, ș-acuma o mănăcă pământul...

19 O 7

PĂRA

Ușa se deschide încet, și cineva dă binețe sfios, abia auzit.

— Da ce-i, lele, ce vânturi te-abat pe la noi?

— Rele, părinte, rele! Să-i spui lui Săndruț să nu mă mai bată, că să nu mă rabde Dumnezeu de nu-i fac una nefăcută!

— Asta să n-o faci! Niște soți altcum trăbă să se împace. Cum văd eu, și dumneata ești de vină, dacă vorbești astfel. Ești bună de ceartă. Vă sfădiți?

— Ce să ne sfădim?! Mă bate, părinte, de mă slutește! Mi-i frică să nu capăt o boală. Ș-avem copii! Ce să ne sfădim?! Că el te lasă să-i zici o vorbă? Știe satul cum mă poartă el pe mine, de zece ani de zile!

— De zece sunteți căsătoriți?

— De zece! Și ce mai iad! Așa trăbă să fie în iad, părinte!

— Da bine, muiere, din ce vă vine nențălegerea?

Femeia suspină, privește îndurerată și ridică din umeri. E pierită, suptă la obraz ca o bătrână.

— Din ce? Din nimica toată! zice că-s o sărântoacă ș-o golană, și mă-njură, de să-i dai cătran la gură, s-ar

aprinde. Eu mă trudesac acasă, ca vai de lume, că nu dă nimic pentru casă, ș-avem patru copii. Și el bate crâșmele și bea cu țiganii, că pân-aici a ajuns. Când vine, trăbă să fug la vecini cu copiii. Ia, azi n-am mai dat pe-acasă, de dimineață. Ce trai, părinte, că și câne să fii!...

Și femeia începe să se șteargă la ochi cu mâneca iiei. E desculță, cu o năframă veche, ieșită, pe cap.

— Auzi dumneata, tot rău ați dus-o?

— Tot! La trei săptămâni m-a bătut că nu i-a dat tata un vițel ce i-l făgăduise. Dar, arză-l focul, i-l dădea tata, numai, atunci, avea și el lipsă de bani. Când m-a luat, a știut că-s mai săracă decât el. Da' se lăuda că lui nu-i pasă de gura lumii, și tot mă ia. Și, vezi dumneata, m-a luat să-și bată joc de mine! Că n-am fost de aruncat nici eu. Știu oamenii cum am fost. Puteam să mă mărit și după alții. Da muma nu și nu, că ea știe ce-i sărăcia, să nu las norocul din mână! Să-l fi ars focul de noroc!...

Tare puțin se mai putea vedea din frumusețea de odată a muierii acesteia. Câteva trăsături și ochii, care acum erau plini de noapte.

— Ai fugit dumneata vreodată de la el?

— Fugit, da. Trebuia să fug. Să-l vezi dumneata când vine beat acasă, ai gândi că-i nebun, ori cuprins de Ucigă-l-toaca. Zbiară, răstoarnă tot, până pune mâna pe-un lemn. Atunci începe să izbească. Te turtește dacă nu fugi, că-i tare cât un bivol. Câteodată cade în curte, că-i loc țăpiș, și nu se mai poate ridica. Da răcnește de-acolo de gândești că-l junghie cineva: «Afară, afară din casă! Golano! Ticăloaso, tu!» Și nu adoarme ca alți oameni beți. Am mai văzut eu bețioși, da dorm cumu-i tunul. Țsta se zvârcolește până dimineața și nu poate dormi.

Portița curții se izbi tare. Femeia, îngălbinită, începu deodată să tremure.

— Vai, părinte, vine-aici! Păcatele mele, se vede c-a oblicit unde m-am dus. Totdeauna vine după mine, da mă

ascund oamenii, și nu mă lasă.

— N-ai nicio frică! Treci aici, și lasă să văd și eu ce-i cu omul dumitale.

Femeia trecu grabnic în altă odaie. Afară tot clănțănă zarul la ușă, și nu se deschidea. O înjurătură grozavă, tot afară. Apoi pași grei, izbiți, se aud în tindă, îi deschid ușa a doua, să vadă încătrău s-o ieie. Un ometeu cât toate zilele, mustăcios, încruntat la sprâncenele stufoase, mort de beat, intră. Ochii i se-nvârt cu greu în cap, ca două globurașe de sticlă pline cu apă tulbure. Se uită prostit.

— Unde-i, ha?

— Cine, mă omule?

— Muierea mea! A venit aici! Mi-au spus oamenii că la popă! apoi nu-i aici la popa?

Și el privi și mai prostește, ca o oaie zăpăcită.

— Te-ai prostit rău, frățioare! De ce nu lași Necuratului beutura? Iacă, te prostește de tot.

— Apoi bine, nu ești dumneata popa? Popa de la noi?

— Ba eu, măi creștine.

— Atunci aici trăbă să fie nemernica! Merge să mă pârască la popa! Dar io i-a popa ei!

Și bufni o altă înjurătură, și mai strașnică, și vru să plece s-o caute prin casă. Mă dau în cale-i.

— Și ce vrei dumneata acum cu dânsa?

— Să dau numa ochi cu ea, apoi a să vezi dumneata ce vreau! Că vezi, nu-i destul c-am luat-o săracă-lipită, acum umblă, - umbla-o-ar Sarsailă! - să mă pârască la popa. Că de-aia zice că s-a dus la popa.

— Auzi, bade, vezi-ți de drum, că ești beat ca un porc! Pe dumneata te-a pune Scaraotchi talpa-iadului, dacă mori! Așa să știi, că trăbă să te bată Dumnezeu! Îți lași copiii pe drumuri, îi scoți din casă în puterea nopții și-ți nenorocești muierea. De-aceea ți-a dat-o Dumnezeu?

— Vezi că nu mi-a dat-o nime. Eu am luat-o. Și-mi

pare rău, așa-mi pare de rău, că trăbă să beu, că mă arde durerea. Beu să mor, dacă nu mai pot trăi cu ea.

— Și de ce nu mai poți?

— Ha?

— De ce să nu poți trăi cu ea?

El se clătina să cadă.

— O, Doamne, Doamne! Mi s-a suit rău la cap! Da muieră-i de vină, că muieră-i pieleț de drac! Așa am apucat din bătrâni zicala.

Omul se clătina pe cele două lăstare, își mișcă greu ochii tulburi.

— Da zici c-aici șade popa? Ei, da nu se poate, uite, eu nu-l văd nicăiri. Și popa stă totdeauna la masă și scrie. Așa-i că nu-i aici?

Văzui că azi nu pot face nicio ispravă cu el. Trecui în odaia vecină și dădui drumul muierii să plece undeva, la vreo rudenie, până u-i dau drumul bărbatului. Mă întorsei apoi la rumân:

— Ai beut mult azi?

— Beut, și mai beu încă! Să mă trăsnească Dumnezeu de nu mai beu, până mă fac troacă de porci!

— Și de ce, măi creștine?

— Că nu-mi mai place de muieră! Că mi-a plăcut. Tare mi-a plăcut! Știe unul Dumnezeu cât! Da' nu știu ce-a venit peste noi. Vreun farmec ceva. Că deodată am început s-o urăsc. Și de moarte, nu numai așa!

Și cum își întoarse ochii pe fereastră, în uliță, își zări nevasta, ce se oprise să se plângă la o muieră. Îndată tresări, se îndreptă și deschise grabnic ușa.

— N-a fost la popa! M-au mințit câinii ăia. O prind acum ș-o bat de-o ia muma-dracului!

Femeia-l simți și o rupse la fugă fără splină. Bărbatul, în fugă, se prăvăli deodată în mijlocul drumului, lățindu-se în praf. Târziu, se ridică și, câne-cânește, se trase până la crâșmă.

Pentru dumneaei nu mai are niciun preț viața asta. De privește cu ochii mici, ca două capete galbene de viespe, în lume, vede lumea spălăcită, cum ar fi o măsură ce-a fost albastră odată dar acum nu mai are nicio culoare. Se și uită dumneaei încruntată la oameni, cu un dispreț rece, ce-l arată câteodată și prin ridicarea buzelor. Trece, în casă, de la vatră pe laviță, apoi merge iar la vatră, fără s-o întrebe cineva ce are. Nici că are dumneaei ceva, numai se urăște, că n-are nicio treabă. Pe-afară, într-un pui de ger de să-i facă nasul vânăt în două clipe, nu cutează să iasă. Mai strânge tăciunii de pe vatră, ia chiar în palmă jarul împrăștiat, fără s-o ardă, și-l aruncă în sobă. Apoi se uită la mîța ce-și ridică spinarea în semicerc și umblă s-o ajungă cu degetele noduroase, rășchirate.

— Cheeț!

Când, pe ușa deschisă, abia se deslușește, în frigul alb ce năvălește în casă, sluga voinică, bunica Iova clatină din cap, să vadă mai bine, și-i face apoi semn să se apropie.

— Dar... ai gătat-o?

— Nu chiar, bunico, nu chiar. Mai am de făcut trei găurele.

— Apoi, dacă le gați, mi-o aduci mie. Așa-i?

— Aduc, doar amândoi am vorbit. Va fi tare frumoasă!

— Noa, vezi! Cată să fie tare frumoasă.

Sluga își vede de lucru, iar bunica Iova se gândește la minunea ceea de fluieră, pe care i-a făgăduit-o unui nepotel, cel mai mic și cel din urmă care mai ținea la bunica. Cei mai rășăriți ascultau și nu prea de dânsa, dar mai ales nu prea stăteau de vorbă cu ea. Cel mai mic s-a supărat chiar acum, și, într-un plâns cu sughițuri, i-a spus mamei că nu se mai culcă în patul bunicii, că bunica-i suflă-n obraz.

Și-i bătrână, mânca-o-ar pământul s-o mănânce, de nu mai știi de multe ori ce s-alegi din vorbele ei. Mai aude și greu, pe lângă alt năcaz, și are doi obraji mâncați de strâmbuțele și pârlășele bătrâneții, de să fi apucat pe drumurile acelea o furnică, ar fi rătăcit ca printr-un labirint. O bărbiță ascuțită și-o gură curat ca de pungă ce-o desfaci cât țin baierile.

Nepoții îi iau dintr-o alunecare a mânuții creițaru) din pieptarul de lână, la care bunica ține foarte mult. Se gândește că cine știe ce cuceriri va face cu el. Când se pipăie, începând să spuie ce le-a cumpăra bunica pe creițar, nu mai e nici creițarul, nici nepotul. Și când răsar nepoții prin casă, întreabă de la vatră:

— Mă, care-ați furat creițarul?

— Eu nu l-am furat!

— Nici eu!

— Eu nici nu l-am văzut!

— Nici eu!

Dacă grijește mai bine de bănuț și le cumpără gogoroane roșii de zahăr, îi cheamă pe toți în jurul ei și desface tolcerașul de hârtie.

— Ție două, ție două, ție...

Dar n-apucă să spuie cât le va da tuturor, și cel mai ștrengar i-l zmâncește din mână și fuge afară. Ceilalți - după el. Bătrâna rămâne tare năcăjită, ia lemnul să alunge mâța de pe vatră, dar izbește în gol.

— Cheeț!

Când vin nepoții, întristați, în casă, bunica își ridică ochii.

— Ție datu-ți-a?

— Nu mi-a dat.

— Da' ție?

— Nici mie.

— Nici ție?

— Nici mie.

— Toate le-a mâncat el?

— Toate!

— Spartul, că parcă-i spart, de nu se mai satură! zice bunica Iova, și se jeluie la noru-sa.

— De, maică, ce să le faci, îs ca dracii...

— Ha? face bunica, și nu mai zice nimica.

Sara, când vine acasă feciorul, tatăl ștregarilor, se întoarce cu jalba către dânsul.

— Și care zici că le-a mâncat pe toate?

— Ioniță.

— Ioniță? Hm!

— El, că parcă-i spart, de nu se mai satură!

Și iară nu mai zice nimica. Vede dumneaei că Ioniță-i vinovatul, și alta ce i-ar mai fi trebuit?

La culcare-i de multe ori zarvă și-s plânsete aprinse. Cum sunt mulți, trebuie să se culce unul și cu bunica Iova. De dumneaei nu le place la niciunul, că adoarme îndată și horcăie de gândești că se-neacă. Soarta cade tot pe cel mic, că numai el poate fi convins.

— Cine nu se culcă cu bunica nu crește mare!

— Pe care n-ascultă, îl duce muma-pădurii!

Cei mai mari se izbesc pe jos și n-ascultă. Cel mai mic merge sfios lângă bunica.

Dacă se-ntâmplă și cu ăsta vreo neînțelegere, bunica se silește din răspuseri să dreagă ce-a stricat, să-l îmbune. Mai cu o jucărie, mai cu zahăr, dar tot mai mult cu vreun bănuț.

Când se-apropie însă Crăciunul, mai are și bunica ceva rost la casă. Că ceilalți ai casei au de lucru. Cine să steie-n toate sările să-i învețe colinde pe copii? Bunica Iova, că și așa n-are cu ce-și omorî vremea.

Și mai era ceva. În întunericul din casă, - numai focul în cuptor, - nepoții nu o văd pe bunica, ci-i aud glasul tainic, ca și când ar veni de după cuptor.

— Pe mine să mă-nveți o colindă frumoasă.

- Și pe mine, bunico.
 - Pe mine, știi, aia cu «doi boieri bogați».
 - Pe mine aia cu «mielu grasu, mielu frumosu».
- Numai cel mic se oprea la aceleași cuvinte:

— Pe mine... pe mine...

— Pe tine te-nvață bunica aia cu «doi oameni bătrâni»!

Bunica știe cuvintele, dar n-o mai ajută glasul să spuie cumu-i legea și melodia. Că începe încet, pe nas, cu gura aproape închisă, de ți se pare că, într-adevăr, glasul vine nu numai de după cuptor, ci și dintr-altă lume, adus de un vânt încet și slab. După ce mârâie așa, pe nas, mâncând cuvintele, făcând să se-audă numai în răstimpuri vreo silabă mai clară, trece la alt colind, cu altă melodie, pe când nepoțelul a cărui cântare s-a gătat rămâne plin de ciudă, gata să plângă.

— Cum ai zis, bunico, după «doi boieri»?

— Vezi bine, așa trăbă, «doi boieri»!

— Da după asta ce vine?

— «Bogați.» «Doi boieri bogați, Domnului nostru»...

Și bunica trebuie, în urma urmelor, să spuie numai cuvintele, fără cântec. Numai c-aicise-ncurcă dumneaei, că fără arie nu prea află cuvintele. Astfel, colindă de la-nceput până la cuvântul cu pricina, apoi îl spune tare. E migălos și merge încet, încât ceilalți își pierd răbdarea.

— El știe destul, bunico. Acum, pe mine.

— Pe tine te-nvață bunica.

Al celui mic e colindul cel mai scurt. Bunica i-l colindă dintr-o ruptoare:

Doi oameni bătrâni, Hai de dați în câni, Că de ne-or mușca, Voi de dracu-ți da.

Cei mai mari râd de colindul ăsta, dar bunica le spune că-i tare frumos și-l îmbună pe cel mic.

Cu sara de cap, stau în jurul ei, la vatră, și, încetul cu încetul, învață colindele. Numai vorbele de mulțumită le

mai trebuie. Aici, bunica Iova știe numai atât:

Dă-mi colăcelu, Că mă strânge geru. Dă-mi un covrig,
Că mor de frig.

Dar celor mai mari nu le place. Auziseră ei altfel de
mulțumite de la colindători... Cel mai mic, însă, e îndestulit
și cearcă să spuie cuvintele:

Dă-mi lăcelu, Mă cinge gelu...

Dar când știi colindele, vine altă greutate. Toți cinci
nu pot merge laolaltă, ci doi cu doi.

— Eu mă duc cu Ioniță.

— Și eu mă duc cu Ioniță.

— Ba eu mă duc cu Ioniță.

Toți ar voi să meargă cu Ioniță, că el e cel mai viteaz
- nu i-i frică de niciun câne. Apoi, el știe colindul de nu se-
mpiedică niciodată. Bunica-ncearcă să-i îmbune:

— Că toți nu puteți merge cu Ioniță!

— Că eu mă duc, bunico, cu el!

— Ba eu!

Și câte doi încep să plângă deodată. Ioniță, simțindu-
și superioritatea, zice dârz:

— Cu plângoci nu mă duc la colindat!

Și câte doi înceată deodată, grăbind să-și șteargă
lacrămile. Bunica-i împarte în două, ținând pe cel mai mic
în poală.

— Voi mergeți laolaltă, și dă pe doi la o parte. Și voi
laolaltă, și dă de altă parte pe ceilalți doi. Apoi întreabă:
Bine va fi așa? Tu ești cu Ioniță, pentru că Ioniță-i mai
mare, și tu mai mic, și te apără de câni. Tu ești cu Niculae,
pentru că tu ești fată, și el e ficior, și te apără de câni. Bine
va fi așa?

Cei din păreche se uită unul la altul, măsurându-se,
parcă nu s-ar mai fi văzut.

— Bine, bunică!

Dar în clipa asta începe să țipe cel din poală, care se
vede deodată rămas singur, fără soț. Dar bunica Iova îl

îmbună:

— Noi mergem amândoi, taci tu, puiule!

Ziua cea mai neliniștită pentru bunica Iova e însă Ajunul Crăciunului.

— Azi-i ajunul lui Crăciun, așa-i, bunico?

— Așa-i!

— Azi mergem la colindat, așa-i, bunico?

— Așa-i!

Și sar cu toții de sub Țolul cald, pe când în ochiul de fereastră abia se crapă de ziuă.

Bătele li le taie sluga, din grămada de lemne din curte, dar trebuie să răteze bunica la ele, până sunt pe-o formă de lungi, ca să-i încete din plâns.

O trag pe bunica Iova de mânecă, în unghere, să facă repetiție, și, cât ce gată, zup, în curte și la portiță, să vadă: nu se mai face sară?

Mama copiilor are de lucru cu pâinea, cu covrigii și colăceii. Cine să grijească de haine mai groase pentru copilașii ce-or porni la colindat?

Bunica aduce un clichin vechi, mare.

— Care-l vrea pe ăsta?

Și toți se-ndeașă, împingându-se, plângând. Dar cel îmbrăcat, când vede că nu-și poate mișca mâinile, începe el să plângă în locul celor ce-au rămas despoiați. Atunci bunica e numai gură și numai mână. Îmbracă pe unul, îl dezbracă și pune haina pe altul, și tot așa, până nu mai poate, și iese mama, plină de făină, din cămară.

— Care nu se-mbracă nu merge la colindat!

Atunci tac toți, tăcerea peștelui, stau neclintiți, de-i poate grămădi cu hainele bunica după bunul ei plac. Groși, ca umpluți cu paie, cu traista după cap, cu bătele în mână, stau lângă ușă.

— Încă n-a însărat, bunico?

— Nu încă.

— Dar însăre, așa-i, bunico?

— Așa.

Și vreunul, ca să vadă, iese afară... Al doilea, după el... Al treilea, tot așa... Al patrulea... Cel mai mic începe să plângă, că s-au dus la colindat. Bunica iese după ei, și, într-un ajun de Crăciun, îi aduce în casă de treizeci de ori, ca să tacă cel mic.

Când mama, colo, dup-amiază, nu mai poate auzi ușa Izbindu-se, vine și-i spune:

— Să meargă acum! Niște copii ca ei, ce să mai aștepte? Pentru ei a sosit Crăciunul.

Și bunica Iova, de voie, de nevoie, trebuie să se înfășoare în cojocel, cu cel mai mic cu tot, și să lunece până în vecini, să colinde și neamul ăsta îndărătnic.

Atâta-i slujba bunicii Iova: când se-apropie Crăciunul și până pleacă nepoții la colindat. Când se-ntorc, își spun vitejiile părinților, nu bunicii, care rămâne iarăși la vatră, gândindu-se poate departe, în urmă, la alte vremi, ori poate negândindu-se la nimic. Dar, de la o vreme, cum băieții n-o mai bagă în seamă, ci colindă pe tata și pe mama, bunica își pune mâna în sân.

— Care colindă și pe bunica, îi dă bunica un creițar!

Și nepoții vin, și cei mai mari încep colindul lor cu «stratul de busuioc», cu «cărarea prin mijloc», cu «leagănul de mătase».

Dar în leagăn cine șade?

Șade buna fată dalbă.

Tot șade și chindisește...

Părinții râd, și bunica le dă bănuțul, dar trebuie să mai scoată din fundul pământului încă doi, pentru ceilalți.

După asta, bunica Iova are pace până la Crăciunul celălalt, de-l va mai ajunge... N-are ce face, n-o întreabă nimeni de nimic, ci trece de la vatră la laviță, și de la laviță la vatră, privind la lumea asta ce-i pare așa de ștearsă, ca o măsurită ce-a fost albastră odată, dar acum nu mai are nicio culoare...

INTRE MIEI

— Da cu dumneata ce-i?

— Am venit și io să mă grijăsc. Vezi că frate-meu și muierea frate-meu nu m-au lăsat până acum. Zice că popa de-aia-i popă, să vie la om acasă să-l spovedească. Da' io tot am gândit că, până pot, să vin io.

E o femeie scurtă, groasă; de-abia poate merge pe picioare; se vede c-o dor picioarele.

— Ești măritată dumneata?

Muierea privește înainte cu ochii mari, holbați ca la broască. Niște ochi mari ca de buhă. Zice, ridicându-și puțin mâna:

— Ba nu sunt! Că io nu m-am măritat niciodată. Vezi c-am apucat așa, beteagă, din tinerețe. Că frate-meu se arată el că-i om de omenie, îi place să stea între oameni detreabă, da nu știe nime ce inimă are. Vezi că el m-a bătut, de mult, de m-a vătămat. De-atunci, iac-așa, fac și eu umbră pământului.

— Stai într-o casă cu el?

— Ba nu, că pe mine m-a pus într-o colibă deoparte. Zice că bună-s io ș-acolo. Partea mea de avere, dacă nu m-am măritat, i-am dat-o lui. Așa, preț de vreo patruzeci de zloți. Acuma, la-nceput, mi-a dat el chită, da după ce-a văzut că trec ani și nu mai mor, s-a apucat de-i tot mânios pe mine. Dar averea i-a fost bună!

— Bine, muiere, d-apoi umblă de-ți ia partea-napoi, dacă te chinuie. De ce mai stai cu el?

— Umblă, da pe un să umbli? Că dumneata nici n-ai fost pe unde șădem noi. Acolo suntem ca-n pustiu. Că-i numa casa noastră și muntele. Nici cu oameni nu prea vorbesc, decât rar. Un să umbli?

Glasul i se face tot mai moale, de la o vreme, șoptit. Se așază pe-o treaptă și-și razimă bâta lângă dânsa. Pe ochii sticliți i se lasă parcă așa ca un vâl subțire, ca de

păianjen.

— Acuma, frate-meu închide și oile, și mieii cu mine în casă! zice că-i rece încă, și afară nu le umblă bine. Acuma, noaptea ar mai merge, da ziua nici nu cutez să deschid ușa, de miei, c-odată-i scap afară. Ş-apoi, s-auzi atunci pe muieră frate-meu, că i s-aprinde gura! Mă blastămă ca pe muma-pădurii. Că io dau să prind mielul, da' nu-l pot, și ea încă nu-l poate, că-i beteagă, și mielul merge de suge. Și ei mulg oile acum, să facă brânză nouă.

Femeia tace și privește holbat înainte. Apoi gâtul i se încovoiaie, și ochii i se opresc asupra pântecelui.

— Vezi, că nu pot fugi să-l prind, că-s vătămată, îs legată, ia vezi, pe-aici, că de nu, m-aș lăți îndată, ca o broască. Nici nu cutez să mă dezleg, numa când se rupe vreo cârpă. Că muieră frate-meu nu-mi ajută niciodată să mă leg. Când se-ntâmplă să mă vadă așa, dezlegată, își face cruce și zice «Piei, Satano!», ș-acolo mă iartă. Vezi că, să fie cu iertare, io-s stricată rău. Că m-a bătut frate-meu de mai m-a omorât. Și n-a adus nicio babă să mă lege, m-a lăsat așa, în drum, de mi s-a-ntunecat înaintea ochilor.

— Cine ți-e frate?

— Da Simion!

— Care Simion?

— D-apoi știi, rogu-te, ăla care ajută clopotarului să tragă clopotele. C-așa, s-ar băga el între oameni de omenie, da' n-ar fi vrednic să intre nici în biserică.

— Unul mare, zdravăn?

Femeia clătește din cap, năcăjită că n-o înțăleg.

— Știi, ăla care s-a bătut în mijlocul drumului cu a Linii. Zdravăn, da, și tare. Când îți pune un pumn, te și deșală. Și-i pizmaș de i se face inima numa cât o nucă. Și pe dumneata ține pizmă. Așa-i el, rău. Acuma, știi când ai venit să spovedești pe muieră Pruncului. I-au spus oamenii că ești pe-aici, să te cheme și la Lina, la muieră-sa. Dar el a răs întâi, așa cum știe el. Că nu râde ca

oamenii, ci numa se strâmbă. După aia s-a mâniat ș-a zis să-i deie pace, că nu-l aduce pe popa acum, adică pe dumneata. A zis așa: «L-oi aduce eu de altă dată, să mai facă o plimbare, că și așa înțepeneste cât tot stă la masă». Și nu te-a chemat. Acuma, dumneata știi cât drum e până acolo.

Eram gata să merg la biserică s-o ovedesc. Bătrâna se ridică cu greu și pornește încet, călejând ca pe spini.

— Ș-acum am plecat de-acasă fără știrea lor. Că nu le place să merg nicăiri. Zic că scot vorbe rele despre ei. Da' io nu spun, numa ce-i adevărat. Și tot stau să-mi scoată ochii, când mă văd că vorbesc cu cineva. Mă fac cățea și spun că nu-s vrednică să mânc chită.

În biserică trec în altar, după carte și patrafir. Muierea rămâne în tinda femeilor, vorbind, ca și afară, de frate-său și de muierea frate-său.

După spovedanie, afară, îi dau povețe:

— Vezi dumneata, trăbă să mai rabzi, n-ai ce face. N-a fi nici Simion așa de rău cum îl spui dumneata. Apoi, femeia lui e bolnăvicioasă, și oamenii bolnavi îs răutăcioși de felul lor.

— D-apoi doară rabd destul! Ca broasca, nu altfel. Da muierea frate-meu de ce tot zice că nu-s vrednică să mânc chită? Că lor le-am dat avere, să mă ție. Și nu mă țin nici așa în cinste, că le grijesc vaca. În toată vara stau pe-o coastă, cu vaca lor. Și lapte, mie nu-mi dau nimic. Vezi, nici în biserică nu pot veni, pentru vaca lor. Au trecut doi ani de când n-am fost la biserică. Iarna, aș mai putea veni, da' n-am ce-mi lua în picioare și n-am cu ce mă-mbrăca. Haine nu mi-a făcut frate-meu niciodată. Și, vezi, când i-am dat averea, și asta am dat-o la-nvoială: precum că el să-mi deie două părechi de opinci în tot anu, câte zile-oi mai avea.

— Bătrâna se oprește și prinde cu mâna dreaptă mâneca stângă.

— Vezi, numa iia asta o am, de dai Doamne. Altele nu.

Mi-am făcut legători din ele, când s-au rupt. Că-mi trăbă tare multe legători, pe unde-s vătămată.

— De ce te-a bătut Simion?

— Vezi că io, dintâi, n-am vrut să-i dau partea mea lui, ci la alt frate. Că io-s mai bătrână ca Simion, și-l știam de mic ce fiere mare are. Dar odată a venit beat, ș-atunci m-a nenorocit. A trebuit să i-o dau lui, că să-l fi văzut dumneata numa cum se uita la om, te lua o groază!... Da încă dacă mai și da cu pumnul! De-atunci îs la el, și tot așteaptă să mor odată. Ei nu zic, dar eu înțăleg că el, și muierea-sa, și fata lui asta o așteaptă. Înțăleg din cum se uită la mine și zic că nu-s vrednică să mânc chită. Dar acum mi-i frică de una: Când oi da să intru în casă, știu că scap un miel să iasă. Ș-atunci muierea frate-meu iar mă-njură, și eu știu că iar mă mâniu și mă amărăsc. Și, vezi dumneata, n-aș vrea, mânca-m-ar pământul, să mă păcătuiesc ș-acuma, după sfânta grijanie.

— D-apoi bine, ș-acum ești cu miei într-o casă?

— Vezi bine că-s. Dorm acolo, cu ei, mai de douăsprezece săptămâni, de-i o duhoare acolo, de-mi vine câteodată să amețesc. Și muierea frate-meu nu curăță, nici fată-sa, iar eu nu pot ridica nimic, că-s ruptă rău în bătaie, astupa-m-ar pământul să mă astupe!

Și, încet, încet, ca în vis, sprijinită-n cârje, bătrâna pleacă spre casă, într-o ploaie mărunță, pe care, de bună seamă, nici n-o vede, nici n-o simțește. Nu se uită în laturi, deși n-a mai văzut locurile astea, din satul ei, de doi ani de zile. Se gândește poate cum va face să nu-i scape mielul, când va deschide ușa, să nu i se mai deie prilej de amăreală.

Și, privind-o, în suflet mi se coboară o durere adâncă pentru sufletul îndobitocit al unui om cum e frate-său Simion.

19 O 7

DOAMNA CĂTĂLINĂ

S-a lăsat negură deasă de pe dealurile împădurite de lângă drum, tot mai în jos, pe vale. De-abia se mai zărește la câțiva pași. Dar caii, înfierbântați, aleargă, frământându-se în galop, pe drumul îngust, ca pe-o cale cunoscută. Sania lunecă neted, ca pe luciul apei o barcă ușoară. La cotituri, pe sub colțuri de stâncă îmbrăcate în sloiuri de gheață, cârmim repede, cât ai clipi.

— Mi-i frică, baciule, c-odată ne vom trezi cu capul în gheață, în fundul văii.

Baciul aruncă ochii la stânga.

— Când e atâta nea, să n-ai teamă! Iată, s-a făcut părete la marginea de jos a drumului. Nu se poate răsturna.

Privim tăcuți înainte, și, în răstimpuri, ne strângem mai bine în bunzile mari, blănite. Baciul își duce mâna la mustățile înghețate, țațene, ce-i cad peste gură.

— E ger, nu glumă! Iată cum s-au ghemuit mustățile sub nas. Da fie, că mie-mi place! Îți pare că-mpungi cu ele.

Și începe să râdă.

— Avem noroc că-i drumul bun, zic eu. Altfel, cu toată găteala noastră, nu ne-ar merge bine.

Baciul nu răspunde nimic. Cu capul în piept, își umple pipa. Freacă un chibrit și începe să-i clatine flacăra deasupra pipei, ocrotind-o cu căușul pumnului. Negura deasă ne învăluie tot mai tare.

— N-ar fi bine, baciule, s-aprinzi lămpașul de gaz? De-aici încolo au să vie câteva locuri rele.

— Nu-i de lipsă! De altfel, iarna nu prea purtăm lămpașe. Luminează neaua destul.

Și iar tace, cu ochii duși pe drum înainte. După un răstimp zice:

— Mă tot gândesc eu la ceva. Iată, așa drum de sanie a trebuit să fie odată pe-aici, ca acuma. Poate și mai bun. Și parc-aș auzi, parc-aș vedea o sanie cu patru cai, cum zboară întâia oară pe drumul ăsta la vale, să nu se mai

întoarcă.

— Ce sanie, baciule?

— Sania cu care-a dus Șaguna pe doamna noastră, pe Cătălină Varga. Dă-i mult de-atunci, eu să fi fost de patrusprezece ani. Da drumul de sanie a trebuit să fie tare bun. Altfel nu cred c-ar fi cutezat.

— Ce să cuteze?

— Să ducă pe Doamna Cătălină. Caii, se vede, încă au fost de soi. Nu-i mai țin minte cum au fost. Da cum s-a prins un ficior să ție de sanie, n-a făcut nici trei pași și-a rămas în patru brânci, lătit în zăpadă, ca o broască. Oamenii au rămas înlemniți, și când au început să se frământa și să fiarbă vorbele, sania nu se mai vedea!

Mergem fără zgomot, într-o liniște înghețată parcă. Numai de pe culmile înalte, pe care străjuie brazii întunecați, vine, în răstimpuri, câte-un freamăt, surd, rece, ca o înfiorare. Și, din când în când, calul șarg, de la stânga, sforăie pe nări. Frigul mă pătrunde încet, întâi ca o răcoare subțire, apoi ca o răsuflare de gheață. Și mai avem mult până acasă.

Baciul pare că-i dus departe cu gândul. Mă gândesc că poate la sania aceea cu Cătălină. Întru târziu își îndeasă pipa stinsă în tureacul cizmei și zice:

— Acum e liniște pe-aici. Iacă, nu te-ntâlnești c-un pui de om, tot drumul. Nici urlet de lup, nimic nu s-aude. Dar odată umblau ștafetele, pe drumul ăsta, luni și ani de-a rândul, de nu mai conteneau.

Îl întreb deodată:

— Cum a fost, baciule, cu Doamna Cătălină ceea?

— Hoho, asta-i poveste lungă. Adică vorba vine că-i poveste. Da' n-a fost poveste. A fost istorie adevărată. Numa cât eu nu mai țin minte decât puțin din ce a fost odată. Eram tânăr pe-atunci, – să fi avut vreo cincisprezece ani.

— Bine, da tot știi cine-a fost femeia aceea!

— Chiar asta una n-a ști nime să ți-o spuie! Că ce făcea dânsa știu eu și știu și alții. Da' cine-a fost nu știe nime.

— Și ce făcea Doamna Cătălină, pe-aici, prin munți?

— Ce să facă? Purta pâra oamenilor cu fescușu. Da vezi, ca să-nțalegi asta trăbă să știi alte lucruri, pe care și eu numa din auzite le cunosc. Acuma, trăbă să știi, zice baciul, trăgându-și capul în bundă, că rumânii din părțile astea, buciumanii, nu făceau robotă, ca într-alte părți. Aici n-au fost grofi și baroni. Aici era mai mare fescușu. Lui trebuia să-i deie buciumanii, pe tot anul, patru funți de aur. Atâta. Și tot așa era cu cărpinișenii, și cu abrudștenii. Acuma, de când vor fi rămas ei așa, nu se știe. Da, cu vreo zece ani înainte de revoluție, așa auzeam pe tata spunând, că s-au cercat domnii cei mari să ne puie și pe noi la robotă. Și-atunci, ce-or fi dres ei, ce nu, ne trezim numătr-o zi, - într-o zi de vară, - că pe drumul țării, dinspre Dealu-Mare, vin o grămadă de cătane. Dar ai noștri simțiseră, se vede, înainte. Unu, - îi zicea Manasie Cosma, - cu câteva zile înainte umblase prin toate satele Buciumului și strânsese vreo două sute de oameni. Vin ele cătanele și trec prin Cerbu. Ai noștri îi așteptau în Bucium-sat. Și-a fost pus Cosma Manasie o prăjină mare, și-n prăjina ceea un ban de trei mariași, în calea lor. Cică să se oprească, să nu deie mai departe, că va fi rău de cătane. În fruntea lor venea un căpitan, unu Vizner. Dădu poruncă să vie toți bărbații, cu mâna goală, fără arme, că are să le deie porunci de lampăratul. Da Cosma se vede că știa ce-s poruncile alea. Le face sămn din ochi la oameni să stea departe, și el, în mână cu hârtiile noastre, cu privilegiile vechi, s-apropie de căpitan. «Noi știm că vreți să ne faceți roboțași. Da' nu veți putea! Noi avem aici cărți de la craii de demult. Noi la asta nu ne în voim!» Și rămase drept dinaintea lui. Atunci, căpitanul Vizner, spun oamenii, a dat să-i smulgă hârtiile din mână. Da' n-a putut. Și, de ciudă,

călare cum era, a-nceput să-i deie cu sabia-n cap, lui Cosma. Dar ăsta i-a prins repede frânele calului, și animalul, rănit de zăbale, s-a ridicat în două picioare. Cine știe ce s-ar fi ales de nu săreau cătanele să-l lege pe Manasie Cosma! Că era om aspru ăsta!

— Baciul tace, îndurerat la față, căutând cu ochii ca și când ar fi vrut să-l vadă pe Cosma.

— Și nu era cine știe ce om, adaugă el. Era uscățiv, tras la față, dar avea niște ochi întunecați, de te sfredeleau până-n inimă, când se uita la tine! Strașnici ochi! Atunci n-avea nici treizeci de ani. Da-n urmă l-am apucat și eu, că umbla în cârji, la cerșit. Vezi că l-au nenorocit atunci în bătai, bată-i puterile lui Dumnezeu să-i bată!

Și baciul tace iar, privind aiurit în vale, la stânga. Și cum stam așa, pe gânduri, sania scobâlți deodată subț buza drumului.

— Trage la dreapta, adormitul, fire-ai!... acum era să-ți spun una. Dracu' te pune s-adormi!

Sluga zmxnci de hățuri, arzând deodată caii cu biciul, ș-am scăpat teferi.

Ca trezit de izbitura saniei, baciul începe iar:

— Cât ce-au pus mâna pe Cosma, ceilalți - atâta le-a fost. Au rupt-o la fugă. Da călăreții-i înconjurară grabnic fi-i aduseră în sat. I-au încuiat în grajduri, ca pe vite, și le-au pus străji de pază - câte patru cătane cu puștile pline. Iar domnii, căpitanii, au chemat îndată pe judele satului ș-au poruncit să le deie cinci capete de vită. Ce-a urmat apoi cu oamenii a fost o rușine. Rând pe rând îi scoteau din grajduri, și niciunul nu scăpa din cincizeci de bețe pe trupul gol. Lui Manasie Cosma i-au dat o sută-n cap. Da l-au și mâncat fript.

N-a mai fost bun de nimic, că l-au rupt tot, ș-a trebuit să umble în cârji și să cerșească în toată viața lui. Și i-au rămas copiii și nevasta pe drumuri. Cât gândești c-a ținut schingiuirea ceea? Cinci zile în capăt! Și în vremea asta

cătanele beau și mâncau, iar cei bătuți trebuiau să spuie că se-nvoiesc la robotă de șase săptămâni pe an. La lucru departe, la pădurile fescușului din Ofenbaia.

Da' pe urma lui Manasie Cosma, cel chilăvit, au luat alții privilegiile celea vechi în mână, ș-au început să bată drumurile, să scape pe oameni de robota asta nouă. La Bălgrad, la Aiud și-ntr-alte părți au umblat aceștia. Numa cât nu era nimeni să-i asculte. Domnii se-nvârteau într-un călcâi și-i lăsau pe rumâni să stea năuciți, cu căciulile în mână, până venea vreun pandur și-i dădea afară.

Ci iată că-ntr-o sară, trei bărbați se-ntorc de la Aiud însoțiți de-o femeie, de-o doamnă. S-a legat de ei acolo, - **n** Aiud, și spunea că dânsa are să-i scape pe rumâni de robota asta nouă. Și iacă, oamenii aceia n-au întrebat-o «Tu cine ești?», nici nu le-a venit o clipă să se-ndoiască de gândul ei cel bun. Au adus-o-n sat la dânsii, fără să știe nici cum o cheamă. Se vede că-i fărmeCASE cu privirea, că n-avea privire femeiască. Așa ochi nu s-au mai pomenit! Și așa glas, de părea un cântec, și totuși, când îl auzeai, nu puteai să zici că ce spune femeia ceea nu-i „it. Astfel, în scurtă vreme, ea a fost stăpână pe saastea.

— Da **i**, baciule, îl întreb, nici mai târziu n-au știut oamenii de unde-a venit și cine-a fost Cătălină ceea?

Baciul clatină din cap, strângându-se mai bine în bundă.

— Niciodată! Începură unii să bănuiască, la-nceput, că poate să fie vreun șpion îmbrăcat în haine femeiești. Că ea, vreo opt ani, cât a stat în satele noastre, n-a locuit decât singură într-o casă. O chemau oamenii mai avuți să vie să stea cu ei, dar ea nu voia. Și mulți spuneau că, noaptea târziu, în casa ei, se vedea lumină mare, ca și când ar fi fost o vâlvătaie de foc, care se-nălța și apoi scădea repede, ca și când s-ar fi pus deasupra aripi mari, întunecate. Era tânără, și, cât mi-aduc eu aminte, tare frumoasă femeie, da vorbe femeiești, de dragoste, din gura

ei, n-a auzit nimeni. Și erau pe-atunci mulți junișani care-i dădeau târcoale, care-ar fi vrut să se prindă-n vorbă cu ea. Da Doamna Cătălină, ca și când n-ar fi fost femeie! Alte gânduri se vede c-o munceau pe dânsa, și ochii ei ardeau totdeauna, ca de-un foc ascuns. Și-mi aduc aminte că era mai mult supărată decât voioasă.

La două-trei luni, cu bani strânși de pe la oameni, pornea, cu doi-trei rumâni, să câștige dreptățile pierdute. Da de prin Bălgrad ori Aiud, – după ce vorbea pe-aici, ea știe cu cine, – pe bărbați îi trimitea acasă, și spunea că are să meargă mai departe, poate până și la împăratul. Și iarăși, târziu, la o lună, două, se întorcea, schimbată tare. Atunci, zile întregi nu vorbea cu nimeni, orice-ai fi întrebat-o, ci sta în casă, ori umbla singură prin munți. Și părea foarte abătută. Oamenii se gândeau că, de bună seamă, n-a putut isprăvi nimic. Dar erau și alții care socoteau că femeia asta poate are drăguț, pe undeva departe, și, din când în când, trăbă să meargă să-l vadă; iar alții credeau că poate are copii, și dorul lor o duce Dumnezeu știe pe unde.

În zilele dintâi după întoarcere, părea că nu se mai gândește deloc la nedreptățile ce i s-au făcut poporului, și greu de tot putea vreun om să-i amintească de vechea ei datorință, ce de bunăvoie și-o luase pe cap.

Era destul însă o vorbă, o amintire despre această datorință, și Cătălină era iar Doamna noastră cea de demult, ochii i se-aprindeau iar, și sfaturile cu unii și cu alții se începeau din nou.

Baciul își trage pipa din tureacul cizmei, îi dă tabac din beșica de porc, freacă un chibrit și-i dă foc. Nu mai e mult până acasă, și privind zadarnic prin negură, să deslușesc pădurile din jur, mă chinuie dorința să mai aflu câte ceva despre această femeie, care, odată, a fost stăpână pe satele astea. Baciul însă nu așteaptă întrebarea mea.

— Odată, zice el, țin minte, era o iarnă strașnică. Asta de-acum poate fi numa puiul aceleia. Și, în puterea gerului, am trebuit să ne luăm săcurile în spate, să trecem munții, să facem stânjeni la pădurile fescușului din Ofenbaia. Când am ajuns noi acolo, după multe rătăcirii prin cețurile grele ale munților, era o sumedenie de rumâni la lucru, din multe părți adunați. Și răsunau pădurile-n departe de ploaia de lovituri ce cădeau în trupini bătrâne, de ferestraie late ce intrau adânc în lemnul mirositor, inelat al bradului, de prăvălirea cu vuiet mare a vrunei uriaș de-acela, ce-a stat poate veacuri cu creștetul în cer. Strigătele omenеști se-amestecau cu huietul acesta într-o învălmășeală ce clocotea parcă.

Vin spanii și ne pun la brazdă și pe noi, și ne pierdem în mulțimea oamenilor. Da' n-am tăiat noi așa, preț de-o jumătate de ceas, și numa ce luăm sama că și ici, și colo munca înceată, rumânii rămân drepți, cu săcurea pe umăr, și, într-o târziu, auzim strigăte de: «Ura! Trăiască!» Ne întrebăm noi, din ochi, că ce să fie, și, în așteptare, ne punem săcurile subsuoară. Și numa iată că s-apropie și de noi, călare pe un cal mic, de munte, Doamna Cătălină. Se oprește în fața noastră ș-o auzim strigându-ne: «Cine mai dă odată cu săcurea e un mișel și un vai-de-capul-lui! Voi nu mai trăbă s-ascultați de cei ce vă calcă în picioare drepturile!» Era aprinsă la față, și ochii-i ardeau cum n-am văzut-o niciodată. De unde-a fi venit? Cum a fi răsărit acolo? Noi am lăsat-o în sat când am plecat...

Și iată așa, oamenii au ascultat-o atunci ca pe-un sfânt, și-au adunat merindele și-au plecat la vetrele lor. Spanii s-au împrăștiat ca puii de potârniche, iar Doamna Cătălină, parcă o înghițise pământul! Din ziua aceea, noi, din părțile noastre, n-am mai mers la stânjeni niciodată.

De astea făcea multe Doamna Cătălină. Și nu se temea. Asta-i, femeia aceea nu știa ce-i frica. Și domnii cei mari n-o puteau suferi odată cu capul. Cereau s-o prindă,

dar în munții noștri, unde era ea, n-a cutezat să se apropie nimeni de dânsa, pân-a venit Șaguna și-a dus-o.

Baciul se oprește aci, când sania lunecă peste podul din capul satului.

— În ia-sară să le dai și ovăz la cai, măi Petre, zice către slugă. Să le dai, că-s vrednici, săracii.

— Oamenii n-au știut nimic, că Șaguna de-aceea va veni, s-o ducă pe Cătălină? îl întreb eu.

— Vezi bine că nu! Mi se pare c-a fost chiar la Bobotează. Așa, da, la Bobotează. Se zvonise că vine un popă mare la biserică, la Izbita, să sfințească apa. Și să vie cât de mulți oameni, să-i facă o primire strălucită. Așa, am mers și eu, și au venit oameni și din alte sate. Și s-a gătat sfințitul apei, și slujba în biserică, ș-atunci Șaguna a luat pe Doamna Cătălină de braț ș-a plecat cu ea spre casa popii de-aici, a popii Sârbu. Noi credeam că merg să prânzească la părintele. Da, la poartă, s-au oprit. Aici era gata sania cu patru cai. Șaguna i-a spus popii ceva încet la ureche, au suit-o amândoi repede în sanie ș-au pierit. Ehei! Cine știe, dacă rămânea ea la noi, ce se-ntâmpla... Poate scăpăm mai iute de greutate, da poate-se-ncepea de la noi revoluția. Și eu cred că pe Șaguna anume l-au trimis cei mari, s-o ducă. Da de-atunci n-am mai auzit nimic de ea, cum nu știam că trăiește pe lume pân-a venit la noi în sat. Mai stă ș-acuma casa în Bucium-poieni, aci, la Valea-Albă, unde-a locuit dânsa mai mult. Nici n-au avut oamenii vreme să se gândească la ea, c-au urmat în grabă fierberi și vremuri grele. A trebuit acuși să luăm puștile în mână. Ai auzit dumneata și știi ce-a urmat dup-aceea. Da, vezi bine, n-ai simțit și nici nu vei simți niciodată ce era în inima noastră atunci. Vezi, noi, bătrânii de-acum, numai atunci am trăit. De-atunci încoace, iac-așa, trăim și noi, care mai trăim, ca niște oameni bolnavi.

Sluga zmâncește de hățuri, și eu ies din bundă.

— Acuma, îți mulțănesc de sanie și de cojoc, baciule,

că, de nu te-ntâlneam, degeram pân-acasă.

— N-ai de ce mulțami, numa caii să trăiască. Ghi, mă! face baciul, și trece înainte, prin negură, spre satul vecin.

19 0 8

O FLOARE SĂLBATICĂ

Satu-i mare, împrăștiat pe vale, cu case bine închegate, cu acoperișuri de țiglă ori de șindrilă. Curțile sunt largi, cu grădini pline de pomi, cu straturi de legume și de flori. Românășii de-aici sunt oameni harnici, curați, rumeni la obraz...

Și totuși, badea Costan nu se poate hotărî să vie și el să se așeze în sat. De două-trei ori pe săptămână îl zăreai galopând pe coama dealului, apoi cobora, lua căpăstrul murgului în mână și venea încet, legănându-se, pe povârniș la vale. Se oprea la prăvălie, își lua negoțul, sorbea câteva păhărele, și iar pleca. Sătenii, mai ales duminica, se acățau de el:

— N-ar fi mai cu tihnă, bade Costane, să nu mai faci atâtea drumuri?

— Cum să nu mai fac dacă trăbă?! Nici la sfânta biserică să nu vin, dacă stau departe?!

— Ba să vii, cum nu, da vezi de mai scurtează din drum. Ileana dumitale cred că s-ar învoi la asta una.

— Ei da, Ileana... Parcă eu aș întreba de femeie dacă vreau să fac ceva! Măi, eu când am un gând, apoi s-a isprăvit! Trăbă să se-ntâmple! Numa vezi că pân-acum nu mi-am pus în cap să m-așăz în sat.

Și, când pleca, badea Costan se oprea totdeauna la poarta lui Ilie Bucur. Zmâncea de căpăstru, lăsându-se pe spate, și, oprindu-se calul, striga cu glas prietenesc t

— Acasă ești, măi vere Ilie?

Ușa casei se deschidea, și un bărbat de aceeași vârstă cu badea Costan se iveau în prag. Mergea apoi la porțiță, da mâna cu drumețul și începeau să vorbească în taină.

Când se despărteau, Costan întreba tare:

— Bun?

— Bun, măi vere! răspundea cu glas mare Ilie Bucur.

Și Costan strângea calu-n pulpe și pleca cu sufletul mângâiat ca de-o ispravă bună.

Acasă, vorbea mult, în șoaptă, cu nevasta, la vatră, pe când, de pe lavița de după masă, fata-și pironea, în răstimpuri, ochii mari, întrebători asupra lor. Apoi, liniștită, își vedea mai departe de cusătură.

Când isprăveau părinții vorba, tare se auzeau iarăși numai cuvintele:

— Ce zici? întreba Costan.

— Ce să mai zic? răspundea nevasta, și-și căuta de lucru.

Fata părea că nici nu-i vede. Cu ochii plecați pe cusătură, sta nemișcată, cu mâinile-n poală.

— Te-ai ostenit, Evuțo, draga tatii? o-ntreba Costan, apropiindu-se de ea.

— Ba nu m-am ostenit!

— Atunci te gândești la ceva?

— Ba nu mă gândesc!

— Văd că nu mai coși.

— Nu, c-am cusut destul!

Și fata izbea cusătura pe laviță și ieșea pe ușă. Costan privea întrebător la nevastă.

— Se vede că-i supărată iar de ceva. Ce-ați avut?

— Nimic. Știi tu că ei îi vine câteodată așa, din bun senin.

Fata se ducea afară, la porțiță. Ședea pe prag și privea cu ochi uscați la stele. Simțea, știa că părinții despre ea au vorbit. De câte ori vorbesc în taină, totdeauna despre dânsa vorbesc. Asta o știa din privirile, din vorbele lor. Badea Costan nu îndătina să-i zică «dragă tatii». Și fata se mânia totdeauna când părinții vorbeau de ea în taină. De ce să se-ascundă? Dar de lăcrămat nu

lăcrăma, ci, încet-încet, se liniştea, gândindu-se la altceva. Fusese de puţine ori în sat. Aici, în apropierea pădurilor mari de fag, în căsuţa asta mică şi-a petrecut, ea copilăria. Ziua păştea oile prin poienile umbroase, prin văile pline de răcoare de la poalele pădurii, sara torcea în rând cu lelea Ileana.

Cât a stat popa cu gura de badea Costan să-şi lase fata la şcoală, să-nveţe şi ea ceva!... Dar el zâmbea batjocoritor.

— Las, părinte, că sunt ei sărântoci destui în lume, care să trăiască după peană! Noi, har Domnului, noi avem din ce trăi!

Evuţa le era de bun ajutor. Nime n-ar fi păzit oile cu lână grea ale badei Costan aşa bine ca Evuţa. Mieilor le lega cordeluţe roşii şi albastre la gât, vorbea cu ei de parc-ar fi fost tot băieţi de sama ei. Îi ademenea cu pâne şi frunze fragede şi-i obişnuia să vină la dânsa.

Când ieşea cu oile pe marginea pădurii dinspre păşunea comunei, Evuţa se aşeza deoparte şi privea la jocurile băieţilor şi ale fetiţelor.

— Hai, tu, şi te joacă cu noi!

— Ba-io!

— Vino, tu, că nu-ţi facem nimica! Numa ne jucăm.

— Ba-io!

Alţii, mai blăstămaţi, se apropiau, o prindeau de mânecă şi-o trăgeau. Atunci, se scula repede, ardea o palmă celui ce nu-i da pace şi pierrea în pădure.

Primăvara, când se-ntorcea acasă, venea cu mânuţele pline de flori sălbatice. Le punea în ulcele, în fereastră, şi, dacă se-ntâmpla să-i doboare mâţa vreo ulcică, o zi întreagă nu-i mai da pace. Unde o vedea, o alunga cu mătura, cu lemne, şi, când o prindea mai aproape, o izbea cu opinca.

Căci badea Costan, cât a fost Evuţa subt patrusprezece ani, tot în opinci a purtat-o. Numai după ce

se făcuse fată mare și începuse el să se gândească să-și capete un ginere, îi cumpărase cizme.

Badea Costan, acuma, a dus-o, în câteva duminici, la biserică. Și nu s-a simțit deloc bine când a văzut că fata lui se ferește de oameni, nu vorbește cu nimeni, ci stă așa, ca un par împlântat în pământ.

În joc n-ar fi intrat pentru lumea asta! Și veneau feciori s-o ieie la vreo învârtită, chiar să nu fi fost fata lui Costan. Dar ea își zmâncea mâna și nu zicea nimic. Ci de se mai apropiiau mulți, cerând-o la joc, spunea tare:

— Hai, tată, să mergem acasă!

— Nu mai vrei să vezi jocul?

— Nu, vreau să mergem!

Și badea Costan, strâmtorat, trebuia să plece acasă. Pe drum, însă, o dăscălea cum știa el mai bine:

— Așa, vezi, iar m-ai făcut de răs! Cred oamenii că ești sălbatică. Nu te-am putut lăsa acasă!

— Să mă fi lăsat, că n-am zis să m-aduci!

— Da, numa cât trăbă să întri și tu între oameni. Așa însă, cum începi tu, vor fugi oamenii de tine.

— Las să fugă! Ce am eu cu ei?

Urcau apoi tăcuți dealul de deasupra satului, apropiindu-se de casă. După astfel de întâmplări, Costan se certa cu nevasta. Amarnic se certa. Din toată nimica. Așa că Evuța nu-i mai asculta, ci trebuia să iasă în răcoarea de-afară.

Odată, într-o iarnă, s-au pripășit, cu turmele de oi, pe hotarul satului, niște păcurari veniți de departe. Spuneau că-i scump fânul pe la ei și c-au venit să-și ierneze oile cu fân cumpărat de-aici din sat. Erau numai patru de toți, deși aveau o sumedenie de oi. Și toată oaia însemnată cu vâpsea roșie pe spate. De asta una, tare se mira Evuța, și-a intrat în vorbă cu păcurarul cel tânăr, care venea cu oile la adăpat, aproape de casa lor, la poalele pădurii.

— Să-mi spui, voinice, de ce-s oile voastre roșite pe

spate? îl întrebă odată, apropiindu-se de el cu furca-n brâu.

Acela, un lujer de fecior, o privi pe sub sprâncene mult, surâzând ştrengăreşte:

— Ți-oi spune de mi-i spune și tu câte fete mai sunt așa frumoase-n sat la voi ca tine.

Evuța se întoarse-ntr-un călcâi și porni repede spre casă.

Dar păcurarul venea în toată ziua cu oile la adăpat. Și, când cobora înaintea oilor, se legăna cântând cântece prelungi, de răsunau departe, cântece de care nu mai auzise Evuța prin părțile astea. Ea-l auzea de departe, își făcea de multe ori de lucru pe-afară și vedea cum vin mâncând zăpada oile înroșite pe spate.

Odată spăla la izvor, bătea cu maiul, zolea și, încet, încerca să cante doina auzită de la străin. În jur, numai pădurea înghețată. Și cum era așa, adâncită în gânduri și asculta cântecul, ce-i venea parcă fără știrea ei, oile se apropiară fără să le fi auzit, și păcurarul deodată-i răsări dinainte.

— Și frumoasă, și harnică! zise el, surâzând iarăși. Da totuși ai părinți prea răi, de te pun să speli pe gerul ăsta. Uite cum ți s-au aprins mâinile.

Și el cercă să-i prindă mâinile, să i le încălzească. Dar ea și le trase repede și-l plesni scurt. Și cum își trăgea mâinile, lăsându-le de-a lungul trupului, își ridică ochii. Și deodată începu să râdă de să-i deie lacrămile.

— Așa, tu râzi de mine?

— Ba bine că nu! Mă doare palma, cum am dat, și tu nu zici nimic...

Și râse argintiu, ca un copil. Veselia ei avea mult din veselia unei flori învolte, deschisă-n lumina soarelui de primăvară.

Păcurarul se făcu că n-o ia în seamă, dar, când ea se uită într-o parte, o sărută repede pe-un obraz.

— Vezi că zic și eu ceva?

— Ei, da, dacă nu văd... spuse ea, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Nu vrei să-mi răspunzi la ce te-am întrebat? zise el.

— Ce să-ți răspund?

— De mai sunt multe fete frumoase ca tine în sat.

— Tu ești cam prost, pe care se vede, zise ea, și, mânioasă, se-apucă de lucru.

Feciorul îi mai spuse c-o să-nghețe de mai spală, c-ar încălzi-o bucuros în cojocul lui și câte altele... Dar Evuța nu i-a răspuns nimic. Numai după ce l-a auzit plecând, și-a îndreptat trupul și-a tot privit după cioban, pâfi nu l-a mai zărit...

Toată ziua a spălat fără spor. Dar sara, după ce s-a culcat, a adormit repede, c-un gând hotărât.

— Tată, mie-mi place de păcurarul acest străin, care vine cu oile la apă. Și vreau să mă mărit după el.

Badea Costan începu să râdă cu hohot, își chemă și muiera, îi spuse și ei, și-acum râdeau amândoi.

— De ce râdeți? întrebă fata, înțepată.

— Cum să nu râdem, tu fată? Că-ți place se poate, da, de măritat, merge mai greu.

— Acum a să vedeți dumneavoastră că n-are să meargă greu.

— Ce știi tu, fată?! Tu încă nu știi nimic! Te-a cerut ficiorul?

— Ce să mă ceară?! V-am spus că-mi place de el.

Părinții începură iară să râdă, dar fata n-a mai zis nimic, ci a rămas în hotărârea ei.

De întâlnit se întâlnea în toate zilele cu păcurarul. Îl stropea cu apă din fântână, el fugea s-o prindă, și-n schimb o strângea în brațe și o săruta. Toată iarna și-au petrecut-o cu pozne de-astea.

Dar în primăvara, când păcurarii se găteau de ducă, Evuța nu mai avu pace, nici în casă, nici afară. Părinții o

vedeau că-i neliniștită și nu știau ce să creadă. De dragostea ei cu ciobanul, vezi bine că râdeau. Ei știau că feciorul lui Ilie Bucur va fi bărbatul Evuței, și nimeni altul.

Se duseră zăpezile toate, și firicelele de iarbă se arătau sfioase pe locurile umede. De cu sară, în sâmbăta Floriilor, turmele aveau să plece. Badea Costan cu femeia erau în sat, să puie sălcuțe pe morminte. În deal, la turiște, cânta să-ți rupă inima ciobanul cel tânăr. Evuța, acasă, își scotea hainele din lăzi. Le arunca cocoloșite în desagi. Umplu două părechi. Le luă în spate. Dădu un bruş de mămăligă cânelui, îl mângâie repede pe cap și trecu peste pragul porțiței.

Când să pornească turmele, Evuța era acolo.

— Vin și eu cu tine, Vasile. I-am spus tatii că vreau să-ți fiu nevastă.

Privi la el întâia oară serioasă, cu o duioșie nespusă în ochi

Ciobanul o cuprinse lin, o sărută ușor pe frunte, îi luă desagii de pe umere și-i aruncă pe un măgar. Vorbi apoi ceva cu baciul și, luând-o de mână, păși pe coastă în sus. Măgarul înainte, apoi ei doi, și de laturi câte-un câne mare, mișos. Oile se-mbulziră grabnic în urma lor.

— Trăbă să silim, Evuțo! Dacă ajungem odată sara, apoi pot să ne tot caute!...

Câinii săltau pe de margini, și, în răstimpuri, lătrau cu bucurie. Păreau să știe unde merg.

— Vom ajunge departe, Evuțo. Sus, la munte. Da' n-are să fie rău. Dimpotrivă, are să fie foarte bine. Acolo știu eu un popă. Pentru doi zloți ne cunună îndată.

Și-au mers tot mai departe, Vasile - cu gândul la vuietul pădurilor de munte, Evuța - la popa cel bătrân, care-avea să-i cunune pentru doi zloți.

1908

COSTINAȘ

Ploaie învăluită cu zăpadă mărunță se cerne mereu

din văzduhul mohorât, răzimat parcă pe culmile dealurilor. Pe drum e ciorofleacă bătută, ca un strat de smântână sură. Când trece vreun călăreț, stropii de noroi împrășcă în toate părțile, ca scuipatul printre dinții lați, rari. De pe sub șoproane, de pe sub streșinile gardurilor plouate, cocoșii trâmbiță prelung moina.

Pe-un veac ca ăsta, bine face Costinaș că stă în aerul mocnit, în căldura ce miroase a vinars, din crâșmă. Cel puțin lui așa i se pare, că bine face, și-o spune în gura mare.

— E bine aici! A dracului! Afară, îți pătrunde umezeala pân' la oase! Vezi, se-ntâmplașa, să stau azi în crâșmă. Ce-are a face?! Stau și beau, și nu-mi pasă de nime!

Zice și privește la sticluta de pe masă, plină cu lichid gălbenu. Ceva de prune, se vede. Că dumnealui nu bea fitece. Dumnealui să i se-aducă băutură aleasă.

— N-am de unde plăti, gândești? Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii așa cum am eu! Am eu de unde face bani!

Umple păhărelul cu grijă, îl privește încruntându-și ușor sprâncenele, apoi, ducându-l la gură, îl dă peste cap c-o zmâncitură mânioasă.

În crâșmă nu mai e nimeni, că și pe vremea asta rea oamenii se zolesc după trebi. Doar târziu, spre sară, se mai abate vreunul.

Cu oricine ar intra, Costinaș «are o vorbă».

— Uite, birăule, așa avea o vorbă cu dumneata. Zici că-i urât afară? Hm! Asta o cred eu. Dar ia să-mi spui, când se isprăvesc odată contractele celea? Le-ar fi vremea, socot eu.

— Acelea-s ca și gata, nu le purta grijă! Ce-am zis facem! La noi asta-i slujbă, nu putem glumi!

— Atunci, n-am zis nimic! Da să poștești un păhăruț, așa, din trecere de vreme.

— Nu bem vinars, bade Costinaș. Noi bem vin.

— Dacă poțtești, bea vin, că-ți plătesc vin. Da mie să nu-mi zici nimic. Eu beu vinars.

Primarul însă n-are gust să bea vin plătit de Costinaș. S-așază la altă masă și-și aprinde o țigară.

Costinaș își ridică trupul greu, mare, ciolănos, ca o namilă, și, împletecindu-se, stă să se răstoarne pe masa primarului. Îl privește cu ochi tulburi.

— Adică zici să n-aducă vin? Vine vorba că nu vrei să beai de la mine? Hm! Se vede că mă ții lipit pământului. Am eu bani, am din ce face bani! Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii numai așa cum am eu! Cât aur am aflat eu în luna lui cuptor? Cu fonții, ce crezi dumneata! De-aceea ziceam eu să-mi faceți odată contractele celea. Că am făcut târg cu oamenii, le cumpăr averea. Și n-aș vrea să țin banii mult la mine. De ce să-i țin? Că banii din pungă se duc dracului.

În crâșmă se îmbată și juratul mare. Badea Dumitru e om cu stare, mai cu cheag ca primarul. Atâta numai, că nu știe carte. Să știe, el ar fi primar.

Costinaș, de la masa lui, îi dă bună sara și-l îmbie cu un păhărel. Juratul ia, închină și-l deșartă pe gât. Apoi se așază lângă Costinaș.

— Bun vinars, vere Costinaș!

— Bun, și să mai aducă un trideț.

— Să mai aducă, dacă vrei.

— De ce să nu vreau? Cred că dumneata mă cunoști pe mine.

— Ei, iac-așa! Cum să nu te cunosc?!

— Acuma, dacă mă cunoști, să-ți spun un lucru. Mergem noi odată să-ți arăt băișagul de care ți-am vorbit?

— Mergem, cum să nu!

— Dacă nu mergem, să știi că nu te-a ierta Dumnezeu. Acolo sunt niște mâncători din bătrâni. Ce mâncători? Gândești că-i gura iadului! Acuma, acolo e moșia dumitale... Și suflet de om, afară de mine, nu știe de

vâna ceea de aur. Mie mi-a arătat-o moșu. Și dacă nu ți-o arăt dumitale, să știi că mor cu taina și nu mai spun la nimeni. Să mă bată Dumnezeu de-oi spune cuiva! Iacă, m-am jurat, și nu mai spun!

— Și cum, în ce loc să fie?

Costinaș se trage îndărăt, frecându-se de părete.

— Acuma, cu mine nu-i de glumit! Eu, până la fața locului, nu spun o vorbă, da să mă tai tot bucățele! Adică, vorba vine să mă tai. Numa dracu', că nu mă poți! și râde, clătinându-se.

Juratul îi știe năravul și râde și el.

— Cum pot să te tai eu, când patru panduri n-au putut să te taie?!

— Ie, bată-i Dumnezeu să-i bată! zice Costinaș, zâmbind cu mulțumire.

— Mai spune o dată istoria ceea, frate Costinaș. Cum s-a-ntâmplat numa?

Costinaș își bea păhărelul.

— Că întâi nu s-a-ntâmplat nimic. Întâi au venit domnii cei mari de la oraș, pentru păduri. Erau judecători acolo, și era și pădurarul cel mare acolo, și era și pădurarul cel mai mare. Acuma, pădurile noastre cine le-a mai măsurat pân-atunci? Ia, poate iepurii și căprioarele și vreo bătaie de pușcă. Acuma, însă, cică, - dracu'! - cică trăbă să deschilinească cu mele noi pădurea erariului de-a noastră. Mulți dintre oameni n-au știut nimic. Alții au știut și au plecat cu ei, să vadă cum se va face dreptatea cea nouă. Da ticăloși, măi, să le dai cu piciorul! zice un domn: «Bade, dumneata te-ai băgat în pădurea erariului. Cu cinci metri mai afund.» Și rumânul nostru pleacă fruntea, într-atâția domni, și zice: «Nu știu, măria-ta, până aici am folosit-o totdeauna. Da' se poate...»

Ce «măria-ta»? Ce «se poate»? Fierbeam în mine! Dac-ai avut atâta pădure, ține-o și n-o lăsa, să fie chiar să crape domnii aceia toți!

Dar oamenii, plouați, la care cum! da pădurea în seamă, furându-i jumătate din ce-a avut, plecau capul și mergeau acasă, să se sfădească cu muierile. De-aceea ziceam eu că-s ticăloși.

Acuma, eu mergeam tot după domni. Săcurea-mi era pe umăr și pășeam în urma lor c-o ciurdă mare.

De câteva ori m-am amestecat în vorbă: «Frate Niculae, ori bade Petre, da' nu-ți lăsa dreptul dumitale, doar nu ești muier!» Da vreun nădrăgar se-ntorcea la mine: «Măi bade, dumneata taci, dumneata n-ai drept la vorbă». «Avere-ai tu drept la iad să aibi!» mă gândeam eu și-mi venea să-i iau de piept pe oamenii ăștia slăbănogi, care jucaseră cum le cântaseră străinii aceia.

M-am fost cătrănit rău! Simțeam că, de vor încerca să ieie și din pădurea mea, n-are să fie bine. Strângeam toporiștea săcurii și-mi lipeam grumajii de fierul rece. Mă luau nădușeli. Și afară era toamnă târzie. Un vânt subțire trăgea pe coaste și învăluia subt picioarele noastre frunzele fagilor.

Am ajuns și la pădurea mea. Am dat de meta veche. Un fag bătrân, scorburos. Se uită ei pe mapă, se uită la fag, schimbă priviri între sine, și-apoi unul mai țăntoș se sparge la mine: «Vezi, măi, tu a dracului! ziceai la alții să nu lase. Da și tu furat de la erai, și tu trebuie să lași!» Eu mi-am ridicat capu-n vânt: «Ba eu nu las!» «Trebuie să lași, să vii mai la vale cu meta! Că-i musai!» «Musai a murit, domnule, de mult! Din răzmeriță! Meta mea rămâne acolo, ba, de mă mâniați, o mut mai în sus!»

Când au auzit domnii așa, au început ca cioarele la mine. Eu stăteam cu mâna pe săcure, și nu ziceam nimic.

Deodată, unul merge, cu un gornic, la fagul cel bătrân și măsoară zece metri la vale. Pune să cioplească un stâlp, scrie un număr pe el și-l bate acolo, - **n** pământ. «Aici e marginea dumitale. De treci iar mai în sus, vine gloabă.»

Eu merg la pociump, îi dau în laturi două muchii, îl smulg și-l zvârl la muma-dracului.

«Ce, dumneata bolând?» zic ei, plini de mânie. «Ba sunteți nebuni dumneavoastră, că umblați să vă găsiți primejdie!»

Atunci judecătorul din comisie porunci să se cioplească alt stâlp și merse să-l bată el în pământ. Atâta i-a trebuit! Nici nu știu cum am ajuns lângă el. M-am trezit bine numa după ce i-am ras două palmi, de i-am mutat fălcile.

Au avut noroc, că s-au împrăștiat toți ca puii de potârniche prin pădure. Am așteptat eu până sara. Da' nu s-au mai abătut pe la locul meu. Așa că mă duc eu acasă și mă culc. Nu spun la muiere nimic.

Nu era încă ziuă, când bate cineva la ușă. Mă scol eu, mă uit pe fereastră. Erau patru gendari. «Bun! îmi zic eu. Stați numai acolo până se face ziuă!» Și nu le deschid.

Când au dat zorile, mă scol, mă spăl, îmi aprind pipa, îmi pun toporul pe umăr și-i poftesc în casă. Vin ei toți patru, cu puștile pe umăr, încludați de muma-dracului că i-am făcut s-aștepte atâta. «Dumneata dat dracului! De ce nu deschis?» «Cum să deschid, domnule, dacă durmeam? Acum sunteți aci. Pofțiți și căutați dac-am furat ceva.» «Că nu furat nimic. Da pune jos săcurea cela.» «N-o pun, domnule, că eu de pe-aceea trăiesc.»

«N-o pune?» «N-o pun!»

Și unul, cu sulița la pușcă, se repede la mine. Atunci mi-a scăpat o-njurătură strașnică. Nu știu să fi suduit în viața mea astfel. Am ridicat săcurea. Ori viu, ori mort, acum îmi era totuna! Da cela se trase grabnic îndărăpt, vorbi cu ceilalți nu știu ce. Apoi au plecat toți patru.

Mă gândeam eu că asta nu-i a bună. Că au venit să mă ducă și nu m-au dus. Acuma, și aceea-i drept, că viu nu mă duceau.

Acuma-s ținut pe săptămâna viitoare la judecată. Voi

vedea eu atunci ce-oi face.

Juratul îl întreabă:

— Și nu ți-i teamă că te-or pedepsi acum?

— Ce teamă, dacă eu aveam dreptul meu?! Cum, adică să te lași să te calce în picioare toți trași-împinșii?! mai bine să nu mai vezi soarele și copiii!

Acum aduse juratul băătură bețivă și-ncepură să vorbească despre aur, despre băile care dau mai bine. Badea Dumitru asculta cu băgare de seamă. Costinaș era mare meșter în aflarea vinelor cu rod. Și, puțin beat cum era, vorbele lui erau și mai calde, și mai aducătoare de nădejde. Ce spunea întărea cu jurăminte și se-aducea de pildă pe el, care știu toți că-i un om cu noroc în ale băilor.

Nu era bețiv din fire. Așa, vreodată, când se opăcea mai mult în crâșmă. Dar nici atunci nu împrăștia banii. Nu purta nicicând mai mult de cinci zloți cu el.

Sara, târziu, mai veniră și alții în crâșmă, împinși de umezeala de-afară. Căci ploaia învrâstată cu zăpadă nu mai contenea. Costinaș închina la toți cu păhărelul și spunea frânturi din pățania lui, râzând de domnii aceia străini.

Câteodată întreba careva:

— Da cu judecata cum stai, bade Costinaș?

— Ce, care judecată? Eu i-am judecat o dată. Ce va mai fi vom vedea noi. Da ce-are să fie? Eu îți spun că nimica! Numa mi-i ciudă mie pe oamenii slăbănogi. Vezi, eu din pădurea ce nu le-am lăsat-o am lemne de foc pe câte zile voi avea. Ar avea și alții. Da vezi că unii de-ai noștri, dacă văd vreun domn, îndată le piere corajul. Da, mă, trăbă să știi că și ei sunt oameni! Ți-i frică ție, și lui i-i frică! Se mânie el, și tu te mânie!... Eu? Să vie toți domnii de pe lume, și nu las dreptul meu! mai bine să nu mai văd lumina soarelui!

1908

MOȘUL

E înalt, adus însă tare de spate, cu barba albă tunsă, cu ochii albaștri șterși, cu fața brăzdată de pârlăieșe. Stă cu căciula în mână și nu știe pe unde să deschidă.

În urmă dă de zar, își pune căciula în bătă și-o lasă la ușă. intră încet, cu sfială, cu mâinile roșii de frig. Se șterge cu dosul palmei întregi pe mustățile rățezate, țepoase.

— Am venit să mă plâng la domnul părinte, că m-o bătut; m-o bătut rău, tot cu săcurea m-o pisat, ia, pe-aici, uite. Stai numa să-ți arăt, să vadă domnul părinte!

Și voi să-și dezbrace mânecarul de ață albă, rărit de multă purtare. Subt el, un pieptar smolit, pătat de petece, se îmbumbă numai în doi bumbi de piele.

— Las, nu te mai dezbrăca. Cred eu și așa, dacă-mi spui dumneata, moșule.

— Că num-am vrut să m-arăt. Că m-am arătat și la birăul. Și el o spus să merg la doftorul, să facem vizirepert. Vezi, că m-am arătat și lui.

— Cine zici că te-a bătut?

— Muierea care șade la mine. Vezi, domnule dragă, că dumneata nu știi. Apoi eu am avut copii, copiii mei. Da' nu mi-o trăit niciunul. Așa, eu am rămas la bătrâneță fără leac de ajutor. Că rudenii n-am. Așa, dac-am ajuns fără leac de ajutor, ce m-am gândit? S-adun în jurul meu vreun om bun, să mă grijească. Aveam casă și ceva averuță. Acuma, să vezi dumneata, că omul s-o găsit în grabă. Dar eu poate m-am temut de-atunci de rău, că am făcut contract cu el și cu muierea lui. Și contractul zice așa: «Bătrânul, până trăiește, să capete mâncare câtă i-a trebui, și apă de beut, și foc de încălzit, și haine de îmbrăcat». Și contractul l-o ținut ei până-ntr-o vreme. Aveau în schimb casa și moșioara mea.

Da de la o vreme o-nceput să le fie greu cu mine. Se uitau urât și mă pizmuiau. Îmi zvârleau bucătura ca la un câne. Dar eu ce puteam face? Răbdam, că altă ce să fac? Când au văzut că n-au ce-mi face, femeia s-o prins cu răul.

Mai ghionturi, mai o lovitură. Da zău, să mă crezi, că nu mințesc. Am fost și la lege pentru asta. Și le-o bătut legea nasul la amândoi. Ș-o zis județul către ei așa, arătând către mine: «Vedeți aici pe moșul? Aveți contract să-i dați, până trăiește, pită de mâncare, apă de beut, haine de-mbrăcat. Că, dacă nu, vedeți pe muma-dracului, ticăloșilor! Iar pentru învățătură - cinci zile temniță fiecare!» Așa o zis județul, cum ți-am spus dumatăle, dar eu nu m-am folosit cu nimic. Că mai rău s-au purtat cu mine. Că mi-s bătut rău, tot vânăț m-o făcut. Să vezi numa.

Și bătrânul iar cercă să se dezbrace.

— Las, moșule, cred eu dacă-mi spui dumneata. Dar acum ce vrei să faci?

— Vreau să-mi scot vizirepert de la doctorul, să bag la judecată. Că am avut martori. Nu m-o bătut în casă la mine, ci în vecini. Acuma, nu i-o fost destul că mi-o luat țolul, - ș-o fost țolul meu, - de nu mai am cu ce m-acoperi, dar umblă să mă chiar omoare.

— Eu aș zice să te-mpaci cu ei. Uite, nici după prima pâra nu te-ai folosit cu nimic. Nu-i bine să ți-i faci dușmani și mai mari.

— Am gândit și eu, dragul meu, da vezi c-așa, iar, n-o mai pot duce. Vreau să mă limpezesc o dată încă. Să le mai spuie domnul județ pe care sună contractul. De-aceea aș vrea să-mi scot scrisoare de la doftorul.

— Eu nu cred să le folosească. Dar e drept iar că nu-i poți lăsa să facă ce vreau cu dumneata. Ar trebui atunci să ceri de la doctorul o adeverință.

— Că nu-mi dă, dragul meu.

— Cum să nu-ți deie?!

— Am fost, da zice că să-i dau întâi un zlot. Apoi eu n-am zlot, da niciun creițar n-aș avea să-i dau. De-aceea am venit la dumneata, doar i-ai zice să-mi deie și fără bani, ca la un om sărac.

— Îți va da, moșule, de bună seamă. Nu-i om rău.

Doar poate a voit să te ferească de neplăcerile ce ți-ar urma după aceea. Voi vorbi eu cu dumnealui.

Într-altă zi, moșul vine voios, cu scrisoarea în mână.

— Acum atâta am mai voit. Să-i duc în fața legii, să le mai spuie o dată județul, uitându-se la mine: «Vedeți pe moșul de-acolo? Aveți contract cu el să-i dați pită de mâncare, haine de-mbrăcat, apă de beut.»

Și, mulțumind, plecă sprijinit în cârjă, frânt de spate, cu capul plecat, în straiiele lui cârpite.

1908

GHIUȚU

De câte ori avea vreun năcaz ori vreo bucurie mare, Ghiuțu bea până da cu oala-n câni. Bucurii avea rar de tot: când aduna ceva mai mulți creițărași, când se-ntâlnea cu vreo rudenie depărtată, și-acum, de curând, când îi muri nevasta. Că nevasta i-a bolit cincisprezece ani încheiați; i-a tot tușit, i s-a tot înecat și i-a holbat din ochi să-l sperie. Când a murit, cu greu se mai putea cunoaște dintre scândurile patului vechi, așa era de slabă și de neagră. Dar, în schimb, Ghiuțu avea năcazuri destule. Cea mai cumplită greutate i-au fost cei cincisprezece ani de boală ai muierii. Copiii îi făceau, iar, mult venin. Mai ales o fată, una de-i ziceau oamenii Teaca, fată mare. Aceasta apucase, de mică, slujnică pe la prăvălii, pe la domnii din sat. În urmă s-a dedat cu domnia, «s-a șpilărit», cum zicea Ghiuțu, s-a dus slujnică la oraș, și de atunci «s-a băgat dracu-n norocul ei», cum spunea taică-său. Pe acasă da rar, ș-atunci nu lucra nimic, căpăta cărți, cu poșta, pe care era scris: «Stimatei domnișoare»... Vezi că se purta acum pieptănată ca doamnele, avea rochii și pălărie!

Ghiuțu, când o vedea, lăsa lucru baltă, înjura pe copiii cei mai mici și mergea la crâșmă «să s-amurtă», cum zicea el, «că numa domnii beau de buiaci ce-s. Noi, sărântocii, bem de năcăjiți, bem săne-am orțim oasele și sufletul.» Și, dacă se «amurțea», mergea acasă și începea

să-și spovedească fata cea mare:

— Tu ești o spălătură, tu, că ți-ai uitat de Dumnezeu și de legea creștinească și te-ai făcut păgână! Nu rânji, nu rânji, că te turtesc! Nu vezi că te-arată oamenii cu degetu', nu vezi tu că s-a băgat dracu-n norocu tău? Pentru că ești țigancă, pentru că-s eu meșter faur crezi tu că nu suntem oameni? Așa, tu râzi! Să te cari din casa mea, afară din casa mea, afară, afară, afară!

Și fata, orice vreme să fi fost, în puterea nopții chiar, trebuia să plece. Căci lui Ghiuțu i se roșeau ochii sub sprâncenele negre, stufoase; parcă-i umblau, deodată, pe subt pielea neagră a obrazului, vietăți multe, așa i se mișca toată fața, iar pumnii noduroși i se strângeau gata să izbească.

Ghiuțu, - Ghiorghiut, cum i-a pus popa numele, - era meșter bun, atâta numai că n-avusese noroc de muiere ca toată lumea, și acum n-avea noroc de copii. Lângă făuriște avea o căsuță de bârne, încheiată bine pe dinafară, văruiată pe dinăuntru. Aci s-a frământat el multe nopți cu gândurile, multe-ar fi voit să spuie, să povestească, dar nu avea cu cine.

Până i-a trăit muierea, tot mai era ceva, că dacă nu răspundea la întrebările lui, tușea cel puțin, și, prin tusă, arăta că-i de un gând cu Ghiuțu. Dar copiii nu puneau preț pe vorbele lui. Când venea de la crâșmă, ei dormeau tun, și Ghiuțu trebuia să tacă.

În schimb, Ghiuțu vorbea singur. Mai ales în crâșmă. Avea locul lui anumit, pe un scaun cu spatele stricat. Când se așeza aci, cu porția de rachiu dinainte, se simțea mai ușurat ca în casa lui. Până înghițea câteva păhărele, nu zicea nimic. Dar de la o măsură încolo i se dezlega limba, privea în perețele afumat din fundul crâșmei, ca și când ar fi fost acolo cineva, vreun prieten ori vreun dușman, și vorbea cu-acela omeneste ori se sfădea.

— Las să bem! De ce să nu bem? Să bem până trăim.

Că, dacă murim, nici nu mai bem, nici nu mai mâncăm, nici nu mai umblăm pe uliță, nici nu ne mai îmbătăm. Dacă murim, suntem morți, și s-a isprăvit. Iată, muiera mea. N-a tușit, n-a bilit, nu s-a chinuit? Ș-acum ce-i? Acum nu mai e nimic. Nici nu mai tușește, nici nu mai bolește, acum s-a isprăvit. Cine-i mort, îi mort, cine-i viu, e viu!

Aceasta era filosofia lui, aproape în fiecare sară. Dar dacă se oțelea mai bine, începea să-și descopere toate gândurile ce-l muneau în căsuța aceea de lângă făuriște. Și vorbea curat, ca și când s-ar fi tălmăcit cu cineva. Mâinile i se mișcau nervoase, făceau semne, închipeau prin aer lucrurile de care pomenea. Își răspundea singur, râzând, mâniindu-se.

Vreun om da cu nasu-n crâșmă:

— Cu cine te-nțălegi așa, mă Ghiuțule?

— Cu mine, numa cu mine. Dar eu vorbesc drept. Eu niciun rău nu zic.

Omul își vedea de treabă, da Ghiuțu continuă:

— Ce, crezi dumneata că n-am dreptate? Ba am dreptate, că dacă murim, nici nu mai bem, nici nu mai mâncăm, nici nu mai umblăm pe uliță. Acuma, zice el popa că dacă te-mbeți, ajungi talpa-iadului. Eu asta n-o știu, da de-o știe el, să-mi spui dumneata că el de ce bea? Noi bem de năcăjiți, da domnii beu de buiaci ce-s, beu că nu mai au ce face cu banii. Că zice și ficioru-meu, Petrea: «Iar ai beut rachiu!» «Iar, da, zic eu, ce ai tu de-acolo? Tu mi-ai câștigat banii? Tu mă ții? Ori eu pe tine?» Vezi bine! Eu mă culc beat, buimăcit de cap, da, pân-a nu se face ziuă, de trei ori tot privesc prin fereastră. Și-mi iau sacul și mă duc în pădure. Și când vin acasă cu sacul plin de cărbuni, el doarme încă. Ș-apoi s-apucă și-mi zice: «Iar ai beut rachiu!» «Beut, da, însă de răul tău, de ticăloșia voastră, de năcazul meu am beut. Ce crezi tu? Ei, iac-așa, eu mi-am câștigat banii! Dar eu, dacă beu, ce fac? Eu înjur ca tine, fac eu comediile pe care le faci tu? Eu mă culc amorțit, da

pe tine te turbează spirtu. Tu rupi gardurile oamenilor, tu iai pietre și arunci ca nebunii, să spargi capetele rumânilor. Pe tine trăbă să te lege și să te ducă la primărie, până te trezești! Așa om ești tu, așa cinste și omenie îmi faci tu mie în lume!»

Alteori își uită de năcazurile sale și, bând, își aduce aminte de vremurile de demult, de oamenii care s-au strecurat din lume.

— Atunci să fi avut zece guri, căci zece inși te cinsteau deodată c-un păhărel de rachiu. Atunci erau oamenii bogați, și voioși, atunci nu trecea duminică să nu fie joc și petrecanie în sat. Și, iată, acum toate bogățiile din sat parc-au mers în pământ, deodată cu oamenii bătrâni! Acum se tocmește cu tine de zece ori rumânul până să te-nțălegi cu el cu cât să-i strângi o roată la car, cu cât să-i pui un raf, ori să-i potcovești calul. Și îți mai strigă: «Țigan ticălos!» dacă nu-i poți isprăvi lucrul tocmai la punct.

De multă vreme, fata cea mai mare, Teaca, cum îi ziceau sătenii, n-a mai venit pe-acasă. Mai bine de un an. Ghiuțu nu se gândea că s-o fi prăpădit, ci se socotea că trebuie să-și fi aflat un fecior cu care să fi plecat în lume. Dar Ghiuțu n-avea timp de ea. O grămadă de copii mărunței trebuiau crescuți, și-acum, după moartea muierii, era mai greu. Vedea el, Ghiuțu, că-i mai greu, deși s-a bucurat când Susana lui a închis ochii. Că, oricum, o haină tot o spăla, ceva sorbitură tot putea să înfiripe, și ochii îi umblau după copii. Dar acum cine să le facă toate astea? Fata lui, Teaca, a stat vreo trei săptămâni acasă, după moartea bătrânei, dar în urmă a trebuit să plece. Nu mai avea pace. Ghiuțu a blăstămat-o rău: să n-aibă parte de lumina soarelui și de sănătate! Dar fata nu l-a luat în seamă. Ce să facă ea aci, în căsuța asta, în sărăcia asta ticăloasă? Știa unde are să meargă.

Astfel, Țiganul a trebuit să-și ieie femeie pe plată, să-i spele, să-i facă demâncare, să vadă de copii. Și asta-l

învenina mai tare pe Ghiuțu.

— Să ai tu, tată, copilul tău, sânge din inima ta, și să te părăsească așa, la ziua năcazului! Are ea suflet? Are ea inimă?

Și iar începea s-o blăstăme.

Dar într-o sară ploioasă de toamnă, cu vânturi aspre, cu mocirlă pe drumuri, în curtea lui Ghiuțu se strecură încet o umbră de femeie. Trecu tiptil până sub streășina făuriștii, se ghemui jos, își luă desaga de pe umăr, o puse alături și oftă o dată din adânc.

În căsuța din față era lumină. Cinau toți, în liniște, ascultând îngândurați șuietul aspru al vântului de afară. După cină, o copiliță ieși să aducă niște găteje, să mai puie pe foc. Dar, cât ce ieși, țipă ca și când ar fi călcat pe-un șarpe, și se întoarse izbind ușa după ea.

— Ce-i, tu fată, ce te-a apucat? Întrebă Ghiuțu.

Copila însă nu putu zice nimic. Începu să plângă de se cutremura toată. Întru târziu abia putu îngâna:

— Este-o stahie colo, la făuriște.

— Cine ți-a mai băgat în cap prostii de-astea? Întrebă țiganul mânios.

Dar feciorul cel mare, Petrea, ieși afară și văzu umbra de sub streășina făuriștii. Se apropie încet:

— Tu ești, Teaco?

— Eu, gemu aceea.

— De ce nu vii în casă?

— Mi-i frică.

— De ce să-ți fie frică? Tata n-a beut. Ai mai venit tu de-atâtea ori așa.

— Da, dar acum nu pot. Acum mi-i frică. Sunt bolnavă, Petreo. Chiar de-aceea mi-i frică... Sunt bolnavă tare.

— Nu fi proastă, tu fată, și vino! Tata n-are să-ți facă nimic. Aici cum gândești tu să stai? Iată, ești udă, ești plină de tină, și plouă, și bate vântul. Poate să-ți fie și mai rău,

dacă zici că ești bolnavă.

— Nu-i nimic. Așa aş vrea să mor, Petreo, să nu mai văd mâne lumina soarelui!

Feciorul nu mai zise nimic, ci o prinse de mână, ridicând-o puțin. Dar ea se lăsă grea și căzu izbindu-se în ușa făuriștii.

Petrea intră în casă tăcut, întunecat. «Trăbă că-i mare lucru, de nu vrea să vie în casă! Alte dăți cum a venit?»

— Cine-i acolo, afară, cu cine-ai vorbit? întrebă Ghiuțu.

— C-o muiere.

— C-o muiere! Da ce caută ea pe vremea asta la făuriște?

— E Teaca, tată, a venit Teaca noastră!

— A venit acum?! Acum, noaptea?! Și de ce nu vine înăuntru?

— Zice că i-i frică.

— De ce să-i fie frică?

— Zice că-i beteagă!

Țiganul nu mai zise nimic o bucată de vreme. Se gândea parcă tot mai departe și nu se mai putea întoarce înapoi cu gândul. Deodată îi fulgeră ceva întunecat prin minte.

— Să vie! Să vie numaidecât! Vreau s-o văd! Vreau s-o văd la uscat, să n-o las în tina de-afară.

Petrea ieși și, după un răstimp, aduse cu greu pe soru-sa, care tot nu voia să vie.

Ghiuțu sta cu ochii ținți, ca de pradă. Și, cât ce-a văzut-o, - o ochire de lup, - i-a fost de-ajuns ca să-nțeleagă tot.

Fata se puse greoaie pe o laviță, gemând închis, ținându-se de șale. Nu cuteza să se uite la nimic și-i părea că-n toată clipa tată-său are să se-arunce s-o frământa cu cizmele.

Ghiuțu își duse mâna în păr.

— Asta mi-a mai lipsit, măi copii, fire-ați voi a dracului! Rușinea asta mi-a mai trebuit pe cap! Da să vedeți voi, cu mine nu se glumește! Cu mine se vorbește pe omenie! Ai gândit acuma tu: «Mă duc acasă, mă vede taica așa și i-i milă de mine». Să-mi fie milă de tine? De tine, care mi-ai amărât toată viața? Iaca, draga tatii, mila mea!

Și ȋiganul merse la masă, luă un bruş de mămăligă, i-l puse în mână, apoi ridică desagii, i-i puse în spate și îi deschise ușa.

— Dumnezeu așa să mă pedepsească pe mine de cu dreptate, cum de cu drept te judec eu, azi, pe tine. Am vrut să te țin la casa mea ca pe-o fată, ca pe-un copil. N-ai vrut. Am vrut să te țin ca ajutor, după moartea mă-tii. N-ai vrut. Acum vii necurată, necinstită și vrei să stai. Afară din casa mea! Și să nu deie Dumnezeu să te mai întâlnesc o dată, că, - uite-aci! - praf fac din tine!

Copiii, cu fecior cu tot, tăceau molcom. Se-auzea tare suierul vântului de-afară, și așa, ca un fuiag rece, părea, că trece prin capul tuturor. Priveau speriați la ȋigan și la fată. Ghiuțu, mai ales, era îngrozitor la vedere; așa. nu l-au văzut copiii niciodată.

Fata se sculă gemând și ieși în noaptea de-afară.

În casă se întunecă deodată. Se culcară toți. Și parcă nime nu mai sufla.

Ghiuțu nu putea dormi. Ar fi băut acum și o feriede spirt, ar fi băut până s-ar fi făcut una cu pământul. Dar nu se putea scula de pe scânduri să meargă la.

crâșmă. Îl ardea un foc înăuntru, părea că simte cum crește flacăra, și părea că-i țintuit pe pat. Așa se frământă multă vreme.

Cântau cocoșii de către ziuă, cântau a doua oară, când Ghiuțu auzi un țipăt ascutit ca o sabie. Și țipătul acela i se înfipse în inimă. Gândeă că trece, dar îndată alte țipete, răcnete de om ce moare, pe care-l înjunghie cineva

cu încetul, răzbeau tot mai des, și toate se opreau în inima lui.

Ghiuțu sări deodată din pat și ieși în curte. Țipetele veneau din vecini, de la șura unui român. Sări un gard, al doilea și, lângă o grămadă de paie, se opri, se plecă și luă în brațe trupul greu, ce se zvârcolea în durerile morții.

Nici azi nu știe Ghiuțu cum a adus-o atunci pe Teaca până-n casă și cine a chemat-o – el sau feciorul? – pe baba Lina, să grijească de fată.

1908

FEFELEAGA

Dis-de-dimineată o vezi pe drum, târându-și caâul de căpăstru. Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii stricați de vărsat, arși de soare și de vânt. Pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gâtul întins, scobâlțind din picioarele ciolănoase. Poartă pe spinarea adânc deșălată două coșărci desagite. Sub coșărci, la fiecare legănare, se văd două petece mari, pământii. Calul e alb, dar, sub coșărci, i s-a ros părul tot, și pielea, de-atâta frecătură, e-o rană tăbăcită, tare ca potângul. Merge în urma muierii, adormit parcă de tropotul cunoscut al cizmelor ei. Capul, mare cât o solniță, nu și-l mișcă nici la dreapta, nici la stânga. Nici femeia nu-i are grija, ci pășește mereu înainte; doar în răstimpuri zice așa, ca pentru sine:

— Ghii, mă Bator!

Trec așa, amândoi, pe ulițele satului, urcă apoi pe cărarea dinspre Dealu-Băilor și se pierd în coborâșul repede de dincolo de deal. Pe acolo-i coastă pietroasă, și cărarea-i strâmtă, și femeia tot mereu ogoiește calul:

— Noa, mă Bator, mă! Numa-n cel, mă, că nu dau tătarii.

Bator se zdrobește rău pe povârniș, și ciolanele așa de tare-i împung în piele, când ici, când colo, de parc-ar căuta un loc să iasă din trupul bătrân și ostenit. Corfele,

desagite în spinare, bleoncăne în toate părțile, dând să se desprindă de pe șaua mică, de lemn, și pleoapele se lasă și se ridică mereu de pe cele două răni alburii ce-nchipuie ochii, ca și când ar încerca să tragă-n sus o piele neagră ce-acopere luminile stinse de mult.

Ajunși în vale, se opresc lângă o grămadă de piatră mărunțită. Femeia scoate dintr-o corfă o troncuță de lemn, o umple cu piatră și începe să încarce coșărcile. Calul se clatină încet, la dreapta ori la stânga, după cum pune femeia piatra. Apoi, cu coșărcile pline, pornesc amândoi, încet, la deal. Se-ntâlnesc cu băiețandrii care vin chiuind, cucuiați deasupra coșărcilor desagite pe căluții mici, dar țaпени. Vin și ei după piatră. Băiețandrii-i dau bună ziua femeii și trec mai departe.

— Să creșteți mari, să creșteți mari, răspunde dânsa, și trage-ntins de căpăstru.

Caii mai tineri nechează, cheamă de ici și de colo, dar Bator urcă din greu, cu capul în pământ, n-aude nimic, nici troyotul cunoscut al cizmelor stăpânei nu-l mai aude. Pipăie cu picioarele și cunoaște, știe unde are să vie vreun pripor mai greu de urcat. Acolo se adună, se îniaptă, suflând, nădușit, pe nările largi, bătrâne.

— Ho, mă Bator, ho, mă sărace! Stai să mai odihnim, că doar nu dau tătarii.

Și calul se oprește bucuros, și răsuflă ca din foi. Femeia tocmește coșărcile, mai pune la loc vreo bucată de piatră ce dă să cadă, și cată înainte: Cât mai au până-n vârful dealului?

Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-i mai ușor. Ajunși în sat, descarcă piatra astăzi la o gazdă, mâne la alta. La câte unii duce și săptămâni de-a rândul.

Pe muiere-o cheamă Maria, dar oamenii, batjocoritori cum sunt, îi zic Fefelega. Tineretul mai mărunț din sat așa a pomenit-o: cu Bator de căpăstru aducând piatră la unii și

la alții. Cât aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Maria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gândul ei: «Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta». Îi plăteau de-o povară zece cruceri. Și când era drumul bun, putea aduce cinci-șase poveri. Tot făcea pe săptămână vreo trei zloți. Și-și zicea în gând: «Tot putem trăi».

Odată trăise și mai bine. Pe când îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Maria Dinului. Și Maria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alături, ca și acum, iar Dinu lucra în baie, sfredelea stânca și pușca cu praf ori cu dinamită, ca toți băieșii. Și mai câștiga și Dinu trei-patru zloți la săptămână.

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii. Aveau ce mânca, și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult;

de câte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii, – nu-i putea suferi văzându-i așa de prăpădiți. Muierea le ținea partea, îi mângâia, îi săruta pe obrăjorii scorțoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

— Lasă-i, mări rumâne, ce-aștepți tu acum de la ei? Când vor începe să lucre, se întăresc ei atunci, zicea femeia.

— Până-i cucu! Dintr-ăștia nu voi vedea eu oameni! răspundea cu ciudă bărbatul.

Și n-a văzut, că Dinu a murit mai degrabă ca toți. Femeia l-a plâns ce l-a plâns, dar n-a avut vreme de jelire, că, deodată cu înmormântarea, s-a gătat și cel din urmă bănuț din casă. Bator, în vreo trei zile, cât a hodinit până l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înțepenească. Acum femeia simțea că singurul sprijin ce-i rămăsese era calul ăsta mare, alb, slab de să-i numeri toate oasele. Satul era tot așa ca și pân' trăia Dinu. Toți oamenii își vedeau de

lucru, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Și când au văzut-o pe Maria, a doua zi după ce și-a îngropat bărbatul, c-a și plecat cu Bator de căpăstru, unul mai pestriț la mațe a zis:

— Iată și pe Fefelega!

Și, de-atunci, Fefelega i-a rămas numele.

Dar ea nu s-a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Altă dată se încredea în voia Celui de-sus, iar acum, de la moartea bărbatului, se încredea în Bator. De când și-a închis Dinu ochii, și ea a ieșit în curte și a strigat «Tulai!», de-atunci a simțit că nu oamenii aceia care vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de-un pociumb și ronțăia liniștit la ogrinji.

Și cât a stat mortul în casă, de câte ori ieșea Fefelega afară, îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dând din cap, ar zice: «Da, da, da! Vom face ce vom putea.»

Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari ziua întreagă pe ulițele satului, cu Bator de căpăstru, a început să-l uite pe Dinu. Nu doară așa, ca să se gândească la alt bărbat, că ea de mult nu mai înțelegea decât într-un chip viața: să se frământă săptămână de săptămână, ca, duminica, pe bănuții căpătați, să cumpere bucate și legume pentru casă. Și, pentru asta, se simțea destul de tare, dacă avea pe Bator alături. Poate or fi muncit-o și pe ea vreodată, - cândva, demult de tot, - gânduri mai luminoase, și inima, în tinerețe, poate să-i fi tresărit vreodată de-o căldură tainică. Dar îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viața n-are să mai scape, a înțeles că, pentru o femeie năcăjită ca ea, toate acele închipuiri de mai bine sunt, iac-așa, prostii, care-ți fac traiul și mai greu.

S-au aflat vreo doi-trei oameni care au sfătuit-o să se mărite iar.

— Ce să stai așa? Îmbătrânești, ș-atunci nu te mai ia nime.

— Ieie pe muma-dracului! zicea Fefelega.

Și privea cu dușmănie la oamenii aceia, care numai din bunăvoință o sfătuiseră așa. Apoi își punea capul în piept, trăgea de căpăstru - «Ghii, măi Bator, ghii, măi sărace!» - și-și vedea de drum, gândindu-se la ceva. Nu știa ce-i, dar simțea că-i amar, și nu știa de ce-i mai vine în minte: că, adică, de ce mai trăiește omul în lumea asta? N-a răspuns niciodată decât ridicând din umeri, și, deci, îi era ciudă că, din când în când, îi venea iar gândul acela. Câteodată, dimineața, când punea coșărcile pe cal, i se părea că și Bator s-ar gândi la lucrul acesta și că, dacă n-ar fi orb, ar privi-o întrebător.

În cinci ani de văduvie a rămas numai cu doi copii, un băiat și-o fetiță. Trei au murit. Au murit toți când să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca și când acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, înalt, de care era sortit să se împiedice copiii ei. Cădeau și-și rupeau grumajii. Sătenii se bucurau că o mai ușurează Dumnezeu, dar Fefelega nu se bucura deloc. Drept că băieții erau mari, dar, fiind tot bolnavi, nu puteau munci. Pe unul chiar l-a dat slugă, dar nu l-a ținut stăpânul, zicând că-i prea slab, că n-are vârfute. Și Fefelega tot nu se bucura de moartea lor. De spus, nu spunea nimănui de-o doare ori ba. Nici n-o puteau cunoaște oamenii dacă are mort la casă decât de pe două lucruri: întâi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat de pociumb, ronțăind ogrinji, și, a doua, că, după înmormântare, Fefelega pornea cu noaptea-n cap, cu calul de căpăstru, pe ulițele satului. Dar, până era mortul în casă, dânsa ieșea de multe ori și se apropia de cal.

— Ce mai faci, tu Batore, sărace?

Și calul ciolănos da din capu-i mare cât o solniță, părând a zice: «De, ce să-i faci, așa e lumea!»

Și drept avea calul! Așa e lumea! Fefelega a simțit bine că-i așa, de câte ori îi murea vreun copil și-și vedea casa din ce în ce mai goală.

Mai mult venin i se strângea la inimă duminica. Da, atunci ași scotea plata pentru munca de-o săptămână, a ei și-a lui Bator. Și bogotanii, știind-o fără ajutor, nu-i plăteau regulat, nu-i plăteau tot, așa că Fefelega avea rămășițe mari pe la toți. Se încredeau că va veni, totuși, și săptămâna viitoare la lucru, căci n-avea ce face cu Bator. Și mai făceau socoata că, de la o săptămână până la alta, Fefelega, cap de muiere, va mai uita. De uitat nu uita dânsa, dar dacă vedea că omu-i lacom pe creițarașul ei, nu zicea nimic, nu-l mai cerea, ci numai un zâmbet de batjocoră i se așeza pe față. Și era ceva curios de tot zâmbetul acesta pe obrajii pământii, mâncați de vărsat, ca două lespejoare de piatră surie pe care au picat mulți picuri grei de ploaie, găurindu-le.

Așa, adunându-și plățile, rar putea să deie pe la biserică. Dar nu mergeau la biserică nici bogotanii din sat. Aceștia stăteau la cârciumă și beau bere. Fefelega nu mergea la slujbă, și, totuși, văzând pe oamenii aceștia, care beau poate chiar bănuții pe care ar fi trebuit să-i deie ei, îi disprețuia, și, - ști-o amarul ei de ce, - se simțea că-i mai mult decât ei, că-i mai bună creștină decât dânșii. Și, rar, dar rar de tot, când vreunul o amâna cu lunile și nu-i plătea, îi spunea verde în față:

— Ce-s eu? Nimic! Da' pe mine nime nu mă blastămă, nime nu zice să mă bată Dumnezeu, pe când pe dumneata tot satul te blastămă.

Și-acum, să-i fi dat bogătașul plata întreită, nu-i mai trebuia. Mergea acasă, mai puneă o mână de fân subț botul calului și-i zicea:

— Da' tu ce mai spui, Batore sărace?

Și calul, pipăind cu buzele mari, groase, fânul, da din cap, ca și cum ar fi zis: «Da, da! Așa-s oamenii...»

Lucrând săptămână întreagă, înțelegându-se cu Bator, ca și când în el s-ar fi mutat sufletul bărbatului, al lui Dinu, Fefelega nu știa cum trece vremea. Timpul, pentru ea, avea o singură măsură: de la moartea unui copil, până când altul își închidea ochii. Numărând așa, ajunsese cu un singur copil, o fată, și socotea trei ani de la cea din urmă moarte ce-a fost în casa ei. Îmbătrâniseră și muiera, și calul. Muiera era jumătate căruntă, avea părul ca lâna oilor seine. Pe obraji ei mâncați de vărsat se formaseră părăiașe adânci, zbârcindu-i fața. Bărbia i se ascuțise și începea să se ridice spre gura căzută înăuntru. Calul era și mai ciolănos. Cele două petece pământii de sub corfe se măriseră, părul de pe coaste, de pe spinare i se rărise și i se rărea mereu. Buza de jos îi spânzura, ca și când i-ar fi atârnat cineva o povară nevăzută.

Femeile mai bătrâne din sat, babele, se dădură cu vorbe în jurul ei. Că așa, că pe dincolo, c-ar fi bine să se facă niște farmece, că nu-i lucru curat de-i tot mor copiii, și tot la aceeași vârstă.

Dar Fefelega nu credea în dracu' și în puterile lui. Femeile își făceau cruce de necredința ei, dar Fefelega rămânea rece.

— Nu, soro, nu-i duc. Drac e omul cel rău și nedrept. Āla-i dracu'!

Și n-a umblat după farmece și descântece. N-a umblat. Și, la patru ani, două luni și treisprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață. Cel din urmă copil. Și tot când să treacă peste al cincisprezecelea an. Și asta, ca și vreo trei mai nainte, n-a fost bolnavă. Făina ce-i cădea de pe obraji, până a fost mai mică, s-a dus. N-a zăcut decât vreo două săptămâni.

Și când i-a murit copila aceasta din urmă, Fefelega n-a spus o zi nimănui nimic. Cât ce-a închis ochii, a pus luminița în sfeșnic, să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a tras întins de

căpăstru, l-a dus în șopronul plin de fân și l-a lăsat acolo slobod. Nu i-a zis nimic, ci, din întâmplare, și-a ridicat ochii spre capul bălanului. Pleoapele-i stăteau deschise, fără să clipească. Niciând nu-i părură cele două răni alburii așa de grozave, așa de adânci, ca acum. Apoi a intrat în casă, s-a pus pe-o laviță de brad și a stat ziua-ntreagă așa cum stă lemnul. N-a plâns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre. Și-i tot venea nodul acela amar, până-n gât, că adică pentru ce mai este omul în lume? Acum nu mai ridica din umeri, dar nici nu-și deslușea gândurile într-un răspuns. Ce vedea mai viu era viața pe care-o dusesese, de căpăstru, întâi c-un cal negru, apoi cu Bator. Vedea Dealu-Băilor înalt, pieptiș, cu colți de stâncă ieșiți ca niște măsele de uriași, vedea poteca de-atâtea ori bătută, și pe potecă se vedea pe ea cu Bator de căpăstru. Număra așa ca-n vis de câte ori a urcat și-a scoborât dealul acela, socotea cam câte poveri de piatră să fi adus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani. Apoi trecea cu gândul la duminicile de peste an; în câte a fost și în câte n-a fost la biserică. Și când n-a fost, de la care om câți bani a luat? Cu care s-a sfădit pentru plată? apoi auzea iar pe Bator cum pășește, pocnindu-și oasele, în urma ei, cum sună vreo potcoavă ce stă să cadă. Îl vedea cum se zmâncește, cu greutatea în spate, pe Dealu-Băilor la deal, cum se proptește pe picioarele de dinainte, pe Dealu-Băilor la vale. Îl vedea, și se-auzea acolo, departe, pe sine cum îl îmbuna: «Stai, mă Batore, sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii!» Apoi, încet-încet, cu mare greutate, socotea numărul anilor dintre morții săi, de la bărbat până la fetița aceasta din urmă. Lung șir de ani! Și ce de drumuri bătute, maica mea, Doamne, că, dacă le-ar pune în șir drept, ar fi ajuns la marginea lumii!

Dar acum s-a isprăvit cu strapațul! Nu mai avea pentru ce să se zdrobească. Până i-au murit pe rând, unul câte unul, copiii, n-a știut pentru ce se zolește atâta. Acum,

când Păunița sta cu luminița de ceară la căpătâi, simțea Fefelega că toată viața pentru copiii aceștia s-a chinuit. Cum s-a chinuit, numai ea știa! Ba nu, nu i-a căzut greu lucrul, a muncit din inimă! Pentru ei! Pentru cinci, apoi pentru patru, apoi pentru trei, și iarăși, pentru doi, și în urmă pentru unul. Și două lacrimi micuțe, cât gămălia, îi umeziră ochii uscați.

Sara s-a dus la clopotar, la preot, «să se mai ostenească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei». Dimineța următoare a intrat în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde știa că stau cele două corfe legate, îndesăgite. Dar Fefelega l-a oprit.

— Stai, Batore, stai, calule sărace, că de-acum n-o să mai porți piatra în spinare!

Și-l trăgea de căpăstru spre portiță.

Calul, simțind că n-are coșărcile în spate, se priponi în prag.

— Ghii, măi Batore, ghii, măi dragă! Acum nu mergem la lucru. Nu! Acum te duce Fefelega la târg, să te vândă, să cumpere mama cunună și julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit și Păunița, măi Batore!

Și ochii ei uscați se umeziră a doua oară.

Și, trăgându-l de căpăstru și tot vorbindu-i, l-a dus la oraș și l-a vândut pe un preț ca vai de el. Calul simți mâna străină, ce-l prinse de căpăstru, mirosi pe noul stăpân, și, întorcându-și capul după Fefelega, necheză întâia oară, după o tăcere de o grămadă de ani. În ochii bătrânei se iviră a treia oară lacrimi, și, ca într-o fulgerare, înțălese păcatul ce-l face, despărțindu-se de calul ce-a ajutat-o o viață întreagă. Dar zadarnic! Dânsa nu mai avea ce face cu Bator. De câte ori l-ar fi văzut și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, – da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, – și n-ar fi putut răbda. Simțea că prietenia aceea aproape omenească, ce a avut-o față de cal, a fost numai

pentru ajutorul ce i l-a dat el pentru copiii săi. Că ea, în calul acela mare, alb, ciolănos și-a iubit copilașii. Și totuși, iată, chiar acum, cel din urmă ajutor tot de la Bator vine. Să nu fi fost el, Păunița n-ar avea nici sicriu văpsit, nici cunună ca de mireasă, nici giulgiuri albe. Când ieși de la târguit, calul era legat de-o proptea într-o uliță strâmtă. Merse la el și-l mângâie pe grumaji. Calul necheză iar.

— Bator, mă, nu fi tu supărat. Ție o să-ți meargă mai bine. Dar iaca, eu mă duc, mă grăbesc să împodobesc pe Păunița.

Și tropotindu-și pe trotuare cizmele grele, umbla, frântă de spate, să găsească vreun car de la ei, să-și ducă acasă podoabele cumpărate pe prețul lui Bator.

19 O 8

LUMINIȚA

Primăvara începuse cu secetă mare. Se roșiseră livezile, ca arse de brumă, iar dealurile erau pământ gol. Vitele zbierau pe câmp ziua, mugeau prin curți noaptea, iar oamenii își plecaseră capetele adânc în piept. Bucatele se scumpiseră foc, de nu te puteai apropia de ele, și-aci, în sat de munte, erau și mai pipărate.

De la Paști până la Rusalii, o dată numai s-a îndurat cerul să se întunece și să azvârle câțiva stropi mari, grei, rari. Dar de la Rusalii, cerul se căptuși deodată cu noură grei, plini de întuneric și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adânc, ca o cădere puternică de ape mari. Un fulger s-aprinse în înălțime, din Pleșa până-n Măgura, zvâcni în toată lungimea lui, și întunericul începu să se coboare și mai tare. În noaptea aceea din marțea Rusaliilor, mulți creștini vor fi privegheat, numărând trăsnetele ce se slobozeau când ici, când colo, cu detunături clocotitoare prin păduri și stâncării. Dimineața ploua încă, și oamenii se adunau câte doi-trei la câte-o porțiță acoperită și povesteau.

Pe drumul strâmt, plin de bolovani, care duce spre

dealul cu citeră neagră, este o căsuță de bârne, puțină de s-o cuprindă șase oameni în brațe. Căsuța e răzlețită de sat, pe deal în sus, de nici popa nu merge, la Bobotează, cu crucea, până acolo. Cantorii au scornit vestea că femeia zăvorăște ușa și stă închisă, câtă vreme umblă popa cu botezul prin partea aceea de sat» Vreodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Mâia zăcea de mult în pat, și nu mai vorbea nimeni de dânsa, ca și când n-ar mai fi fost pe lume.

Noroc avea cu fată-sa, cu Salvina. Salvina asta era fată bătrână, – trecuse de treizeci și cinci, – dar apucase să rămâie așa, nemăritată.

Ploaia de la Rusalii aduse bucurie și-n casa lor. Ce-i drept, n-aveau fânațe, n-aveau semănături să se usuce „n-aveau vite să moară de foame. Dar avea Salvina două brațe tari, ș-acum știa că va căpăta de lucru pe la oameni. Că-n timpul cât ținuse seceta, babei Mâia i seuscaser și gâtul, și pieptul, iar din adâncul măruntaielor i se stârnea ceva ce-i aducea amețeală la cap. Salvina n-avea unde să muncească, n-o chema nimeni, și, de cerșit, nu putea să cerșească. Și, dacă nu muncea fata, cine amarul să se-ngrijească de o femeie bătrână și bolnavă?

Când îi întindea mălaiul, Mâia de trei ori pe zi clătina din cap că nu-i trebuie, și numai a patra oară îmbucai ceva. Și ochii ei, înconjurați de pielită zbârcită, vineție, priveau nemișcați, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori:

— Doamne, tu fată, că rău înghit.

Și după ce fata nu-i zicea nimic, după un răstimp întindea din gâtul plin de vine și de oase și mai zicea o vorbă:

— Oare nu s-a-nnourat afară?

Și câteodată fata trebuia să iasă să privească cerul, în răstimpul acela dintre Paști și Rusalii, lumină nu s-a aprins în căsuță la cele două femei. În trei duminici a

cumpărat Salvina sare de câte patru bani, o dată oțet de cinci, ș-atâta le-a fost tot târgașul.

Era în casă o luminiță, o luminiță de ceară, pusă împletită pe o cruciuliță afumată de lemn, pe care nu se mai cunoșteau sfinții. Dar luminița aceea n-o aprindeau. O păstrau pe când va fi să moară baba Mâia, să aibă și ea ce ține în mână, ca să-și vadă calea luminoasă, când va pleca pe drumul de veci. Și nici nu aveau lipsă s-o aprindă. În căsuță n-aveau de ce se împiedica. Cele două lavițe înguste erau lângă pereți, o lădiță - într-un ungher, patul - era bătrâna pe el, iar masă n-aveau. Cele trei icoane cu sfinți deznădăjduiți, care se strâmbau ca-n muncile iadului, atârnav de pereți și nu le făceau val.

Baba Mâia nu s-a ridicat de pe oase de vreo doi ani. Câteodată avea junghiuri adânci, «se petrecea», cum spunea fata, apoi iar se liniștea. Dar în vremea asta de secetă, hrănită rău, Mâia slăbise și mai tare din puteri. Durerile îi veneau mai des, și, de multe ori, în chinurile ei, întindea mâna, holbând din ochi, după luminiță.

Fata l-a adus pe popa s-o grijească, s-o împărtășească cu cele sfinte.

Dar numa îi venea așa, să moară, ci nu murea.

La Rusalii, când se-ntunecă, bătrâna zise:

— Are să ploaie, fată.

— Da, are să ploaie! zise Salvina.

Și când cei dintâi picuri izbiră pe-acoperișul de șindrilă, ca un ropot dulce, ca un cântec sfânt, cele două femei tresăriră:

— Plouă, zise Mâia.

— Plouă, zise Salvina.

Și deschise ușa să intre în casă mireasma ploii.

Bătrâna a stat un răstimp și-a ascultat. Apoi își măsură o cruce largă, neregulată. Când începură să se descarce trăsnetele unul după altul, ca dărâmări de stânci prăpăstioase, baba Mâia își măsură altă cruce și zise:

— Închide, tu fată, ușa. Are să vremuiască.

Și-a închis fata ușa, și s-au culcat amândouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vreo patru zile n-a mai conținut. Câteodată scăpau de după dealuri vânturi mari, ce duceau spre Pleșa grămezi mari de nouri, ca niște turme de dihănii și de uriași, negri, vineți, mânioși, înțeleștați unii într-alții. Câte-o ruptură de cer rămânea albastră, înaltă, dar îndată alergau alți nouri s-o astupe. Și vântul se oprea, și ploaia începea să cadă, mărunță, deasă.

Baba Mâia și cu fată-sa așteptau să se-nsenineze. Sempuțina mălaiul, trebuia făină, și Salvina văzu că totuși trebuie să deie creșterii pe lapte. Mă-sa abia mai sufla, și bucată uscată în zadar i-ar mai fi dat.

Ochii bătrânei, în cele două zile din urmă, se-ngălbeniseră pe la alb. Rotunji, mici, priveau țință și semănau acum cu ochii de cucuvaie.

I-a adus lapte, ca astăzi, și, ca mâne, Salvina a căpătat de lucru. Era și vremea, căci fata se asprise tare. Vorbea răstit cu bătrâna, din firea ei, căci era scurtă și zmâncită la vorbă, dar în zilele din urmă era tot mândimeața i-a pus ulcica cu lapte lângă pat, a luat luminița de pe cruce și a așezat-o, cu câteva chibrituri, lângă ulcică.

— Iaca, aici, lapte. Aici ai și luminița, și chibrituri.

— Bine, maică, bine. Să-ți ajute Dumnezeu, zise bătrâna, când fata ieși pe ușă.

Abia se duse Salvina, și Mâia luă ulcica; dezlipindu-și buzele sorbi o dată, de două ori, de trei ori. Și băutura albă părea că trece, - în drumul său în jos, - peste podețe, părea că se adună în gropi și se varsă apoi mai departe, așa ghiolcănea.

Și Mâia deodată se simți mai bine. Se ușurase și i se muiaseră parcă toate oasele.

Afară ploaia încetase de cu noapte, dar vremea nu

era senină. Nouri negri, mari, petece de nourii mai luminoși călătoreau mereu, de la apus la răsărit. Vântul numai, în răstimpuri depărtate, suiera în vreun brad prin apropierea căsuței, apoi iar tăcea dintr-una.

Din pat, pe ferestruță, baba Mâia vedea afară. De câte ori n-a privit ea prin ferestruță aceea! De când n-are ea alta de făcut decât să se gândească, să privească pe ferestruță și să-și aștepte moartea!

Și, de multe ori, gândul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Își amintea de tot ce-a văzut, de tot ce-a pățit în viață. Dar iată, acelea, ca și când n-ar fi fost. Ca nourii care trec pe cer, târându-și umbra pe pământ, și se duc să nu se mai întoarcă. Și iată c-a rămas numai cu fata! Dar și fata, ca și când n-ar fi. Ea se duce la lucru dimineața și vine sara, și câteodată nici sara.

Și, în necurmatele zile de boală, părăsită, baba Mâia privea cu dragoste, cu sfințenie la luminița de ceară. Iată, luminița asta e singurul sprijin care n-o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul din urmă. Și bătrâna suspina de multe ori:

— Sfântă luminiță, sfântă ceară, sfinte albine!

Ani întregi au trecut de când nu s-a mai putut duce la biserică. Dar tot mai știa din ce spunea popa, din ce spunea diacul.

Și, mai mult, în boala și singurătatea ei, baba Mâia la lucrurile astea se gândea. Își închipuia cum are să fie iadul cu dracii, cum are să fie raiul cu sfinții. Iadul? D-apoi întuneric beznă, de să nu-ți vezi mâna! Și, prin întuneric, cozi și gheare de draci, care prind pe creștin și-l duc la căldarea cu smoală, să-l opărească. Doamne ferește! Iadul? O, Doamne, Doamne! D-apoi bivoli, împungaci, ce-or lua în coarne femeile nelegiuite și pe ucigașii de oameni!

— Doamne ferește, Doamne ferește! suspina bătrâna.

Dar ea n-avea s-ajungă-n iad. Pe ea va prinde-o sfântul Petru de mână, va sprijini-o să nu cadă și va

întreba-o:

— Tu ești baba Mâia?

Și ea va zice:

— Eu, sfinte Petre.

— Cea de-a avut o fată, una Salvina? va zice sfântul.

— Da, eu!

— Cea de-a bolit vreme multă de tot?

— Da, eu!

Ș-atunci, sfântul Petru va zurui din chei și va găsi pe cea potrivită. Se va deschide poarta, și sfântul Petru îi va arăta locul de hodină, în iarbă înflorită, subț un măr cu mere aurii.

Nu, ea nu va apuca în iad! Ce-a făcut ca să meargă în iad? Și are ea luminița aproape! Când va simți că i se rMică nodul în gât, să-i oprească răsuflarea, aprinde luminița, sfânta luminiță de ceară. Ș-atunci, chiar de-ar vrea s-o răpească, cornorații se vor împraștia.

Și baba Mâia își făcea o mulțime de icoane. Și totuși, vremea îi trecea destul de greu.

Dar astăzi, după ce bău laptele până-ntr-un picur, nu-i veneau gânduri de-astea. Astăzi privea dornică prin fereastra căsuței, și-i veneau gânduri copilărești. Uite, cum ar vrea să iasă puțin până afară! Numai aici, înaintea ușii; când a trece nourul de pe soare, să cadă lumina pe ea! Ba nu, ar vrea să meargă și mai departe. I-ar plăcea să se coboare în sat, să vadă cum mai stă satul. Să-l vadă pe popa și să-l întrebe de sănătate. Să se-ntâlnească cu două bătrâne din vremea ei, - Anuța și Zamfira, - să le-ntrebe:

— Da voi ce mai faceți?

Și ele să zică:

— D-apoi ce să facem? Iacă!

Și să meargă mai departe pe uliță, să vadă biserica. Mare și frumoasă biserică! Să se-ntâlnească cu oamenii care i-au fost vecini până a stat și ea în sat. Și oamenii să zică:

— Ce-i, vecină? Ai mai venit la vale?

Și ea să zică:

— Mai!

Tot așa, să umble pe uliță, pe unde n-a umblat de mult, și oamenii să zică:

— Iată și baba Mâia!

Iar copiii și cei mai tineri să-ntrebe:

— Mamă, cine-i bătrâna aceea?

Și femeia să zică:

— Baba Mâia, cin să fie?!

Gânduri de-acestea îi veneau astăzi. Și nu erau gânduri goale, erau gânduri vii, erau icoane. Și nu icoane reci, ci icoane așa de călduțe, de baba Mâia le simțea căldura ca o mângâiere la inimă. Și cerca să se-nvârtă-n pat, să poată vedea mai bine pe ferestruță.

Nu, astăzi nu se gândea la iad și la rai! Azi, după ploaia ce-nverzise câmpul, ar fi voit să mai fie o dată fată mare, să pască vitele pe munte, să pășească pe frunzele uscate, umede acum, să se prindă cu mâna de-o creangă, și picurii rămași pe frunze să cadă stropind-o pe obraz, pe iie, apoi să iasă pe culme, la luminiș, să toarcă și să privească vitele cum pasc, și, sara, să vie acasă cu vitele sătule cumu-s dobele. Se mai cugeta cât ar fi de bine să mai umble ea pe vârful măgurii, pe Frasin, după fragi de pădure. Ce fragi se fac mai ales pe Frasin! «Buricul deștiului» de mari! Ori să aibă ea acum niște pere de la dascălul cel bătrân din grădină. Ce pere! Cumu-i ceara! Numai dascălul are pere de-acelea în sat.

Și, cum se gândea așa, la câte toate, baba Mâia simțea că se face tot mai ușoară. De la o vreme i se păru că nici nu mai stă în pat. Și pipăi bine scândurile. Apoi, ușoară de tot, iată că sta așa și nu se mai putea gândi la nimic. Dar era bine. Las să fie, că nu-i rău! Au durut-o pe ea destul oasele, au tăiat-o destul junghiurile ca niște săbii ascuțite. Acum, așa, călduță, ușoară și fără dureri, stă, și

ochii parcă-i rîd. Și-n casă e o liniște așa de bună! Și soarele se uita chiar acum, deodată, pe cele trei ferestrețe. Uite, ce pulbere de lumină!

Deodată, însă, baba Mâia schimbă ochii și-i umplu de spaimă. Simțea cum vine ceva, ceva rece și greu, ca o povară strivitoare. Întinse mîna, dar n-ajunse luminița de ceară. Se oțărî cât putu, dar luminița căzu pe podele. Junghiul ce-l simțise o prinse, o-nclarligă, dar bătrîna se zvîrcolea mereu, s-ajungă luminița de ceară. Așa, frămîntîndu-se, căzu pe podele și muri, cu mîna întinsă după luminiță.

Și prin cele trei ferestrețe pulberea de lumină albă cădea mereu în casă, apropiindu-se tot mai mult de pat. Și dintr-odată învălu, ca un giulgiu, trupul țapăn al Mâiei, ulcica răsturnată, și luminița de ceară, de care n-avusese parte bătrîna.

19 O 8

VÂRVOARA

Am întîlnit-o pe drum, c-o traistă lungă, smolită, de lînă, umblînd în sus și în jos. Se oprea la câte-o poartă, privea înăuntru, uneori vorbea două-trei vorbe cu cineva din curte și pleca mai departe. Sapa veche, cu coadă lungă, lucie, o tot muta de pe-un umăr pe altul.

— N-ai de lucru, nu capeți de săpat, se vede, lele...

— Nu prea, zise femeia și trecu mai departe.

— Stai puțin, lele, am eu o grădină. Pîn' desară o isprăvești.

Ea se opri deodată și-ntoarse puțin capul:

— Cât îmi dai?

— Îți dau o coroană. De-ai fi venit de dimineață, îți dam mai mult. Acum, uite, soarele-i sus.

— Știi ce? Să-mi dai ș-o bucată de mămăligă; n-am mâncat nimic de ieri.

Se-ntoarce ea, ne-nțălegem noi ș-o duc în curte. Poruncesc să-i ducă un blid de lapte și mămăligă. Și-i arăt

grădina.

— Să vezi numa cum am să ți-o grijăsc. Ai să mă pomenești câte zile-i avea!

O las să soarbă laptele și intru în casă. Aveam ceva de isprăvit. Și din când în când aruncam ochii spre grădină.

Femeia încă nu intrase în lucru. Ieșii mai târziu să văd ce face; nu mântuise încă de mâncat.

— Cum, Doamne sfinte, mă mirai eu, de-atunci puteai mânca de zece ori!

— Vezi, îmi răspunse ea, că eu am durere de gură. Și pieptul mă doare, și tușesc. Să vezi cum tușesc... de se sperie copiii. Aia-i tusă! Odată am mers eu la un doctor, ș-a zis că am hertică... Are dracu' hertică! De-aveam, muream de mult. De altfel, ce zici și dumneata, dacă moare omul, nu-i mai bine? Popa David de la noi așa zice, că, dacă moare omul, îi mai bine. «Unde nu este durere, nici întristare»... Și începu c-un glas gros, întrerupt, să spuie cuvinte dintr-o cântare de la prohodul morților. Imita, se vede, pe popa de la ei, pe David.

Crezui deodată că femeia-i smintită și priveam cu băgare de seamă la ea cum mânca încet, ca de silă, cu ochii ținți în blid.

— De unde ești dumneata, lele?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de prășit?

— Au isprăvit care-au avut; care n-au nu gătesc niciodată.

— Pesămne dumneata n-ai pământ...

— Pe unde calc, pământu-i al meu, ca ș-al dumitale, și începu să râdă deodată, arătându-și dinții lați, gălbirii.

Dădu să se ridice, da, ca și când și-ar fi adus aminte de ceva, se lăsă iar, moale, jos, și pescui cu lingura de lemn o bucățică de mămăligă.

— Cred că ai putea să vii acum în grădină, zic eu. A

trecut aproape un ceas de când tîndălești. Se vede treaba că de-aceea nu te primesc oamenii la lucru.

— Pe mine?

— Pe dumneata.

— Vezi că nu mă cunoști?... Eu nu mă duc la oricine. Întîi întreb cine șade-n casă, și dacă-mi place, mă duc, de nu-mi place... plec mai departe.

— D-apoi la mine ai venit fără să fi întrebat de cineva.

Femeia nu zise nimic. Se sculă, puse cojile de mămăligă în traistă, se plecă apoi iar, ridică blidul și sorbi din el câțiva stropi de lapte, câți mai rămăseseră, își puse traista după grumaji; și avu dintr-una niște priviri ca de scăpare, ca și când ar cerceta pe unde să iasă afară, în uliță.

Nu i-am mai zis nimic. Am lăsat-o să se ducă. Dar ea coborî treptele și o luă spre grădină. Într-o mișcare nervoasă își desprinsе traista și o atîrnă într-un măr bătrân. Apoi, începând să sape, îmi zise:

— La dumneata am venit pentru că ești om bun.

— De unde știi dumneata?

— De pe ochi. Eu cunosc oamenii de pe ochi. Când te-am văzut, am gâcit cum ești, ș-acum, dându-mi de mâncare, mi s-a adevărit gâcitură.

Sta frîntă de șale și săpa așa de repede, așa de bine, de-am rămas uimit. Fir de buruiană nu lăsa, și-n jurul cucuruzului aduna mușunoaie mari cu sapa, le rotunjea apoi repede cu palmele, ca și când ar tocmi o pâne ca s-o bage în cuptor.

— Cum te cheamă pe dumneata, lele? întreb într-un târziu.

— Vârvoara.

— Vârvara poate.

— Ba, Vârvoara; urât nume, nu-i așa? Da dă-l în sfinții lui, că noi avem un popă... de tot nume pocite ne pune. Iacă, de pildă, la un copil de-al meu i-a pus numele David.

Femeia nu mai zise nimic. Parcă i-au venit deodată în cap alte gânduri. Am lăsat-o să sape, și eu am trecut la un strat de legume, să plivesc. Căzuse de cu noapte o ploicică, de revenise bine pământul. Buruiana se smulgea ușor, cu rădăcina întreagă, albă, plină de ațăsoare. Mireasma pământului ud se ridica în văzduh, călduță parcă și oarecum amăruie. Pliveam, și din când în când aruncam ochii spre femeie. Lucra frântă de șale, cu capul în piept. Era slabă, aproape ca o suveică. Și totuși vedeam că nu ostenește, că nu se oprește să mai plivească, ridicându-se, în stânga și-n dreapta, cum fac toți săpătorii. Mi se părea uneori că bombănește singură, da ce, nu puteam înțeleg. De la o vreme aud că mă-ntreabă:

— Nu știi dumneata un leac de tusă?

— D-apoi ce umbli după leacuri dumneata? Eu nu te-am auzit tușind niciodată.

— Că peste zi nu tușesc. Numa noaptea; atunci tușesc să mă rup, nu alta. Doctorul zice că-i hertică, da' nu-i hertică, ci se vede c-o fi aghiuș.

— Ce-i aghiușul acela?

— Păi, nădușală, ce să fie? Nădușală la piept și la răsufuș. Am fost de vreo câteva ori de mi-a cetit popa nost, da se vede că rugăciunea lui nu prinde.

— De ce să nu prindă?

— Pentru că-i mai mult pe partea dracului decât pe-a lui Dumnezeu... ăla numa bun de popă nu s-a născut!

— Nu-i unul mic, cu bărbuța neagră, rară?

— Mic, popa David? Tiii! tăl puterile, da, că-i mare cât un cal, ș-are o barbă lungă, țepoasă, roșcată. Gândești că-i o mătură de mestecăn, cu care-ai măturat curtea, de s-a țândărit acum.

— Nu-l cunosc. Așa popă nu știu.

— De unde să-l cunoști?! Așa popă crezi că iasă între oameni? N-a mai fost la oraș de când l-a sfințit vlădica. Da mai bine nu l-ar fi sfințit! Gândești că nu-i însurat? Ba-i

Însurat, și are-o muiere tare detreabă și tare frumoasă. Da gândești că popa vrea să știe de ea? Umblă după toate femeile din sat. Amarnic om, amarnic popă! Și biata preuteasă, dac-a văzut ș-a văzut că nu se poate altfel, ș-a luat și ea un drăguț, un ficior din sat. Zdravăn ficior! Îl prinde câteodată pe popa David de mătură... și-l îmblătește. Vezi că popa se-mbată, și dacă se-mbată, vine acasă și-și bate nevasta. Ți-am spus eu că nu-i popă. De altfel nici n-a învățat. Eu îl știu. A fost tot acasă, la plug și la vite. Apoi, ficior mare, a mers la vlădicie vreo trei săptămâni. Da nainte de-a se duce a vândut două părechi de boi. Și peste trei săptămâni a venit acasă - popă. Gata. Ce zici dumneata?

— Ce să zic? A fost rău că l-a sfințit vlădica.

— Ba a fost păcat, mare păcat! Că să vezi, lasă pe oameni să moară nespovediți și necuminecați. Lui să-i pui zlotu-n palmă, ș-apoi vine.

— Stătu puțin, apoi adaose: De altfel, îi dau pace. Cu dumnealui n-am eu nimic. Atâta numa, c-a pus nume de batjocoră copilului. Dar eu acasă nu-i zic David. Acasă-i zic Pătru.

Soarele se ridicase sus, și căldura cădea dogoritoare. Am lăsat plivitul și m-am dus în casă, gândindu-mă la femeia aceasta din Mămăligani, care muncește cu atâta hărnicie și despre care nu puteam ști de-i tresăriră, ori de-i așa felul ei de vorbă.

La amiază am chemat-o iar să mănce. Dintâi n-a vrut să vie. Se temea, socotea că fac numai o glumă. Apoi se temea că-i trag din plată dacă-i dau ș-o sorbitură de mâncare. În urmă veni și se apucă, cu aceeași tândălire, să mănce, ca și dimineața.

— Vezi că mă doare gura. Se vede că este ceva stricat în mine. Mi se strică și dinții. Iacă! și-și vârî două degete pline de tină în gură și le scoase, după puțină cercetare, strângând între ele un colț de măsea.

— Pentru ce ți se strică?

— Nu știu. Îmi vine așa, o amăreală, ca spirtul de tare; se vede c-aceea mi-i roade. Nu știu de unde... Poate din fiere. C-odată mi s-a stricat rău fierea.

— Ai avut vreo supărare, vrei să zici?

Femeia își ridică deodată ochii și privi la mine lung, întrebător, ca și când acum m-ar fi văzut mai întâi în viață. Da poate nici nu se uita la mine. Privea prin ochii mei încolo, mai departe. De vorbit n-a mai zis un singur cuvânt, până spre sară. O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbracă obraji slăbiți și începu să tușească adânc, închis, ca și când ai da c-un sul într-o gaură afundă în pământ.

Nu însărase când isprăvi cu grădina. Își luă traista și ieși în curte. Da' nu-ndrăznea să vie să-i dau banii.

— Cu zece cruceri îți plătesc mai mult, lele Vârvoaro. Iată șaizeci. Mi-ai lucrat tare frumos.

Femeia luă banii și se duse fără nicio vorbă. * Mai târziu, ies pe uliță și mă-ntâlnesc c-un vecin. Umblăm noi de la o crâșmă la alta, să mai vedem cine-i pe-acolo. Când ajungem la crâșmă lui Stan, acolo o grămadă de oameni se-mbulzeau cu capetele unu-ntr-altul privind la ceva jos, în mijloc.

— Ce să fie? ziceau unii.

— O femeie.

— Ce-i cu ea?...

— A avut călcătură, dar acum s-a liniștit. Vai de ea, ce chinuri!

Și oamenii încep să se împrăștie.

Când m-apropii și eu, rămân înlemnit. Era biata Vârvoara! Cu gura plină de spume albe, băloase, cu fața vânătă, cu ochii închiși, nemișcată, cu degetele încleștate, zăcea între traistă și sapă.

Oamenii începură vorbele. Unul zise:

— A venit în crâșmă ș-a băut doi dați de spirt. Și dacă

i-a băut, a plătit ș-a dat să iasă. Da când să iasă, s-a împiedicat de prag și, împiedicându-se, a tot mers până unde-o vedeți acum. Acolo a căzut, ș-a fost vai de ea apoi, c-a apucat-o boala.

— De mult o duce așa, zise altul. Cel puțin de cincisprezece ani.

Altul o cunoscuse pe Vârvoara și înainte de boală, și știa să spuie din ce i-a venit.

— A rămas, spunea el, văduvă tânără, dar nu s-a mai măritat. Avea o fată și doi ficiori. Fata, dacă a crescut, a dat-o slujnică, să lucre, să câștige ceva. A dat-o la boltașul din sat. Aci fata s-a răsărit îndată. Trai bun, muncă puțină, și s-a ales în doi ani din Anuța o fată ca de domn. Stăpânul său era nădrăgar, sta bine, da cu muierea sta rău. Se certau în toată ziua. De la o vreme jupânul s-a dat pe lângă Anuța. Și numa ce, într-o dimineață, fata s-a-ntors acasă. Nu peste mult muri în chinurile facerii. Vârvoara de-atunci a rămas cu boala ceea de cap.

Am ascultat istoria asta și mi-a venit deodată în minte că mi-a spus ceva și dânsa, zicând c-odată i s-a stricat rău fierea; și înțălegeam de ce-a stat tăcută o după-amiază, fără o vorbă, când mai nainte fusese așa de vorbăreață.

Acum sta încă tot întinsă. Nici nu sufla, nici nu mai trăia parcă. Traista și sapa privegheau lângă dânsa, și fața ei părea că se-nnegrește.

Oamenii începură să vorbească despre altele și-i dădură pace. Au mai văzut ei că după boala asta bolnavii rămân așa, nemișcați.

Dar deodată își întoarseră cu toții capetele. Vârvoara deschise ochii-nroșiți, umflați, ca două răni, răcni din adânc, se întinse o dată, pocnindu-i toate oasele, apoi se zgârci, înțepenind pentru vecie.

— Dumnezeu s-o ierte, c-a fost femeie harnică și cinstită, ziceau oamenii, făcându-și, cutremurați, sămnul crucii.

În topirea zăpezilor de primăvară, pe drum e numai cir și părăiașe ce șerpuiesc ca niște bice de lumină. La ușa crâșmei, care cum dă să intre își izbește mânios cizmele de podele, și mocirla se-mprăstie în toate părțile. În crâșmă se-adună, rând pe rând, oaspeții obișnuiți, să beie o jumăta de vin, să joace o păreche de cărți.

Bădicul Pătruț niciodată nu lipsește.

Vine cu pieptul înainte, încordat, ca un militar. S-așază unde vede că-s mai mulți. Își trage un scaun, sendeasă între oaspeți, ascultă, privind cu ochi iuți la cei de față, dar el, la-nceput, nu zice nimic. Întru târziu, își scoate de după șerpar gazeta, își încruntă sprâncenele, își încrețește fruntea, foaia despăturată o ține departe, cu amândouă mâinile întinse, și se-adâncește de tot în citire.

După ce se pare c-a terminat, zice, așa, ca pentru sine, de trei ori: «Hm, hm, hm!» clatină din cap și pare foarte abătut.

— Ce-i, bădicule Pătruț, ce s-a mai întâmplat iară?

Bădicul se-nseninează deodată, pune gazeta pe genunchi și zice, c-un glas încordat, ca și când ar citi și-acum din foaie:

— Ce să se mai întâmple, frate?! Spune că vin iar răzmerițele, cu lăcuste pe câmpuri, cu foamete pe oameni și pe dobitoace. Cică departe, prin Țara Muscălească, s-ar fi ivit și sămne-n soare și-n lună. Chip de vârcolaci, pare-se!

Oamenii întorc capetele și privesc mirați la Pătruț. Acesta, clipind des din ochi, își ține capul plecat pe gazetă, ca și când ar vrea să mai scoată ceva de acolo. Unul mai tânăr ține să-și spuie și el cuvântul:

— De pe partea asta, putem fi liniștiți. În sămne de-acelea nu mai crede nimeni astăzi. Vârcolaci nu-s, cum nu sunt acum la mine-n palmă bănuți.

Oamenii însă își aveau credințele lor, și, pe lângă acestea, țineau tare mult la Pătruț. De o parte, că, înainte vreme, ținuse bădicul orândă mare, îi ospătase pe toți de multe ori, iar de altă, că era om de nu se clătea iac-așa de orice vânt. Român să fi fost, care să-l poată înfrânge pe Pătruț! Că de-aceea nu mai ține dânsul crâșmă acum. Vârfutea lui de român i-a adus pacostea pe cap. Că era înaintea unor alegeri de deputat și venise un surtucar să-l îndemne să ție cu dracu'. Dar bădicul i-a pus mâna-n piept și i-a dat vânt pe ușă afară. Atunci a venit un finanț și a început cu amenințările. Bădicul l-a tot ascultat, și când acela n-avu ce să mai zică, l-a luat de mână și l-a dus la părete.

— Vezi, domnule, chipul de colo, hârtia ceea?

— Văd.

— Dac-o vezi, mi-ai ști spune cine-i iscălit acolo?

— Cum să nu?! Directorul de finanțe!

Bădicul, aici, zâmbi pe sub mustață.

— Mi se pare mie că nu-i fi dumneata acela! și-l privi în batjocoră, din creștet până-n tălpi. Apoi vezi, dacă venea chiar el, care-i iscălit, să-mi zică: «Bade, dacă nu votezi cu noi, pierzi licența», poate că tot mai credeam. Da cu dumneata nu vreau să stau de vorbă!

Cela s-a dus ca din pușcă, dar, după alegeri, bădicul Pătruț a trebuit să-și încuie crâșmă. Dar nu i-a părut rău. Nu, zău! O spunea cu fală. Vin găsești și-ntr-alt loc, dar om ca el – mai rar, spunea bădicul, de era cât de cât în voie mai bună.

Sările de-a rândul se aduna, în crâșmă asta nouă, cu prietenii lui vechi. Le spunea istorii de prin gazete, noutăți care de care mai minunate. Că de citit citea el, dar slab de tot. Câteva din literele celea mai mici nu le cunoștea. Dar, din trei-patru cuvinte citite, lui i se părea că știe tot ce-i acolo. Gazeta îi venea regulat, în toată săptămâna, și el, să fi citit numai trei șire din ea, se simțea deodată parcă alt om,

mai neabătut, mai vrednic de cinste de cum a fost înainte.

Și, când se-ntâmpla vreodată, sara, să vie Pătruț mai târziu, oamenii îl așteptau ca pe spini. S-au fost dedat cu el să le spuie regulat vești despre trei lucruri: «cum mai stăm cu țara», «ce mai face împăratul» și «cum mai curg războaiele». Și cu toate că la aceste trei întrebări miezul răspunsului era tot acela: cu țara stăm rău, de-mpăratul nu prea știe nimeni ce face, iar războaiele curg, colo, departe, bubuind din tunuri, de se cutremură marginile pământului, vorbele se țeseau multe în jurul acestui miez, de-ar fi putut povesti toată noaptea.

Așa se-ntâmpla însă numai când bădicul nu lua iute-n cap. Că, de se-afuma cât de cât, lăsa la o parte și țara, și pe-mpăratul, și războaiele, și vorbea despre sine.

— Măi pretinilor, am și eu o vorbă. Eu zic așa: Dacă te-a făcut mamă-ta mânz, nu poți să fi lup! Ori alta: Dacă muierea ți-a făcut de mâncare plăcinte, nu poți mânca mere pădurețe! Așa și eu. Dacă-s om după toată forma, e că așa m-a făcut mama. Și numa de una-mi pare rău: că voi muri și nu s-a afla om în locul meu. Că eu, dacă-i vorba, spun la tot omul adevărul în față. Chiar când ar fi să mă umilesc pentru asta una, și tot o fac! Acuma, voi credeți, de pildă, că io-s cine știe ce lucru mare. Când cetesc din gazetă și vă spun, vi se pare că vă grăiește om din altă lume. Cu toate că nu-i așa, dragii mei. Știu eu ce știu, pe lângă voi, dar eu, pe lângă alții, de pildă pe lângă fiertatul popa Savu, nu știu nimic. Odată mergeam la târg cu fiertatul. Și tot drumul n-a mai contenit, mi-a făcut, zic, politică din toată lumea. Dar eu, de la o vreme, i-am spus și dumnealui adevărul în față: «Lasă-mă, părinte Savule, zic, mie-mi spui dumneata de-acestea? Mie nu-mi spune dumneata de-acestea, că eu, dacă le-aud, fac numa primejdie și răzmeriță-n popor. Zău așa, părinte, zic, eu fac răzmeriță-n popor, dacă-mi spui dumneata atâtea grozăvenii și nedreptăți.» Ș-a răs părintele Savu, de să se

bolnăvească, când i-am spus așa!...

De la pățania asta trecea la altele: Cum a spus el adevărul verde în fața domnilor mari, și le-a dat peste nas, și cum a tras tot el scurta. După aceea:

— Da' ce să te faci dacă te-a făcut mamă-ta lup, poți tu să fii mânz? Întreba bădicul pe vreunul din cei de față.

— Vezi bine că nu pot, baciule Pătruț.

— Ei, vezi?

Când era treaz însă, se ținea de politică, și n-ar fi spus pentru toată lumea istorii ca aceea când n-a-nțeles el pe popa Savu. Vorbea, mestecându-le, despre «granațirii lui Napolion», «mari și grași, ca niște uriași, cu fețele umflate», despre deputații din Casa Țării, «care, iac-așa, bat și ei din gură, să nu la că, – cei străini, vezi bine, nu ai noștri! Ai noștri? «Dumnezeu să-i ție, să-i mai alegem și la anu'!» Spunea despre vlădicii noștri» «care-și pun mâna-n barbă, și nu se dau pân' nu scot carul din pietre», adică până nu ies biruitori. Când ajungea cu vorba la vlădici, totdeauna amintea de pățania episcopului Inochentie. Cine știe de unde-o auzise? Poate de la popa Savu.

— Știți voi, mă, ce-a pățit vlădica Inochentie când s-a dus la Dietă? Nu știți! Vezi, că n-aveți de unde. Apoi bun, să v-o spun eu. Zice că pân-atunci nu lăsau pe vlădicii noștri între domnii cei mari, în Dieta țării. Vezi, că erau mai tari ungurii, și mai slab neamțul, adică împăratul. Da-n urmă a dat Dumnezeu de-a ieșit neamțul mai tare. Ș-atunci i-a dat scrisoare lui vlădica Inochentie să meargă și el în Dietă. Zice că, după ce-a intrat el acolo, domnii îl priveau chiorâș și-l batjocoreau cu privirile. Iar unul din ei strigă în gura mare către altul: «Ce caută Saul între proroci?!» Era, se vede.

O vorbă de batjocoră asta, și domnul acela a spus-o pe letinie. Da pin n-apucară ei să râdă, zice vlădica nost către cel ce-ntrebasese: «Caut măgarii tatii, că s-au pierdut». Și n-a răs nime, ci atâta se mâniară pe Inochentie, de erau

să-l arunce pe fereastră din Casa Țării.

Bădicul Pătruț, dacă băga de seamă că-l ascultă mulți, ținea să-și spuie părerile despre multe celea. De pildă, nu-i plăcea cum cântă dascălul cel tânăr în strană:

— Măi, la dascăl trăbă să fie piept odată, nu, iac-așa, o scândură! Ăst-al nost - parcă se mârâie un măt. Și dă să răgușească, de parcă mîncă tot moare de curechi. Dascălul să cânte, de numa să i se legene glasul prin biserică. Și popa iar. Popa să cetească evanghelia, de să gîndești că spune dintr-o gazetă, să-nțaleagă tot creștinul.

Mai ciudă-i era bădicului Pătruț pe avocați.

— Să-mi spuneți voi, de ce-s buni să fie și ei în lume? Că-n școală nu-nvață pe copii, liturghia n-o slujesc, gazete nu scriu. Ei, iac-așa, fac pe oameni să-și mînce averile. Și-s domni mari, bată-i comedia! Când iasă pe sate la execuții, vin în niște căruțe, ca baronii. Și oamenii-i înconjură cu căciulile în mână, de gîndești că le cer de pomană.

Într-o sară însă veni tare abătut la crăsmă, cu gazeta în mână. Se puse pe un scaun și nu-i venea să zică nicio vorbă. Ceilalți, întru târziu, se mirară de tăcerea lui Pătruț.

— Chiar nu mai este nimic nou în lume, bădicule Pătruț? întrebă unul.

El n-a răspuns, ci, privind în podele, se gîdea mereu la cele câteva șire ce le putuse citi. Cuvintele îi săgetaseră adânc inima, și o durere mare îi copleșea tot sufletul, că nu putea desluși, cu câtă știință avea el, tot ce era scris acolo. S-a trudit destul acasă, dar n-a putut să-i afle înțelesul adevărat. Privea apoi iar gazeta, din jos, la «foiță», dar șirele îi jucau înaintea ochilor.

Întru târziu zise:

— Este aici ceva tare frumos. Se zice de lupte mari, de holde de aur, de păgâni, și tot mereu se spune de draga mea țară. Eu nu știu bine ce-i, și de-aceea m-am gîndit să chemăm pe dascălul, s-o cetească el.

Un fecioraș a și plecat după domnul învățător. O

taină, o presimțire nedeslușită li se coborî tuturor în suflet. Și așteptau. Bădicul Pătruț nu mai zise nimic pân' ce nu se ivi în crâșmă domnul Dumitru.

— Iacă, domnule învățător, să faci bine să ne cetești dumneata puțin aici, zise bădicul, și arată cu degetul gros la «foiță».

Dascălul își dresе glasul, rămase în picioare, și începu să citească:

— «Frumoasă ești, țara mea, tu, cea mai mândră între țările semănate de Dumnezeu pe pământ!»

Era reproducerea unui cânt din *Cântarea României*. Dascălul citea înainte, cu glasul, de la o vreme, nespus de mlădios, înmuiat în lacrimi parcă, iar bădicul Pătruț și ceilalți, cu frunțile ridicate, priveau țință la domnul Dumitru. O căldură tainică le străbătea tot mai tare trupurile muncite, obrajii unora se-aprinsesă, obrajii altora păliră. Frumusețea și bogăția țării, răutatea dușmanilor, luptele necurmăte împotriva robiei li se-nchipuiau înaintea ochilor ca-ntr-o icoană vie, caldă. Și, unde și unde, se auzea câte un suspin înăbușit, câte un oftat dureros, și-n ochii tuturor a licărea lumina lacrămii.

Ei n-auziseră, în viața lor, cuvinte așa de dulci și-așa de-amare, care să le pătrundă așa de-adânc în suflet.

Și, când a terminat domnul Dumitru, oamenii tăcură încă mult, cu ochii duși departe, în nemărginire.

Târziu, începură apoi să vorbească încet, potoliți, despre vremuri de altă dată, – crâmpеie din luptele și suferințele de veacuri, – așa cum le auziseră de la părinții lor.

Bădicul Pătruț însă nu zicea nimic. Privea stăruitor într-un unghet al odăii, și, când simți că nu-și mai poate ține lacrămile, trecu cu pași mari spre ușă, să le zbicească-n vântul nopții de-afară.

N-a mai dat cu săptămânile pe la crâșmă.

Când veni iar, oamenii îl întrebară de noutăți. Dar el

le-a spus așa, cu gura jumătate, câte ceva, apoi adaose:

— Astea-s fleacuri! Dar ian să vedem noi ce ne-a cetit în sara aceea domnul învățător.

Și scoase din șerpar gazeta cea veche, frumos împăturită, și începu să le citească fragmentul din *Cântarea României*. Ochii lui lunecau acum peste șire ca pe o apă întinsă, și cuvintele curgeau calde, binefăcătoare. În săptămânile cât nu dăduse pe la crâșmă, tot citise fragmentul acela, așa că acuma-l știa pe de rost...

1908

ÎNTÂRZIATUL

E scriitor la cancelaria din sat. Să fie trecut de douăzeci și patru de ani, dar mustața nu-i mai dă. Se vede că-i spân din neamul lui. Obrajii i-a mari, umflați parcă, puhavi, ca la unii bolnavi. De câțiva ani schimbă aceleași rânduri de veșminte, decolorate, roase la coate, lucii pe la genunchi.

Dacă cineva privește întrebător la îmbrăcămintea lui, el bagă îndată de seamă, zâmbește și, dup-o tusă scurtă, zice:

— Ce, crezi că n-am bani de-un rând nou? Da vezi că la mine e alta! Eu trăbă s-adun bani pentru examene. Și, din firea mea, nu dau mult pe exterior. Știi, frate, în privința asta sunt filosof. Întâi să ne vedem puși în rând cu examenele. De-acî încolo, să mă lași dumneata pe mine!

Cvartir are o odăiță cât un cuib numai, pe-o hudiță a satului.

Cât ce iese din cancelarie, pornește repede spre casă. Dacă cineva îl întâmpină și-l ține de vorbă pe drum, se supără:

— Ei, lasă-mă frate, eu am de lucru, ce gândești? În lumea de azi trăbă să muncești!

— Doar numai acum ai ieșit de la oficiu, domnule Victor! Ce ai iar de făcut?

Domnul Victor surâde c-un aer de superioritate.

— Dumneata gândești c-aceea-i la mine muncă? Acolo poate scrie oricine care știe ținea peana în mână. Dar ia să-l pun pe careva la greaca și latina mea... Ar holba ochii și n-ar putea mișca nici atâtuca, - și arăta la negrul de subt unghie.

Și, într-adevăr, pornea cu multă râvnă din cancelarie. Simțea o mare putere de muncă, un mare dor de-a învăța, ce-i venea așa, ca o căldură de la inimă, și-i amețea capul.

Dar cu cât se apropia de locuință, unde așteptau cărțile de greacă și de latină, cu-atât îi scădea și însuflețirea, și, ajungând, deschidea cu o mare silă ușa. În casă lua o carte, o ținea mult timp închisă, gândindu-se, apoi o deschidea la o pagină oarecare, clipea câteva minute printre șire, apoi începea s-o frunzărească, privind spre ușă, pe pereți, pe tavan. De la o vreme, se plictisea, o închidea și o punea încet, cu sfială pe un colț de masă.

Rămânea răzimat de speteaza scaunului, gândindu-se. Din ochii lui, moi parcă, din fața lată, fără pic de sânge, se desprindea o descurajare bolnavă. În răstimpuri clipea repede, ca și când ar fi vrut să-și ascundă niscai lacrimi, și căsca.

Alteori s-apuca să traducă vreo bucată. Textul și-l așeza sub nas, gramatica - de-o parte, de alta - dicționarul. Căuta, până se-mbăta de cap, vreun cuvânt, două, apoi se descuraja iar, și iar căsca. Trecea un ceas și el abia putea traduce un vers dintr-o odă a lui Horațiu. Așeza cartea la loc; apoi le privea pe toate la rând, cu sfială, cu cutremurări mari, și nu mai cuteza să se-atingă de niciuna.

În casă-i era tare greu să mai steie, după ce nu-i reușea nimic. Dar nici nu putea să iasă, căci s-ar fi întâlnit cu unul, ori cu altul, cărora le-a spus de-atâtea ori că se grăbește s-ajungă acasă, să studieze.

Și așa, domnul Victor, în fiecare sară trebuia să stea mult timp singur, în prada deznădejdiei. Și, în fiecare sară, trebuia să-și amintească, străbătut de fiori, cauza

nenorocirii sale.

Era student, student mare, într-a șaptea. Trăia mâncând bucatele ce i le aducea de-acasă, cu desagii, sluga lor, - că tatăl său era om avut, - și, învățând de rost lecțiile, parc-ar fi avut de învățat tot tabla înmulțirii. Nu-și dădea sama de ce învață, de ce umbla la școală. Era un băiat închis, încruntat, căruia nu-i plăcea să vorbească nimeni cu el.

Dar într-o zi, cum mergea la școală, întâlnește o domnișoară, o fată mare. Mergea și ea la școală. Și, cine știe cum, dădu cu mâna, să-și așeze părul, și își scăpă cărțile. Domnul Victor, cuprins de-o mare spaimă, se pleacă grabnic și le ridică. Fata-i zise încet: «Mulțămesc», și-și văzu de drum.

O întâmplare fără nicio însemnătate. Dar, în mintea lui lăncedă, moale parcă, întâmplarea asta luă proporții uriașe, bolnave. Îl făcu să nu mai poată învăța nimic de rost, ca mai nainte, îl făcu să viseze treaz și să-și piardă tot cumpătul. Pe fată o urmărea pretutindeni, așa că atrase băgarea de seamă a profesorilor.

Începură să-l înțepe cu vorba:

— Dumneata se vede că n-ai alta de făcut decât să umbli după domnișoare.

Odată se opri la începutul traducerii:

— Și... și... și...

— Și domnișoara și-a scăpat cărțile! adaose profesorul, în râsul elevilor.

În sufletul acela care părea fără nicio simțire se născu deodată o ură de moarte, și în ochii lui se iviră, poate pentru întâia oară, privirile unui suflet rănit. Domnul Victor ieși din clasă și nu se mai întoarse.

Dar, dus de gândul ce-l lumina mereu, ori, mai bine, îl încălzea, încă în primăvara aceea s-a băgat scriitor în cancelaria din satul de unde era fata. Dacă n-o vedea peste săptămână, o vedea cel puțin duminică, la biserică. Nu era

fericit, ci numai o căldură îl învăluia, o căldură ce-i întuneca parcă simțurile.

Dar domnișoara, încă în vara aceea, s-a măritat și s-a dus din sat. La nuntă a fost invitat și el, în rândul «intelligenții». Dar domnul Victor nu s-a dus. Dumnealui a stat toată ziua încuiat în casă.

Trecuseră patru ani, fără ca domnul Victor să se gândească la ceva, fără să i se nască vreo dorință nouă. Odată, însă, la crăsmă, ajunsese în ceartă cu judele.

— Ce, dumneata încă ești om?! Dumneata nu plătești două pițule, îți spun pe omenia mea! Că de-ai plăti, ai face ceva, n-ai sta să te prăpădești așa, cu învățătura ce-o ai...

Vorbele acestea, spuse între mai mulți, l-au pătruns ca un curent de gheață. S-a-mprăștiat deodată zăpăceala în care sta cufundat de la nunta domnișoarei, și voința lui, acum mai întâi, începu să mijească. Da, își va continua studiile de unde le-a lăsat! Să se-aleagă om din el, nu să se prăpădească cu învățătura ce-o are! Dar, după patru ani, și ce biet știuse odată uitase. Literele grecești nu le mai cunoștea. Regulile de gramatică îi sunau săci, fără niciun înțeles, ca niște plesnete de bici. De tradus încerca el să traducă, cu dicționarul în mână, dar nu putea să scoată la lumină nici măcar o frază într-o sară întreagă. Se-nfiora când vedea că nu mai știe aproape nimic.

Simțea el bine, de câte ori era singur, că nu mai știe aproape nimic. Simțea el bine, de câte ori era singur acasă, cu cărțile, că examenele nu și le va mai da până-i lumea. Dar când vorbea cu alții, când era departe de casă, dorința și curajul ce începuseră să-i licărească mai întâi atunci, sara, în crăsmă, se deșteptau, creșteau din nou. Și când, plecând spre casă, spunea că-i grăbit, vorbea foarte sincer, convins că de astă dată va începe să lucreze cu toată puterea.

Cunoscătorii îl crezură, la început, că se prepară de examene. Altfel, ce-ar fi făcut el sările acasă, siijgur cuc,

închis în odaie?! Dar trecură un an, doi, trei, și domnul Victor nu mai isprăvea nimic. Atunci începură a-l înțelege, și multora li se făcu milă de el.

Când vin vacanțele, domnul Victor e cu totul schimbat. Vreo trei tineri din sat sunt la gimnaziu, și, când sosesc ei acasă, domnul Victor nu-i mai părăsește. Umblă voios, sprinten, ca și când ar fi întinerit.

— Ce zici, frate, am mai lăsat-o odată cu cartea?

— Ce să-i faci, domnule Victor, trăbă să ne mai și odihnim. Numai, sunt scurte și vacanțele astea!...

— Scurte, da. Vezi c-ar putea să le deie mai lungi, zice domnul Victor, și se silește să se ție după tânărul student. Unde mergeți dumneavoastră acum?

— Să beu un păhar de bere.

— Așa? Stați, c-atunci vin și eu, zice domnul Victor, și merge alături cu tânărul.

În crâșmă se așază la masă, și domnul Victor privește cercetător, pe furiș la student, parcă vrea să-i examineze toate crețurile veșmintelor.

— Dar acum tot așa de strict vă ține? Pe vremea mea ne țineau ca-n clește!

— Sunt ș-acum unii profesori de păzesc urma studenților. Da sunt, cei mai mulți, oameni foarte detreabă.

— Așa?! Oameni detreabă?!

Și domnul Victor privește fix la student, ca și când ar vrea să-i mai spuie ceva.

Bea berea, înghițind-o greu parcă, clipește din ochi, caută tabachera.

— Dumneata nu poștești o țigară?

— Cum nu? Mulțămesc! Acum ni-i iertat fumatul, 5 a cei mari.

— Așa?! Vi-i iertat fumatul?! Asta-i bine!

Apoi, după un răstimp de tăcere:

— Da să faci bine să-mi spui, la greacă tot pe Muntean îl aveți?

— Tot.

— Și vă dă ș-acum de-nvățat aoriste și câte și mai câte?

— Vezi bine! Învățăm ș-acum gramatica, cu toate regulile, conjugările, declinările...

Scriitorul se înfioară încet-încet, ca și când, de departe, l-ar ajunge niște unde electrice. La față se face și mai pământiu. Întru târziu întreabă iar:

— Da cu latina cum stați?

— Bine. Aici n-avem de ce ne plânge. Un profesor ca pâinea caldă! Dacă știi declina pe *homo* și conjuga pe *laudo*, treci și maturitatea.

Domnul Victor zâmbeste, gândindu-se că la latină n-ar avea nicio greutate.

— Da cu matematicile. tot Draia e?

— Aci stăm rău. Domnul Draia a murit în iarnă, ș-acum avem pe unul tânăr, aspru de mama focului!

— Cum, a murit Draia?! întreabă domnul Victor „străbătut iar de fiori.

— Murit, da! Ș-a fost un om tare bun!...

— Bun! zice domnul Victor, rămânând deodată cu ochii moi, ca îmbolnăvit dintr-una.

Cât stau studenții pe-acasă, își duce viața dintr-o hotărâre într-alta. Se încurajează când i se spune de vreun profesor bun, ori de un studiu ușor, dar se-nmoaie ca o cârpă dac-aude de vreunul rău.

Ascultă cu o emoție nespusă cum a decurs vreun examen. Respiră repede când studentul ce trecea prin foc era aproape să ardă, și se luminează la față când - aude că totuși «i-a succes să treacă».

Și, după ce trece vacanța și rămâne singur, domnul Victor iar se hotărăște să învețe. Și iar începe chinul greu, ce-l ține de-atâția ani...

19 O 8

LINA

Rămaseră cinci orfani, - doi feciori și trei fete. Părinții le muriseră unul după altul, repede, amândoi de boală de piept. Tatăl orfanilor fusese hoț vestit, care bătea târgurile și lua boii românilor din pășune, în puterea nopții, și, până dimineața, era cine știe în al câtelea hotar cu ei.

Dintre fete, cele două mai mici se băgară slujnice la oraș, cea mai bătrână rămase acasă. Copilul cel mai mic se tocmi sluguliță la un român, să-i păzească oile. Fata cea bătrână, Lina, sta în căsuța de bârne, să grijească de fratele cel mare, de Ion, care se spărsese pe la gât, în vreo cinci locuri. Pe lângă asta mai și tușea, dar abia mai tușea din pieptul cufundat, ca și când de mult l-ar fi apăsât un bolovan greu.

Și Lina îl grijea bine. În toată dimineața stropsea cu apă podelele îmbrăcate în solzi de tină și mătura câte două ceasuri, de multe ori, până ce bolnavul se scula în capul oaselor, îi luă mătura și i-o arunca afară. Lina nu zicea nimic. Lua ulcica și mergea la o muiere în vecini, s-aducă laptele. Tremurând de teamă să nu-l verse, venea și-l puneă lângă patul lui Ion. Acesta sorbea rar, de câteva ori, întinzând din gâtul deșirat, și se întorcea cu fața la părete. Lina, cu ochii umezi, înotând parcă din picioarele rășchirate, se grăbea să ieie ulcica și să iasă. Aici bea cu zgomot, gemând, răsuflând parcă prin urechi. De multe ori laptele acesta îi era singura mâncare peste zi.

Când a venit mai pe urmă popa, să-l grijească pe Ion» a întrebat-o pe Lina, afară:

— Ce-i, fată, ce mai face frate-te?

Lina privi după cuptorul din curte.

— Ce să faci, d-apoi stă! zise într-o tărziu.

— Mai aveți câte ceva de mâncare?

— Avem lapte.

— Și pe fața ei palidă se tăiară adânc câteva strâmbături.

— Dar Ion nu mai poate mânca, numa cât o pasăre, adaose apoi.

Lina nu voi să întren casă. Preotul o pofti și pe ea, cât ținu molitva, dar fata se codi, strâmbându-și buzele, ca și când ar fi vrut să plângă. Apoi, frântă de jale, începu să alerge către o casă vecină.

Își avea toanele ei. Câteodată vorbea bine de tot, ș-atunci ochii ei căutau în pământ, abătuți, ca dup-o boală îndelungată. Păreau doi picuri de tină surie. Dar de cele mai multe ori Lina era voioasă. Un zâmbet șters.

O batjocoră a zâmbetului, pornea de pe buzele-i vineții și i se nstăpânea, ca un vâl abia căzut, pe fața întreagă. Ochii-i deveneau aproape străvezii, căci, fără de puțin albastru, n-aveau nicio culoare. Când era astfel, Lina vorbea într-o dungă, ori tăcea ca peștele.

Când gândi că s-a dus preotul, veni încet și crăpă ușa. Dar popa era încă tot acolo. îi făcu semn să intre, și, de data aceasta, fata ascultă.

Bolnavul ședea în pat, răzimându-se de preot. Capul

I se făcuse micuț ca la veveriță. Și, cât era de mic, totuși, cu greu îl țineau grumajii, din care nu mai rămăseseră decât zgârciurile și pielea.

— Să-l grijești mai bine, tu, Lină! Să-i dai mai de înmulțe ori pe zi lapte!

Fata dădu din capul mare, buhos.

— Și de către sară și dimineața să-i faci și foc în casă. Se răcește tare noaptea, și lui Ion i-i frig.

Lina moțai iarăși din cap și-și învârti ochii de nu li se mai văzură decât albul.

Dar, după câteva zile, Dumnezeu l-a scăpat pe Ion de grija soru-sa. Când i-a dat Lina laptele dimineața, Ion nu și-a mai ridicat mâna, și ulcica a căzut din mâna fetei. Pe jos, lângă pat, erau acum bălțuțe albe și hârburi de vas, și pe hârburi, stropi de lapte. Și la hârburile acestea privea Lina. își aduse aminte că tot așa de rece și țaпанă a fost și

mâna mă-sii și a lui tată-său. Și deodată începu să-și strâmbe în multe părăiașe fața palidă și începu să urle prelung. Nu era plâns, căci numai în răstimpuri largi se întrerupea grozavul glas ce-i ieșea din piept. Deschise ușa și începu să înconjure casă, urlând mereu în zorii dimineții.

După ce l-au îngropat pe frate-său, în singurătatea și tăcerea odăii pustii, plină de miros de mort, pe Lina o cuprinse o teamă mare. Slăbi în câteva zile de să n-o mai cunoști. Și vecina care-i dădea laptele o sfătui, crezând că moare, să meargă la biserică să se spovedească.

Dar fata, deși se apropia de treizeci de ani, încă nu se spovedise niciodată, și nici acum nu voia. Vecina însă» o muiere bisericască, nu se mulțumi până nu o-mpinse pe ușa bisericii.

Pe Lina deodată o scutură ceva. Ochii îi căzură în cap și începu să bată la cruci de la cap până la picioare. Și buzele i se zbăteau într-un șopot amar, în vreme ce picioarele rășchirate o purtau pe dinaintea icoanelor, în loc s-o ducă înaintea preotului. Și când termină cu închinatul pe la icoane, i se auzi mai deslușit murmurul de pe buze:

— Ață, ață, capăt de ață, muc de luminare, ou, ouă» muc de lumânare.

Lina, îngrozită, se spovedea, cercând să spună tot ce știa. Preotul îi făcu semn că poate să iasă din biserică. Ea își puse mâinile pe piept, se mai auzi o dată «muc de lumânare» și ieși, asudată, ca după o patimă grea.

De atunci i-a fost și mai frică să doarmă la ei acasă. Și un om milostiv a luat-o să-i păzească vacile.

Lina era acum tare voioasă. Buza de sus veșnic îi era răsfrântă. Ochii umezi păreau că te întreabă mereu câte ceva. La câteva săptămâni, o roșeață sfioasă i se arătă în obraji. îi mergea bine. Omul era cu stare și nu-i trăgea Linei de la gură. Și Lina mânca bine, mânca cu pași după o jumătate de an aproape n-o mai cunoșteai. Se albise, se curățise, părea că năpârlise. Chiar mersul îi era mai

limpede. Numai mintea îi rămăsese aceeași.

În primăvara următoare mintea parcă-i era și mai slabă. Căci începu să vorbească despre un mire, un domnișor, care-i va cumpăra mănuși, papuci și va lua-o de nevastă. Și când trecea pe lângă vreun nădrăgar mai tânăr îl privea boldiș, mult mult, ca și când ar fi vrut să recunoască în el pe cineva. Oamenii, la început, o întrebară, știriciră, o ațâțară să spuie și mai multe. Dar, de la o vreme, se obișnuiră cu aiurările fetei și-i dădură pace. Stăpânul său încă nu zise nimic. Păzea bine vacile și nu-i avea grija. Dar când văzu, îngrozit, că Linei începe să-i crească pânțele, voi deodată s-o alunge. Piha! Să creadă oamenii că poate el să fie dobitocul! Dar era milos, și, în clipa următoare, se gândi altfel. Și-i dădu pace.

Dar într-o noapte, - iarna târziu, - Lina se făcu nevăzută. O căutară pretutindeni, dar n-o aflară. În urmă, cuiva îi dădu prin minte să caute în casa Linei, pe deal. Acolo o și aflară. Stătea zgârcită-n patul rece, cu ochii deschiși, încremeniți, moartă.

19 0 9

VÂLVA-BĂILOR

De vreo patru ani încoace nu se mai întreabă nimeni de ce nu se însoară Vasile Mârza. Toată lumea știe că trebuie să aibă legături tainice. Altfel, cum să tâlcuiască schimbarea ce se ivise în viața lui?

Că, mai demult, Vasile Mârza muncea în rând cu alți băieși, cu zi, cu noapte, bea spirt cu oamenii în crâșmă din sat, și sara, târziu, trecea pe drumul pietros, împletecinduse, ca orice român beat. Dar acum, de vreo patru ani, în baie nu mai lucra. Ciocanul lui, sfredelul lui rugineau după cuptor, iar în crâșmă din sat nu mai intră. În schimb, însă, mergea luna la oraș și bea, în restaurante, la rând cu domnii mari, bea câte trei zile. Și-i cântau muzicile ca la nuntă, și chiuia Mârzuț, de rămânea crâșmarul cu gura căscată.

Vărsa banii cu găleata. Și, de muncit, nu muncea, vreo slujbă pe la băi nu purta, ci se plimba prin sat ca un împărat. Se plimba ziua. Noaptea? Noaptea nu știa suflet de om pe unde-i duc cărările: noaptea îl înghițea în întunericul ei, și numai dimineața îl vedeau iar oamenii.

Și dintru-ntâi satul tăcu. Dar, de la o vreme, doi fărtați de-ai lui începură să deie târcoale noaptea în jurul casei bătrâne de pe Frasinu. Dar în casă nu era nimeni, din casă nu se auzea nimic; pătrundea parcă numai așa, ca un miros de mucegai din bârnele vechi ce dădeau în putrezire. Și fârtății se mirară în câteva nopți de-a rândul, și-n urmă, cu părere de rău în suflet, nu mai păziră.

Și le părea rău de Vasile Mârza, care, de bună seamă, avea legături tainice. Le părea rău, pentru că simțeau că ortacul acesta harnic a plecat pe drumul pierzării.

Nu cuteza nimeni să-l întrebe unde umblă nopțile. Dar, în schimb, oamenii începură să-i facă judecata, în băi de mult se împruținase aurul, și băieșii trăiau năcăjiți și-și ardeau sufletul cu spirt. Vâlva-băii se mâniase, cine știe de ce, și nu se mai arăta nici la Rodu, nici în Vâlcoiu, nici în Frasinu. Oamenii scurmau pământul, pușcau în stâncă, ieșeau leoarcă de apă la lumina albă a soarelui, ieșeau încruntați, cu fețele pământii. Era vădit că până nu s-arată Vâlva, aur nu vor mai afla.

Când s-a descoperit o vână, mai în urmă, văzuse stafia unu Ionu Băncii. Dar abia o zărise, abia arătase cu mâna spre dânsa, și ortacii cu care băia rămaseră trăsniți; un colț de stâncă îi căzuse lui Ionu Băncii drept în creștet, făcându-l chisăliță.

De-atunci niciun băieș n-a mai văzut-o.

Oamenii din sat, la baie, prin crâșmă, spuneau că Vasile Mârza trebuie să fie în legătură cu Vâlva-băilor. Altfel, de unde schimba el în toată săptămâna funți de aur? Altfel, unde ar umbla el nopțile de-a rândul?

Și vreun băieș mai pestriț la mațe începea să spuie

minunea: Cică, în puterea nopții, când se-ntorcea de la baie, l-ar fi văzut pe Mârzuț trecând peste Dealul-Băilor. Dar nu mergea cum se merge, ci trecea zburând, parcă neatingând pământul. Și părea că-l duce o furtună, așa trecea de iute.

Alții îl văzură cum urca pe Frasinu, pe deasupra brazilor, ca o negură, și cum, de sus, de pe creștetul muntelui întunecat, îl cheamă, făcându-i semn din mâna albă, un chip de femeie.

Ba unii îl văzură dimineața, zăcând în casa lui cea veche, jos pe podele, bătut cum e mărul bătucit, de Sânpetru.

Și, din poveștile astea de crâșmă, oamenii se trezeau șoptind de câte drăcii toate, care se fac cu ajutorul celui Necurat.

Iar Vasile Mârza se plimba prin sat fără de grijă. Obrajii i se păliseră, mâinile i se albiseră de când nu mai prinseseră ciocanul. Ochii îi ardeau întunecați, ca doi picuri de smoală, și, din când în când, tușea ca și când ar fi ajuns la o încheiere.

Sara, când se întuneca, apuca prin grădini, prin tufișuri, trecea vintriș pe coastele munților și-l înghițea apoi când o pădure de brad, când alta. Pășea încet pe cetina uscată, se apropia, în răstimpuri, mirosind parcă, apoi pleca iar. Taina nopții îl învăluia, îi pătrundea în suflet, ceva rece i se prelingea din când în când de-a lungul spinării, dar el mergea mereu. Și când se apropia de locul știut, mâna i se încleșta de ciocanul nou de oțel, se lăsa pe brânci și se apropia cum se apropie mâța de-o pasăre, pe acoperișul casei.

Și nu se auzea nimic. Târziu se arăta o limbă de lumină, cum tremură, cum trece de pe un brad pe altul, cum o înghite în urmă întunericul. Printr-o vizuină ca de vulpe, Mârzuț se cobora în pământ. Dar nu peste mult, lumina tremura iar, și feciorul, asudat, ieșea proptindu-se

în mână.

Și dacă-i îngăduia puterea întunericului, în aceeași noapte se strecura pe altă coastă de munte. Se cobora și acolo, undeva, în pământ, și, când se iveaua, era și mai ostentiv.

Avea vreo șase locuri știute unde mergea mai bucuros. Când avea să meargă în locurile acestea, peste săptămână nu era așa palid, vorbea cu oamenii, râdea cu toți creștinii. Dar în răstimpuri depărtate, la trei-patru luni, părea aproape mort când se iveaua oamenilor. Și, după tăcere încruntată de două-trei zile și tot atâtea nopți, se hotăra, în sfârșit, în noaptea următoare. Atunci pleca în locul cel de-al șaptelea. Și-atunci, de multe ori, două nopți sta în sânul pământului, și, când ieșea, ochii lui sclipeau ca ochii de drac.

De multe ori ar fi vrut să fie iarăși om, în șirul băieșilor, camai nainte, dar nu mai putea. Dacă trecea o săptămână, stăpânindu-se, în urmă tot trebuia să meargă la oraș.

Și, într-un colț întunecat al orașului, era o crâșmă unde suflet de om nu intră. Erau vreo cinci odăi afumate sub un coperiș negru, de șindrilă. Aici era crâșmăriță una de-i zicea Nițuleasa, o babă căruntă, cu colții ieșiți, cu bărbia lată, zbârcită, cu nasul lung cât o piparcă.

La crâșmă aceasta trăgea mai întâi Mârzuț, când venea la oraș. Dar nu intră pe ușă, ca românii, ci pe-o poartă veche, mâncată de care, ce da în grădină. Și în grădina tănuită, sub arbori, era o căsuță albă, cu uși noi de brad mirositor, cu trei ferestrețe luminoase și curate.

Și la una din ferestrețe, de câte ori se deschidea ușa de la grădină, pândea un cap de fată. Și n-apuca Mârzuț să se apropie bine, capul luminat trecea de la fereastră, și o șopârlă de fată, de să-ți lunece prin mână, îi sărea lui Vasile Mârza în brațe.

Apoi, ținându-se de după cap, intrau în căsuța aceea.

Și n-apucau tinerii să se desprindă din brațe, și crâșmăreasa, Nițuleasa, se ivea în ușă, arătându-și colții:

— Bună să-ți fie inima, Vasile. Da' ce mai nou pe la voi?

Și ochii bătrânei, când vorbea, cercetau pe voinic ca și când ar fi vrut să cântărească ceva.

Mârzuț scotea cu scârbă o traistă de piele umflată, grea, și-o arunca pe masă.

— Cât? întreba Nițuleasa, strâmbându-și fața și zgâindu-și ochii.

— Șase funți.

— Șase funți?!

— Șase.

— Și zici că-s șase?

Feciorul se încrunta:

— Ia-o și-o cântărește, c-a dumitale-i, și dă-mi bună pace!

Și crâșmăreasa dispărea îndată.

La început, dragostea fetei îl făcea pe Mârzuț tare mulțumit. Dar, dup-o vreme, începu să se tânguie. I se părea c-a adus destul aur, i se părea că s-a chinuit destul, credea că-i strânsă destulă avere ca să poată face cununia. Fata-l asculta, îl îmbrățișa, plângea. Dar de mă-sa se temea. Crâșmăriței nu i-a spus o dată gândul lui Mârzuț, care era și gândul ei: să se cunune, și Vasile să ieie locul bătrânei în crâșmă. Iar Nițuleasa, când îi da Vasile să-nțeleagă c-a adus destul aur, se învenina, ca mușcată de viperă. Și Mârzuț tăcea, amintindu-și cu groază când a întâlnit mai întâi pe Nițuleasa.

Era înainte cu vreo patru ani, într-o primăvară. Venise cu niște aur să-l schimbe și, căpătând vreo cinci zloți, s-a rătăcit în crâșmă asta întunecată. Mai nainte nu fusese niciodată aici, nici ortaci de-ai lui nu băuseră la Nițuleasa. Dar atunci, năcăjit că într-o lună de zile abia făcuse seamă de cinci zloți, rătăci mult prin oraș, până s-a

trezit în crâșmă aceasta.

Și, ca românul năcăjit, a închinat din păhărel binișor și-a început să se tânguie cum merg de rău băile. Crâșmărița îl mirosise de-ndată că-i băieș, de cum intrase. Și-i tot da târcoale, trăgând cu urechea la vorbele ce le spunea.

Și când în crâșmă rămaseră numai Mârzuț și Nițuleasa, aceasta și-a luat un scaun și s-a apropiat de voinic.

— Ce, ești băieș, dumneata? îl întrebase.

— Băieș, da!

— Și ce, nu este aur?

— Va fi el, da vorba-i că nu-l aflăm.

— Aici ai spus-o drept. Nu-l aflați. Că, de l-ați afla pe cel din Frasinu, tot satul vostru ar fi de boieri.

— Se poate, zise feciorul, da poate el stă în fundul pământului.

— Poate, dacă-l lăsați acolo.

Mârzuț o privi în batjocoră.

— Dumneata se vede că nu știi ce-i aurul! Altfel, n-ai vorbi așa.

— Chiar să nu știu, eu îți spun că, de m-aș duce-ntr-un loc, aș aduce trei chile într-o noapte.

«Într-o noapte?!», zise în sine Mârzuț, cutremurându-se. Apoi, după un răstimp de gândire, vinele i se încordară, ochii i se aprinseră.

— Dumneata știi aur într-un loc anume? întreabă el.

Bătrâna tăcu, se ridică de pe scaun, încuie ușile, lăsă perdelele murdare, stinse lampa și, numai la lumina unui bețigaș de său, se apropie de Vasile Mârza și-i zise cu spaimă:

— Ce-ți spun eu ție, încă n-a auzit ureche de om din gura mea. Da țin la tine și vreau să-ți arăt că este aur.

Bătrâna se apropie și mai tare de Mârza și-i suflă vorbele în față, deodată c-un răsuflăt mocnit, ca de

mortăciune. Vorbea în șoaptă și-i da deslușiri de locuri, ca și când ar fi trăit toată viața ei prin locurile cu băi de aur. Spunea nume, arăta cu mâna direcțiile, închipuia în aer, cu cloambele ei bătrâne, coturi de păduri, râpi prăpăstioase, stânci ce stau să se prăbușească. În lumina slabă a crâșmei părea că se zbate pe pereți un liliac uriaș.

Vasile Mârza ieși într-un târziu în răcoarea de-afară, beat de băutură și de minunile auzite. Dar multă vreme n-a cutezat să-și îndrepte pașii spre locurile spuse de bătrâna. Le căuta cu ochii, le ghicea în întunericul pădurii, dar când se gândea să pornească într-acolo în puterea nopții, i se muiau genunchii.

În sfârșit, însă, învinse în el patima. Începu cu locul cel mai ușor și, cutremurându-se, văzu că bătrâna avea dreptate. Erau niște surpături vechi acolo, ca niște măsele uriașe; între măselele acelea, la dreapta, dădu de vâna de aur nemâncată.

Trecând de pasul dintâi, celelalte căi i-au fost mai ușoare. Și, pretutindenea, bătrâna spusese deslușit unde are să deie de aur. Și unde era aurul cel mai mult era locul al șaptelea, de pe Vâlcoiu. Aici însă se pogorî Mârzuț ca-n gură de iad, și, când ieși, târziu, îl acopereau sudorile morții.

Și-a fost să fie cu noroc. Nițuleasa aduna aurul și-l făcea în bani, iar Mârzuț căpăta jumătate. De la o vreme, feciorul se dădu în vorbă cu fata crâșmăriței, din vorbă în dragoste, din dragoste în planurile căsătoriei. Și nici bătrâna nu era împotrivă. Și acum aduna ea toți banii, și lui Vasile îi da numai cât să aibă de petrecanie și de trai.

Dar bătrâna, îndată ce începu să adune ea toți banii, fu cuprinsă de o sete de aur nebună. Cât nu venea Mârzuț o săptămână, făcea spume în colțul gurii. Iar flăcăul, cu cât se îndrăgostea mai tare de fată, cu atâta-i slăbea dorința de-a bate nopțile băile părăsite.

Și-n urmă începură certe. Dar bătrâna, când văzu că

nu mai învinge cu tinerii, într-o sâmbătă sara, îi zise lui Mârzuț: - Așadar, să vă cununați. Numai înainte trăbă să mai mergi o dată, o singură dată, la Vârtejul-Oanei de pe Vâlcoiu. Aurul pe care-l aduci îl cheltuim tot, la ospăț. Da vezi, încarcă-te bine. Apoi, oftând, ca zdrobită, adaose: Acum, după ce nu vei mai merge decât o singură dată după aur, am să-ți spun de unde-i știu eu sămânța. La crăsmă asta, pe vremuri, n-a fost tocmai lucru curat. Aici, când trăia Nițu, se întâlneau toți hoții de baie. Toți străștarii de-acum sunt tufe pe lângă cei de-atunci, iac-așa! Acum fură câteva grame și cred c-au prins pe Dumnezeu de-un picior. Dar atunci nu era furtul sub chilă. Și nici nu-i puteai zice hoție. Că nu luau din băile care se lucrau, ci știau vine rămase din bătrâni. Numa cât asta era taina alor două gazde. Doi veri. Și din cei doi veri a trecut taina la copiii lor. Și când a ucis Baia-Arămii pe Fanea Țapului, atunci s-a tăiat șirul oamenilor care cunoșteau taina. Da până au trăit, când își petreceau, mie îmi spuneau tot; bărbatului, Doamne ferește! Și, iată, așa am știut eu taina.

Mârzuț s-a dus acasă, așteptă până duminică sara, și, sara, plecă spre Vârtejul-Oanei de pe Vâlcoiu.

Trecea fără teamă prin pădure, gândindu-se la mireasă. Trecea pe cărarea știută și-ncepu să cânte un cântec de lume. Și era călduță noaptea, și pădurile răsuflau încet, înfiorate, și lui Mârzuț îi curgeau parcă firicele subțiri de căldură prin trup.

Ajunse la vârtej, aprinse lumina și, făcându-și cruce, începu să se lase pe treptele săpate în perețele de stâncă. Dar nu s-a coborât de-un stângen, piciorul drept îi alunecă pe o treaptă, și voinicul se rostogoli în adâncime.

Un vuiet înăbușit părea că vrea să scape din pământ; apoi se făcu liniște.

Au trecut patru zile, și pe Mârzuț nu l-a mai văzut nimeni. Și-n ziua a șasea un cioban de pe Vâlcoiu a coborât în sat cu o veste: Cânele lui se tot apropie de Vârtejul-

Oanei, își ridică în vânt capul și urlă.

Și vreo patru români luară scări, funii și porniră la munte. Legară scările, se ajutară cu funii, și unul mai curajos se scoborî în pământ. După multă trudă, în cap de sară, la gura vârtejului zăcea trupul zdrobit al lui Mârzuț.

— Cum l-ai aflat, măi Costeo?

— Cum să-l aflu? Zăcea așa, lat, pe brânci, ca și cum l-ar fi izbit cineva pe la spate. Cred că-n găvălia capului nu mai are nimic.

Și credința că Vasile Mârza a stat în legătură cu Vâlvabăii se întări și trăi multă vreme în sat.

19 0 9

LUPUL

Prin pădurile subțirele, sărace, din preajma satului nu se prea țineau sălbătăciuni. Rareori țâșnea un iepure, ori o codană de vulpe din vreun tufiș. Așa că în sat nu erau decât două-trei puști, și-acelea vechi. Doar Ilia Gheorghii avea pușcă nouă. Peste vară, în umblarea mai multă, se mai întâmpla să cadă vreun iepure, dar cât ce se punea zăpada, puștile rugineau în cui până la anu'. Niciunul din pușcași nu era vânător cu patimă, nici chiar Ilia Gheorghii, cel cu pușca nouă.

Dar iată că, într-un post al Nașterii Domnului, se pusese o zăpadă de un stângen. Și cât ce s-a așezat, îmbrăcând bine pământul, a și-nghețat tun, și nici pomeneală să se mai ducă. Vitele nu lăsau ogrinji în iesle, oile nu făceau turiște, și sătenilor le părea bine. Săniile lunecau ușor, lăsând dungi lucii, vineții pe pieptul plin al zăpezii, lemnele de foc le aduceau oamenii, așa, întregi, din pădure. Dar totuși, întinderea albă era mai mult pustie, numai vântul o cutreiera cu de-amănuntul.

Și, după o noapte în care trosniseră neîntrerupt acoperișurile de șindrilă, iată că trei români se opresc la marginea satului și-ncep să se tot plece și să se ridice, de parcă bat mătânii.

— Nu poate să fie de câne, frate! Așa urmă cumplită nu face cânele!

— Ba da! Cânele gornicului. O să vezi tu că am dreptate.

Cel de-al treilea nu zicea nimic deocamdată. Privea cu de-amănuntul, se-apleca și pipăia cu degetele urmele. Mustața din stânga i se mișca neconținut, se zbârlea, sentindea, și câteodată ajungea de înțepa urechea. Ochii îi sclipiau din ce în ce mai tare, și sprâncenele i se ridicau deasupra ochilor, încruntate.

Deodată se ridică, își înțepeni o mână în șold și spuse liniștit tovarășilor:

— Asta-i urmă de lup!

Totți trei rămaseră cu ochii la urme. Dacă a spus Ilia Gheorghii că-i urmă de lup, apoi așa trebuie să fie! El e pușcaș doar, gândeau ceilalți doi; iar Ilia, după ce-și spuse cu grai viu gândul, era sigur de tot că nu se înșelase. El drept că nu văzuse lupi, dar noaptea trecută auzise – în partea asta de sat un urlet aspru, răgușit, sălbatic. Ceva ce semăna a crivăț, a pustiu și a moarte. Astfel de urlet în viața lui nu mai auzise. «Trăbă să fie o sălbătăciune străină», își spusese. Și, deodată, atunci, în puterea nopții, în sufletul lui Ilia tremură ceva tare, apoi, în loc de tremur, se aprinse o căldură care-i cutreieră îndată tot trupul. Și întâia oară în viață privi cu o dragoste mare, cu o dragoste de frate pușca ce atârna pe perete. Căldura îi trecu apoi, dar un gând îi rămase limpede și-l ținu deștept până dimineață: «Așa o sălbătăciune să puști, nu o zdreanță de iepure!»

Și dimineață! plecă spre locul de unde se auzise urletul.

Prin sat se lățise vestea că umblă lupi prin pădurile din jur. Unii spuneau că-s haite întregi, ca niște cârduri de câni. Mulți. le văzuseră urmele, văzuseră zăpada bătucită și tăvălită. Adevărul era însă că în părțile acelea niciodată

nu umblaseră lupi, și niciun sătean n-ar fi știut să spuie cumu-i dihania. Urletul ce se repeta în toată noaptea, la aceeași margine de sat, îl auziseră însă mai mulți, și cei mai slabi de înger începuseră să șoptească prostii de-ale lor. Ba că nu-i nici lup dihania, nu-i nici urs, ci-i un pricolici, vreun om de-a Sataniei, ce se schimbă în câne sau în orice alt dobitoc, ca să îngrozească pe creștini și să le strice.

Ilia Gheorghii însă nu mai vorbi cu nimeni o vorbă legănată despre noutatea ce ținea în fierbere satul. Merse la oraș, își cumpără praf și gloanțe și se întoarse liniștit acasă. Dar cu femeia nu vorbi mai nimic peste zi. Își umplu cu grijă pușca cea nouă, în vreme ce ochii și fața i se luminau și i se întunecau mereu. Cât ce se puse noaptea, își luă cojocul, își strânse pușca lângă trupul mare, vânjos, și porni. Cât ținu drumul până unde dase de urme, mustața din stânga i se zburlea și i se întindea, împungându-i urechea. Aerul înghețat de afară îi răcorea obraji și pieptul, dar căldura din lăuntru îl aprindea iar. Când ajunse la locul știut dădu de urme proaspete. Ilia se trase lângă un arin scorburos, se răzimă cu spatele de el, își petrecu o mână prin cureaua puștii și așteaptă. Stătu multă vreme, fără să se poată gîndi la ceva. Deodată apoi îi veni o întrebare: Cum se face că iese el în puterea nopții, să pîndească, în ger, după un lup? Mai umblat-a el vreodată noaptea la vînat? La urma urmelor, nici nu-i pușcaș! Dacă doborât câțiva iepuri, ce minune mare-i asta? Oricine-o poate face! Ba, zău, nu-i o prostie ce face el? Și Ilia Gheorghii se gîndi mai departe: Ba, într-adevăr, e o prostie! Și-și adună cojocul mai strîns în jurul trupului și vru să plece spre casă. Dar în clipa aceea i se păru că aude urletul. Și deodată se cutremură și se tupilă în umbra arinului. Mustața îi jucă puțin, apoi încremeni zburliță. Mult stătu astfel cu oțelele în mână, dar nu mai auzi nimic. Așadar, numai se păruse... Nu uriașe. Dar n-are-a face. Stă

el aici și așteaptă până dimineată, până urlă odată. Aici, ghemuit deasupra zăpezii, îl va aștepta, să știe bine că îngheață. Ah, da, are să-l doboare, are să-l umfle în spate, să-l ducă să-l izbească în pridvorul casei. Și sta acum stăpânit de alte gânduri. îi veniră în minte poveștile lui tată-său, ale lui badea Gheorghe, care murise de mult. Și-i spunea bădicul Gheorghe, de tată-său, de bunicul lui Ilia, cum umbla cu jumătățile de an și cu anii prin pădurile bătrâne, departe, la poalele munților, cu domni mari, să vâneze urși și căprioare. «Ei, da, așa mai înțăleg și eu să vânezi! gândea Ilia. Când puști un iepure, ca și când ai pușca o cioară, da să puști un urs, hm!»

Frigul bătea și din înălțimi, și din zăpadă, dar cojocul de oaie ținea bine. Lui Ilia, din când în când i se ura și voia să plece. Dar cât ce se hotăra să plece, îi părea că aude urletul lupului, și atunci, aprins de-o dorință nemărginită, se ghemuia în cojoc.

Astfel, îl apucară zorile sângerii, pline parcă de scântei de foc. Lupul nu se arătase. Și nici nu uriașe. În noaptea aceea nu-l auzise nimeni, nici într-altă parte. Numai lui i se păruse.

Cum mergea spre casă, Ilia se gândea, cu greutate la inimă: «Da dac-a fugit de pe-aici? Potaia!»

Așa începură nopțile de pândă. Se deșteptase în a Gheorghii atâta nerăbdare, atâta patimă, ca și când în fiecare noapte ar fi puscat câte un lup. Câteodată îl auzea aievea, urlând, dar nu putea desluși bine în care parte. își schimbase în vreo zece rânduri locul de pândă, căci sălbătăciunea își lăsa urmele când într-o parte, când într-alta a hotarului. Ilia Gheorghii se îndrăcise, în vremea asta îndelungată de pândă. De la un timp, nici nu mai căuta în dihanie sălbătăciune străină, ci un dușman, un dușman care-l înfruntase și pe care-i era parcă sete nu să-l puște, ci să-l junghie.

Toate rămaseră însă zadarnice. Treceau nopți după

nopti, neclintite, reci, subțiri parcă. Treceau undele vântului, cu răsuflatul morții, zbura de multe ori urletul pe aripile vântului, dar de dușman nu se putuse apropia.

În Ajunul Crăciunului, sara, muierea cercă fel ți chip să-și oprească bărbatul acasă. Dar Ilia n-o ascultă, - nici n-o putea auzi, - ci porni încă și mai devreme la pândă. Adulmecă pe unde erau urmele mai proaspete și porni spre marginea unei rariști de pădure. Lângă un stejar se opri, se strânse în cojoc și se hotărî să-și petreacă noaptea acolo. Încă nu se așezase bine la pândă, când un tufiș, în față, sună înghețat, uscat. Într-o clipă își lipi patul rece al pustii de obrazul bărbos și așteptă. Văzu două licăriri reci punctând întunericul. Țeli și apăsă pe cocoș. Pușca trosni săc, ca și când s-ar fi rupt dintr-una o creangă uscată. Sălbătăciunea zbucni să fugă, dar nu putu face decât o copcă și se tăvăli în zăpadă, lângă tufiș. Lui Ilia Gheorghii, câteva clipe, inima parcă nu-i mai bătu. Apoi, deodată, din câteva sărituri, ajunse lângă dușman. Îl umflă în spate și porni spre casă, mai mult alergând. Mâna lângă îi era adânc încheștată în gâtul lupului. Sângele fiarei picura cald pe lâna cojocului, înflorind-o cu spice de gheață roșie.

1909

MILUC

Miluc trăia din cerșit. Îl purtau două picioare subțirele, scurte, strâmbe. Păreau mai mult mână îmbrăcate în cioareci decât picioare. Genunchii îi ieșeau tare în laturi, când umbla, așa că spațiul mărginit de cioarecii lui peteciți era aproape un cerc. Trupul nu-i era puțin. Era destul de nepotrivit cu picioarele. Pe la piept i se vedea pielea golașă, roșie cumu-i racul. Pez obraz avea vreo câțiva peri încârligați, rari, în loc de barbă, iar pe buza de sus, sub nasul lat, mare, câțiva peri lungi, roșietici în loc de mustață. O gușă mare, cât o bășică de porc umflată, îi spânzura pe piept.

Într-o sară oamenii l-au văzut că vine la căsuța lui, -

un bordei de lut, - cu o femeie și c-un copil. Femeia era mare, ciolănoasă, neagră, stricată de vărsat, o muiere cu ochii tulburi. Dar mai tulburi erau ochii copilului, care nu vedea nimic. Albeață groasă îi copleșise și-i mărise luminile.

Din ziua a; două Miluc începu să vorbească de muierea lui și de copilul ei orb. Și după câteva zile porni și copilul la cerșit, dar nu cu Miluc, ci singur. Dibuia pe drum, subțirel și deșirat, holbându-și ochii cenușii. Pipăind cu o cârjă, intră în ogrăzi, în case, și straița mare din spate i se umfla tot mai tare.

Câștiga acum și Miluc, și copilul, iar femeia stătea în casă, la căldură, că era iarnă. Stătea și fuma dintr-o pipă scurtă cu ciutura afumată.

Când se-ntorcea Miluc în căldura din casă se moleșea, îi părea că-i o cârpă muiată. Nu zicea nimic, numai gușa îi răsufla răgușit, fluierând. Apoi începea să tușească de fumul de tabac, tușea ca din fundul unei buți, și gușa răsufla prelung, ca un foi.

La început n-a zis nimic. Dar odată se întoarce acasă cam băut și-i spuse muierei să nu mai fumeze atâta, că el se îneacă. Femeia îi suflă câteva fumuri sub nas, înăbușindu-l, și-l strânse puternic de gușă, să vadă de-i moale ori tare. Miluc se zvârcoli să scape și scoase un răcnet. De atunci Miluc nu i-a mai zis nimic muierei. În casă pluteau nouri grei, vineți, de fum, și Miluc se îneca mereu și scotea din când în când din gușă sunete ca dintr-un cimpoi.

Copilul se ghemuia pe-o lavită, cât ce auzea gura țigăncii. Ochii i se făceau mai mari, buza de jos îi tremura, și picioarele i se frângeau sub trupul deșirat. Din când în când, parcă aștepta ceva cu groază, pleoapele i se zbăteau și începea să tremure.

Cu fumul de pipă s-a dedat Miluc mai repede, dar cu ce nu se putea deda era că, tot la trei zile, trebuia să meargă în pădure s-aducă o sarcină de uscături. Altă dată

o sarcină-i ajungea câte trei săptămâni. Dar de când îi venise femeia aceasta în casă, lemnele se mistuiau văzând cu ochii.

Și nu era ușor să pleci în pădure în puterea iernii. Miluc își înfunda palmele scurte, late, în niște mănuși de pănură c-un deget, soioase, se-ncingea cu o funie și începea să urce dealul alb, ca de zahăr, cese-ncingea chiar de la bordeiul lui. Și se-nroșea la față cumu-i piparca, și i; se lipeau nările late. Apoi nasul i se-nvinețea, mai întâi ca o prună uriașă, și de la nas culoarea asta se răspândea pe obraji. Numai fruntea, îngustă, plină de pecingine, îi rămânea palidă.

Alta-i să umbli la cerșit, și alta-i să aduci lemne din pădure. Când umbli cu straița, stai într-o casă, te oprești la alta, totdeauna în preajma focului, dar aici nu-i niciun pic de jar. Și, urcând din greu, i se oprea de multe ori răsuflarea, iar în clipa următoare gușa-i şuiera prelung, răgușit, cu horcăieli, ca și când și-ar fi dat duhul. Iar când ajungea în vârful dealului, părea că-i mort, că numai gușa mai trăiește din el.

De multe ori îi venea un gând: dacă-i place așa de tare muierii să stea la căldură, de ce nu vine zei ea să care lemne? Ea - i mai tare, ar putea aduce o sarcină mai mare. Dar niciodată nu putea pătrunde cu mintea lui mai departe de gândul acesta.

Și când, târziu, spre sară, se cobora de-a sănișul cu sarcina în spate, și din când în când vreascurile dădeau să treacă peste el, îi venea iar un gând: pentru ce-a adus-o el pe femeia asta la dânsu-n bordei? Nu-i mergea lui mai bine când era singur? Nu-i era mai ușor?

Dar nici acum nu cuteza, ori nu putea să ajungă la o judecată hotărâtă. Știa atâta numai, că, într-o zi, când se-ntorcea de la oraș, de la cerșit, acolo unde se isprăveau casele, dăduse de femeia asta mare, neagră, stricată de vărsat. Stătea în marginea drumului cu copilul și tremurau

amândoi de frig.

Când a trecut Miluc pe lângă ea, a-ntrebat:

— Măi ăsta, tu ai casă?

— Am, a răspuns Miluc, am un bordei.

— Bun, a zis ea, vrei să venim la tine, eu și copilul?

— De ce să veniți la mine?

— D-apoi eu te-oi spăla și ți-oi coase hainele, iar copilul câștigă mai mult decât tine.

Miluc a privit la copil cu bucurie fricoasă, la muiere „cu teamă, și a zis:

— Haidați!

Și așa au ajuns bărbat și muiere. Miluc niciodată n-a știut ce l-a îndemnat la asta.

Și iar nu se putea deda Miluc cu ceva. Când venea copilul acasă, femeia-l îmbrâncea, îi luă traista, și când nu se-mpăca de sporul ce-i făcuse băiatul, îi da cu pumnul în cap, îndesat și mult, până ce deșiratul cădea moale, ca și când n-ar fi avut oase în trup. Miluc se îngrozea, îl apuca cu friguri, apoi cu fierbințeli. Se ghemuia lângă cuptor, și pe gușă îi cădeau lacrimi mari, grele. Îi era milă de copil. Căci deși era mai mic, bărbatului îi părea că-i un frate mai mare al lui. Odată îi zise muierii:

— Nu bate copilul, tu! Nu, că-i păcat!

Femeia, ca o cățea flămândă ce se aruncă asupra unui bruș de mămăligă, așa s-a aruncat asupra lui Miluc, și numai vecinii l-au scos din ghearele ei.

Și deși știa ce are să pățească, Miluc ținea partea copilului, de câte ori bietul ajungea subț pumnii femeii. Drept că se cam ferea să nu ajungă odată cu copilul acasă. Dar când venea, când îl bătea în fața lui, Miluc totdeauna puneă vorbă bună pentru copil.

— Ce ai tu cu el, mă rebegitul? E al tău?

Miluc se cutremura, se-ngrozea, știa ce are să urmeze, își ascundea capul în piept și aștepta.

Afară, când se-ntâlnea cu copilul, la întoarcere, sara,

ori pe drum, totdeauna îi umplea sacul din straița lui.

După bătaie, cu oasele moi, lui Miluc îi mai venea un gând: oare pe copil nu l-a orbit femeia? Cum dă că așa, cu pumnii, nu-i va fi atins vreodată ochii? Dar de crezut, nu știa ce să creadă.

Trecuse iarna. Cu cât dădeau căldurile, cu atât îi era mai greu lui Miluc. Vara, totdeauna, gușa îi era cel puțin de trei ori ca iarna. Se ostenea ușor, asuda și zicea din traista de piele ca dintr-o mulțime de cimpoaie.

Certurile cu muierea erau tot mai dese. Noaptea, Miluc sforăia așa de tare, de orbul sărea din somn, speriat de multe ori, iar femeia înjura de cele sfinte.

Pe copil îl părtinea însă și acum. Iar bățăile ce le-ndura pentru el erau cu mult mai îndesate decât cele din iarnă.

Într-o zi, lui Miluc îi venise un gând, cel din urmă: Femeia umblă să-l bată, să-l omoare, să-i rămâie bordeiul. Și de când îi venise gândul ăsta, răsufla și mai greu, și ochii i se albiseră.

Într-o sâmbătă sara, copilul se-ntoarse cu traista aproape goală. Nu se-ntâlnise pe drum cu Miluc. intră în casă, tremurând. Femeia îl prinse și-l izbi, și-ncepu să-i care la pumni. Când sosi Miluc, îl bătea încă, deși copilul aproape nu mai sufla.

— Nu mai da, tu, că-l omori! gemu Miluc. Și femeia n-a mai dat. S-a aruncat, ca o mătă uriașă, a prins un cuțit de pe masă, și, în clipa următoare, cuțitul se pierdu în gușa lui Miluc ca-ntr-o straiță. Și Miluc a zvâcnit puțin din picioarele lui subțiri, apoi s-a liniștit.

1909

PRĂGINEL

Prăginel era de treizeci de ani, dar nu i-ai fi dat nici cincisprezece. Avea față de copil, fără mustață, fără barbă. Numai pe frunte avea câteva crețuri de bătrânețe, pe frunte, în jurul ochilor mici, și în colțul gurii, ce-i sta

strâmbă, de parc-ar fi căpătat acolo un pumn zdravăn. Umbla pe ulițele satului, târându-și piciorul drept, se sprijinea într-o bâță, și, de câte ori pășeau da să cadă pe spate. Vezi că oasele lui se muiaseră, și părea că are zgârnciuri în loc de oase. Și înainta tare greu pe drum, și traista lui de cerșetor anevoie se umplea.

Prăginel nu înjura niciodată. De se-ntâmpla să scape bâta din mână, se îndoaia și cădea. Se zvârcolea ca viermele până ce reușea să se ridice. După ce se ridica, își făcea o cruce largă, neregulată și pleca mai departe. Se năcăjea numai când vreo potaie de câne începea să bată la el, arătându-și colții. Atunci se oprea și nu cuteza să se miște până ce javra nu se sătura de lătrat. De trecea vreun om pe lângă el și-l întreba: «Ce-i, mă Prăginel, te latră cânele?», Prăginel îi zicea: «Fă bine, strigă-i dumneata să se ducă».

Cine-l vedea mai întâi îl oprea în drum și-l întreba: «Ce ai tu, măi băiete, de umbli așa de rău?» Și Prăginel se răzima în bâță, și, temându-se parcă, începea să spuie...

Vorba-i era încurcată și slabă, în răstimpuri îi clămpănea numai limba și nu pricepeai nimic. Dar din truda lui de vorbă, puteai desluși înțelesul:

— Eu am fost copil cu vitele pe munte. Și păzeam vitele bine, și nu eram bolnav. Da vezi că peste mine a dat vântul turbat. Este prin aer un vânt, de spun că-i vânt turbat. Și a dat de două ori peste mine. O dată m-a prins mâncând, a doua oară stând în casă. Întâia oară mâncam mălai cu brânză; când m-am sculat să plec după vite, văd numa că piciorul nu mi-l pot trage. Și-atunci odată m-am gândit la Dumnezeu, să nu mă lase la rău. Și nu m-a lăsat, că n-am murit. Și mi s-a părut că trece prin aer cineva, suierând și răzând rece. Pasămite era vântul turbat, voios că-mi ologise piciorul. A doua oară, vezi dumneata, m-a apucat în casă. Nu știu pe unde intrase, pe horn ori pe unde, destul că m-a prins, m-a răsucit, cum suci gâtul unui

pui, și m-a izbit de cuptor. Și iar m-am gândit la Dumnezeu și la Maica Preacurată, și n-am murit. Da mi-a rămas, de-atunci, sacă și mâna. Stăpânul nu m-a crezut. M-a bătut, m-a îmblătit, m-a bătucit, până veniră oamenii să-i zică: «Lasă-l, frate, nu-l omorî, nu vezi că-i neputincios?» Dumnealui credea că de leneș nu vreau să merg cu vitele pe câmp. În urmă, apoi, m-am dus la o soră de-a mamei.

— Da părinții unde-ți erau, măi Prăginel?

— Vezi că părinți n-am avut. Zice că mama nu s-a măritat, ci m-a avut așa, de prin sat.

— N-ai avut tu altă boală, măi fârtate?

— Boală-i asta dacă te-ajunge vântul turbat?... De-atunci eu l-am auzit de multe ori trecând prin aer, şuierând, vâjâind, s-a coborât de multe ori la câțiva pași înaintea mea, și se-nvârtea în chip de praf, în chip de fum. Da de mine nu s-a mai apropiat. C-am aflat leacul să-l alung. Îmi fac cruce și nu mă atinge Satana. Vezi, de știam eu leacul ăsta mai demult, nu mi se usca piciorul, și mâna.

Prăginel tăcea cutremurat. I se părea că iar aude vâjâitul prin aer și-și făcea crucea lui largă, până la genunchi.

De multe ori înnopta pe drum, și oamenii-l întrebau;

— Nu ți-i frică, mă Prăginel, să umbli pe vreme de noapte?

— Nu, răspundea Prăginel, că-n lume numa un lucru rău este: vântul turbat. Da de el nu mă mai tem, că este, mai sus, în cer, cineva mai tare decât el. Și eu mă rog lui Dumnezeu, și-mi fac cruce, și nu mă tem de nimic. Vezi că eu acuma nu mai înjur. Când umblam cu vitele, câtă frunză pe lemne, atâția spurcați îmi ieșeau din gură. Da după ce m-am betegit, am dormir într-o noapte ca mort, și, când durmeam mai tare, mi s-a arătat în vis o porumbiță albă. Porumbița sta pe un stejar și tot făcea «grui-grui-grui-grui». Mă uitam la ea și mă minunam. Deodată, văd că vine o femeie albă, ca zăpada, și-mi zice: «Măi Prăginel, place-ți

porumbița?» «Place, zic eu. Place tare.» Și mi-a zis: «Vrei tu să fii ca porumbița?» «Cum să fiu eu ca porumbița?» «Așa, curat, ca porumbița.» Și-atunci mi s-a părut că-mi cade de pe trup piciorul cel uscat și mâna cea sacă și m-am simțit ușor, ca și când aș fi fost din negură. Și-am zis: «Vreau!» «Dacă vrei, de-aci încolo să nu sudui mai mult.» Și-a fugit și porumbița, și Maica Domnului. De-atunci nu mai înjur, și Necuratul nu mai are putere asupra mea.

Prăginel o ducea mai rău iarna, când se făcea lunecuș pe drum. Atunci cădea de multe ori, ca zăpada topită de pe-acoperise, și asuda mult până să se ridice. Trecea vreun creștin pe lângă el, și, cumu-s oamenii noștri, înjurau din glumă, ori așa, - **n** treacă **t**, lunecușul. Prăginel se năcăjea atunci, și, ridicându-se, își da toată silința să nu mai alunece, ca să nu mai deie românilor prilej de sudalmă.

Pe orice vreme, când din pricina viscolului sau potopului de-afară biserica era aproape goală, Prăginel era în biserică. Bătea la cruci și se zgâia la sfinții din icoane; din când în când ochii lui tulburi se umpleau de lacrimi, gura i se strâmba spre plâns. Și când trecea preotul cu cădelnița, nările i se lărgeau parcă, să poată simți cât mai mult fum de tămâie.

De căpăta bănuți de la oameni, Prăginel îi aduna, și, când venea Măriuța, - o femeie ce vindea nuci, - cumpăra nuci. Ori ruga pe vreun om să intre în prăvălie să-i cumpere gogoroane roșii de zahăr. Că el pe trepte nu putea sui, și la ușa prăvăliei erau trepte înalte. Apoi, când se întâlnea cu vreun copil, îi da o nucă sau o gogoroană. Și copiilor, de la o vreme, nu le mai era frică de el, și Prăginel se bucura din suflet. Adeseori, privind după copiii mărunței, care se jucau pe drum, își uita de băta, își uita de picior, și cădea, încurcându-se în mână și în picioare.

Alte dăți, la praznice, cumpăra o luminiță de ceară și-o ducea la biserică. O aprindea, și, pân' se mistuia lumina,

buzele lui se tot băteau deolaltă.

În primăvară, când să-mplinească treizeci de ani, Prăginel slăbise rău. Nu mai putea mânca nici cât o pasăre, și n-ar fi avut la ce să mai umble prin sat. Că era și tină mare, cleioasă, și-abia se târa pe drum. Dar sora măsii n-avea să-i deie creițari, și, fără creițari, Prăginel nu mai putea trăi. Se obișnuise să împartă cel puțin două nuci pe zi la copii, ori câteva gogoroane. Și astea nu le căpăta fără bani. Și, astfel, acasă nu putea rămâne. Prin sat, pe-alocurea, erau bălți mari de apă murdară, erau șanțuri pline cu apă. Și, cum mergea pe-o hudită dosită, într-o zi, Prăginel nu-și mai putu descleșta din cleiul drumului piciorul cel olog. S-a zbatut, s-a înieptat, și-n urmă căzu mototol în șanțul mărginaș. Se zvârcoli să se ridice, dar nu mai putu. Apa, murdară, bolborosi de câteva ori, apoi se liniști. Prăginel rămase înțepenit în turbureala din șanț, ca o uriașă pasăre de apă ce pescuiește.

L-au dus creștinii acasă, i-au aprins luminița de ceară, și l-au pus pe laviță, să hodinească. La-ngropare veniră puțini. Dar cât ce-au plecat cu mortul de-acasă, și dintr-o uliță, și dintr-alta se strecurară copii subțoptișori și porniră cu pălăriuțele în mână după sicriu. Când au ajuns la cimitir, se adunaseră aproape toți copilașii satului. Și stăteau tăcuți, triști, privind sicriul sărac, în care odihnea Prăginel.

1909

TELEGUȚ

Teleguț trăise huiduit de toată lumea. La lucru era primit tare cu greu, și-aproape ar fi putut număra pe degete zilele în care a muncit de dimineață până sara la vreun român. De cele mai multe ori i se dădea drumul după un ceas, două de muncă. Drept, că nu era în el vlagă decât așa, ca-ntr-o găină amețită. Și-apoi avea el alte slăbiciuni. Întreg obrazul stâng îi fusese opărit cu apă fierbinte, de mic copil, și pielița era roșie, vie; numai în

gerul iernii se învinețea. Obrazul drept era umflat, plin de barbă încâlcită. Trupul, deșirat, se răzima anevoie pe picioarele subțiri și lungi, iar mâinile, când mergea, și le purta ca niște îmblăcii. Pe lângă scăderile astea, mai avea un păcat: răsufla greu și împrăstia cu scuipat în toate părțile când își despătură buzele galbene, să zică ceva. De altfel, tare cu greu se hotăra să spună o vorbă, două. Mai mult bombănea.

În bordeiul lui, subt o râpă, își aduna cojile ce le agonisea de prin sat, și când îl răzbea foamea, deschidea o gură largă, ca de pește, și începea să roadă în măsele bucățelele căpătate de pomană. Mânca încet, fără poftă, cu pleoapele pe jumătate închise. Numai când se înfrupta din câștigul lui părea că simte și el că mănâncă. Drept c-atunci înfuleca pâne moale de i se umfla și obrazul cel cu pielița opărită, aproape să-ntreacă pe cel bărbos.

De la o vreme începuse s-adune milă și de prin satele vecine. Pleca dimineața în revărsat și se întorcea târziu sara. Nu aducea traista mai plină ca din satul lui, dar era mai mulțămît și bombănea mai puțin.

Ș-odată, într-o toamnă, când se-ntorcea acasă dintr-un sat vecin, i se păru că aude un mârâit lung sub drum, în vale. Teleguț se opri, deschise gura și ascultă. Dar nu mai auzi nimic. Dădu să plece, dar atunci se auzi din vale un lătrat scurt și răgușit, un «ham» plângător. Teleguț tresări, își mișcă traista-n spate și-și zise: «Un câne. De bună seamă, un câne.» Din vale începu iarăși scâncetul de mai nainte, care în răstimpuri se-neca. Era întuneric, și Teleguț nu putea să vadă dobitocul. Se lăsă dar pe coastă la vale, încet, ca și când s-ar fi temut să nu se strice. În răstimpuri se oprea, asculta cu gura căscată să-și vadă de drum. Dar atunci îl înfiora un horcăit prelung. «Moare!» își zicea Teleguț, și pornea iar spre dobitoc.

Nu peste mult, îl află. Era, într-adevăr, un câne. Zăcea încolăcit și gemea. Din când în când își întindea

trupul, își ridică cu greu capul, să urle, dar nu putea urla: mârâia numai.

Teleguț se așeză lângă el. Cânele dintâi nu-l simți, dar nu peste mult, într-o clipă de liniște, își ridică botul mirosind spre traista lui Teleguț.

— Aha, vei fi flămând, măi sărace, zise Teleguț, și eu gândeam că, - cine știe? - te-a fi pușcat vreun hoț.

Și Teleguț își încurcă repede mâinile, le vârî în traistă, scoase un bruş de mămăligă și-l duse la botul cânelui. Dobitocul nu-și deschise gura, dar din gât îi ieși un sunet ciudat.

— Aha, se vede că tu n-ai mâncat de zile-ntregi, măi sărace!

Și-l netezi cu mâna pe trupul slab. Să se taie-n coastele lui, și alta nu! Teleguț puse mămăliga-n traistă și, gemând din greu și îndoindu-se, luă jigodia în brațe și porni încet spre bordeiul lui. Când se ostenea, punea povara jos, răsufla și iar mergea mai departe. Cânele mirosi când și când după traistă, apoi se liniști în brațele lui Teleguț.

Acasă, în bordei, puse dobitocul lângă vatră, aprinse o lumânare de său și căută ceva prin ulcele. Nu găsi ce căuta. Deschise ușa, și nu peste mult se-ntoarse cu o ulcică de lapte. Descleștă cu greu gura cânelui și-i turnă din ulcică. Dobitocul întinse o dată gâtul să i se deșire, înghiți cu greu, apoi tot mai ușor. Limba i se ușură, și acum mânca și din pâinea muiată de Teleguț în apă.

La lumină, jigodia se deslușea mai bine. Era un câne bătrân, care, poate, simțindu-și moartea, ieșise pe hotar, ori poate stăpânul, nemaiputându-i trage folosul, îl alungase, să-l ajungă moartea departe de casa lui.

Din sara aceea sătenii băgară de seamă că Teleguț e mai prietenos, că vorbește mai mult și că umblă bucuros după milă și la casele de unde fusese de multe ori dat afară. Și mai băgară de seamă oamenii că pârlitul primește

și lapte, și de dulce de pe la creștini, când, mai nainte, afară de pâine și mălai nu voia să ieie nimic. Și gândeau că oare să-i fi venit lui Teleguț, acum, la bătrânețe, poftă de mâncări de dulce, ori doar le-adună pentru altcineva? L-au și pândit unii, dar Teleguț își deșerta traista totdeauna în bordeiul său. Iar în bordei, de zece ani, n-a intrat picior de om străin, și nici acum nu avea nime poftă să cerceteze vizuina aceea.

Și Teleguț acuma mergea de cuvreme acasă. Mergea cât putea de iute. Deschidea cu grijă ușa bordeiului și se apropia de dobitocul ce sta lungit în cenușă, subț vatră. Cânele își deschidea ochii suri, cu privirea obosită, încremenită, își ridica puțin botul în vânt și mirosea. Teleguț aduna bucățelele cele mai moi, cele mai bune și i lepunea dinainte. Iar el sta în picioare, privea țintă la dobitoc până ce isprăvea și, obosit, adormea iarăși, subț vatră. Atunci își lua și el o coajă, își deschidea gura largă, ca de pește, și începea să roadă în măsele încet, dus pe gânduri. În răstimpuri se cobora de pe scândurile patului hârbuit și asculta să vadă de mai suflă cânele. Apoi, liniștit și mulțumit, se suia iar în pat.

Dimineața îi punea mâncare pe toată ziua dinainte și, cu traista-n spate, pornea prin sate. Numai că în sate depărtate nu cuteza acuma să se mai ducă. În toată clipa i se părea că cel de-acasă poate să aibă lipsă de ajutorul lui, și astfel colinda mai mult prin satul său.

Cânele, în urmă, se întremase, se obișnuise cu Teleguț, și când acesta deschidea ușa, își ridica botul de pe labe, îl privea cu ochii lui suri și-și mișca încet coada lungă. Când începu să și mârâie de bucurie, ochii spălăciți ai lui Teleguț se umeziră în orbitele adânci, roșii, obrazul cel opărit se încreți, iar cel bărbos se umflă parcă și mai tare.

Venise iarna, și acum era tot mai greu. Cânele mânca tot mai bine, și Teleguț se zolea pe drum, pe gheață, pe

zăpadă, să-i aducă destul. Îi făcea foc când pleca de-acasă și-l acoperea cu o aripă de cojoc. Sara venea degerat pe jumătate și-i trebuia multă vreme până aduna din traistă bucățelele cele mai bune să le puie înaintea cânelui. Și când gerul îl pătrundea mai tare, colindând prin sat, îi venea în gând că poate să meargă cineva la el acasă să-i fure cânele. Ş-atunci, mort de frică, degerat de ger, se întorcea la bordei, deschidea cu grijă uşa și privea înăuntru.

Într-o zi un român îi ceru să-i taie lemne. Îi făgădui o cupă de lapte dacă taie până sara. La amiază fusese acasă, și cânele era acolo, sănătos. Deci, se gândea, până desară nu i-a fi nimic, și desară a să-i ducă o cupă de lapte. Îl va încălzi și-i va da lapte cald. Cât are să fie de bun! Și se învoi.

Se apucă să taie lemne. Și taie el, și-i îngheață mâinile pe toporiște, dar nu se lasă, ci taie. Se gândea la cupa cea de lapte și se gândea cum va clempăni cânele din limba lui bătrână, de bucuria băuturii călduțe. Dar sara, omul nu fu mulțumit cu sporul lui Teleguț, și-n loc de-o cupă de lapte, îi dădu un bruş de mămăligă.

Teleguț porni îndată cu bruşul în mână. Bombănea rar, și, cum bombănea, rupea din mămăligă și arunca pe drum.

Când ajunse acasă, nu mai avea nimic din mămăligă. Deschise încet uşa, se apropie de vatră și ridică petecul de cojoc. Ascultă și i se păru că n-aude nimic. Pipăi și, deodată, sări în sus, drept, țăpăn, cum nu stătuse nicicând în toată viața lui. Rămase o vreme așa, cu obrazul cel opărit supt, tras înăuntru, cu cel bărbos parcă și mai umflat, cu ochii morți în orbitele roșii. Apoi luă funia cu care aducea lemne din pădure, o înghilți, o legă de grindă, își vârî grumajii subțiri în ghilț și se spânzură.

19 O 9

COMOARA

Era odată la noi în sat unul de-i ziceau Ionu Bodii, și-și avea cuibul pe Negrileasa, cât ținea vara. De când era cât genunchile l-a luat Bodea, tată-său, să-i ajute la păscutul boilor. Cu traista de lână vărgată roșu, cu bâta de corn lucie, măciucată, Ionu Bodii răsărea când ici, când colo, de după vreun fag, și-ntorcea un bou răzlețit. Și când boul privea boldiș la pitic, bâta se-nvârtea și suna săc între coarnele lungi, boltite.

C-odată se pomeneau altfel de boi pe-aici. Acuma ce-s? Ia, niște sfârleze. Da' pe vremuri aveam boi cât urșii, aveam juncani nepuși la jug până treceau de pași mai nainte era viață și sus la munte, la Negrileasa. Astăzi mergi să tai un lemn, să-l furi, și te globește de-ți mân-ci o vită. Astăzi stau pădurile pustii, să le bată vânturile și să mai croncănească din când în când corbii peste întunericul fagilor bătrâni. Da mai de mult, cine nu auzea în toată sara buci-umul lui Bodea și a fici-oru-se? Și câte cântece n-au trecut din sat în sat, aduse de vânt, de colo, de penălțimile Negrile-sii?

Până trăise Bodea bătrânul, încă n-a fost cine știe ce, da când rămase fici-orul de capul lui, a-nceput să se răzbune în toată forma. Că Ion ăsta era o fire închisă. De mic copil se ferea de toată lumea. Avea vreo cinci-șase boi în toată turma, pe care îi ducea la pășunea cea mai bună. Îi sătura, îi scărpina pe bărbie, îi mângâia. Și boii ăștia erau totdeauna cei mai frumoși din turmă. Pe ăștia și-i alegea de pretini. Și, la Sânziene, îi împodobe-a cu cercuri de flori, fura sare din colibă și le-oașeza în frunziș, într-un loc ascuns.

Tată-său cerca de multe ori să-l mai învețe câte ceva, să nu rămâie ca ursul din pădure. Da copilul avea ochi de drac. Și săgeta cu ei în toate părțile, și deodată băga de seamă vreun bou răzlețit și o tunde-a pe-aci încolo. Cu bătrânul nu-i plăcea. Da, când era singur, se pune-a pe-o dungă și asculta murmurul depărtat al pădurilor. Și, când

bătea vântul, se-ntindea pe spate, ochii i se aprindeau și pieptul i se-nălța plin de sănătate. N-a dat Dumnezeu vreodată să adoarmă și să i se ducă boii în hotare oprite; da, când băteau vânturi mari, de multe ori trebuia să vie Bodea bătrânul să-l înghioldească cu bâta ferecată.

Cât ce-a rămas singur boar, a trimis la stăpâni acasă boii care nu erau pe placul lui. Și s-au pornit stăpânii cu jalbe, cu ocări și amenințări de nu se mai sfârșeau. Dar Ionu Bodii ținea una, ca nebunul:

— Cumpărați-vă și voi dobitoc de cinste. Țștia cad prin râpi de nu-i mai culege nici muma-dracului.

Cățiva, înveninați rău, se hotărâră să meargă în pădurea Negrilesii, să-l pândească, să-l prindă și să-i deie o sfântă de bătaie soră cu moartea. Erau și gata să plece, dar auziră zvon: cică Ionu Bodii ar avea pușcă.

Și, într-adevăr, de câteva zile, în locul glasului de bucium, de sus, peste păduri, până în munți departe, trecea un buciumat metalic, de oțel. Un sunet aspru, tare, tăios.

Dar Oanea Stăncuții, un arțăgos de s-aprindea satul pe unde trecea, s-a bătut cu pumnul în pieptul păros, amenință apoi cu amândoi pumnii în aer, își luă boii și plecă spre Negrileasa.

Ionu Bodii nu știa nimic. Da când văzu boii și pe Oanea, se opri deodată înlemnit, luă pe îndelete pușca din spate și ochi. Inima într-a Stăncuții se făcuse numa cât un purice. Da după două pușcăături, ce se-mprăștiară prin păduri ca două alarme fulgerătoare, n-a căzut Oanea, ci boii lui. Ionu Bodii și-a avântat pușca în spate, ș-a pornit, șuierând printre dinți, pe-o călicică spre un ochi de pădure.

Sătenii s-au frământat, s-au fiert, s-au certat, da-n urmă asupra Bodii n-au hotărât nicicum. Rămase învingătoare vorba judeiui: «Nu te prinde cu el! Om harnic e. Furatu-s-a vreun bou din turma lui vreodată? Nu s-a

furat. Încolțit-a lupul vreun juncan? N-a încolțit.»

Și drept, că pe atunci hoții de vite aveau trecere. Erau niște voinici noduroși care se plimbau prin munți ca pe moșia lor. Beau în crâșme pe hotar, și iar mai făceau vreo plimbare. Da din turma lui Bodea n-au luat niciun cap de vită. Au cercat în două rânduri. Și întâia oară s-au ales cu câteva măciuci primite de-a zvârlitelea, a doua oară unul s-a ales cu capul hodorogit de să-i pui cercuri. Că Ionu Bodii n-avea somn ca alți creștini. El durmea iepurește, și cânele de pază nu simțea mai bine ca el apropierea dușmanului.

Acuma, a crescut el și a trăit el neînfricat mulți ani. Cu oamenii care veneau din sat s-aducă sare la boi vorbea o vorbă, două, lua bruşul de sare și-l izbea în colibă. Iar când treceau rumânii cu carăle după lemne se ferea din calea lor.

Sara, însă, și când era vremea rea de nu intră picior de om în pădure, Ionu Bodii s-apuca de cântat. Să-l fi auzit de departe ori de-aproape, nime n-ar fi crezut să cânte ficiorul întunecat, cu privirea tulbure. Se părea altlocuri că-i glasul tânăr al unei fetițe, se părea, iarăși, că vine dintr-un suflet mlădios și cald, din sufletul unui ficior de optsprezece ani. Numa-n răstimpuri, când doina se-nvolbura ca scăpată dintr-o vijelie de patimi, simțeau că nu-i nici tânărul ficior cel ce cântă. Ş-atunci învia întreaga pădure. Toată coasta Negrilesii părea plină de ființe vii, ce trec suspinând, înecându-se deodată, ca să suspine iarăși și iarăși, într-o mie de locuri deodată. În răstimpuri, liniștea grea, întunecată îmbrăca pădurea. Ionu Bodii își tocmea pușca și începea să buciume din țăvi. Și cum să-ți spun eu că s-auzea sunetul acela? Ca și când ar fi o pasăre uriașă, și pasărea ceea ar avea aripile din oțel, și într-un singur zvâcnet de aripă ar trece de pe-un munte pe altul.

Și, în sat, ficiorii ascultau cu gura căscată, iar fetele tot prindeau câte-un cântec și se mirau de unde știe

atâtea, și toate noi, boarul acela de pe Negrileasa.

Și muierea, vezi dumneata, din gânduri de-acestea începe ceva. Și era în sat o fată de-i zicea Marina. Da-n satele vecine îi ziceau Marina lui Cojoc, după tată-său. Și fata asta a învățat vreo patru cântece noi de la Ionu Bodii. Și-i plăceau cântecele. Într-o duminică, ce-i trăsnește în cap? Hai că merge, în locul slugii, cu sare la boi pe Negrileasa. Tată-său nu s-a codit. De ce să se codească? Și fata a pornit sprintenă ca o căprioară.

Și era în ziua aceea de duminică multă lumină în aer. Și frunzișul pădurii lucea închis, în verde întunecat. Din când în când fluiera, umflându-și gușa, vreo mierlă, bătea toaca rar, răsunător vreo gheunoaie. Și, pe deasupra, prin boltitura de frunze, bâzâiau roiuri nevăzute de musculițe.

Fata apucase pe o cărărușă pieloasă, umedă. În umbra pădurii se răcorea, ochii i se umezeau parcă, și numa numai se bătea tot mai tare. Ce va face ea dacă se va-ntâlni cu Ionu Bodii? Și trebuia să se-ntâlnească. Doar a plecat de-acasă să ducă sare la boi, și sarea trebuia s-o deie în sama boarului.

Ionu Bodii era în ușa colibei. Dresese o țâțână la ușa și chiar cerceta să vadă de-i bine.

Marina răsări deodată înaintea lui. Ficiorul se întoarse la zgomotul pașilor ei, tresări și intră în colibă.

— Bună ziua, măi voinice Ionaș! Iacă, am adus niște sare, unde s-o pun?

Ionu Bodii se-ntoarse, luă sarea și o aruncă în colibă.

— Iată, aici o pun, zise el.

Apoi începu să-și cerceteze măciuca. Părea că acum o are mai întâi în mână.

Fata sta tot locului, și, din tăcerea flăcăului, se încurajă.

— Măi bădiță Ionaș, zise ea, eu n-am venit aici numa pentru sare. Eu vreau să știu ceva.

De astă dată, boarul își ridică privirile.

— Și ce-ai. vrea tu să știi anume?

— Aș vrea să știu de unde-ai învățat tu cântecele celea frumoase, pe care le cânti aici, pe Negrileasa. Prin sat se zvonește c-ai fi în legătură c-o zână din pădure, și ea te-nvață. Zic oamenii că vine în toată sara, te alină, îți cântă și fuge apoi în aer.

— Tu vrei să-ți bați joc de mine, tu fată. Dacă-i așa, mai bine n-ai fi venit niciodată aici, în ochii mei.

Și boarul luă băta și porni în urma turmei, ce se răzlețise.

Marina lui Cojoc rămase cu ochii duși după voinic.

Cine-a pus-o pe ea să-l supere? Da' n-a vrut să-l supere. Povestea cu zâna nici ea nu știa cum i-a venit pe limbă. În sat, de așa ceva, nu se zvonea nimic. Da' nici că știau ele fetele din sat ce cruce de voinic era Bodea! Că iarna, cât tândălea pe-acasă, nu era omul de-aici, din pădure.

Marina venise c-un gând și se întorcea cu altul. Se gândea acum la ficiorul acesta mândru ca un lujer și vedea că în sat nime nu-i ca el. Trecea așa, cu gândul împărțit, cu sufletul plin, cu ochii aproape închiși pe călicelele pădurii și nu băgă de seamă că apucase pe drumuri ce serpuiau pe coasta Negrileșii, spre creștet.

Târziu văzu că rătăcise, și, înfiorată și de umbrele însărării, începu s-alerge pe coastă înapoi.

Da, nu peste mult, Ionu Bodii ieși, de după un trunchi, înaintea ei.

— Te-ai rătăcit, se vede, fată-fetiță, te-ai rătăcit, ș-acum te prinde noaptea în pădure. Da dacă vrei, eu îți arăt un drum mai scurt, îi zise el, privind în pământ.

Fata se împotrivi. Va afla ea drumul, zicea, și în pădure nu i-i frică. Ionu Bodii pieri în desiş, și Marina plecă într-un suflet. Da mintea parcă nu-i mai era trează. În loc să iasă undeva la lumină, s-afunda tot mai tare în pădure. Și, deodată, s-a trezit pe muchia unei prăpăstii, ce

se deschidea întunecată ca o gură de iad.

Se aprinsese fata în fugă, i se îmbujoraseră obrajii tănări, dar aici păli deodată și inima îi stătu în loc, cum ai prinde în mână o pasăre, să nu mai poată zvâcni din aripi. Atunci, în urma ei, Ionu Bodii zise:

— Ți-am spus eu că te rătăcești! Și, de n-ascuți de mine, ai să te-ncurci tot mai tare. Și, cine știe, poate să se abată pe-aici vreun făt-frumos, cum spuneai că vine la mine o zână.

Ionu Bodii zâmbi, și zâmbetul îi stătu așa de bine, cum îi stă de bine soarelui pe cer, când iasă de sub nourul negru.

Marinei lui Cojoc îi trecu deodată frica.

— Da boii unde i-ai lăsat, măi voinice Ionaș? Mie mi se-mpărea că tu ai plecat în urma turmei, spre Piatra-Arsă. Cum vii tu acum să te-ntâlnești cu mine?

— Eu n-am venit să mă-ntâlnesc cu tine, ci tu te-ai rătăcit. Da de boii mei nu purta grijă. Vrei să te scot la drumul mare?

Fata înclină din cap, și ochii i se topiră parcă-n privirile jucăușe ale boarului. Porniră amândoi.

Frunzele uscate foșneau încet de pasul mărunț al copilei, sunau uscat de pasul îndesat al ficiorului. Coborau repede și tăceau. Și tăcea și pădurea, numa vreo boare venea ostenită să se culce, șoptind în boltitura de frunze.

Ionu Bodii în pădure crescuse, și niciodată nu i s-au părut căile așa de grele ca atunci. Ar fi voit să meargă nainte, să rupă toate crengile ce i se puneau în cale Marinei, ar fi voit să fie așternut pe jos un covor de mușchi verde, cumu-i pe culmea Negrilesii. Ș-ar fi dorit să ție drumul ăsta veșnic.

Da' n-a ținut, c-au ajuns îndată în Valea-lui-Ștefan, și de-aici se deschidea drumul bătut.

Când să se despartă, Ionu Bodii zise:

— Știi ce, tu Marino? M-am tot gândit la povestea cu

zâna, ș-acum nu mă mai supăr. E tare frumoasă. Numa cât nu-i adevărată. Iar de-acuma știi ce-am să fac? Am s-o chem în toată sara, doar s-a-ndura să vie!

— Și cum ai s-o chemi? Întrebă fata, cu inima strânsă.

— Vezi că pentru asta am lipsă de ajutorul tău. Să-mi dai tu năfrămuța ta, albă și curată, și-mi va fi de mare ajutor.

Și ce crezi dumneata?! Fata când face o prostie se oprește la una?! Nici zece nu i-a multe! Și Marina i-a dat cârpa de jolj, i-a dat-o fără să-l privească și a pornit fuga spre sat.

Iar Ionu Bodii s-a întors, a pătruns în pădure, și nu peste mult, de sus, de pe culme, începu să adie cea mai frumoasă cântare ce-a cântat-o el vreodată.

Din duminica aceea încolo slugile puteau sta pe-acasă. Unde era o fată mare, hop! că ea merge cu sare la boi pe Negrileasa. Pe cele urâte Ionu Bodii le lăsa să rățăcească prin pădure, pe cele frumoase le petrecea la întors până la drumul bătut și le lua năfrămuțele.

Da nicio năfrămuță nu i-a fost dragă lui Ionu Bodii ca cea dintâi. Pe-a Marinei o purta în sân, celelalte le vâra după șerparul lat. Și când îl ajungea dorul de cântece frumoase, își pipăia năfrămuță din sân și începea să cânte. Și, cum cânta, se cobora tot mai jos, în vale, sub un stejar bătrân. Aci nu mai cânta, ci aștepta numa. Și Marina venea lunecând, ca adusă de-un val de apă, venea pe poteci ascunse și s-așăza lângă voinic.

— Măi bădiță Ionaș, îi zicea, tu iar ai luat o năfrămuță de la fete!

Și-și încleșta mâinile una într-alta.

— Iar am luat, zicea boarul zâmbind.

— Și nu ți-i frică de nimic? Nu vor veni flăcăii din sat și părinții să tăbărescă pe tine?

— Nu mi-i frică!

— Și nu ți-i păcat să ții dragoste cu toată lumea?

— Nu mi-i păcat.

Fata scrâșnea din dinți și zicea:

— Atunci vin cu tine la colibă.

— Ba nu veni.

Și se despărțeau.

În sat se începu fierbere nouă. Părinții cu fete mari umblau în ruptul capului să le mărite cât mai degrabă. Vedeau că boarul are să le vrăjească pe toate.

Și într-o duminică se mărita una, într-alta se cununa a doua. Și pețitorii nu mai aveau așezare.

Sus pe Negrileasa cântecele nu mai conteneau însă. Și mulți ziceau că Ionu Bodii nu-i nicio primejdie pentru fetele lor și se ciudeau că le măritaseră așa de tânăre.

Dar iată, începu zvonul că și Cojoc își mărită fata, pe Marina. Bun ginere, harnic ginere și-a căpătat.

Marina se albise, Marina se sfârșea, Marina nu mai zicea o vorbă legănată. Da lui Bodea îi spunea în toată sara:

— Vin cu tine la colibă!

Și boarul îi poruncea:

— Nu veni!

Și ca mâne era să se cunune. La casa lui Cojoc, sara, erau adunate toate rubedeniile, era ginerele, vorbind de una și de alta. Numai Marina sta mută pe o laviță.

Și, după cină, iată numa că se deschide ușa și intră în casă un voinic cu mustața neagră, cu ochi ca de drac, un ficior încheimat cumu-i zidul.

— Bună sara să deie Dumnezeu! zise străinul.

— Bună să-ți fie inima, Bodea, răspunse stăpânul casei, înlemnit după masă.

— Cinarăți, văd că, zise iar Ion.

— Cinarăm, da.

— Da' nu toți. Cineva n-a avut gust de cină.

— Nu, Bodeo, drept ai. Așa-s fetele când să se mărite. Mâne se cunună Marina. Hai, închină-i și tu un păhar de

vin.

— Cum nu, tare bucuros, socrule. Să trăiască mireasa și să trăiască socrul, oameni de omenie! zise el închinând.

Și luă o cană de vin de pe masă și o beu de jumătate.

Apoi porni spre fată și o luă de mână. Și când ea își pierdu simțirea, o luă în brațe ca pe-un prunc și, lucindu-și oțelele pe spinare, ieși poftindu-le bună sara.

Cei din casă rămaseră trăsniți. Când le trecu amețeala, boarul era departe cu Marina.

La colibă, Ion se opri, aduse apă proaspătă, o deșteptă, și numai acum putu răsufla în tihnă. S-așază lângă ea și o întrebă cât putu el de blând:

— Nu-ți pare rău, Marino, că te-am adus aici?

Fata aștepta ceva.

— Stai numai, am să-ți spun. Eu cu fetele celelalte doar am glumit. Am glumit și le-am luat năfrămuțele, ca să te vrăjesc pe tine. Întălegi tu ce-i vraja asta a mea?

— Ce va fi acum? întrebă fata.

— Nimic. De-acum n-ai să te mai temi de nimic. Mâne noapte ne cununăm.

Fata începu să plângă. Și, cum plângea, se scutura parcă de frică, de scârba ce-o avusese față de mirele de-acasă, se scutura, se curăța de toate relele, și ochii ei se făceau tot mai luminoși. Și cu privirea înlăcrămată învăluia pe boar într-o mare fericire a inimii.

— Mă Ionaș, mă, măi drăguț Ion!... îi zicea mereu.

Iar boarul sta încremenit, cu mâinile legate pe genunchi, cu ochii aiuriți. N-avea decât un singur gând: s-o alunge pe Marina, s-o alunge de la dânsul, apoi să fugă după ea, s-o prindă în brațe și s-o aducă înapoi. Dar a stat mult așa încremenit. Simțirea adâncă ce-l cuprinsese abia-l lăsa să-și vie în fire. Încet-încet, îl pătrunse o căldură dulce, revărsându-i-se în trup, în suflet, în ochi, până când se-ndulci parcă și aerul din jurul său.

În noaptea următoare se cununară la un preot

bătrân, care întineri când Bodea-i puse în palmă un galben nou, cu zimți.

Și încă în noaptea aceea turma boilor din Negrileasa a rămas fără stăpân.

N-au știut oamenii deocamdată nimic, da veneau creștini din satele vecine să spuie că pe la ei au dat în hotar boi străini.

Cojoc bătrânul ce n-a făcut să-și afle fata? Da suflet de om n-a mai știut să le spuie de urma lui Bodea și a Marinei.

Trecuseră ani mulți, - o viață de om, - și prin sat nu se mai vorbea nimic de Marina și de boar. Da, de la o vreme, copiii care umblau cu vitele pe Negrileasa, - nu prin poienile pline de iarbă, ci sus, pe unde-s numa mușuroaie și mărul-lupului, - copiii, zic, spuneau prin sat că, prin poienile pădurii, se tot ivește un moș bătrân. Umblă-ncel, stă pe loc, se pierde prin pădure și iară iasă la lumină, într-altă poiană. În sat nu cobora, muchia dealului n-o trecea, ci hoinărea așa, uitat, prin poieni.

De la o vreme, nu-l mai văzură.

Ci! acum au început să vorbească oamenii din sat că văd arzând în pădurea Negrilesii ca o limbă vineție de foc. Se saltă limba aceea, se stinge și iar se saltă. Așa în toată noaptea. Și au început să creadă că de bună seamă e o comoară. Comori sunt ele în pământ destule, dă-i vorba, cine le sapă? Și s-au aflat în sat doi rumâni care, luându-se după spusele oamenilor, au plecat într-o noapte să-și încerce norocul. Și para spuneau că iar se ivise, drept deasupra unei muchii de prăpastie. Și, pe dibuite, ajunseră acolo, și, cu inima strânsă, începură să sape. Și n-au săpat mult și dădură de o lădiță de lemn văpsită. O deschiseră. Înăuntru era o cutiuță de aur, și în cutia aceea, ce să afle? O năfrămuță de care poartă fetele la joc! Oamenii se cruciră. O puseră la loc, cutremurați ca în fața unei taine, și îngropară iar lădița.

Vezi bine că nu era comoară, și totuși a fost comoară. Ș-acum se zice că noaptea se vede din când în când limba aceea de foc săltând în pădurea Negrilesii, dar o văd numa copilele tânăre...

19 O 9

GHEORGHIUȚ

Regulat, de două ori pe an, primăvara și toamna, mă cercetează un moșuț uscat și înalt, îmbrăcat în zdrențe, ca o sperietoare de vrăbii pe care o pun oamenii în grâne. Îmi iasă înaintea, totdeauna surâzând, iar ochii albaștri, spălăciți, i-a plini de bucurie.

— Am venit să văd ce mai faci, că tare mi-a fost dor de dumneata, zice el, și se așază pe laviță lângă mine.

— Sănătos, moș Gheorghiuț, sănătos și sprinten ca un junișan.

— D-apoi că mi-s ușoare și hainele! Mi le-a dat acum un rumân. Așa-s de ușor în ele, ca pasărea în pene.

— Da bine, moșule, pe unde-ai mai umblat dumneata de astă toamnă? Unde-ai iernat?

El își desprinde traista de după gât, o pune pe laviță și mă privește dulceag.

— Eu, cum mă știi dumneata, tot cuprind la sate. Că am carte de la împărăție precum că toate satele-s ale mele, până-n Țara Ungurească. Acuma, eu ce fac? Acuma, eu cutreier satele, și tot cuprind la sate. Toți oamenii îmi dau, pe unde întru, o bucată de pâine, un bruş de mămligă. Acuma, mie mi-i de-ajuns atâta. Capăt cât să mânc într-o zi. Că și-n rugăciune zicem să ne deie Dumnezeu pâinea cea de toate zilele. Nu vorbesc eu bine?

— Ba bine, moșule, da' nu-mi spuseși unde-ai iernat iarna trecută.

— Într-un sat, aci, peste munte. Vezi că eu iarna mă trag de la munte și cuprind satele de la țară. Acuma, în satul acela este un popă. Și dacă este un popă, popa acela are vin în pivniță. Mă duc la el, - că-i bun rumânul, - și cât

vin voi cere, atâta îmi dă. Că are un maț, și mațul acela îl vâă-n bute, trage o dată și se umple o litră, trage de două ori și se umple două litre.

Gheorghiuț își supse obrazii, să-mi arate cum trage popa din maț, și-și arată dinții rari.

— Pare că, de-acumu-i anul, ai mai pierdut un dinte, moșule.

— Pierdut, da. Și era la noi în sat, de unde-s eu, un popă, și acela avea dinții înșirați ca măgelele, și îi punea în gură, că era știrb. Da când bea lapte, nu-i punea, numa când mânca pâne și carne. I-am zis eu să-mi deie mie dinții ceia, dar el nu, că nu-i mai place la preuteasă de el dacă-și dă dinții. Da mi-a zis că-mi dă el niște dinți de cal, să-mi pun. Eu am râs ș-am zis: «Ba, la dracu', părinte, eu lucru spurcat nu pun în gura mea!»

— Te-ajuți, se vede, și fără dinți, că nu ești slab.

— Am fost și slab. An iarnă venise moartea să mă ducă. Uitasem fereastra deschisă, și amărâta de moarte se și strecurase în casă. S-o vezi, nepoate, că-i mică, numa cât un pui de găină la trup, și are niște picioruțe și niște mână ca niște găteje subțiri. Ea, când vine la om, vine cu păhărelul de rachiu dulce în mână și zice: «Să-ți deie Dumnezeu noroc!» – și închină cu păharul. Dacă-ți uiți de tine și iei păharul, s-a isprăvit: ai căzut în stăpânirea ei. Dar eu nu l-am luat. Sta, încârligată de spate, înaintea mea și vrea să mă ducă. Dar eu i-am zis: «Stăi puțin, să deschid ușa, că, vezi dumneata, fereastra-i mică, și eu nu încap pe fereastră». Stă ea, și deschid eu ușa. Da' când a trecut de pe prag, – treptele erau rele, – amărâta de moarte s-a împiedicat ș-a căzut. Pesămne își frânsese piciorușele uscate, că tot gemând s-a dus.

— Da bine, moș Gheorghiuț, omul poate vedea moartea cu ochii?

— Cum să nu! Și poate s-o și alunge, numa să știe cum. Nu știu, când va mai veni, ce voi face cu ea, ce să mai

iscodesc. Adică aş şti eu un leac¹ bun, numa ce folos, că nu se poate!

— Ce leac, moşule?

Gheorghiuţ surâde, îşi ia traista pe genunchi şi zice:

— I-am spus şi cantorului, că mi se plângea mereu că are năduşală şi că i-i frică de moarte. I-am spus să soarbă-n toată ziua trei blide de năcreală şi o doniţă de lapte de oaie. Mai bun leac nu se poate! Că moartea, piţigăită cum e, dacă te vede aşa de hrănit, se sperie de tine şi nu s-apropie, că nu te poate duce, greu cum teşti. Da de-mbuci numa o feliuţă de carne şi una de pâine, cum fac domnii, te ia şi te duce, cum duce viespele o muscă.

Ştiam despre o tocmeală a lui şi-i zic:

— Am rămas fără balmoş, vara trecută, moşule. Şi toată vara i-am dus dorul.

— Vezi că nu-i om de cuvânt cantorul! Am făcut tocmeala că la Constantin şi Ilină să vin la el păcurar. Văz t-ai, că ţi-am fost spus şi ție? Când mă duc, zice că şi-a uitat şi a pus alt păcurar. Acuma, şi mie-mi pare rău de balmoş. Că nu-i nimic pe lume mai bun decât balmoşul, şi să-l mânci până nu dă căldura soarelui. Când dă căldura soarelui, ce să faci? Ia, să te tragi la umbră de copac şi să zăcăreşti aşa până dă-nsăratul. Că oaia de-aceea-i dobitoc minunat, că nu te face s-alergi prin căldură, că stă şi ea la umbră. De-aceea aş fi tot vrut să fiu şi eu păcurar.

Moş Gheorghiuţ, de câte ori vine la mine, aduce vorba despre cătănie. Ştie ş-acuma mustra, mustra ungurească - a făcut armata la honvezi. Se ridică şi-mi face câteva întorsături, spunând silabe de comandă, pe care abia le poţi înţălege.

— Vai de mine, moşule, dumneata se vede că nu mai uiţi ce-ai învăţat odată!

— Nu, nepoate, c-a fost ş-o învăţătură a dracului! Vorba şi palma, întorsătura şi pumnul, salutirul şi patul puştii. Câtă bătaie am mâncat acolo era destulă la un sat

de oameni, să-i bolnăvească pe toți! Și în zece rânduri m-au chemat, tot câte opt săptămâni. Când m-am dus a doua oară, m-am spovedit la popa de la noi și m-am cuminecat; m-am gătat ca de moarte. Și, de-aici încolo, de câte ori m-au chemat, tot așa am făcut. Când scăpăm, plângeam de bucurie și nu puneam nimic în gură pân-acasă.

După ce i se pare lui că mi-a povestit destul, se gata de plecare și-mi zice:

— Acuma, de-aș afla numa vreo cale să mai pot înșăla moartea. Să-mi deie ea mie pace, să umblu prin sate, să tot cuprind la sate, că toate-s ale mele, până-n Țara Ungurească. Așa mi-i de dragă, nepoate, viața, ș-aș voi să mai trăiesc vreo șaizeci de ani... Că de ce să mori? Iată, o bucată de pâine îmi dau rumânii, și mie mi-i destul. Și-mi place mie să umblu așa prin lumea asta a lui Dumnezeu. Să știi că de toamnă am să vin iar, să-ți mai spun ce-i nou prin țară. Atâta folos să-ți aduc și eu. M-am gândit, acuma, să-mi tot fac rugăciunile ori pe unde voi merge. De două veri merg și la mănăstire, la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. S-o vezi, drăguța, câtu-i de afumată! Și se uită la mine de parcă mă cunoaște.

Și pleacă, pășind ușurel, mărunț, în zdrențele lui vechi.

În primăvara asta am așteptat zadarnic pe moș Gheorghiuț. Trecuse Sângiorgiul, și nu mai venea. Sâmbătă, de Rusalii, mă trezesc c-un sătean că vine la mine și mă cheamă grabnic la el acasă. Nu-mi spuse nimic pân-am intrat în curte.

— E aici Gheorghiuț, și zice că vrea să te mai vadă o dată, că de-acuma se duce pe lumea ceealaltă.

Înfiorat, intru în casă. Moșul zăcea, văitându-se, pe un pat de scânduri. Barba-i crescuse mare, albă, ca la un popă bătrân.

— Iacă, te-am chemat, nepoate, zise gemând moșul, să-ți" spun că de-acuma mă duc, și să te rog de ceva.

Pe mine m-au chilăvit niște gendari, colo, pe țări; ziceau că nu-mi umblă scrisorile și pe satele acelea. Eu le-am spus că am voie de la stăpânul să cuprind toate satele, până-n Țara Ungurească. Atunci s-au mâniat și au început să mă-mblătească. Se vede că m-au rupt tot, că m-am târât așa, numa ca șarpele, pân-aici. M-au mai luat niște rumâni în căruță, ș-așa am ajuns. Acuma-i rău, că mor, da' n-am ce face. Tu să-mi dai douăzeci de bani să-i dau popii, că vine azi să mă grijască. Și, vezi, spune-i să ție la moartea mea cazania bătrânilor. Că-mi tare place cazania bătrânilor...

19 0 9

IARNĂ GREA

Vara fusese secetă mare, cu călduri dogoritoare, cu vânturi uscate. Iarna se pusese înainte de postul Crăciunului, cu patru săptămâni. Oamenii așteptară o zi, așteptară două, să se ducă zăpada. Dar când au văzut că se tot îngroașă, în loc să se subție, își puseră vitutele în grajduri și aduseră oile de pe câmp acasă. Își priveau, tăcuți, clăițele de fân, dădeau târcoale în jurul lor și oftau din greu. Dar mai aveau o nădejde: poate va da Dumnezeu să nu ție iarna mult, spre capătul celălalt, spre primăvară!

Din cât puteau, cruțau nutrețul. Îl lua cu brațul, nu cu furca, și umblau cu grijă cu el, să nu-l împrăstie, umblau cum umbli cu ouăle roșii, să nu le spargi.

Turiște la oi, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac. Și când se întâlneau doi români pe drum, numai de nutreț și de vite le era vorba, și de iarna cea pogană.

C-așa iarnă bătrânii doar de apucaseră. Tot la trei-patru zile neaua creștea de câteva degete. Apoi se-nsenina și geruia să înghețe vițelu-n vacă, nu altceva. Unii spuneau ca-nnebunit bătrâna, muma-crivățului. Dar își aduceau aminte de nutrețul ce se împutina mereu, își trăgeau pe seamă și le părea rău c-au glumit cu lucrurile cele sfinte.

Se sfârșea luna lui făurar, și oamenii slăbiseră de

durere de inimă. Nu mai aveau ochi buni să-și privească vituțele. Părul, la boi și la vaci, se rărise, pielea se-ntinsese pe oase, și ciolanele și coastele împungeau prin piele. Caii umblau deșălați pe uliți, pocnindu-și oasele, tăbărau la gunoiul înghețat și alegeau, cu buze îmbătrânite, cotoarele de fân.

Și, când era să se deschidă gură de primăvară, începu să fulguiască din nou. Un fior de moarte trecu prin sufletele sătenilor. Nutrețul se împutina și pe la oamenii cei mai cu stare. Cei de-a doua și de-a treia mână descoperiseră de mult șurile, șoproanele. Și, în fiecare zi, de pe dealuri, de la munte, cobora o întreagă pădure de tufari. Oile trăiseră aproape numai cu frunziș uscat. Lâna și-o purtau ele, dar umblau amețite pe drum, ca bete. Și, într-o dimineață, pieri mai întâi calul unui român. Și se adunară oamenii ca și când ar fi murit un om, să-l vadă. Îl priveau tăcând; plecau unii și veneau alții. S-au aflat în sat doi ȝigani care să-l despoaie de piele. Dar de-atunci nu trecu zi să n-aibă cei doi ȝigani de lucru. Un vițel, un bou, o vacă se duceau în fiecare zi.

Și, pe la marginea satului, deasupra, prin păduri, începură să croncăne corbii, rotindu-se în aer; începură să plutească, învăluindu-se, stoluri de ciori, cârâind sălbatic.

Notarul se încrunta la oameni.

— Tăiați-le, mă, tăiați vitele și le mâncați, nu le dați pasărilor.

Oamenii răspundeau, cu capul în pământ:

— Nu se poate, domnule, e postul Paștilor!

Și când veneai din Dealul-Crucii, satul părea pustiu. Cu șurile, cu grajdurile, cu casele descoperite, – unde fusese acoperiș de paie, – stătea acolo în vale ca o arătare de spaimă. Din când în când vreun bouâși arăta scheletul mare prin vreo curte, ori vreun cal trecea cu ochii bolnavi, triști, pustii de foame, mestecând vreun pai.

Vitele începură apoi să piară cu nemiluita, și

oamenilor le venea nebunie. Unde-a mai fost fân, la cei mai gazde, în două-trei nopți seam prăstie ca dus de vânt.

Și într-o zi sosi vestea cea sfântă: se vinde fân la stație, adus anume pentru oamenii năcăjiți, adus din mari depărtări, cu vagoanele. Un fior de bucurie, o frământare înviorătoare trecu prin inimi. Dar deodată inimile încetară de-a mai bate. De unde să ieie banii? Ce român are bani peste iarnă? Dar... se limpeziră îndată. În sat este bancă, vor garanta unii pentru alții, ridică argintul și-și scot vituțele în primăvară.

Și, câteva zile, oamenii alergară, se sfădiră, sembulziră la bancă. Se depărtau apoi, cu căldura în pungă, să-și aducă fânul.

Era în sat o bătrânică, una de-i zicea Măriuca; și bătrânica asta avea și ea o văcuță și un vițel sugaci. Cât ce auzi de vestea cu fânul, hop și ea la bancă, după bani.

Da-ntâi n-a cutezat să intre, ci stătea pe-afară și tot întreba pe oamenii care ieșeau:

— Și ție ți-a dat?

— Și mie.

— Și ție, Petre?

— Și mie, lele Măriucă.

Bătrâna înghițea noduri, că-i tot veneau noduri în gât.

— Da mai sunt bani, maică?

— Sunt, dă-i în trăsnet!

— Și vă dă la toți?

— Ne dă la toți.

Bătrâna așteptă până la urmă și intră apoi cu răsuflarea oprită.

— Ce-i, lele Măriucă? o-ntrebă directorul.

Bătrâna se frământă puțin, apoi zise:

— D-apoi, aș avea și eu, domnule, un cap de vacă și un berbec de vițel. Să faci bine să-mi dai și mie să le cumpăr fân.

— Adă-ncoace hârtiile.

Măriucă se uită pe rând la toți funcționarii.

— Adus-ai hârtiile? o întreabă iar stăpânul.

— Ce hârtii, domnule?

— Cu care să scoți banii.

— Ba nu. Eu am venit cu capul. Să-mi pui banii în palmă, și ți-i plătesc omeneste.

— Așa nu se poate.

— Că nu-mi trăbă mulți, domnule...

— Să fie numai un ban, nu se poate.

Și directorul își văzu de lucru.

Femeia ieși năucită afară, și câteva zile n-a mai dat pe la bancă. Sătenii veneau cu fânul mirositor, și vitele mugeau, în așteptare, prin grajduri.

Bătrâna umbla să-și capete oameni, să-i facă scrisorile. Dar oamenii erau atâta de cuprinși acum, încât parcă nici n-o auzeau. Și după câteva zile încetă moartea, și cei doi ȝigani isprăviră cu lucrul.

Vițelul bătrânei, însă, se încârligă într-o sară. Bătu din picioare și nu se mai sculă.

Măriuca fugi îngrozită la bancă:

— Domnule, să faci bine să-mi dai, că-mi moare vițelul. Și să-l fi văzut az-toamnă, era ca un pește de gras! Și la primăvară, de-mi ajută Maica Domnului, iar am să-l fac să-ți rădă inima privindu-l. Da zău, dă-mi banii și nu mă mai ținea, că-mi moare vițelul!

Bani însă n-a căpătat baba, și dimineața vițelul ei era ȝapăn. Veniră ȝiganii și-l duseră, și spre sară se auziră iar corbii croncănind.

Măriuca, de câteva săptămâni, își ținea văcuța numai cu mugur. Laptele-i săcase de mult, și ȝățele i se învinețiseră. După ce muri vițelul, Joiana mânca tot cu mai puțină poftă. Și, când văzu baba că abia mai ronțăie de ici și de colo, se duse iar la bancă.

Acum însă nu se mai ruga de director, ci trecea în șir

pe la toți funcționarii și le spunea șoptind:

— I s-au tocit, se vede, dinții de-atâtea găteje. Și era vacă tânără. Și, Doamne, ce lapte bun și gras dădea, ca bivolița! Cât ce-l mulgeai, puteai lua smântâna de pe el! Și ce smântână! Că ți se făcea unt în gură! Fă bine, zi-i dumneata să-mi deie, că pe dumneata te-ascultă.

Și când funcționarul nu-i răspundea nimic, trecea la altul și iar îi spunea povestea, și adăuga:

— De-acuma, fără fân, n-o să mai trăiască. Să vezi cum a slăbit, Precesta mea, gândești că-i moartea îmbrăcată în piele de vacă!

Și așa-i colinda pe toți. Și, când isprăvea și ieșea, frântă, pe ușă, își întorcea capul, părându-i-se c-a chemat-o cineva să vie îndărăt.

Trei zile-n șir a ținut colindatul ei pe la funcționari. De dimineață aștepta la ușă. Și, dacă o-ntreba vreun slujbaș ce mai căuta pe-aici, zicea:

— D-apoi, iacă, și eu cu vaca, mânca-m-ar fi fost pământul, să nu mai fiu!

Și-l ruga să puie o vorbă bună pentru ea.

În ziua a patra însă nu se mai arătă pe la bancă. Dar sara iat-o numai că vine iar, chiar când se-nchidea banca. Venea cu capul în piept, cu fața bătrână întunecată de durere, venea tropotind din cizmele grele. Se părea că va trece pe drum înainte, dar iat-o, cotește, intră-n curte și-n curând deschide ușa de la bancă.

— Iaca, dragi domnii mei, am venit să vă spun că nu-mi mai trăbă bani. S-a-ndurat Dumnezeu și-a luat-o pe Joiana!

Și tăcu. Ochii ei priviră zgâiți, se umflară de lacrimi, bărbia lungăreață îi tremură de câteva ori, apoi plânsul izbucni spart, hodorogit, ca de bătrâni, și, bocindu-se mereu, ieși să cheme pe cei doi ȝigani să-i ducă pe Joiana mâncare corbilor.

O POVESTE DIN SAT

Spun bătrânii că, la noi în sat, la poalele muntelui mare, trăia, nainte vreme, un om de-i ziceau Gheorghe Suciu a Rarului. Omul acesta era pădurar peste pădurile domnești, care îmbracă tot muntele mare cu o mantie grea de întuneric. Iar sus pe munte era casă boierească, frumoasă, ca-n povești, unde venea, în fiecare vară, măriasa baronul, de la Cluj, să vâneze, să se răcorească, să-și petreacă. Venea, la început, singur, și, cât ce sosea, dădea porunca cea dintâi: – Să vie pădurarul, să vie Gheorghe Suciu a Rarului!

Da până cobora sluga să ducă porunca, până-l aflau pe pădurar, până sosea, trecea o zi, și măriasa aștepta ca pe spini. Așa că, de la o vreme, baronul s-a cumițit, ș-a pus de i-au făcut la a Rarului o casă nu departe de palatul său.

— De-aici ai să poți griji mai ușor pădurea, Gheorghe, îi zise măriasa.

— Mai ușor pentru mine, mai greu pentru dumneavoastră, răspunse pădurarul.

— Cum înțelegi tu asta?

— D-apoi așa, măriata, că eu de-aici n-am nimic de făcut. Oamenii vin să fure colo, în jos, la poalele pădurii. La inima ei, nu străbate nime, că de-aici duc lemnul tare cu greu.

— Nu-i nimic, Gheorghe. Vezi, eu voiam să te știu mai aproape de mine. C-un brad ori doi nu se sărăcește pădurea.

Și de-atunci a rămas ficiorul Rarului aici, în căsuța frumoasă și curată ca un păhar. Pe vremea aceea încă trăiau urși în muntele mare, iar cerbi și căprioare erau destule. Cătu-i muntele de fără hotare, da Gheorghe Suciu a Rarului știa toate potecile căprioarelor și toate vizuniile urșilor.

Cât ținea vara, aproape în fiecare zi, Gheorghe

aștepta cu pușca la umăr înaintea căsilor domnești. Și porneau apoi, amândoi, cu boierul, și se pierdeau în întunericul pădurilor bătrâne.

— Ce zici, Gheorghe, azi avem să dăm peste ceva?

— Hm! Așa mi se pare, măria-ta, numa s-avem noroc. Toate atârnă de la noroc, în lumea asta.

— Și de la o pușcă bună, adăuga zâmbind stăpânul.

— Nu zic ba, da, totuși, o pușcă bună e numa o unealtă moartă. Ochii ageri și mâna vârtoasă a vânătorului îi dau viață. Și asta tot nu-i încă nimic, dacă norocul nu se ține de tine.

Da de ei doi norocul se ținea aproape în fiecare zi. Așa că stăpânul câteodată se sătura de atâta sălbătăciune pușcată, porunca să-i puie cei patru cai negri cumu-i corbul la trăsură și pornea la oraș pe câteva zile.

Când se-ntorcea îi spunea zâmbind lui Gheorghe:

— Mi se pare, voinice, că-n vremea cât am fost eu dus, tu vei fi umblat și după altfel de căprioare!...

— Apoi, de stăpâne, m-am coborât o dată-n sat să mai văd ce-i pe-acolo.

— Și sunt fete frumoase, hai?

— Sunt, și nu prea. Dar eu nu pentru ele m-am coborât. Știi, măria-ta, că părinții mi-s bătrâni ș-am vrut să-i mai văd.

— Măi, Gheorghe, să-ți dau eu ție un sfat. Însoară-te și adă-ți și părinții aici, sus, la munte. N-are să-ți meargă rău!

— Acuma, însuratul vine el când vine, așa, de bunăvoia lui, da pân-acum n-am de gând, măria-ta.

— Tu n-ai de gând, și, iată, eu, pe vara viitoare, am să vin aicea cu nevastă.

— Să-ți ajute Dumnezeu, stăpâne!

În iarna ce-a urmat, Gheorghe Suciul a Rarului a avut mult de alergat prin păduri, prin neaua mare, prin gerul ce te frigea. Nu trecea săptămână să nu vie poruncă de sus:

să trimită o capră, un iepure, un cerb chiar. Și, colo, înspre primăvară, baronul ceruse, pentru o singură dată, vreo zece iepuri și trei căprioare.

— Hm! se vede că asta-i pentru nuntă... zise pădurarul când i se dădu porunca.

Într-o zi de iarnă e mult să puști toate sălbătăciunile astea, da Gheorghe, la gândul să se arate vrednic înaintea stăpânei celei nouă, le răpuse pe toate într-o zi. Ș-acuma sta și aștepta să-i vie stăpânii amândoi. Mai da el târcrale prin pădure, mai cobora în sat, da tot mai mult sta acasă și cânta din țava puștii. Și glasul de metal trecea ca o nfioreare rece peste pădurile ce dădeau în muguri, peste culmile negre ale brazilor.

Cu sfârșitul lui mai, stăpânii veniră la munte. Pe Gheorghe nu l-a mai chemat, ca de obicei, baronul, să vie numaidecât să-i spuie de sunt sălbătăciuni.

«Acuma eu am rămas deoparte», se gândea el, cu oarecare ciudă asupra femeii care îl făcea pe stăpân să-l uite.

N-a trecut însă nicio jumătate de ceas, și porunca-i sosi.

— Ce-i nou, Gheorghe? Sunt căprioare?

— Sunt, stăpâne.

— Dar iepuri?

— De aceia-i plină pădurea.

— Urșii trezitu - s-au?

— Hei, bătrânul de mult a și gustat carnea de oaie sfârtecătă! Ar trebui să-l mai pișcăm puțin pe bătrân.

— De asta una, n-avea grijă. Da stai să-mi vezi femeia, să vedem place-ți ție.

Și stăpânul dispăru și se arătă cu o domnișoară naltă, albă, mlădioasă și cu niște ochi de drac.

— Iată, ăsta-i pădurarul meu. Cel mai bun pușcaș din toți munții.

— Ei las, măria-ta, nu mă lăuda astfel. De mă lauzi

înainte, pe urmă n-am să fac nicio ispravă.

Domnișoara privea mirată la tânărul acesta ca de douăzeci și șapte de ani, cu mustața neagră, cu ochii tari, cu un trup cumu-i bradul mai voinic. Numa-mbrăcăminte îi părea de tot nepotrivită.

— De ce poartă așa veșminte grele? își întrebă bărbatul.

— Pentru că-i grea și viața pe care o duce „dragă, în nea, în frig, în ploile mari și vânturile reci, ce stăpânesc pe-aici, iarna, nu poate umbla altfel.

— Da bine, acum e vară, adaose femeia.

— Vară, și nu prea. Vei vedea desară ce boare are să adie.

— Apoi îi zise lui Gheorghe: Mâne dimineată să fii gata. Ai să ne duci la o căprioară.

— Asta-i bun, stăpâne! Mâne așadar ă, avem să pușcăm o capră.

— Nu noi, Gheorghe. Are s-o puște domnișoara, bagă bine de seamă.

A Rarului merse acasă, gândindu-se cum să înțeleagă vorba stăpânului. Doară nu va lua domnișoara ceea pușca la ochi! Drept că ochii o arată mai mult decât trupul fraged și mlădios, da, totuși, Gheorghe era sigur că nu va cuteza să puște stăpână-sa.

De dimineată se afundară toți trei în inima pădurii. Stăpâna era deosebit de voioasă, își lua bărbatul de după cap, îl săruta, îl strângea în brațe.

«Hm! o arată ochii că nu-i femeie ca oricare alta, se gândea pădurarul, stânjenit de purtarea asta drăgăstoasă a stăpânei. O fată, o nevastă de-a noastră, n-ar cuteza să facă așa între alții, pentru toate bunurile lumii», își zicea el. Dă-i plăcea totuși, și, în pustietatea pădurii, se-nfiora Gheorghe, ca și când pe el l-ar săruta, ca și când pe el l-ar strânge-n brațe.

La cea dintâi potecă a caprelor, pădurarul le spuse

unde s-aștepte, și el porni, pe departe, s-ajungă în părăul de dedesubt. Da' nu făcu douăzeci de pași, și deodată răsună un săltat repede, și, până să-și ieie pușca, trecuse căprioara către stăpâni. Chiar când gândea pădurarul c-a scăpat sălbătăciunea, auzi un pocnet înăbușit, și, când privi mai bine, din pușca stăpâne-și ieșea fum gros, iar căprioara zăcea la pământ, mai zvâcnind abia, rar, din picioarele subțiri, gingașe.

«Ce dracu' să fie asta?! Își zise Gheorghe. Eu și stăpânul, doi bărbați, n-apucăm să ne punem puștile la ochi, și o femeie să ne întreacă, să fulgere așa, dintr-una?!»

Baronul, când văzu fața deznădăjduită a pădurarului, izbucni în râs.

— Ți-am spus eu, voinice, că nu noi, ci doamna va pușca căprioara.

— Cum așa, măria-ta?!

— Astfel, că noi vom fi pușcași buni, aici între noi, unde nu-s alții, da doamna poate e cea dintâi între mulți, în țara-ntreagă.

Stăpâna netezea acum blana lucie a animalului. Obrajii i se aprinseseră, ochii-i ardeau, și, când veni spre baron, îi bătea în pumni, în ciudă, cum s-ar zice.

Gheorghe Suciu a Rarului, în ziua aceea, nu avu nicio voie. Se simțea umilit, ca o femeie să-l întreacă, și nu era deloc bucuros că drăcoica aceea i-a călcat în păduri.

Ceea ce zisese baronul se adevăra în fiecare zi. Gheorghe nu mai avea pace: în fiecare dimineață trebuia să scormonească vânatul. «A dracului patimă la muierea asta! gândea pădurarul. Nu se mai satură, deși în toată ziua pușcă ceva.»

Baronul, în câte-o zi, se simțea obosit, da femeia pleca, acum singură cu Gheorghe, prin pădure. Cu cât vâna mai mult, cu atâta pofta ei, patima ei, s-aprindea mai tare.

Dar acum Gheorghe începea să-și răzbune. Plecau amândoi, și, pe unde știa că are să iasă capra, era cu pușca trasă. Ș-abia zărea și doamna, când focul trimis de pădurar culca animalul. A purtat-o așa vreo trei zile. Într-a patra, când Gheorghe ucise un cerb, stăpâna îi trase o palmă iute, usturătoare, peste obraz.

— Asta nu-i frumos, fârtate! Trăbă să-mi spui și mie când știi vânat în vreo parte. Numai acum. Peste patru săptămâni nu mă mai rog de tine. Atunci știu eu.

Pădurarul se simți rușinat. Într-adevăr, vedea el că răzbunarea lui nu-i deloc frumoasă.

Și când, într-a cincea zi, doborî și stăpâna un cerb, îl prinse pe Gheorghe în brațe și-l strânse cu putere la sân.

— Tot ești bun tu! Vezi, eu cerb n-am pușcat încă în viața mea.

Pădurarul simți o furnicăre în tot trupul, o amețeală i se urcă la cap, da se făcu să pară nepăsător. Și n-a trecut mult după asta, și, într-o sară, cum veneau amândoi spre casă, o dihanie de urs le ieși drept nainte.

— Ochește-l, stăpână, că așa bine n-are să-ți mai iasă urs în cale, zise Gheorghe.

Dar ea îngălbini, începu să tremure, ș-abia putu îngâna:

— Nu! Aici nu pot! De urs mi-i frică, și, tremurând, se alipi de vânător.

Acesta ochi, adunându-și toate puterile să nu treacă și-n trupul lui un astfel de tremur, și trase. Dihania răcni răgușit și se prăvăli pe coaste.

— Bine, Gheorghe, bravo, Gheorghe! striga veselă acum stăpâna, și, în bucuria ei, era gata să-l cuprindă în brațe și să-l sărute.

Așa trecu vara cea dintâi. Toamna, cei doi soți tănări porniră la oraș. Da cât a ținut iarna, au venit de două ori amândoi, și, a treia oară, femeia singură.

— Domnul are afaceri și n-a putut veni. Eu am venit,

căci mi-i tare dor de vânat. Iarna pare că-i mai frumos ca vara.

— Mai, zise Gheorghe, ales dacă ai un câne bun! Nu trăbă s-alergi mult. Ți-l aduce îndată vânatul.

Bărbatul său nu avea cine știe ce afaceri, da pentru el nu era nicio plăcere să stea peste iarnă la munte.

Da de cum a venit stăpâna, a-nceput să cadă neaua cu nemiluita, și pe urmă vânturile mari începură să bată turbate. Și se umplură gropile, prăpăstiile de zăpadă, se ridicară troienele ca uriașe culmi de zahăr, se-nchiseră căile, și nime nu mai cuteza să prindă cei patru cai la sanie, să pornească cu doamna la oraș.

Ei însă nu-i părea rău. Nici chiar prin gând nu-i trecea să plece acasă.

Și după vânturile mari se puse un pui de ger de îngheța vițelu-n vacă. Și porniră potăile de lupi flămânzi, și urlau câtu-i noaptea, și s-apropiau tot mai tare de căsile baronești. Simțeau, cu nările flămânde, vietățile calde ce s-adăposteau în grajduri și-n șoproane. Câni erau de pază, erau pușcași prin curte, da-ntr-o noapte lupii tot pătrunseră într-o cocină, și pe trei godaci grași îi traseră în bucăți afară, în curte.

Era un hârâit, un guițat, o larmă omenească, de stăpâna sări speriată din somn, și, aproape dezbrăcată, se puse-n fereastră, să vadă ce-i. Și, când văzu, îi îngheță inima. Cinci potăi de lupi își arătau colții, se mușcau între ei pentru bucățile vii de carne, și nici gând n-aveau să fugă de strigătele oamenilor.

Pușcături s-au tras vreo câteva. Da' nu nimeriră. Ș-acuma, simțind dușmanii-n curte, caii începură să se frământa, vitele în grajduri începură să mugească, să se zmâncească și să-și rupă funiile. Ș-atunci, iată numa că pădurarul, Gheorghe Suciul a Rarului, răsare în curte și, repede, din cinci bufnituri, trăvăli sălbătăciunile, care-nțepeniră îndată, care c-un gât, care c-un picior de godac

în măsele.

— Gheorghe, dumneata să vii îndată până sus la mine, zise baronița, și dispăru de la fereastră.

— A dracului ger! zise a Rarului, după ce intră în casă. Pân-ai stat dumneata cu fereastra deschisă, s-a răcit bine ș-aici.

Femeia se ascunse îndată subt plapomă, în pat.

— Eu am să pun niște lemne, stăpână, că-i frig în casă.

— Pune, Gheorghe, și stai coala și te încălzește și tu. Încuiat-ai ușa de la casă?

— Ba n-am încuiat-o. De ce s-o-ncui?

— Nu știu. Așa mi-i de frică! Am tot auzit că lupii nu se lasă bătuți dintr-odată. Au să vie mai mulți, și, cum văd eu, sunt tare sălbatici!

Gheorghe începu să râdă.

— N-avea grijă, stăpână! Chiar de-or veni, aici-s, în curte.

— Ba nu! Dumneata trăbă să stai aici, cu mine! De-aceea, du-te și încuie ușa.

Pădurarul, crezând că-ntr-adevăr groaza cea mai mare stăpânește inima femeii, îi împlini porunca, încuie ușa, puse lemne pe foc și s-așază pe-un scaun, cu pușca pe genunchi. Acum-ar fi avut grozavă poftă să-și aprindă țigara, da nu cuteza. Domnița, din pat, băgă de seamă neastâmpărul lui și-i zise, știindu-l strașnic fumător:

— Vezi, pe masă este tabac bun. Fă-ți țigară.

Pădurarul se ridică să caute, da-n zadar, nu află nimic. Atunci ea sări deodată din așternut și-i puse tabacul în mână, atingându-l ușor peste obraz cu mâneca subțire a cămășii. Apoi se ascunse iar în așternutul moale.

Gheorghe Suciu a Rarului era acuma tare voios. se-ncălzise, fuma tabac bun și-i era bine. Deodată, fiarele începură iarăși să urle în noaptea de-afară.

— Au să vie din nou! zise baronița.

— Ba nu, stăpână, în noaptea asta de bună seamă nu mai vin. Cei de-afară cheamă pe cei ce-au intrat, și dacă vor vedea că nu mai vin, trec într-altă parte.

Da pădurarul trebui s-asculte de stăpână. Veni cu scaunul lângă patul ei, cu pușca pe genunche. Urletele s-auzeau tot mai departe.

— Am spus eu că se împrăstie! zise Gheorghe.

Femeia nu răspunse nimic; privea la voinicul dealătura, și pieptul ei creștea mereu.

— Tu ești tare brav ficior, Gheorghe! zise ea întru târziu. Nu ți-i frică de nimic?

— De ce să-mi fie frică?

— Da de mine nu ți-i frică, Gheorghe, zise, și-i cuprinse grumazul cu brațul ei alb și moale.

Afară începu din nou viscolul, și vuiau vânturile cântări sălbatice...

Din noaptea aceea baronița cea tânără începu să se alipească tot mai tare de Gheorghe.

Și, întru târziu numa, pădurarul a cutezat s-o ducă la oraș, pe drumul plin de nămeți.

Da de-aici încolo stăpânul trăi mai mult singur. Nu treceau două săptămâni, și femeia sa simțea o patimă grozavă pentru vânat și trebuia să vie la munte.

Spun bătrânii că Gheorghe Suciu a Rarului a trăit vreo cinci ani ca-ntr-un vis. A venit pe urmă revoluția. Atunci a pierit Gheorghe, ucis de-un glonț dușman, și-a rămas frumoasa baroniță să-l jelească și să-i ducă dorul. Dar oamenii o pomenesc și-acum ca pe-o muiere bună la inimă. Ei trăbă să-i mulțămim, noi, rumânii de pe-aici, pentru tot binele ce-l avem. Ea ne-a dat pădurile cu pășunatul, ea ne-a lăsat vânatul nouă. Săraca, tare i-a plăcut de rumânii noștri!

1909

URSITUL

Trăia pe vremuri la noi în sat o femeie văduvă, una

de-i ziceau Precupeasa, ș-avea o fată mare la casă, de-o chema Florica. Femeia era o șopârlă de bătrânică, uscată și mărunță, și rea de gură, de să te-nvenineze, nu alta. Cătu-i draga de lume torăia în casă, torăia în curte, torăia la o vecină. Ba melița ei bătea de multe ori pe uliți depărtate, prin capul satului. Nu era om în sat despre care să nu știe o întreagă cazanie, da vorbea cu mai multă patimă despre ficiorii de însurat și fetele de măritat. Femeile cu fete mari se fereau de Precupeasa, dar ea, și de departe, tot le arunca vorbele: «Fă cum vrei, soro. Da să știi una, eu pe Florica mea n-o dau până nu-i vine ursitul!»

Fionca însă nu era pe-un gând cu mamă-sa. Zburda și ea prin lume, se învârtea la horă cu flăcăii, mergea la șazători, și de multe ori venea acasă fără năfrămuță. Bătrânică se aprindea, își frângea mâinile și nu se mai putea liniști.

— Tu, fată hăi, ție-ți vorbesc, ori la păretele ăsta? Nu știi tu c-așa te nenorocești pe toată viața? Că ursitul fiecărei fete stă și privește din întuneric. El stă și așteaptă. Așteaptă să vadă pe ce cărări pornește fiecare fată. Și dacă pleacă pe-o cărare ce-i place lui, și ursitul îi aține calea, și-i gata fericirea! Tu știi, ți-am spus de-atâtea ori, și totuși nu m-ascuți.

Fata-i zicea de multe ori:

— Iată, mamă, eu cred că mi-am aflat ursitul.

Atâta-i trebuia bătrânei! C-apoi o descosea, o chinuia cu vorba, până ce fata trebuia să-i spuie numele flăcăului. Atunci Florica avea liniște. Precupeasa pleca să afle pe tânăr, pe părinții lui, și-i batjocorea în auzul tuturor, și astfel Florica, după trei-patru ani, nu mai avea cu cine să joace la horă. Florica începu să îmbătrânească, să stea acasă, pe când mă-sa melița pe toate ulițele satului.

Și odată, într-un dulce al Crăciunului, Precupeasa veni de prin sat tare voioasă. Îi spuse fetei multe noutăți și în urmă-i zise:

— Desară are să vie ursitul tău, Florică. Norocul, dacă e să-l ai, oricât te-ar înconjura, în urmă tot vine.

Și, într-adevăr, în sara aceea cineva ciocăni la ușă și-o deschise încet. La lumina din casă se desluși îndată un bărbat voinic, neras de săptămâni. Omul era prăfuit și părea drumeț venit de departe.

— Iacă, zice, am venit, mătușică, așa cum ne-am înțăles. Da mie, drept să-ți spun, îmi place casa asta. E așa, mai la marginea satului, și-i afundată într-o grădină. Mi se pare, nici pădurea nu-i departe de-aici.

— Nu, nu-i departe, răspunse Precupeasa, neștiind ce are străinul cu pădurea. Dar ia să poștești și să cinezî cu noi. Fata asta a noastră știe face mâncări minunate!

— Fata, ehei, fata a fi știind ea! zise străinul, gândindu-se la altceva.

Florica, cutremurată, îngrozită de bărbatul ăsta, care putea să aibă patruzeci de ani, ieși s-aducă demâncare. Se gândea la ceva: de aici din sat nu era rumânul, și totuși, parcă l-a mai văzut undeva. L-a văzut, ori l-a visat? Și dacă l-ar fi visat? Să n-aibă oare dreptate mă-sa că acesta e ursitul ei? O petreceau înfiorări de gheață, și cu cât își da silința să nu se convingă că l-a visat, cu atâta se convingea mai tare. Da, de multe ori i-a trecut pe dinaintea ochilor, prin vis, chipul întunecat al străinului.

Când s-au pus la masă, când se așeză străinul pe laviță, ceva se izbi puternic de lemn. Bărbosul își petrecu mâna prin suman și scoase un pistol lung, cum se purta mai de mult. Îl privi cu băgare de seamă, și-l așeză pe laviță, lângă dânsul. Acum se cruci și bătrâna și nu mai știu cum să stea la masă. Străinul mânca lacom și, ca și când n-ar fi băgat de seamă neliniștea femeilor, spunea cu gura plină câte o vorbă.

— Eu vin de departe. Și, iată, m-a apucat o foame turbată. Să mai aducă fata, dacă mai este ceva.

Și Florica, bucuroasă, ieși ca dusă de vânt. Și așteptă

bătrâna, și așteaptă rumânul, da fata nu mai veni. Străinul, într-un târziu, zâmbi.

— I-i frică fetei, se vede că i-i frică! Vezi și adă dumneata ceva de mâncare.

Și după ce se umplu iar blidul, necunoscutul zise:

— Am plecat de mult de-acasă și m-a ajuns o foame turbată. Da să nu-ți fie cu supărare. Dumneata mi-ai spus o vorbă. Mi-ai spus că pădurea, care s-ar zări de aici, se ține tot de pădurile domnești.

— Tot. Aici se gătește. Știe Dumnezeu undese-ncepe, de la al câtelea hotar, dar aici se gătește. Asta o știe tot satul. Dar unde s-a-ncepe, nu știu.

— Asta-i altă căciulă, adică undese-ncepe, de asta nu-i vorbă. Da vorba e că eu vin anume să cumpăr o casă, aici, unde se gătește pădurea domnească. Casa dumitale îmi place, e așa, înfundată într-o grădină, și-i cam în margine de sat. Vinzi dumneata casa?

— Casa n-o pot vinde, că-i a fetei, de zestre.

— Da dacă mi-ai da-o cu fată cu tot? Hm! Văd eu că te uiți la pistol. Da la pistol dă-i dumneata pace, că nu-i pentru femei făcut. Iacă, l-am luat și eu, să nu-mi iasă vreun hoț în cale.

Precupeasa se simțea strânsă cu ușa. Vechea ei credință, că-i va veni norocul fetei de la răsărit, într-o sară, o stăpânea și acuma. Și când înțelese că străinul de acum venea din depărtări anume să cumpere o casă ca a ei, pricepu că acesta-i ursitul fetei. Așa-i spusese de mult o țigancă bătrână, dându-i cu bobii. Dar acum o teamă nedeslușită o pătrunse și nu știa ce să spună.

Străinul o cerceta din ochi, și, când văzu că nu se va putea înțelege cu ea, schimbă vorba.

— Iaca, femeie, draga mea, eu te-am purtat cu vorba. Dar eu n-am venit să-ți cumpăr casă, eu n-am nimic cu pădurile domnești, ci eu am venit să-ți cer fata de nevastă. Și ca să vezi că drept îți spun, ascultă-mă. Eu l-am

cunoscut pe Precup, pe bărbatul dumitale. Ai? Te miri că l-am cunoscut și că te știi cine ești? Ei vezi, eu pe bărbatul dumitale l-am cunoscut. L-am întâlnit o dată la oraș, dar era schiop pe-atunci. Știi, de când îi frânsese stejarul piciorul în pădure. Și nu era Precup singur la oraș. Era cu fata. Să fi avut pe-atunci vreo cincisprezece ani Florica. Și de-atunci mi-a plăcut de fată, și tot m-am gândit să vin o dată până aicea. Dar, iată, n-am putut veni până-acuma. Și nici acuma n-am să rămân. Plec, da peste două zile să știi că vin să facem logodna.

Și străinul se ridică îndată, ascunse pistolul și, luându-și noapte bună, pieri în întunericul nopții.

Două zile, fată și mamă nu mai știură pe ce lume sunt. Simțeau amândouă că are să vie omul acela iară, ar fi voit să fugă, să se ascundă, da ca o putere nevăzută le ținea locului.

Și în după-amiaza zilei de-a doua, iată numa că se zăresc trei voinici călări, se zăresc la marginea pădurii domnești. Unul pleacă înainte, ceilalți doi – după el. Și vin, și nu se opresc până la casa Precupesei. Cel din frunte descalecă, le face sămn și celor doi, descalecă și ei, duc caii în curte și-i leagă de proptele.

— Am venit după cum ne-a fost vorba, lele, zise cel dintâi intrând în casă. Și n-am venit numa singur. Mi-am adus și doi pretini să se bucure cu noi alătura. Da de niște fân pentru cai poți face seamă?

Bătrâna și fata dintâi nu l-au cunoscut. Era ras proaspăt, cu haine schimbate, era mai tânăr cu cincisprezece ani.

— Avem, da, avem de toate, cum să n-avem. Și caii îi vom duce în grajd, că-i ger afară, zise întru târziu femeia.

Și Florica, cât ce l-a văzut așa de curățel, s-a dezghețat în grabă și-a început să umble ca o suveică în toate părțile.

Străinii așteptară ce așteptară, apoi doi ieșiră în

tindă, tocmiră focul pe vatră, să fie mai mare, scoaseră doi miei despoiați și începură să-i frigă în frigare.

Bătrâna nu se mai putu răbda să nu-i întrebe:

— Da' pe la dumneavoastră sunt miei de pe-acuma? Pe la noi nici peste două săptămâni.

— Sunt, da, pe la noi e căldură mai mare, zise un flăcău.

Când să se puie la masă, trei ploște cu vin răsăriră ca din pământ.

— Așa, vezi, să fie bucuria deplină, zise cel dintâi. Și acum ian să ne ospătăm, ian să bem și să mâncăm în cinstea Floricăi!

El zâmbea și privea la fată și, din când în când, tușea gros.

Și când au fost de-au isprăvit cu cina și cu logodna, voinicul cel străin zise:

— Acum noi ne ducem, da la primăvară vin să facem nunta.

Și, pe cai iuți, negri, au intrat în întunericul pădurii, iar cele două femei rămaseră uimite de graba lor cea mare.

Precupeasa nu mai melița din gură, dar acum începură vecinele s-o vorbească de rău. Ba că-și vinde fata unui străin, ba că umblă cu lucruri necurate.

Da primăvara voinicul veni, și nu se mai duse, și popa vesti în biserică cununia Floricăi și a străinului Gheorghieș.

Când și-a văzut fata la altar, lângă așa lujer de voinic, Precupeasa simți că-i dau lacrimile, și se simțea mândră că a aflat pentru fată un noroc așa de mare.

Ș-au trăit ei bine laolaltă până colo, pe la mijlocul verii. Atunci, într-o bună dimineață, Gheorghieș pieri de-acasă. Nu veni toată ziua, nici a doua, nici a treia, în sfârșit, în sara zilei de-a patra, femeile se trezesc numa că se deschide ușa și intră bărbatul. Venise încet, de nu l-au putut simți, și femeile săriră de pe scaune speriate.

— Acuma, să-mi dați în grabă ceva de mâncare, tu femeie, că-s flămând ca un lup!

Avea o lucire deosebită în ochi, se vedea pe fața lui o mulțămire mare.

Florica aduse mâncarea, și omul începu să-și bată fălcile. Deodată, din curte se auzi un muget lin, ca de-o vacă cu botul legat.

— Auzi tu, fată? întrebă bătrâna ascultând.

— Ce s-aud?

— Nu ți se pare c-ar fi mugit o vacă?

Fata ascultă, și mugetul se auzi din nou.

— O vacă, de bună seamă, zise Florica. Trăbă că s-a rătăcit la noi în curte.

Dar acum se auzea și bătaie din copite, ca de cal. Apoi tot mai multe bătai se auziră, ca și când o stavă de cai ar fi fost în curte. Femeile își făcură cruce, crezând că-i lucru necurat. Și zise în urmă cea bătrână:

— Vină, tu fată, să vedem ce-i afară.

— Ba să vă vedeți de lucrurile voastre, zise omul de după masă. Dați-mi mai bine de mâncare.

Și Gheorghieș a mâncat, s-a săturat, ș-apoi s-a pus pe laviță lângă fereastră. A stat mult timp acolo, și colea, spre miezul nopții, un fluierat scurt, puternic, se auzi dinspre pădure. Atunci voinicul se sculă, tot așa de încet, ieși în curte, desprinse boii legați, luă caii și, mânându-i încet, cu șoapte, se pierdu în pădure, de unde venise șuieratul.

Și când s-a întors peste două zile, Gheorghieș aducea veșminte nouă, ș-o pungă plină cu bani. Punga o izbi pe masă și zise:

— Acuma, voi trăbă să-mi aflați meseria mea. Noi suntem șapte fărtați. Luăm de la cei care au, ne batem joc de lume și de legi, da voi să vă țineți gurile, să vă închideți inimile. De-ți face așa, bine va fi, de nu, vouă vă veți strica.

Și de-atunci încolo femeile, trăind în belșug, începură să se dedea cu viața asta, cu taina, cu minciuna, cu

tăcerea, și Gheorghieș era mulțămît cu ele.

— Vedeți voi, le zicea, voi sunteți femei cu minte. Altele n-au fost așa, ș-acum cred că plâng pe urma noastră.

Cuvintele acestea nu le prea înțălegeau femeile, da nici nu-și dădeau silința să le-nțăleagă.

De prin sat nu piereau decât mărunțișuri. Vreun miel, vreo oaie. Da sătenii nu se putură deda nici cu atâta pagubă, căci pe la ei hoții nu se-ntâmplaseră. Și, în grabă, căzu vina pe străin, pe Gheorghieș. Da bătrâna, Precupeasa, asta una n-o putea suferi. Și iar începu să melițe pe ulițele satului, să împroaște în toți cu noroi.

— Vi-i ciudă că la a mea i-a sosit ursitul! Yi-i ciudă c-ale voastre s-au măritat rău ș-au dat de dracu'!

Și spunea și torăia cu nemiluita. Da' se vede că în câteva rânduri tot s-a scăpat de-a spus prea multe despre casa lor, despre ginere. Că Gheorghieș, după ce lipsi de acasă iarăși vreo patru zile, când veni, nu mai aduse nimic. Ci-și adună ce mai avu pe-acasă, pistoale de brâu și alte multe de-ale lui, chemă pe femei și le zise:

— Acuma, voi nu sunteți mai bune ca altele. Și altele au avut norocul vostru, și l-au pierdut. Acuma, și voi l-ați pierdut. Sunt, acuma, pe urma mea, să mă prindă, da pe mine nu mă prind. Eu mă duc și nu mi-ți mai vedea niciodată. îmi pare numa rău, căci a fost un cuib foarte potrivit.

Femeile rămaseră cu gurile căscate, pe când ursitul încălecă și trecu ca o nălucă spre culmile pădurii.

Iar Florica a rămas văduvă, ori nemăritată, - cine-ar ști spune? Și oamenii o întrebau pe Precupeasa în batjocoră:

— Când mai vine ursitul?

Și bătrâna zicea amărâtă:

— În zadar, frate, de ursitul lui nime nu scapă!

19 O 9

COPILUL CHIVEI

Chiva era o femeie săracă, care văduvise de mult. Bărbatul ei murise de nădușeală, de greutate la piept. Își aveau căsuța, cât o colibă numai, sus pe munte, și Moise se ținea că are nădușeală din urcușul acela. Venea rupt de oboseală de la muncă, și, până ajungea deasupra, făcea popasuri, pufăia din buzele late, ștergându-și sudoarea. Și când a murit el, femeia a răsuflat ușurată. Mulțumea lui Dumnezeu că-a scăpat-o, dar oamenii luară în nume de rău mulțumirea ei.

— Poate nu l-ai grijit cumsecade, tu Chivo, ziceau unii.

— Apoi de asta una să nu mă ierte Dumnezeu. Că-n zilele din urmă nici nu-mi mai zicea Chivo, ci mamă.

Și-i spuneam: «Măi Moise, nu-mi zice tu mie mamă, că eu nu ți-s mamă». Dar el nu asculta, ci-mi zicea «mamă dragă» și plângea înăbușindu-se.

Și Chiva, din ce-a fost săracă, a rămas și mai săracă. Nu mai era, vezi, om la casa ei. Și dacă nu mai era, Chiva începu să umble prin sat, la unul și la altul, să spele, să sape, să toarcă. Și-și câștiga bucătura de toate zilele, dar bucătura asta îi părea ei cu mult mai amară decât pe vremea când trăia Moise.

Pe-acasă nu venea decât sara. Și, de câte ori deschidea ușa, i se părea că intră într-un sicriu, și frigul îi pătrundea trupul slăbit de muncă.

Ani de-a rândul, iarna, vara, era cu rufele la fântână ori la pârâu, când la o casă, când la alta. Vara spăla desculță, și picioarele ei slabe, subțiri și uscate se împlântau, încârligându-și degetele, în pământul umed, în tină. Iarna-și înmormânta picioarele în niște cizme grele, umflate, tari, pe care îngheța apa. Muia, zolea, izbea cu maiul, storcea – cu fața pământie. Din gura ei nu ieșea vreo frântură de cântec, ca de la alte femei spălătorese. Și nu era trecută cu vârsta.

Și cum munca-i era grea, femeile pe la care lucra o

mai cinsteau cu câte un păhărel de rachiu. De altfel, poate că mai mult ca să aibă ele prilej de băut, decât s-o întărească pe Chiva. Dar pe trupul ei slab băutura începu să prindă putere, și, dup-un obicei de vreo doi ani, Chiva se făcu băutoare.

Și, de la o vreme, bea așa, de cădea în crâșmă, ori după vreun gard, unde dormea până dimineața. Obrajii i se supseră și mai tare, învinețindu-se, picioarele i se subțiară și mai mult. Dar de muncit, muncea.

Chiva n-a avut copii cu bărbatul, cu Moise. Dar după ce începu să se îmbete, la vreo patru ani după moartea lui Moise, se trezi într-o dimineață plină de groază. Se gândea, cutremurându-se, și-și aducea aminte cum a ieșit; sara de la cârciumă, cum o părăsiseră puterile și căzuse într-un șanț. Apoi i se întunecă iar, și iar i se lumineă, vedea ceva, cuprinsă de fiori. În ziua aceea a bolit acasă. Dar a doua zi plecă iar prin sat, la lucru.

De atunci i s-a făcut scârbă de băutură. Îi ghicea mirosul din depărtare, și numai din miros i se făcea rău. Și n-a trecut mult și a început să se înfoaie, să se rotunjească, așa că-n urmă părea c-abia o mai țin picioarele subțiri. Acum îi venea greu să spele. Se apleca în junghiuri, se ridica de pe ciubăr cu ametele la cap și se purta greu de colo până colo. Când se obosea, își punea mâinile ude, zbârcite de leșie pe pânțelele mare și odihnea.

Da-n urmă s-a scăpat de greutate și s-a trezit c-un fecior în casă. Când l-a privit întâia oară, copilul dor -, mea, când și-a întors ochii spre hârbul de fereastră, soarele dimineții râdea, chiar și motanul, ce se izbise de toți păreții mai nainte, când Chiva, înjunghiată de dureri, urla, parcă zâmbea acum pe vatră. Așa i se păru Chivei, și un zâmbet șters îi trecu și ei pe față; apoi, cald, i se opri pe buze.

Când a ieșit mai întâi la muncă, n-a mai plecat

singură de-acasă, ca-n alte dăți. își înfășură feciorul într-un cojocel vechi, îl luă mototol în brațe și plecă.

Femeile întâi se codiră s-o mai primească la lucru. Ba că-i prea slabă, ba că va urla copilul, ba că nu va putea lucra de copil. S-a aflat una cu suflet bun, care o lăsă sspele. Și de aici îi merse vestea bună în tot satul: că spală mai bine ca pân-acum, că pruncul nici nu-și des>.

chide gura. Și de-aici încolo bucătura de pâine iar îi cădea în traistă.

Și-ntr-adevăr, copilul era de tot bun. Rar când da să plângă. Și nu plângea nici atunci, ci scâncea numai, oprindu-se deodată, ca și când i-ar fi pus țâța la gură. Dar nu era țâță, ci numai un bumb de piele de la cojocel. Morfolea la el. Și treceau ceasuri întregi până ce Chiva își desfăcea sânul slab, să sugă. Și de câte ori îi da să sugă, iar i se așeza Chivei zâmbetul cald pe buze. Căuta ochii copilului, și ochii aceia îi păreau ei nespus de luminoși și de buni.

Când mai găta cu spălatul, lua de tors de pe la femei și torcea acasă. își punea copilul într-o albiuță, îl scotea sub streășina casei, la umbră. De legănat, nu-l legăna. Copilul adormea îndată, cât ce sugea. Chiva sfârâia din fus și-i venea să-ngâne un cântec. Dar îi era rușine și tăcea. Copilul, Matei, era de un an și jumătate acum. Umbla în picioare, se târa de-a bușile, prindea motanul de coadă. Și când cela-și întindea laba și-l ghera, Matei plângea, scoțând niște sunete tare ciudate. Chiva striga de multe ori la el:

— Măi Matei, mă, lasă mâța, că te gheară!

Dar Matei n-o lua în seamă.

Chiva se-nspăimânta de vremea tare. Când tuna senegrea ca ținundra. Și se tot gândea: «Ce va fi când va durdui și va auzi Matei? N-a muri de frică?»

Și într-o după-amiază era afară cu copilul. Dup-o fulgerare, trăsnetul izbi undeva aproape un brad. Dar

Matei nici nu s-a clintit din loc. Chiva-și făcu cruce ca de minune.

Copilul creștea și se-ntărea. Dar trecuse de trei ani și nu zicea mamă. Cât s-a trudit ea să-l facă să-și deschidă gura, să zică o vorbă! Dar Matei nu învăța nimic. Când îi sta mamă-sa în față, urmărea cu ochi foarte vioi cum își mișcă buzele, cum face cu mâinile. Dar atâta tot. Apoi își pleca fruntea și-și vedea de lucrul său: tot umbla cu o vargă să bată mâța.

Chiva nu era prea năcăjită. Ziceau unele femei că poate-i mut. Dar au fost ei copii și mai grei de cap ca Matei, care au vorbit și mai târziu. Nu putea să creadă că-i nepriceput, căci din ochii lui vedea că înțelege, și, de multe ori, când Matei scotea vreun glas întunecat, Chiva suspina și zicea:

— Dragul Chivei cel cuminte, că nu i se mai dezleagă lui limba odată...

Și-l ducea cu ea, oriunde era la lucru. Băiatul ședea tăcut lângă dânsa, ori pleoscăia cu bățul în apă. Ș-odată, era Matei trecut de cinci ani, veni un câne, le luă traista cu merinde și fugi. Chiva auzi deodată un «î» prelung, înfundat, și, când își ridică ochii, văzu cum dă copilul din mână, arătând hoțul.

— Doamne, sfântă Maică Preceastă, Matei se vede că-i mut! zise Chiva.

Văzuse ea de mult un biet om care chiar așa făcea, ca băiatul ei. A stat puțin, înlemnită, apoi a fugit la copil, l-a luat în brațele ei uscate, l-a strâns cu patimă deznădăjduită, ș-apoi a început să plângă. Dar Matei arăta mereu cu mâna încotro a fugit cânele. Chiva nu-l luă în seamă și se apucă iar de spălat, frântă și îmbătrânită deodată.

Într-asta Matei își luă bățul și porni după hoț. Și se apropie tiptil, îl fripse o dată și, când să deie a doua oară, cânele lăsă traista și fugi. Matei stătu, gândindu-se parcă,

apoi se aplecă grabnic, luă o piatră de jos și zburătări după câne. Dar chiar atunci se ivi un român pe drum, și piatra îl izbi în picior. Acesta, încruntat, strigă la Chiva:

— Păzește-ți mutul, tu muiere, că dai de dracu'!

Și muierea strigă:

— Mateiaș mă, mă Matei, hai tu la mama!

Copilul însă n-avea grijă de venit. Merse ea de-l adusem brățișându-l din nou:

— Dragul Chivei drag, zise ea, că el nici n-aude!...

Acum știa Chiva că lui nu i-i dat s-audă și să vorbească.

În urmă, ca omul care n-are ce face, s-a obișnuit și cu nenorocirea asta. S-a obișnuit, și Matei începu să-i deie ajutor. Îi ajuta să ducă rufele la fântână, îi ajuta să le întindă pe sfoară ori pe gard. Și, de multe ori, era drumul plin de băieți care se jucau. Și făceau larmă și st izbeau, și se făceau cai și soldați. Iar Matei sta înfipt locului, se uita cu ochii mari la ei. Și Chiva ofta și zicea:

— Dragul Chivei drag, cum s-ar juca și el, să fie sănătos ca alți copii!...

După ce crescui mai mărișor, Matei începu să muncească și el. Ducea apă, tăia lemne. Mai târziu lucră în baie cu băieșii și câștiga bună plată. În toată săptămâna sara mergea și el și întindea palma. Stăpânul îi dădea banul. Matei îl strângea în pumn și-l ducea așa, închis ca-ntr-o pungă, mă-sii.

Dar Chiva slăbea și se usca, și se apropia de moarte. Când s-a pus ea la pat, Matei n-a mai mers la baie. Avea bătrâna câțiva creștari adunați din munca lui și-i făcu semn să stea acasă. Matei a stat, dar nu înțelegea nici zăcerea mă-sii, nici strâmbăturile care i le vedea pe față. Și Chiva îi făcea semn, din când în când, să se apropie, îl prindea de mână, îi spunea ceva și se-ntorcea către părete. Asta a ținut patru zile. În ziua a cincea Chiva, zgârcindu-se, muri, pe când o femeie vecină îi ținea lumânarea. Matei privea

nedumerit, și când vecina îi făcu semn din mână că s-a dus, feciorul gândi că-i spune să iasă din casă și voi să deschidă ușa. Dar vecina îl chemă prin semne la pat și-i puse mâna pe trupul rece al bătrânei. Atunci Matei se zgudui, ca și când ar fi pătruns un înțeles și în sufletul lui, și, după ce se zgudui, începu să mugească, ca și când l-ar fi izbit cineva cu muchia.

Apoi s-a liniștit de tot. Priveghi la casă săracă nu se face, că n-are cine să deie băutură, și, astfel, Matei a dormit două nopți singur cu moarta. După prohod a plecat și el după sicriu. Dar în cimitir, când a văzut că vreau s-o scoboare pe mă-sa în groapă, începu iar să mugească și-i prinse de piept pe gropași, să nu-i lase. Abia l-au liniștit vreo patru români, numai cu puterea, în ochii lui ardea o ură nemărginită, și din când în când pufăia pe nas și pe gură. Dar n-a mai făcut nimic, n-a mai cercat nimic. A stat până la urmă, a privit movilița proaspătă cu luare-aminte, s-a uitat la cruce și apoi s-a dus.

Și în noaptea aceea a tot gemut Matei, a tot mugit... Și din când în când căpăta glas curat omenesc, plângea ca oamenii, cu glas moale și înduioșat, cum nu avusese înainte niciodată. Răcnea la-nceput în felul lui, apoi încet-încet părea că i se lărgesc grumajii, glasul se-mpuțina, senduioșă, se mlădia și creștea iar, deznădăjduit, cerând milă parcă. În răstimpuri, se făcea liniște în casă și, deodată, porneau mai multe glasuri, dar toate se topeau curând într-unul singur, și aspru, și moale, și pătrunzător, și adietor, cum n-a fost pe lume decât singur glasul lui Matei în noaptea-n care și-a jelit pe mamă-sa, pe Chiva.

1909

O ÎNTÂMPLARE

Se desprimăvăra încet, ca-n silă, după iarna grea, care păruse fără sfârșit. Iarba încolțise rar, prin lunci, și vântul uscat sufla mereu, s-o usuce. Vitele treceau amețite pe câmp, și oamenii așteptau un semn de ploaie, vorbind

de anul care începe iarăși așa de rău.

Dar ploaia călătorea cine știe prin ce depărtări, căci în răstimpuri, venea așa, ca o mireasmă de picuri, și cocoșii cucurigau toată ziua. Pe drum se ridica praful ca-n mijlocul verii, și, pe drumul prăfos, într-o zi, iată numai că se zăresc oameni străini la port și la grai.

— Aha! s-apucă de drum, ziseră sătenii, și căpătară astfel prilej de vorbă nouă.

Străinii veneau singurateci, veneau în cete, cu obrazii roșcați sau palizi, cu mustăți mari, bălane, cu cizme grele în picioare, și în spate cu traiste lungi, smolite. Veneau tăcuți, cu capul în pământ, numai din când în când se ridica vreo privire spălăcită, căutând la casele de pe lângă drum. În urma lor veneau căruțe mari, înalte, încărcate cu uneltele de muncă.

— Hei, se vede că iarna asta a fost pogană în toată lumea! ziceau sătenii, privind cailor înghămați – slabi, numai noduri și coaste.

Străinii poposiră la cele două crâșme din sat, și, ca să-și amortească trupurile zdrobite de drum, începură să beie vinars. Beau tăcuți, vorbind din când în când în limba lor aspră și răstită.

Veniră săteni pe la ușă, alții intrară și în crâșmă, să-i vadă mai bine pe oamenii aceștia. Târziu, pe însărate, străinii începură să cânte cantece rupte, răcnite. Și-atunci, târziu, veneau pe drum, certându-se, lărmuind, doi muncitori întârziați, un bărbat și-o femeie. În răstimpuri se opreau, se apucau de piept și se răsteau unul la altul. Când intrară și ei în crâșmă, ceilalți se făcură că nu-i văd. Cei doi însă își aflară grabnic un colț, se cuibăriră acolo și cerură de băut. Același trideț îl ducea la gură întâi bărbatul, apoi femeia. Și, până bea unul, celălalt, cu ochii sticlind, îi urmărea mișcările. Erau amândoi aprinși la față cumu-i paprica. Nasul femeii, gros la vârf, începea să se învinețească. Bărbatul purta barbă neagră, încâlcită, să se

rupă pieptenele în ea.

Și după ce deșertară vreo trei măsurî, femeia sări deodată de pe scaun, își aruncă mâinile-n șolduri, și, chiuind, începu să se învârtă, frământându-se într-un joc turbat. Glasul ei ascutit țipa mereu «Ci, hai, hai, hai!».

Bărbatul de după masă pocnea din degete, clătindu-și capul după cum își frângea femeia trupul, și, deodată, sări și el în joc.

Sătenii se mirau și ziceau scuipând:

— Ucigă-vă toaca, necuraților!

Ceilalți străini se fereau să caute la dâșii. Astfel de joc, astfel de forme și strâmbături necurate sătenii nu mai văzuseră.

Și când cei doi se frământau mai tare, se ivi, la ușa cu geamuri a crâșmei, ca o umbră. Umbra se clătină puțin într-o parte și într-alta, apoi ușa se deschise, și în prag se ivi un voinic cu fața arsă și smolită. Jocul celor doi conținu îndată. Dar era târziu, căci noul-venit îi luă pe amândoi de piept și-i aruncă în drum. Apoi ieși îndată și el.

Dimineața muncitorii se împrăștiară. Drumul începea undeva departe de sat, și sătenii rămaseră să se mire de străinii cei doi care jucaseră și de cel care-i prinsese de piept și-i zvârlise în drum.

Dar iată numai că în sat se vede o femeie străină, cum se poartă grăbit de la o casă la alta, și adună milă de la creștinii mai bogați. Iar pe o hudiță, dosit după-o salcie bătrână, așteaptă un străin. Și nu peste mult se întâlnesc și se pierd amândoi în crâșmă.

— Sunt cei doi de-asăară, care-au jucat, ziceau unii dintre săteni.

— Ba nu-s ei, c-asăară parcă nu erau chiar așa de zdrențoși, ziceau alții.

Dar când auziră, nu peste mult, chiuiturile din crâșmă, înțeleseseră cu toții că-s tot ei. Și, întru târziu, se ivi același voinic și se înțepeni în ușa crâșmei, înlemnind pe

cei doi din lăuntru.

— Aici erai, Varavo! răcni el la cei doi. Mă, tu ești Varava, și asta, aici, e Irodiada, de-aceea am să vă sucesc eu gâtul la amândoi, ca la niște pui de năpârcă.

Și omul, întunecat de mânie, îi prinse de piept și-i azvârli în drum.

Când îl auziră vorbind românește, câțiva săteni s-apropiară de dânsul și cercară să-l descoase. Dar omul porni tăcut în urma celor doi, care mergeau înainte grăbiți, înfiorați.

De-aici încolo cei trei străini se arătau des prin sat. Întâi bărbatul și femeia, și se strecurau în crâșmă. Și când le era lumea mai dragă, pica al treilea și-i alunga. Când se-ntâmpla ca al treilea să nu se arate, cei doi nu se mișcau din crâșmă toată ziua.

Bărbatul știa și românește, și intră în vorbă cu vreun sătean. Vorbea cu el până-i storcea cumva vreo cinci bani, și-apoi se apuca din nou de băut cu femeia. Și vorbeau amândoi întâi domol, dar cu cât se împuțina băutura din porție, strigau tot mai tare, răcneau și ieșeau în drum, bătându-se și strângând o roată de copii în jurul lor. Iar dacă se-ntâmpla să poată face femeia seamă de câțiva bani, bărbatul se repezea la dânsa și intrau iarăși să beie. Femeia cânta ascuțit, ca și când în cântec i s-ar fi strâmtat grumajii, chiuia, frământându-se pe scaun, și bea din porție, lăsând să-i picure pe limbă și cel din urmă strop. Apoi se lungea pe buze, așa cum se linge un câne flămând, căruia i-ai zvârlit o-mbucătură și numa i-ai aprins foamea.

Bărbatul se prindea în discuții, cu vreun sătean, despre lucrurile sfinte.

— Iacă, mă, eu nu fac cruce, ca voi, rumânii, nu merg la biserică, și tot nu mă ia dracu'! Eu în lumea asta știu să trăiesc! Eu beu, eu îmi petrec, eu cânt! Și asta mi-i partea de bine. Zici dumneata că vine în urmă iadul? Iacă ce-i iadul! Iadul e o scornitură de-a popilor. Ei mănă bine, se-

ngrașă și vă prostesc pe voi cu iadul. Nu mint popii? Hei, dar uite numai, așa-i că vouă vă zic popii să postiți? Și ei mănă grăsime, ei se satură de carne! Iacă, legea noastră, fără cruce, e mai bună ca a voastră. Că la noi nu sunt posturi, nu postește poporul, nu postește popa. Și pe noi nu ne minte. La noi e legea așa: veselește-te dacă trăiești, și să-ți pară rău de păcatele ce faci. Atunci ajungi în rai, atunci e bine de tine, și în viața asta, și în ceealaltă.

Și până când Varava povestește așa, femeia, care nu înțelege o iotă românește, dă din cap la fiecare vorbă, se rânjește mulțumită de cumințenia bărbatului și, din când în când, chiuie. Iar când chiuie, Varava o privește disprețuitor și începe și cu dânsa o discuție, tot pe motive religioase. Amândoi însă nu se împacă. Se vede că femeia are alte convingeri, căcise-ncruntă, izbește cu pumnul-n masă, și, în urmă, s-apucă la bătaie. Ies în drum, femeia se trage repede-repede înapoi, și de acolo, adunându-se aproape ghem, ca o uriașă pisică, se aruncă asupra lui Varava. Și, de-l ajunge, îl gheară, îl izbește, îi pune piedecă și-l răstoarnă. Dar totdeauna bărbatul iese învingător. Și veșmintele lor, pe fiecare zi, sunt tot mai zdrențuite.

Oamenii le ziceau «Varava cu a lui». îl întrebau câteodată de femeie dacă i-i soție legiuită. El răspundea totdeauna:

— Cum legiuită? Asta-i muiere! Asta-i muierea mea!

După două săptămâni nu s-au mai arătat o vreme prin sat. Spuneau oamenii că i-ar fi văzut muncind în șir cu străinii ceilalți. Spuneau că-s foarte harnici și duc poverile cele mai mari. Ba unii auziseră de la supraveghetori că nici nu beau acum nimic, toată ziua, toată săptămâna. Cică așa li-i firea: câte două săptămâni muncesc să se omoare, nu pun strop de băutură pe limbă, nu cântă, nu vorbesc, ci tac, gândindu-se parcă mereu la ceva. Apoi, după ce le trece sorocul de muncă, s-apucă iar de băut, și tot beau până ce nu mai au leac de ban în pungă. Spuneau că așa o

duc ei de un șir de ani, dar nu-i scot din șirul lucrătorilor, pentru că la podurile de piatră Varava se pricepe mai bine ca toți.

Și, într-adevăr, după ce treceau câte două săptămâni, cei doi iar se arătau în crâșmă. Și când da de ei cel de-al treilea, de era beat și el, îi înjura îngrozitor, și, pălmuindu-i, îi arunca afară.

— Așa, Varavo, așa, Irodiado, voi nu sunteți vrednici să vă uitați năcazul și durerea! Voi să ardeți în focul gheenei, pentru că voi ați făcut păcat de moarte. Voi nu sunteți vrednici să gustați beutura care-aduce liniște și uitare. Pentru că, ce-ați făcut voi, mă cânilor? Voi ați ucis un om, ați ucis pe copilul vostru!

Când începea astfel, cei doi piereau îndată din fața lui. Oricât să fi fost de beți, se deșteptau îndată. Iar românul, în crâșmă, îi înjura mai departe și spunea sătenilor:

— Vezi-l, mă, acela-i Varava odată! Acela-i bărbat și femeie odată! Oamenii sunt mai rău ca dobitoacele. Că oamenii s-apucă și beu, și, beți fiind, nu-și pun frâu patimilor. Și cum sunt copiii lor? Lunateci, nebuni și plini de toate nevoile. Mi-a spus mie un doftor așa, și mare dreptate-a avut. Am văzut îndată că sfânt a vorbit. Care-i păcatul cel mai mare din lume? Iacă, vă spun: să rămâie după tine nu oameni, ci stârpituri. Țsta e păcat odată! Pe ăsta n-are să-l ierte Dumnezeu.

Oamenii cereau să-l liniștească. Dar nu-l puteau liniști, căci se vedea că-n el dospiseră atât de mult gândurile astea, convingerile lui erau așa de puternice, încât trebuia să le spună.

— Pe un om de acela, adăuga el, pușcă-l, că nu-i păcat! Scapi lumea de-o mare nenorocire.

Și iar începea ploaia de-njurături, pe când cu ochii căuta să afle pe Varava și pe nevastă-sa. Și dacă-i putea scoate din ascunziș, îi prindea de gât și zicea:

— Iată aici o năpârcă, iată aici altă năpârcă. Prin vinele lor curge venin, totdeauna a curs venin!

Și, scârbit, îngrozit parcă, îi lăsa să cadă mototol pe podele. Apoi ședea pe laviță, își îngropa capul în palme și începea să plângă. Plângea cu hohot, scuturându-se din tot trupul.

Dar acesta de-al treilea rar venea beat să-i întâlnească. Venea de cele mai multe ori treaz. Atunci nu-și spunea gândurile ce-l munceau, ci-i lua numai pe cei doi și-i ducea să muncească. Părea că-i place tare mult, părea că-l mângâie ca o adiere plăcută când vedea pe Varava și pe muier-sa încovoiați sub povară.

Sătenii îl întrebau câteodată pe Varava cine-i străinul acela, care nu le dă pace. Dar aici Varava nu răspundea decât foarte rar, când era beat turtă:

— Cine-i ăsta? Cine să fie, iată, pe ăsta-l cheamă Gheorghe, e rumân de-ai voștri, și mie mi-a fost ginere. Acum nu-mi mai este, ducă-se dracului și deie-mi mie pace!

— Și pentru ce nu-ți dă pace dumitale?

Varava se încrunta și răspundea în silă:

— Eu nu i-am zis să-mi ieie fata. Da lui i-a plăcut și-a luat-o. Și fata, după ce s-a măritat, a murit în boala aceea de-i ziceți voi, rumânii, călcătură. De-atunci nu ne poate vedea, nici pe mine, nici pe muier. Zice că noi suntem de vină, c-am fost beutori.

Cuvintele astea le spunea Varava cu mare greutate, și când isprăvea îi era trecută și beția. Tăcea, gândindu-se, și, în răstimpuri, fața i se strâmba ca de groază. Apoi se ridica, lua pe femeie de mână, o îmbrâncea afară și mergeau amândoi la lucru.

Se strânseseră muncitori mulți, și drumul înainta în grabă. Primăvara, dup-o ploaie de-o săptămână, își dezvălui toate podoabele. Se apropia Sângeorgiul.

Și, la Sângeorgiu, prin sat feciorii umblă de udă fetele. Le duc la izvoare, la fântâni, și toarnă apă din

găleată pe creștetul lor curat, să fie tot tinere, ca primăvara. Cei cu drumul ajunseseră până în sat. Și cei de neam străin munceau și în ziua asta, de Sfântul Gheorghe, iar românii se împrăștia pe la casele creștinilor să prăznuiască primăvara.

Străinul Gheorghe, ginerele lui Varava, nu se duse la casa vreunui român, ci, de dimineață, în ciripitul pasărilor, ieși la izvor, unde se udau fetele. Și a privit mult la ele și la feciori, râsul lor curat i-a pătruns până la inimă, mângâind-o, și-a rămas apoi cu ochii duși în văzduhul albastru multă vreme. Ciripeau pasările prin crângurile vecine, se-nălța ciocârlia, rotindu-se, se chemau cucii de prin viile satului, pe când fetele își numărau anii pân' la măritiș. Străinul rămase mult așa, pe gânduri, îmbătat parcă deodată și de amintiri, și de răsufletul primăverii.

Dar iată că din sat, de la crâșmă se-aude larmă mare, se-adună oameni, și, în mijloc, Gheorghe zărește pe Varava cu muire-sa cum se țin de piept.

S-a ridicat dintr-una, ca dintr-o bucată, a prins să alerge spre crâșmă și, când ajunsese lângă mulțimea de oameni, și-a spart drum, și mâinile lui s-au împlântat în grumajii celor doi.

— Iacă, năpârcile, zise răgușit, nici azi, în ziua asta sfântă, nu se-astâmpără! Și azi sunt șapte ani de când m-am logodit cu fata lor, într-o zi de primăvară mai frumoasă, mai sfântă ca asta! Dar iacă, voi nu veți învenina mai mult aerul!

Dar când dădu să le prindă capetele în mână, să leizbească cum ai izbi două oale, cutremurându-se ca la arătarea unei vedenii, capul îi căzu pe piept și se strecură grăbit prin mulțimea oamenilor.

De întâmplarea asta au vorbit mult creștinii, și nu și-a puteau tâlcui.

1909

NIC A

Nica era la noi în sat o fată scurtă și groasă, cu obrazii lați, bătrâni, cu ochii albaștri, ca o cicoare trasă de soare. Toată ziua dădea târcoale în jurul morii, - că părinții ei aveau o morișcă cu o piatră, pe care o purta o creangă de părâu. Nica era veșnic plină de făină, prin părul ei parcă se țesuse păinjenis îmburat de pulbere albă. Morișca ispravă mare nu făcea, și părinții fetei o lăsau pe ea să morărească, iar ei își vedeau de alte treburi. Numai când veneau povoaie mari, de răpăia prin păduri ca o descărcare grabnică de grindină, vedea tată-său de rândul măcinișului. C-atunci se umfla părăul de munte, își încovoia trupul ce luneca repede, ca un uriaș șarpe sur, și roțița morii se-nvârtea nebunește. Nica atunci nu putea sta în moară. Fața îi îmbătrânea și mai tare, ochii spălăciți i se tulburau, îi venea s-amețească și intră în casă. Asemenea primăvara, când se topeau zăpezile. Drept c-atunci era și mai mult măciniș. În moară se îmbulzeau, se grămădeau desagii plini, umflați, așa că Nica se-mpiedica și nu putea să umble printre ei. Saci întregi n-aducea nime, că oamenii abia puteau să-și cumpere câte-o litră, două de bucate. Și mai era ceva: Nica n-ar fi putut ține minte, pentru toată lumea asta care grăunțe ale cui sunt. Alta era când se afla în moară numai avutul adoi-trei români. Atunci Nica știa o lege: cu cât locuia omul mai departe, cu atâta-i pune și ea mai departe pita în moară. Și astfel nu se înșela niciodată. Morarul a cercat de multe ori s-o învețe cum să deslușească mai bine poverile de bucate. Dar Nica n-a putut prinde nimica din povețile lui. Știa cum să toarne grăunțele, câtă vamă să ieie și cu atâta era mulțumită.

Mai tare-i plăcea când se împutina apa de tot. Atunci roata abia scârțâia, abia se-nvârtea, obosită, bolnavă parcă, și Nica ședea pe un sac cât genunchele, și scotea din sân o cârtică numai petece, și începea să miște rar din buze, câscându-și gura tare.

De-o afla astfel vreun om, se minuna și-o lăuda:

— Vai de mine, Nică, doar nu vei ști tu să cetești?

Nica rămânea puțin așa, cu gura larg deschisă, cu un zâmbet șters în ochi și pe obraz, apoi zicea:

— Ba știu, de ce să nu știu?

— D-apoi, Doamne sfinte, iaca, eu sunt om bătrân și tot nu știu!

— Da vezi că eu am învățat carte! în toată sara zic Tatăl nostru, și Născătoarea și îngerul meu.

— Așa, tu Nică?

— Așa, da! Ș-am văzut pe frați, când veneau de la școală, cum deschideau cărțile și începeau să spuie Tatăl nostru. Și m-am învățat și eu.

— Apoi, atunci e bine, tu Nică, atunci tu ai putea fi preuteasă.

— Putea, numa vezi că eu nu vreau.

— Îți place, se vede, aci la moară.

— Place, da, de ce să nu-mi placă?

Și dacă se nimerea vreun om care să știe citi, și privea în cărțulia aceea zdrențuită, vedea că-i o biată «epistolie», din care rămăsese cinci-șase foi. Iar dac-o pune pe Nica să citească, fata, surâzând cu mulțumire, începea să spună dintr-un răsuflet, privind țintă în carte, la șir, toate rugăciunile câte le știa.

Iar dacă vreunul cerca să-i arate că-i altceva scris în carte, dacă începea să citească de «piatra care a căzut din cer», Nica se mânia și-i smulgea foile din mână.

— Nu râde dumneata de carte! Acolo știu eu ce-i scris! Acolosfintele rugăciuni sunt scrise!

Pe-un om din sat, pe unul, Visalon, nu-l putea suferi Nica deloc când venea la moară. Că acela, cât ce intră, o și-ntreba:

— Da, tu Nică, nici azi-noapte nu ți s-a arătat Michiduță cel cu șapcă roșie?

Zâmbea apoi și-și aprindea pipa, pe când fata pufăia pe nări întărită, îngrozindu-se înainte de povestea pe

care iar va auzi-o. Că Visalon acela, de câte ori venea la moară, îi spunea aceeași poveste. Se așeza pe un cap de sac, pufăia din pipa mică, – un ciocănel, – și începea:

— De ce-ți spun eu, tu Nică, n-are de ce să-ți fie frică. S-a petrecut înainte asta, cu mulți ani înainte. Zice că tot aici, la moara asta, trăia un morar beutor mare. Să fi curs rachiul în loc de apă pe moară, ș-ar fi pus gura și toat-ar fi-nghițit-o. Ș-odată, iată că vine el de la cârciumă, vine pe două cărări, și nimerește el, cum nimerește, în moară. Da moara era pustie. Și, în pustietatea cea, iată numa că i-s arată unul de semăna cu cârciumarul din sat. Atâta numa, că avea o șapcuță roșie, și prin postavul cela roșu împungeau două cornițe. Vine el la morar și-i zice: «Ce-i, creștine, ți-i pustie moara?» «Pustie, om bun. S-a isprăvit măcinișul.» «Ba măcinișul nu s-a isprăvit, zise cela, ci toți creștinii care au plecat la moară iacătă-i!» Și străinul făcu un sămn, și păreții morii s-au topit. Și, la roata morii, ce să vadă morarul? Erau vreo douăzeci de rumâni, stăteau pe brânci și beau de colea, din apa limpede, de li se înroșeau grumajii. Morarul ridică ochii, privește la străin și vede că-i cârciumarul din sat. «Prii, ucigă-te toaca, drace, d-apoi tu erai, măi Andrei?!» «Eu, vezi bine!» «Și ce fac oamenii aceia?» «Le-am destupat două buți de spirt, și beau fără de plată, beau așa, să-și stâmpere stătea.» Atunci morarul a plecat în grabă, să se puie în rând cu oamenii, să beie. Da' n-a apucat să beie, că apa l-a tras ca și când ar fi avut brațe, l-a tras în adânc. Și-n noaptea aceea s-a-necat morarul...

Nica, în vremea poveștii, schimba fețe-fețe, tremura, privea speriată, gata-gata să plângă, să strige. Omul însă îi zicea:

— N-ai de ce să te temi, tu Nică, asta a fost de mult. Numa cât noaptea, în toată noaptea, s-arată morarul și vrea să beie de sub roata morii. Ci vine cel din pietre și-l cufundă din nou în apă. Apoi șuieră din aripile lui cu zimți

de oțel, se suie pe moară, cucurigă, miorlăie ca mâțele. L-ai auzit tu vreodată, Nică?

— Nu l-am auzit.

— N-ai auzit cucurigând?

— Am auzit, da cocoșu nost face-așa.

— Așa crezi tu? Vezi, are să te-nșale și pe tine cum l-a-nșalat pe morarul cel de demult.

Și, după ce pleca Visalon acesta din moară, fata rămânea cutremurată, i se puneă leșin la inimă. Și săptămâni de-a rândul nu-i mai ieșea din cap povestea lui Visalon.

Când uita de el, își începea iarăși viața ei de toate zilele. Sta mai mult în moară, numai câteodată mergea pân în casă, ori ieșea până-n drum, cu hainele ei vechi, pline de făină. Părea o drumeață venită de departe, pe-o cale prăfoasă.

Părinții erau mulțumiți de ea. Când plecau de-acasă, știau că rămâne om de încredere după ei, că Nica nu bătea niciodată ulițele. Și dacă-i rămânea un bruş de mămăligă, îi era destul; ori dacă părinții și frații duceau dimineața tot cu ei, când o răzbea foamea, înciripa foc și-și făcea demâncare. Drept că, bucuros, nu-și făcea, că se chinuia mult până să aprindă focul.

Când era cald, ieșea de multe ori în prag, că era și mai liniște și putea citi mai bine în cărțulia ei. Alteori privea cum trece șuvoiul de apă, și, oricât se gândea, nu putea înțelege ceva: de unde tot vine apa, de nu se mai gată? Iată, și ea pune grăunțe deasupra, și dedesubt curge făina calduță, mirositoare; dar, de la o vreme, iar trebuie să puie grăunțe, dacă vrea să mai curgă făină. Și apa tot vine, vine, vine, și nu se mai gată!

Cu torăiala din moară se dedase, vorbea tare, cum vorbesc toți morarii, și se ciudea de multe ori cum de zbiară oamenii acolo ca și cum ar fi în depărtări mari. Dar nu supăra cu vorba pe nime, nu se mânia decât pe Visalon

și pe creștinii care se apropiau de ea cu vorbe nesocotite.

Că unii, mai glumeți, o întrebau câteodată:

— Când ne chemi la ospăț, tu Nică? Ce, nu vrei? apoi să știi că este un ficior căruia tare-i place de tine. Zice că și de nu vrei să te măriți, el tot te fură.

Atunci Nica se-mbârzoia, - cum se-mbârzoiaie curcanul dacă-l fluieri, - ochii i se tulburau adânc și începea să-njure și să deie cu pumnii în care nimerea. Oamenii făceau că se feresc, ș-o pișcau cu vorbele:

— Adică vrei să te măriți, tu Nică, numa ți-i rușine ție, văd eu că ți-i rușine!

— Știu eu că-ți place ție de ficiori, numa te-arăți tu sfântă.

— Iacă, la toamnă, la culesul viilor are să se mărite.

Iar fata, amărâtă rău, când vedea că nu mai răzbește cu ei, ieșea urlând din moară și se încuia în casă.

Și-odată, într-o zi de vară, când Nica rămăsese singură, ca de-obicei, acasă, la moară, s-a pornit așa, pe dup-amiază, o furtună grozavă. În câteva clipe, până ieși Nica de trei ori din moară, să vadă ce-i, se făcu cerul cumu-i ținșura și-ncepură să se-ndoaie brazii și să pornească un cântec de moarte, o învălmășeală și-o fierbere turbată. Îndată se curăți curtea de găini, iute sfârâi o șindrilă smulsă din coperișul morii și, până ai bate-n palme, porni pe aripile vântului un petec întreg de acoperiș.

Apoi începură să cadă trăsnetele. Și, cum cădeau trăsnetele, începu să verse cerul apa cu găleata. Și până să-și deie Nica sama bine ce să facă, moara începu să se cutremure din temelii, roata n-o mai vedea cum se-nvârte, iară păraul venea îniepat, venea ca un șarpe de oțel îmbrăcat în solzi murdari. Și Nica își pierdu deodată capul. I se părea că intră în pământ, cu moară cu tot. Și-n groaza de moarte ce o cuprinse i se păru deodată c-aude cucurigatul și miorlăitul de care-i spunea omul acela,

Visalon. Și numaidecât văzu șăpcuța roșie, ș-apoi pe morarul cel de demult cum se cufundă în apă, iar cel cu șăpcuța roșie cum îl îndeasă. Atunci fata a dat să fugă, a dat să iasă din moară. Și când a trecut pragul, în curte era o singură mare de apă, – părăul morii se revărsase și trecea împrăștiat, vuind, alungându-și apele murdare. Nica simți iarăși ameteală, căzu peste prag, și apa o luă ca pe-un braț de fân. Și ea vedea mereu pe omul cu șăpcuța roșie, cum îi făcea semn să meargă tot mai iute, tot mai în grabă.

A doua zi dădură oamenii din satul vecin de-o mohâldeată agățată în rădăcinile unui plop, în vale. Și după ce o dezbrăcară și-i văzură fața, se deteră înapoi îngroziți. Nica-i privea cu ochi mari, deschiși, încremeniți, ca și când ar fi văzut mereu pe cel cu șăpcuța roșie.

1909

VALEA-DRAGULUI

În pădurile bătrâne de pe hotarul Broștenilor sunt multe huzdoape oarbe, multe văi adânci, multe prăpăstii care se deschid ca niște guri de iad. Dar dacă treci pe marginea lor călare, murgul ridică puțin capul în vânt, ciulește urechile, apoi se liniștește. Dacă vin câinii de vânătoare, în salturi mari, urmărind sălbătăciunea, și dau de aceste prăpăstii, miroasă puțin la margine, apoi se strecoară, pe urma vânatului, fără teamă. Dar, colo, în inima pădurii, tufișurile se îndeasă, se împletesc, razele soarelui, strecurate din bolta frunzelor de deasupra, ca niște fire albe de mătase, nu mai pot pătrunde. Și când murgul ajunge aici, sforăie, bate din copite, apoi, înțepenit locului, începe să tremure, iar copoișii scheaună și lasă vinarul să se piardă în tufișul nepătruns. Și, din întunericul rece al tufișului, vin sunete ciudate, nedeslușite, vin înfiorări tainice.

Împrejmuată de tufișul acesta, cu coastele iuți, îmbrăcate într-același veșmânt sălbatic, doarme, în

adâncimi nepătrunse, Valea-Dracului. Mirosul tare, pișcător al buruienilor, al florilor sălbatice, care cresc nevăzute în adâncimi, plutește peste toată împrejurimea ca un abur de fosfor topit.

De multă vreme picior de om n-a pătruns în Valea-Dracului. Oamenii spun că, de bună seamă, nu-i lucru curat, că acolo zac comori îngropate de pe vremea turcilor, dar că sunt date în paza Necuratului. Numai bătrânii își amintesc de un fecior, Gherasâm cu numele, care cuteza să se coboare pe brânci, târându-se ca șarpele, în Valea-Dracului.

Gherasâm acesta a fost boar în sat, și, cum păștea cireada pe marginea pădurilor, când un bou, când un june scăpa în pădure. Și pădurarul de atunci, – unu Pascu, – era mereu la spatele lui Gherasâm. Nu trecea zi să nu-i lege vreun bou, nu era zi să nu se sfădească amândoi pentru asta. Că Pascu nu cuteza să ducă boul în sat. Gherasâm avea ghioagă ferecată și brațe mari, puternice, ca de uriaș. Și mai avea Gherasâm, ascuns în cureaua lată, îmbrăcată în bumbi sclipitori, un pistol ruginit.

De multe ori îi spunea pădurarului: – Măi vere, fireai tu al dracului, dacă n-ai curajul să-mi duci boul în sat, de ce nu-mi dai tu pace? De ce mă tot asmuți?

Îi zicea «vere», dar nu erau rude. Aceasta era vorba lui Gherasâm.

Pădurarul clipea din ochi, ca în batjocoră, și se strecura în pădure. Iar Gherasâm rămânea cu gândurile lui. Se gândea la Crucița, se gândea la ea toată ziua. Crucița aceea era fată de om avut, și Gherasâm își pusese în gând să o ieie de nevastă. Fata nu se ferea de el. Dimpotrivă, în privirile ei, în vorbele ei era mult vino-ncoace pentru Gherasâm. Dar el pricepea că un boar nu poate lua o fată așa avută...

Și astfel se muncea cu gândurile toată ziua. Și despre partea lui puteau intra toți boii în pădure. Avea însă noroc

cu Pascu. Pădurarul scotea îndată vita rătăcită în cuprinsul domnesc și-l trezea pe Gherasâm din gândurile lui. Avea noroc Gherasâm și cu Diana, căteaua, care ținea mult la stăpân și nu-l părăsea niciodată.

Într-o zi, când nu mai avea niciun luminiiș de scăpare, boarul îi zise pădurarului Pascu:

— Măi vere, ce crezi tu de Valea-Dracului?

— Hm! făcu Pascu, privindu-l în batjocoră. Știam eu că ai să mă-ntrebi tu odată despre Valea-Dracului!

— Bine că știi, dar acum te rog să-mi spui. Tu cutreieri mult pădurile, poți să știi.

Lui Pascu îi luciră ochii mici, surii, și trupul lui, puțin și slab, se cutremură ușor.

— Acolo sunt mulți bani, măi Gherasâm, zise el tare. Acolo sunt comori. Una singură te face de-o sută de ori mai bogat decât bădicul Stan, tatăl Cruciții.

Zâmbi, și din zâmbetul lui părea otrăvit.

Gherasâm se întunecă deodată. «În omul acesta, gândi el, e ascuns cel mai rău dintre draci.» O singură dată n-a auzit vorbă bună din gura lui.

Boarul își luă ghioaga și porni în urma boilor încet, legănându-și trupul uriaș. Ceea ce îl izbise mai neplăcut era vorba lui Pascu despre Crucița. Un gând i se limpezea: «Pădurarul mă dușmănește pentru Crucița», își zise el. Și când gândul acesta îi tăie curmeziș mintea, ca un adevăr de nerăsturnat, Gherasâm se opri deodată, se-ndreptă cumu-i bradul, se-ntoarse și câtă după pădurar. Privi deschis, fără urmă de teamă ori de mânie. Dar pădurarul se strecurase în pădure. Dacă ar fi fost acum de față, Gherasâm i-ar fi zis: «Măi vere, da' tu ești smintit de-a binelea! De ce ți-i spin în ochi dragostea mea ș-a Cruciții?» Dar cum pădurarul nu mai era de față, Gherasâm porni iar pe urma boilor, care albeau ca pete mari, rare, colo departe, sub măgura mare.

Și mergând cu ochii la pajiștea de lumină verde, ale

cărei nenumărate firicele, rătezate scurt, străluceau ca niște ace, lui Gherasâm îi veniră în gând mai multe întâmplări din sat.

Astă-iarnă vorbeau femeile că Pascu are să fie foarte bogat. Baronul, a căruia era pădurea, avea să-i deie o moșie întreagă pentru slujba credincioasă. Se zvonea că Stan umblă după el ca să-l logodească cu Crucița.

În câteva duminici, la joc, Gherasâm îl văzu pe Pascu stând deoparte, încruntat, pe când el juca cu fata lui Stan. Nu l-a luat în seamă. O pocitură de om ca pădurarul nu poate să-i fie piedecă în apropierea lui de Crucița. Și chiar îi părea rău c-a stat de vorbă cu el, că l-a întrebat despre Valea-Dracului. Ce poate ști Pascu despre valea ceea? S-a apropiat el vreodată de locul acela temut? Nici pomeneală!

— Am să văd eu ce e acolo și fără ajutorul tău, zise într-o zi Gherasâm, cu glas tare, ca și când ar fi vorbit cu pădurarul, apoi își luă ghioaga pe umăr și, cântând domol, se apropie de boi. Îi veni în minte o strigătură de joc:

De m-ar chema Gherasâm, M-ar băga fetele-n sân,
Da' pe min mă cheamă Marcu, Fug fetele ca de dracu'.

— Curat ca de dracu' fug fetele de el, zise iar, tare "boarul, gândindu-se la Pascu.

Trecuseră Sânzienele, cu cununițele de noroc aruncate pe streășina casei, trecuse Sânpetrul, cu merele bătucite, și Gherasâm, cu boii pe hotar, era tot mai abătut. Nu se putuse hotărî încă să meargă în Valea-Dracului. Și Crucița îi spusese că tare se teme de o nenorocire. Tare se teme că vor mărita-o după Pascu, pe care baronul l-a și cinstit cu moșia de care vorbeau oamenii.

Vremea era mohorâtă, mâzguia mereu din negurile mari ce pluteau încet-încet peste câmp și se coborau greoaie pe umerii pădurilor. Boii pășteau liniștiți, și, în răstimpuri, vreunul mugea prelung, ori răscolea te -, lina umedă cu copitele, gata de luptă. Boarul privea, cu ziua de cap, cum pasc vitele lui și-l adormea cântecul fraged al

ierbii răzate de atâtea guri.

În urmă, într-o zi, se luminează. Seninul stăpânea nemărginit, și câmpul, umed încă, strălucea în soare. Acum se luminează deodată și sufletul boarului. Ca și când ar fi dospit în tot cursul vremii neguroase, și acum s-ar fi împlinit bine încheșat, limpede.

În ziua următoare își aduse și pe un frate mai mic, să-i ajute la paza boilor. Spuse acasă că de-acuma dă strechea, și singur nu mai răzbește. Frățiorul, de vreo cincisprezece ani, era iute ca un prisnel și putea stăpâni întreaga cireadă cu ajutorul Dianeii.

— Măi verișorule, zise Gherasâm frățiorului, ai tu grijă de boi. Eu o să mă rățăcesc puțin prin pădure, să caut niște bureți, că trăbă să se fi făcut mulți după ploile astea.

Și pădurea îl înghiți îndată. Pe vremea aceea pădurile erau puțin umblate. Erau păduri domnești, și numai sălbătăciunile și pădurarii le cutreierau. Gherasâm porni însă cu inima hotărâtă spre răsărit, spre mijlocul desimii, unde spuneau oamenii că-i Valea-Dracului. În pădure aerul era umed, răcoros, iar frunzișul tăcea sub pașii boarului. Păsărele mărunte treceau printre crengi, purtate ca de-o mână nevăzută, iar sus, în bolta de frunze, bâzâiau pe mai multe glasuri roiuri de musculițe. Rar, vreo pasăre mai mare se ridica de pe vreo creangă, clătinând-o și fâlfâind domol.

Poteci nu se pomeneau în pădure. Boarul mergea orbiș înainte, în direcția pe care o luase de afară. Și, cu cât se afunda mai tare în tainele stejarilor groși, cu coaja crăpată în mii de forme, răcoarea pădurii era tot mai mare, și tăcerea ei, tot mai grea. Prin cap îi furnicau o mulțime de gânduri. «Ce-ar fi să mă rățăcesc, să mă apuce noaptea în pustietatea asta?» își zise Gherasâm. «Și poate că numa peste o lună, poate că numa peste o săptămână vor logodi-o pe Crucița cu pădurarul...»

Și, gândindu-se la comorile ascunse în Valea-

Dracului, Gherasâm simțea o putere uriașă, o dorință neînvinsă de a săpa toate comorile de acolo și de a le duce, deodată pe toate, bădicului Stan, numai să-i deie pe Crucița.

Să fi fost crucea amiezii, când un miros tare, deosebit, îl izbi pe Gherasâm. El privi cu băgare de seamă și văzu desişul ce i se pusese înaintea. Se opri, se gândi când a plecat, de unde și cât drum a făcut până acum.

«Aici trăbă să fie Valea-Dracului!» își zise Gherasâm. Își făcu o cruce și, fără să mai aștepte, se vârî în desiș. Nu-i era frică de nimic, se temea numai că nu va afla comorile ascunse. Și, cu cât pătrundea mai adânc, cu cât se strecura spre prăpastia pe care o simțea aproape, tot mai mult îl stăpânea gândul acesta: «Iată, o lume întreagă se teme de Valea-Dracului, și nu-i nimic deosebit aicea. Atâta numa că-i mai mare desișul, mai nalte buruienile sălbatice.»

Dar iată că, deodată, drumul i se topi sub picioare, și el alunecă pe un podiș de frunze, alunecă vuind amețitor în prăpastie. Păretele adâncimii stătuse ascuns în frunze și desiș, și boarul se trezi amețit, cutremurat de teamă, în adâncul Văii-Dracului. I se părea că, tot astfel cum alunecase, se va deschide acum pământul sub picioarele lui și-l va înghiți. I se păru că sus, în tufişurile de pe Lărm, ar fi auzit un râs ascuțit, ca de drac.

Era ajuns la țintă, dar valea aceasta, lungă, tăia până departe cele două dealuri împădurite. Unde să caute comorile, în care parte?

Se gândi că, deocamdată, e destul, cât despre comori, va mai veni el, că știe unde-i Valea-Dracului, și, ajutându-se cu ghioaga, ieși din adâncime. Să nu fi avut Gherasâm ghioaga cu piron, acolo ar fi rămas.

În ziua următoare, pădurarul răsări din desime, cu ochii lui vioi luminând de bucurie:

— Sănătos, frate Gherasâm?

— Ce-ți pasă ție, vere? Știu că n-ai plânge să mă vezi

țapăn!

— Asta, una, e adevărat, fârtate! Da țineam să te întreb: ce-ai aflat ieri în Valea-Dracului?

Gherasâm privi la el mirat. Suflet de om n-a fost ieri în pădure. Așadar, de unde știe Pascu?

— Ca pretin, îți dau un sfat, boarule: lasă tainele pădurii în pace, căci altfel nu vei păți-o bine.

Gherasâm nu-i mai spuse nimic. Dar în sara aceea merse la moșul cel mai bătrân din sat și-i spuse ce are pe suflet.

— Eu știu, zise moșneagul, unde-s comorile. Sunt toate la un loc, subț o buturugă. Vor fi crescut buruieni, se va fi îngroșat pământul peste căldări. Da' nu te sfătuiesc, nepoate, să te apropii de ele. Zace blăstăm greu, blăstăm păgân pe banii aceia, și nime, chiar de-i scoate, n-are noroc de ei.

La rugămintea boarului, însă, bătrânul îi dete amănunte, și Gherasâm stătu mult la el. Când ieși, era înnoptat bine, și, din colțul gardului, îi păru că luminează doi ochi ca de lup.

Spun bătrânii că, în ziua următoare, pădurarul Pascu a intrat de cu zori în pădure, cu pușca-n spate. Ziua aceasta de vineri fusese rece și umedă. Nourii călătoreau greoi, ducând cerul întreg cu ei. În pădurile domnești era întuneric ca-n amurgit și nu cânta nicio pasăre, numai niște buhe cheunau, aproape ca pisicile, clin scorburile lor putrede. În răstimpuri, picuri mari, grei, ca niște alice, se scuturau din coama încâlcită a stejarilor. Jos, pe frunzișul umed, se înieptau, din picioarele lor lungi și unsuroase, broaște galbene cu pete negre. Rar țâșnea din vreun tufiș un iepure, care, la orice zgomot, se oprea și privea cu ochii lui holbați, ficși.

Peste Valea-Dracului plutea o ceață deasă, fumurie. Dar Gherasâm nu simțea, nu vedea nimic din ceea ce-l înconjura. Măsura, în vale, cu pași regulați, distanțele care

i le spuse moșneagul, și când gândi c-a nimerit, își puse traista și sumanul pe buruieni, își luă uneltele și începu să înlătore frunzele, apoi să sape. Pământul era galben, cleios și se lipea mereu de hârleț. De multe ori trebuia să-l ieie cu mâna, și atunci, ceva amar, grețos i se strecura pe limbă, și de aici în tot trupul.

Sudorile începuseră să-i îmbroboneze fruntea, nu de teamă, ci de un sentiment nedeslușit; îi venea așa, fără să creadă, ca și când și-ar săpa groapa.

Dar se înviora la gândul norocului ce dăduse peste el. Simțea că aici se ascund comorile și era hotărât că, de va trebui să muncească oricât de mult până le va afla, nu se va mișca de aici din vale.

Cum sta aplecat, tresări deodată: ceva bufni în apropierea lui, – nu știa unde, deasupra, în păjnând... Dar sunetul înăbușit îl auzi bine.

Să fie un semn bun, ori un semn de primejdie? Și boarul ridică dreapta, să-și facă o cruce. În clipa aceea însă, bufni ceva și. mai aproape, și Gherasâm căzu cu fața în pământul galben, cleios, scormonit de dânsul.

În sara aceea în zadar așteptă frățiorul pe Gherasâm să iasă din pădure cu bureții. Feciorașul își chemă cânele, îl asmuță să latre, ca să răsunе toată pădurea.

Dar, în urmă, se înnoptă, și el trebui să ducă boii în sat. Când era să treacă Dealu-Mare, iată că-i iese înainte pădurarul cu pușca-n spate, și-n pușcă – at-îrnat hm iepure.

— Numa singur, voinice?

Numa. Bădicul a mers după bureți, și n-a mai venit.

— Așa?

— Așa, răspunse băiatul. Eu acum duc boii în sat. Are să vie el.

— Vezi bine c-are să vie, zise Pascu, rânjind săc, și-și văzu de drum.

Dar bietul Gherasâm n-a mai venit...

Spun bătrânii c-a fost o jale mare pe sat, căci Gherasâm acela fusese un om ca pâinea cea bună. Toți erau încredințați că numai în Valea-Dracului a putut pieri. Dar nimeni nu cuteza să meargă să cerceteze.

Era pe vremea aceea un om bătrân în Broșteni, care nu se temea de Necuratul.

— Măi creștini, zise el oamenilor, ăsta nu-i lucru cinstit să lăsăm trupul omului acolo, mâncare pasărilor și fiarelor sălbatice. Cine vine cu mine să-mi ajute, să-l scoatem de-acolo?

Creștinii tăcură însă. Numai Crucița, părinții și frățiorul boarului îl urmară, dimineața, în pădure. Și meraseră în liniște până la marginea prăpastiei.

Când l-au scos, țăpăn, cu pieptul sângerat, părinții începură să se bocească, crezând că l-a ucis cel din pietre, că uite cât i-i de albă fața, se vede că i-a supt și sângele.

— Pe ăsta l-a împușcat un om, nu l-au ucis duhurile, zise bătrânul.

Și-o piatră grea i se puse pe piept.

Dar nimeni nu putea să creadă așa ceva. Gherasâm rătăcise singur prin pădure, după bureți, și chiar acolo, în prăpastia aceea, ce ochi omenesc l-ar fi putut țeli? Și-apoi n-a avut niciun dușman în tot satul...

Numai Crucița albi ca păretele la cuvintele preotului. Și numai Diana, căteaua lui Gherasâm, începu să-și miroasă stăpânul și începu să urle, și numai bătând-o au putut-o îndepărta de trupul înțepenit al stăpânului.

Încă în toamna aceea pădurarul Pascu ceru pe Crucița de nevastă. Părinții, mai ales bătrânul, se învoiră îndată și se hotărî nunta în grabă. Fata, cu sufletul închis, n-a zis o vorbă legănată.

Oricâtă fericire ar fi crezut Pascu să-i vie din căsătoria aceasta, chipul lui nu se putea lumina. Crucița îngheța când îl simțea intrând în casă. Și când bărbatul cercă mai întâi să se apropie de ea, Crucița tresări și-i

spuse încremenită, privind aiurită:

— Stai, Pascule! Iată la fereastră chipul lui Gherasâm!

Pădurarul se cutremură, brațele-i căzură, apoi, luându-și pușca, nu mai dădu trei zile pe-acasă.

Și într-o zi, când era Pascu în voie bună, Crucița-i zise

— Eu am cerut de la mama lui Gherasâm pe Diana. Mâne are să mi-o aducă.

— Iacă, o jigodie de câne! E bătrână, ce dracu' să faci cu ea? spuse mânios pădurarul.

— Tt E bună pentru paza casei. Să vezi numa, Pascule. Eu am fost în pădure, la Valea-Dracului, când l-au scos pe Gherasâm din prăpastie. Diana a început să urle de durere, văzând că-i mort. Urla, și Gherasâm sta nemișcat, cu ochii închiși, cu obrazul de ceară. Pe piept, sub țâța stângă, ise-ncnegase o pată roșie. Sta ca o pecete tainică. Și Diana, cât ce înceta de lătrat, privea la rană și, înnebunită de durere, începea să urle. Credincios dobitoc, săraca, de-aceea am gândit s-o aduc la noi. Tu ești tot prin păduri, cărările tale nime nu le știe, mie, aici, singură, mi-ar prinde bine un astfel de paznic.

Pascu nu zise nimic. Privi pe fereastră în curte, ca și când ar zări acolo ceva de mare preț.

Crucița aduse dimineață pe Diana. Era bătrână într-adevăr, și, de când pierise Gherasâm, era și mai pierită. Cu boii pe hotar nu mai mergea, ci sta acasă pe podmol, privind dureros în curte.

Pădurarul cerca pe toate căile să se apropie de nevastă-sa. Dar Crucița avea aceeași tresărire ciudată, ca întâia oară, și aceleași cuvinte fără rost i se desprindeau de pe buze:

— Stai, Pascule! Iată la fereastră chipul lui Gherasâm!

Când era treaz, Pascu ieșea cu pușca-n spate și nu

mai da câte trei zile pe-acasă. Dar odată, când s-a-ntâmpilat să fie beat, a întrebat-o:

— Ce tot ai cu Gherasâm, tu, muiere? Lasă morții să se hodinească!

— Da poți tu jura că-i mort Gherasâm, Pascule?

— Parcă tu l-ai înmormântat, nebuno! Tu și cu popa...

— Da' nu știi tu, Pascule, că oamenii pe care îi răpun duhurile necurate nu mor de tot, că rățăcesc prin lume ca strigoi?

Pădurarul crâșni din dinți și zise, râzând amar:

— Fii pe pace, muiere, Gherasâm nu se mai scoală!

— Ți-i ușor să spui așa, zicea muierea, căci tu nu l-ai văzut pe Gherasâm mort. Așa-i că nu?

— Nu, nu l-am văzut, eu n-am putut merge la înmormântare.

— Dar într-alt loc nu l-ai văzut mort? Întrebă de-odată femeia, privindu-l neîndurat.

Pascu se cutremură, se sculă de pe scaun și-i zise răgușit:

— Ai înnebunit, femeie? Unde să-l fi văzut mort? Da bagă de seamă ce-ți spun: vorbe de astea bune, în casa mea, să nu mai aud!

Și-atunci îndată i-a trecut beția. Și-a luat, ca de obicei, pușca, și o săptămână încheiată n-a mai dat pe-acasă.

Crucița sta mult de vorbă cu Diana. O netezea, o mângâia, o hrănea, îi spunea încet un nume la ureche, și atunci ochii Dianei înviau, ea sărea sprintenă și-adulmeca în aer. Începea apoi să urla. De câte ori se apropia Pascu de casă, Crucița îi spunea Dianei numele acela, și animalul îl primea pe Pascu urlând.

— Ce are jigodia asta de tot urlă, tu muiere? o întreabă pădurarul, înfiorându-se.

— E bătrână, săraca, și se vede că-și simte moartea, spunea femeia. Dă-i bună la casă. Un paznic cum nu s-a

mai pomenit!

Dar pădurarul nu putea suferi dobitocul. Ajunsese de la o vreme de se temea mai mult de Diana decât de nevastă-sa. O groază de moarte îl cuprindea când se apropia de casă și știa că are să-l întâmpine Diana urlând. Și, astfel, își puse în gând să prăpădească jigodia.

Într-o noapte Pascu se culcă afară. Era întuneric și rece. Dar el spunea că are să plece cu noaptea-n cap, că vine boierul la pădure. Când gândi că nevastă-sa doarme, își luă pușca, merse la culcușul Dianeii și, dintr-o săritură de animal sălbatic, o prinse, astupându-i gura, o luă în brațe și se îndreptă, prin grădină, spre pădure.

— Așa, nemernico, am să-ți astup gura blăstămată! zise șoptind, și simți o bucurie mare în suflet.

Animalul i se zvârcolea în brațe, își încorda mușchii bătrâni, dar nu putea să scape.

Când intră Pascu în pădure, era încă întuneric. Aci se simți ușurat. Dar nu voia s-o împuște aici aproape. O duce el mai departe, o duce la Valea-Dracului, de care lui nu-i e frică, și acolo are să-i zdrobească țeasta bătrână.

Și, într-adevăr, pădurarul nu se opri până aproape de Valea-Dracului. Când puse pe Diana jos, simți o părere de rău mare: ar fi voit s-o ducă încă mult așa, înăbușită, ar fi voit s-o sugrume cu mâinile lui. Dar trebuia să sfârșească odată cu ea.

«Până-mi iau pușca, nu poate face ea douăzeci de pași», își zise pădurarul. Dădu drumul Dianeii, care rămase nemișcată lângă el, tremurând toată.

Atunci Pascu râse dușmănos și zise tare, ca și când ar fi vorbit cu cineva:

— Nu fugi, jigodie? Și mai bine! Gherasâme, îți trimit și cânele pe lumea cealaltă.

Bufni atunci, și, în nourul de praf, odată cu bufnetul, la auzul numelui de Gherasâm, Diana începu să urle prelung, înfiorător. Pascu, la urlatul acesta, aici, în

singurătatea pădurilor, își pierdu deodată mințile. Începu să alerge spre Valea-Dracului și i se părea că cineva îl urmărește târându-se. Și, într-adevăr, Diana, nefiind atinsă de moarte, la auzul numelui de Gherasâm, începu să urle și, mirosind în aer, se târa după Pascu. Acesta, cu moartea în suflet, pătrundea prin desișul spinos. Hainele i se rupeau în bucăți, sângele îi țâșnea din zgârieturi, dar tot se târa, se zvârcolea ca un șarpe spre marginea prăpastiei. Și se auzi deodată o cădere, o bufnitură puternică și un geamăt scurt.

Când Diana ajunsese pe urma lui în Valea-Dracului, începu să urle deodată și mai tare.

La vreo trei zile, pe urmele Diane, care urla mereu, apropiindu-se de pădure, oamenii aflară trupul pădurarului, cu capul sfărâmat. Și altă spaimă nouă se așează în inimile sătenilor.

De atunci nimeni nu se mai apropie de Valea-Dracului, și pustietatea și sălbătăciunea cresc mereu în jurul ei, învăluind-o în taină.

19 0 9

FIȘPANUL

Satul se împrăștie, pe trei văi pietroase, până sus la munte. Casele mici, de lemn, înnegrite de bătrânețe, par aduse de-o furtună din înălțimile munților și aruncate una ici, una colea. Drumuri nu sunt prin sat altele decât albiile celor trei părăiașe, și carăle încărcate cu piatră se hurducă tare, jugul sare din gâtul boilor, și nu-i zi să nu se sfărâme vreo roată pe văile pline de bolovani.

Când se întorc carăle goale, cine-i tânăr și voinic merge alături de boi, cu biciul pe spate, care-i mai bătrân, se cutremură, se scutură în car, clătinându-și capul ca prins de beție. Totuși, și bătrânele și bătrânii, pe unde-i calea mai rea, se coboară. Numai un omuleț cu obraji pieriți, supti, cu ochii mici, gălbii, cu părul brumat, nu se coboară niciodată. Stă frânt în car, adunat ghem, ca un

câne cu spinarea ruptă, și pentru orice în lume nu și-ar deschide gura să mai îndemne boii, ci-i lasă așa, în voia lor. Se întâmpla că-l ajungeau alte cară, și, când treceau pe lângă el, oamenii îi aruncau câte o vorbă:

— Ce-i, fișpane, parc-ai adurmit în car!

— Mână, fișpane, că te ia la hop stăpânul!

— Iacă-l, mă, s-a și sculat!

Dar omulețul se făcea că nu-i aude, îi privea cu dezgust, și de pe fața lui pământie se desprindeau așa ca niște unde de lumină bolnavă.

Într-o zi pe săptămână aducea piatră, și apoi, în celelalte, zăcea sub streășina căsuței sale, ori bătea ulițele satului, încet și pipăit, ca și când s-ar fi temut să nu se strice. Picioarele și le purta țapene, ca două bucăți de lemn. Și cum pe fața lui n-a văzut nimeni vreun zâmbet, se pomeni numai odată Niculai a Firii că-i zice satul «fișpanul».

Notarul, când auzi mai întâi porecla asta, bătu în palme și zise câtorva:

— Adevărată față de fișpan! Asprimea e aceeași, privirea e aproape aceeași, și i-ar mai lipsi un frac și o pălărie tare.

Dar Niculai a Firii nu și-a bătut capul nici cii porecla. Umbla pe drum până îl ajutau puterile, apoi deodată se zgârcea la marginea drumului, sub vreun gard, unde-l ajungea, și sta ghemuit și frânt, până-i trecea durerea. Și dacă într-o zi aducea piatră cu carul la vreun bogotan din sat, în celelalte zile se putea aștepta să-l cuprindă regulat durerea lui veche. Când se ridica, pornea și mai încet, până la crâșmă, se așeza pe treptele de la intrare și aștepta până ce vreun român arunca un muc de țigară. Atunci îl lua, desfăcea foița murdară, îngălbenită, alegea tabacul plin de mazăgă și-l vâra la măsca. Toată ziua se cocea la soare pe la crâșmă, pe la prăvălie și, odată cu umbrele însărării, pornea cu greu spre casă.

De vreo douăzeci de ani așa-l știu oamenii. Și se mirau românii că nu mai moare odată, după ce aproape în fiecare zi îl apuca durerea și-l încârliga.

— Să vedeți voi, mă, ziceau unii, că fișpanul e nemuritor. Pe altul îl apucă un junghi, o durere de cap, și-ntr-o săptămână s-a dus cu plutele... Fișpanul însă trece peste atâtea, și nici nu-i pasă!

Dar de păsat, vezi bine, îi păsa fișpanului. Că uneori pielița lui era neagră ca ținundra, și ochii i se tulburau ca la nebuni.

Când îi era mai bine, spunea:

— Acum așa avea și eu o poftă. Știi, când face muieră niște verdețuri, îmi vine așa ca o ameteală din aburii ce-l lasă fiertura. Da cutez eu să pun ceva în gură? Nu cutez. Că îndată se tulbură ceva în mine, se mișcă acolo ca o mână cu gheare multe, ascuțite, și îmi sfâșie măruntaiele. Ș-apoi începe să mă ardă, să mă-ncarlige, să mă-nțepenească.

Spunea așa străinilor, dar muierii nu-i spunea nimic. Muieră-l privea cu dușmănie, cu scârbă, ca pe un vierme. Și fișpanul se simțea așa de umilit, așa de puțin, că-și pune capul în piept și nu și-l mai ridică, până ce nu ieșea femeia din casă. Dacă ar fi avut unde să rămâie peste noapte, nicicând n-ar mai fi dat pe-acasă. Că durerile bolii sale nu erau nici pe departe așa de adânci ca rănilor ce i le făceau limba și vorbele muierii.

De câte ori nu și-a auzit fișpanul aceeași cazanie:

— Dacă nu erai sănătos, să te fi dus dracului, să nu te legi de mine! Acum ai copii, ai povară la casă, și tu nu poți ajuta câtu-i negru subț unghie!

El nu zicea nimic, iar femeia mai tare s-aprindea:

— Ce spui, mă amărâtele? Să taci, că intru în păcat pentru tine!

Nu era casă ușoară casa fișpanului, și nevasta avea pentru ce să-și iasă din fire. Căci șase copii cer de

mâncare, și unde nu-i cap de vacă, o palmă de loc, unde nu-s nici brațe să muncească, acolo foamea se încuibează cu toate gândurile negre și pornirile sălbatice pe care le poartă cu sine.

Și când fișpanul boala mai rău, de nu se putea mișca de-acasă câte trei-patru zile, ci gemea într-un colț al patului de lemn, ziua-noaptea, femeii îi fulgera de multe ori să ieie săcurea, să-l amuțească.

Și, totuși, copiii lor, dacă le vedeai numai capul, păreau tare bine hrăniți. Că aveau obrații plini, umflați parcă de grăsime, nu de pufaiul sărăciei. Dar picioarele lor erau subțiri cum îs gătejele, trupșoarele lor - deșirate, iar mânuțele - ca de ceară.

Fișpanul, pe drum, pe treptele crâșmei, era mereu muncit de gânduri. Când s-a cununat, era sănătos ca mărul. A muncit în minele de aur, a scos piatră, a făcut bani doi ani de zile. Și, în urmă, s-a trezit odată că-l roade ceva - el zicea că la inimă. Și din rosătura aceea i-a venit lui toată boala, care nu-l mai lăsa să muncească. De ce i-a trimis Dumnezeu nenorocirea asta? Dar pe Dumnezeu nu cuteza să-l puie atâta la-ntrebări, în gândurile lui, ci se apucă să-și ispitească nevasta. A venit ea silită după el? Ea a vrut, ea la-ndemnat să facă nunta cât mai în grabă. Și, până a fost sănătos, a zis vreodată muierea că de ce a luat-o? Acuma, s-a-ntâmplat c-a venit boala peste el. E el de vină? Nu-i de vină. E vinovat Dumnezeu? Ba, că ce știe el ce face? Atunci, pentru ce-l urăște muierea ca pe un dușman? Pentru ce-i vine să-l strivească în picioare ca pe un vierme? Și-și aduce aminte de învățătura ce le-a dat-o popa când s-au cununat: «Căsătoria e un jug, o povară, zicea popa, și bărbatul și muierea trăbă să poarte pe-o formă jugul, ca să fie mai ușor. Dacă unu-i bolnav, celălalt să Ji grijească și să-l mângâie.» Aci totdeauna se oprea fișpanul cu gândul și nu cuteza să meargă mai departe. Mintea lui nu cuteza să-și destăinuiască taina pe care

totuși o vedea așa de limpede în două cuvinte: nu-i pâne. Nu-i mai poate da pâne muierii. Și iată că aceea care ar fi trebuit să-l grijească în boala lui i s-a făcut cel mai mare dușman. Și când gândurile lui ajungeau aici, o groază mare îi umplea sufletul. Și dacă, din întâmplare, vedea doi dulăi de câni cum se hârâie de la o coajă de pâine, ori de la vreun os, înaintea crâșmei, ochii lui se aprindeau, căpătau luciri metalice, atrași ca de un magnet puternic spre priveriștea aceea. Și-ar fi putut să-l calce în picioare caii legați dinaintea crâșmei, că n-ar fi simțit nimic.

Într-o duminică, dimineăta, fișpanul merse la preotul satului și-l rugă să-i adune niște creștari în biserică, de pe la oameni.

— La ce-ți trăbă banii, Niculae? zise preotul mirat, căci fișpanul până atunci nu cerșise niciodată.

— Iacă, domnule, am să fac un drum. Mi-am pus în gând să mă duc la un spital, doar de s-ar alege ceva cu mine într-un chip.

Luni, fișpanul își luă traista de piele în spate și, cu banii adunați de pe la români, porni peste munte.

Oamenii vorbiră în multe chipuri de plecarea lui. Ba că se duce în lume, ba că vrea să-și facă felul, că nu mai poate ieși la o cale cu femeia. Dar îl uitară repede, căci lipsa nu i-o simțea nimeni.

După cinci săptămâni, un drumeț venea, grăbit pe drum, cu fața spălată, cu veșminte curate și cu multă voie bună în binețele ce le da sătenilor, de departe.

— Măi, oare cine să fie? se întrebau oamenii și își puneau palma streășină la ochi, să vadă mai bine.

În capul satului, drumețul se întâlnește cu un român, și acesta vesti în grabă și altora:

— E fișpanul, măi, bată-l sfinții, că s-a curățit de nu-l mai cunoști!

Acasă, femeia nu mai putu de bucurie când își văzu bărbatul sănătos. Copiii fluierau din fluiericele de zahăr

roșu, și tot mușcau din ele câte o fărâmitură. Dar fișpanul acum nu mai era voios, ca pe drum, ci o povară grea îl apăsa pe piept. Iată copiii, care până acum se fereau de el, iată femeia, care sta mai nainte să-l strivească, cum se gudură cu toți pe lângă el, ca niște câni flămânzi ce dau din coadă în așteptarea brușului de mămăligă...

Femeii nu i-a spus nimic, dar a spus la alții cum l-au tăiat acolo, în spital, cum l-au cusut și cum l-au pus apoi pe un trai cu mâncări cum nu s-a mai pomenit.

Acum fișpanul începu să muncească toată săptămâna. Hainele copiilor se primeniră, femeia venea și ea între muieri, duminica, după biserică, să spuie o minciună, să beie un păhărel de rachiu. Venea și nu se mai ascundea de oameni.

Toată vara fișpanul munci fără să mai simtă vreo durere. Multe din crețurile feței i se întinseră, și el credea că de-acum a scăpat de tot năcazul.

Dar colo, după Ziua Crucii, când se lasă frigul la munte, într-o bună zi, când muncea în baie, fișpanul simți o arsură la inimă. Mâna-i încremeni deodată pe ciocan, ochii i se holbară și răsuflarea îi contenii. Nu trecu niciun minut, și începură să-i umble prin mărunții ca niște tăișe de brice. Îi veni amețală și trebuiră alții să-l scoată din baie. Durerea lui veche se trezise mai cumplită de cum fusese înainte.

Când îl duseră pe sus acasă, femeia păli, și dușmănia și scârba de fișpanul o cuprinseseră îndată. Dar acum nu-i zicea nimic, căci avea o nădejde: cât ce-i va fi mai bine bărbatului, îl va pune să meargă la spital. Și cum i s-a alinat puțin durerea, femeia nu i-a mai dat pace. Să facă ce va putea, să meargă să se vindece.

Și, în cele din urmă, fișpanul nu mai putu rămâne acasă. Își adună câțiva zloți și porni. Dar avea, când a plecat și în tot drumul, o închipuire care nu i se deslușea bine: părea că duce cu sine o unealtă stricată, s-o dreagă,

părea că el însuși nu-i om, ci o mașinărie hârbuită, care trebuie tocmită. Și pe când se gândea așa, i se părea că mintea lui s-a desprins de el, că-i plutește deasupra capului, în aer. Și, într-o clipă, i se tulbură toată zarea dinaintea ochilor și căzu, strâns de durere, pe un colț de stâncă.

A doua zi niște români dădură de el țapăn.

— Iacă, măi, ăsta-i fișpanul de la noi!... Se vede că n-au fost tari legăturile ce i le-au pus doftorii în spital!...

Și-l luară pe sus și-l duseră acasă.

19 0 9

LA O NUNTĂ

Mihail Codrea se hotărî, în cele din urmă, să-și mărite fata. Cum n-avusese decât un singur copil, pe Linuța, se obișnuise cu o viață tihnită. Dar de când fata își pusese catrință, noroc bun! Hodină și pace-n casa lui nu s-a mai aflat! Când o păruială, când o bătaie strașnică între tinerii satului - pentru Linuța. Și, de-aici, vorbe-ntre oameni, ceartă acasă cu femeia, năduf la inimă și tulburare în sufletul lui Mihail. «Stăi, că pun eu capăt la toate!» își zise într-o bună dimineată, și încă-ți sara aceea se făcu încredințarea, și peste patru săptămâni fu hotărâtă cununia.

Feciorul era din neamuri, avea patru boi, dar, de când știa că Linuța are să-i fie nevastă, umbla pe ulițele satului ca și când ar fi avut doisprezece boi, nu patru.

Fata? Ei! Fata era o șopârlă de copilă, de să-ți scape printre mână, ca un pește luciu. Cu ochii ei căpriei, a băgat dracii în mulți feciori; din unii i-a mai scos ea cu vreo vorbă bună, în alții i-a lăsat acolo, să se înmulțească. Dar de vreun voinic anume nu s-a legat. Când a înțeles că se mărită, a clătinat din cap, ca și când ar fi zis «nu-mi pasă!», și s-a apucat îndată să-și puie în rând veșmintele de zestre, la care începuse să coase de când era de doisprezece ani. Sara, în ziua nunții, cinară nuntașii o

mulțime de mâncări, începură să beie vin cumu-i uleiul, căci Mihail Codrea avea în sat viile cele mai mari și vinul cel mai vechi. Și veselie se dezlănțui deodată din piepturile tuturor, și casele lui Codrea vuiau de chiote, de cântece și de voie bună.

Dar mireasa, de când s-a pus la masă și-a început să cânte ceterașul, nu și-a mai luat ochii de la el. A gustat puțin din mâncări, și-a muiat buzele, că-i ardeau, în vinul răcoritor, și, de-aci încolo, privea la muzicantul acela. Că ce i-a trăsnit lui Codrea prin cap? Iată, s-a hotărât ca la nunta fetei sale să n-aducă țigan ceteraș în casă, ci un românaș pe care-l știa el. Ș-a trimis căruța într-al treilea sat, și, duminică dimineață, străinul era în curtea lui Mihail, cu cetera subsuoară.

Și Linuța privea la ceterașul acela. Ar fi voit să știe cum îl cheamă, ar fi voit să știe de unde-i, ar fi voit să-l întrebe ceva. Și, pe când nuntașii se veseleau, Linuța stătea înlemnită la masă și se frământa cu gândurile.

La început nu băgară nuntașii de seamă că Linuța nici nu bea, nici nu mănâncă. Dar, după ce vinul revărsă căldură-n inimi și văpăi de foc, unii începură să privească la mireasă.

— Așa-i stă bine, ziceau unii, mireasa să fie supărată când se desparte de părinți.

— Așa-i frumos, să nu se vadă c-a așteptat măritișul, spuneau alții.

Tinerii începură să frământa pământul. Când o fată, când alta, când o nevestă tânără treceau, tocmindu-și năframa, printre scaune și mese, la mijloc, unde le-așteptau jucătorii. Linuța a jucat puțin, i-a venit să amețească și s-a dus iar la locul ei; și ochii i se legară iar de muzicant. Aflase ceva. Aflase că-l cheamă Nicodim. Întâi s-a minunat de numele acesta străin, apoi, încet-încet, numele i se păru tot mai cunoscut, până ce, în urmă, i se păru că-l știe de un veac. Dar, după ce a știut atâta despre

el, deodată o cuprinse o neliniște mare și nu mai avu astâmpăr. Se ridică de pe scaun și se apropie de străin.

— Măi bădiță Nicodime, din ce sat ești tu?

Tânărul își ridică ochii de pe ceteră și privi la Linuța ca la o minune. Se părea că până-acum nici n-o văzuse.

— Din satul cu florile, fetică, zise el, zâmbind sub mustățile negre.

— Ba nu glumi, ci spune-mi, tu de unde ești?

Flăcăul nu-i mai zise nimic. Își înclină capul pe vioară și începu să cânte un cântec nou, plin de înfiorări tainice. Linuța porni la locul ei, cu inima strânsă, gata să-i deie lacrămile.

Și, de-aici încolo, muzicantul nu mai cânta ce-i porunceau oaspeții beți. Ci toate cântecele pe care le avea el mai dragi începură să tremure, să adie, să plângă șprin casă și în sufletul Linuței. Bărbatul cel nou băgă ceva de seamă, dădu târcoale în jurul Linuței, dar Linuța nu-l vedea, nu-l auzea. În ea se trezise ceva nespus de dulce și dureros, care creștea cu fiecare cântec al lui Nicodim.

Și iată numai că Linuța se ridică iar, merge la străin, își ia cununa de flori de pe cap și o pune pe capul lui Nicodim, apoi șade lângă el și începe să-l dezmierde. Lui Nicodim îi amuți vioara, i se înmuiară mâinile și privea undeva departe, departe.

— Brava! strigară nuntașii, asta-i bună glumă, asta-i adevărată păcăleală!

— Ba mie mi se pare că-i curată batjocoră, zise Mihail Codrea. Eu n-am adus țigan la casă, ci rumân. Dar Linuța asta tot așa-ntr-o dungă a fost, de când o știu.

Și porni odată dintre cumetrii, să-i spuie fetei să nu facă prostii.

Ginerele pufăia, ca și când ar fi vrut să se înece, și mai căpătă răsuflăt numai când văzu pe socru-său venind.

Amândoi, însă, rămaseră zăpăciți când se apropiară și văzură pe Linuța. Cu o mână-i sta pe genunchiul lui

Nicodim și îl privea în ochi ca fermecată, ca dusă de pe lume.

— Îți place cum cântă Nicodim, tu fată?

— Place, tată!

— Da-mi pare că-ți place și de ceteraș, adăugă ginerele.

— De el îmi place și mai tare! Și vedeți amândoi că are de cine să-mi placă!

Și fata învălui iar pe Nicodim în privirile ei calde.

— Ba să te duci tu dracului, să nu-mi faci casa de rușine, zise Mihail, întunecat deodată.

— Ce rușine? zise fata, sculându-se și mergând la locul ei.

De-aici încolo Nicodim începu iar să cânte de joc. Și unde nu i-a pus îndată și pe bătrâni să tropăie, de părea că se clatină pământul. Și cum jucăușii erau tot mai mulți, și locul de jucat tot mai strâmt, Nicodim se sculă de pe scaun, schimbă o privire cu Linuța și începu a tot face câte un pas spre ușă, ferindu-se de învălmășeală.

Ținu un joc lung și frământat. Părea că anume vrea să-i frământă cu zicala, să-i obosească, așa trăgea pe coarde Nicodim.

Deodată, aria se rupse, și toți alergară să se răcorească cu un pahar de vin. Și, până să răsuflă, până să închine, până să se așeze fiecare la locul lui, iată numai că intră un mort în casă, și mortul acela era bărbățul Linuței. Abia putu îngâna:

— Au pierit în noapte!

Între nuntași s-a făcut deodată o mare învălmășeală. Mulți năvăliră, îmbulzindu-se pe ușă, să vadă unde-s, să-i aducă, să mai râdă și de gluma asta. Dar ginerele și tatăl fetei se urcară pe cai și porniră în puterea nopții. Mihail Codrea știa, ginerele simțea că nu-i o glumă fuga asta. Fetele priveau mirate, femeile tinere se coteau, râzând, iar bărbații începură să beie și să spuie istorii de pe la nunți.

Le veni în grabă pofta de joc, dar nu mai era ceteră. Un bătrân luă fluierul, și jocul se urmă până dimineața.

Pe Linuța n-au găsit-o nici ginerele, nici socrul. Poate se vor fi ascuns undeva pe aproape, că noaptea a fost întunecoasă tare. Dar au trecut și săptămâni și n-au mai aflat-o, nici pe ea, nici pe ceteraș. Ginerile se bolnăvi de inimă rea și de rușine și n-a mai ieșit din casă să deie ochi cu lumea. Iar de cei doi fugiți n-a mai știut satul nimic, niciodată.

1909

SĂNDUȚA

Sănduța-i la noi în sat o femeie bătrână, care se teme grozav de dracu'. De frica lui se roagă și postește, de frica lui merge la biserică și se-nchină. Pe Sănduța o doare de mult un picior, de numa și-l târâie, gros ca un butuc, înfășurat în zdrențe. Drumul de-acasă până la biserică îl face în trei ceasuri, da totuși, vine regulat în fiecare duminică și sărbătoare. Sănduța are «rosătură la inimă», zice ea, arătând cu degetul undeva pe trup, și totuși postește și postul Sânpetrului numa cu apă, cu pâne și cu oțet. A învățat-o un călugăr să se puie pe ajun dacă vrea să scape de uneltirile celui din pietre. Și S de-atunci bătrâna ajună și bate la măr tănil.

Zadarnic! De urmărirea celui necurat nu poate scăpa, îl vede pe masă, îl vede subt pat, îl zărește pe vatra focului, cum își întinde limba lungă, roșie, să soarbă pară. îl vede pe drum, când în formă de câne, când ca o mătă mare, sură. I se arată în vis ca un sfredel, ca un țap, ca un cocoș negru. Și, - ucigă-l tămâia! - nu-i dă pace nici în sfântă biserică. Ș-acolo îl zărește Sănduța, ca un bivoli greu, negru.

Și astfel, nu-i de mirare că Sănduța poartă veșnic la grumaz un șirag de mătânii cu boabele mari, afumate, că-i spânzură de mâna stângă alt șirag de mătânii, cu boabe mai micuțe, castanii, iar de cea dreaptă, unele mai

roșietice. Trei fețe sunt în Dumnezeu? Pentru toată fața un șirag de mătănii, în trei să crape Necuratul care s-ar apropiat de Sănduța!

Mergând pe drum, bate la cruci ca și când ar merge tot depănând tort pe un rășchitor, și, tot la zece pași, se oprește să zică-un Tatăl Nostru, și, tot la douăzeci, o Născătoare.

Sănduța n-are copii, are numa un bătrân, care i-a fost bărbat și care-i mai cară ș-acum, sus pe deal, câte-o traistă de bucate. Că Sănduța nu poate lucra. De zece ani, mai ales, de când a lovit-o Necuratul făcându-i rana la picior, nu-și mai poate aduce nici apă, nu mai poate mătura nici în casă. Bietul bătrân numa cât nu moare de ciudă și de năduf, când o vede așa de amărâtă. Da' n-are ce-i face. Că Sănduța bate la mătănii și la cruci toată ziua, de n-are vreme nici s-audă mormăielile bătrânului. Ea aprinde tămâie, ia luminița de ceară și face cruci pe părete, după chipul celei făcute de popa la feștanie. Maica mea! Feștania aceea se vede c-a fost de mult, căci bătrânul nu se poate uita la un petec de părete să nu vadă o cruce strâmbă, făcută de bătrâna.

Când au fost să facă feștania, erau aproape să se certe. Moșul sta tot gata numa să se plece și să ieie o uscătură, s-o rupă pe spatele Sănduții. Bătrâna i-a tocat la ureche pân' l-a asurzit. Ba că ea nu mai are pace noaptea, ba că să se mute din casa aceea.

Cu multe nopți înainte de feștanie, Sănduța îl deștepta pe bătrân din somn:

— Auzi, Culae? Ha? auzi-l cum şuieră, cum miorlăie ca mâța, cum cucurigă cocoșește?

Se ridică din pat, în capul oaselor, și i-l arăta moșneagului cu degetul:

— Iacătă-l, făcea îngrozită, s-a așezat la mine pe perină! Are gheare de uliu, cap de nevăstuică și limbă împărțită, de șarpe.

Moșul se zvârcolea în pat, trezit de strigătele muierii, și-i era grozav de ciudă că nu mai poate adormi.

Cu chiu, cu vai, în urmă, hotărâră ziua de feștanie.

Grea treabă! Mâncare popii, țuică popii, bani popii! Da părintele Petrișor a fost om de omenie. S-a îndestulit cu mâncarea și cu țuica, banii i-a lăsat pe masă.

Abia s-a depărtat sfinția-sa, și Sănduța și zice, nemaiputându-și lua ochii de pe bani:

— Știi tu, Culae, de ce n-a luat popa banii? Pentru că banu-i ochiul dracului și nu vrea să aibă legătură cu el.

Auzind-o, bătrânul își ieși din fire. Apucase cu cântece bisericești, cu vorbe sfinte în urechi, apucase o dată și puțin bine hrănit și se simțea și el mai altfel, când, deodată, Sănduța-i și pomenește pe Necuratul...

— Tu, babă, dacă-ntr-atâta sfințenie tu tot la cel din pietre te gândești, nici nu mă mai mir că el se leagă de tine!

Sănduța, în noaptea de după feștanie, dormi bine. Nu i se arătă nimic în vis.

— Vezi, Culae? Ai dat o mâncare popii și ne-a curățat de Necuratul. Dumnezeu să-ți deie bine, Culae!

Bătrânul se simți mângâiat în sufletul lui c-a făcut un bine Sănduții și se bucura că de-aici încolo va putea dormi și el în tihnă. Dar bucuria nu i-a ținut mult".

În duminica următoare, dimineața, Sănduța pleacă la biserică. De unde de neunde, o mătă vine ca o săgeată și trece peste piciorul cel umflat al bătrânei. Sănduța vrea să meargă mai departe, se sprijină în băț, bate la cruci - zadarnic! zice rugăciunile, câte le știa, de zece ori - nimic! Părea că-i înlemnită. Pesămne puterea Necuratului se legase iarăși de dânsa! Au trebuit s-o ducă oamenii pe sus, pe când ea se ruga cuprinsă de fiorii morții.

De aici încolo cel din cânepă începu s-o neliniștească și-ntr-altă formă. I se arăta, în toată noaptea, ca un moș bătrân și-i zicea:

— Tu Sănduța, eu am să-ți arăt o comoară. Iată colo, drept deasupra mâncăturii dintre culmi, este-un frasin. Vezi tu frasinul?

Și Sănduța parcă răspundea în vis și zicea, deși ar fi voit să tacă:

— Văd.

Și zicea cel rău, în formă de bătrân bun:

— Acolo, la poalele lui, să mergi, acolo să sapi. Și ce vei afla acolo, iată, eu îți arăt dinainte.

Și atunci, în odăița întunecată, răsărea deodată un soare strălucitor, bătut întreg cu galbini. Și Sănduța nu se mai putea stăpâni, sărea din pat, strigând:

— Iată, Culae, iată comoara!

Ziua, bătrâna privea de multe ori spre locul arătat de moșneag și, cu toată groaza ce-o stăpânea, ar fi voit să meargă acolo, să sape, nu atât să ieie comoara, cât numa să vadă de-i adevărată spusa bătrânului.

Spunea și la alții de visul său, de comoara de subt frasin, dar oamenii, mirându-se, îi dădeau pace să melițe. N-o mai lua nime în seamă.

Cu alți oameni nici nu are Sănduța atâta treabă cât are cu popa. Că tot mereu! trăbă o cetanie, o dezlegare de blăstăm, o afurisanie asupra diavolului. Și, tot la trei săptămâni, merge să se spovedească.

Și, după câte-o cetanie, după câte-o spovadă, Sănduța visa lucruri sfinte: îngerii lui Dumnezeu, toți apostolii. Vedea pe Maica Preacurată, albă ca un crin, cum vine și-i spune o vorbă bună... Sta, ziua, trează, și auzea glasuri prin aer. Așa, odată, aude Sănduța:

— Zadarnic se mai trudesb băieșii, că Dumnezeu treizeci de ani va ascunde aurul de la ochii lor!

Au pus-o păcatele să spuie și altora minunea, și de-atunci băieșii o iau în răs. Ce știi ei?!...

În răstimpuri depărtate, la trei-patru luni o dată, Sănduța nu se mai roagă, nu mai bate mătânii, chiar de-i zi

de duminică; pe vremea aceea, nu merge la biserică. Săduța stă atunci tăcută și se gândește la ceva foarte îndepărtat. Oftează adânc, ca orice om care are o povară pe inimă, își sugerează buzele bătrâne și, târziu, o cuprinde-un cutremur. Și-n cutremurul acela își ia o hotărâre. Abia așteaptă să-i vie Culae acasă. Da când vine, nu-i zice nimica, și, cum nu-i spune vorba ce avea să i-o spuie, teama de diavolul o cuprinde din nou, și iar începe cu mătaniile și închinăciunile...

Dar iată că-n postul acesta, al Sfintei Mării, Săduța nu se mai duse la biserică... Se miră bătrânele, se miră popa, numa Culae nu se miră. El știe că Săduța zace-n patul așternut cu zdrențe, se bocește, se roagă și plânge. Chiar l-a rugat pe Culae să-l cheme pe popa s-o grijască pentru cea din urmă dată. Culae îi spuse preotului și, într-o dimineață, acesta și veni.

Da sara, când ajunse Culae acasă, Săduța era tot așa de neliniștită ca și înainte de împărtășirea cu cele sfinte. Simți și moșneagul că-i aproape sfârșitul bătrânei și începu să tușească prin casă.

— Mă Culae, zise Săduța într-o tăcere.

— Tusa bătrânului încetă deodată.

— Mă Culae, eu am să-ți spun o vorbă. Iată, acum nu mă mai tem de Necuratul. De-acum am să merg înaintea judecării lui Dumnezeu. De-aceia am să-ți spun o vorbă mare și grea.

— Săduța se ridică în capul oaselor.

— Eu am să-ți spun cum a intrat în mine frica de Necuratul.

Bătrânului nu-i plăcură cuvintele. Credea că muierea lui iar începe cu minunile ei. Da Săduța era acum în toată firea.

— Știi tu, mă Culae, pe Ionașcu?

— Pe care Ionașcu, tu babă?

— Pe Ionașcu, care șădea în Dâmbul-Natului.

— Aha! D-apoi c-acela va fi țărână de patruzeci de ani.

— Țărână, da. Dar îți aduci aminte de el?

— Cum să nu-mi aduc, tu muiere?!

— Atunci e bine. Atunci spun mai departe. Noi eram luați de doi ani, și Ionașcu acela era încă neînsurat. Tot umblase el după mine, până eram fată. Dar eu m-am măritat după tine. Așa-i?

— Vezi bine că-i așa!

— Dar Ionașcu nu s-a așezat nici după ce m-am măritat. Venea aici, la noi, colinda pe la ferești, zornăia pe la ușă. Dar eu deschisu-i-am vreodată? Ba feritu-m-a sfântul! Ce zici tu la asta?

— Ce să zic? Iacă, niște povești!

— Ba nu-s povești. Mai așteaptă puțin și vei vedea că nu-s povești. Acuma, odată tu te-ai dus cu doi boi la târg, să-i vinzi. Pasămite el a știricit tot, și, până a nu se însăra și până a nu încuia ușa, mă trezesc cu Ionașcu la mine-n casă... Crezi tu treaba asta?

— De ce să n-o cred, că draci sunt mulți în lume.

— Curat la ce voi ajunge și eu îndată. El aduse vin, aduse zahăr, și numa că să mânc, și numa că să beau, că el n-are nimic cu mine, ci vrea numa să mă omenească. Ce să-ți spun? Fost-am eu vreodată beată de când mă știi?

— N-ai fost.

— Ei bine, în sara aceea m-am îmbătat cumu-i leuca. Și el a stat la noi până dimineața... Ce zici tu, Culae, la treaba asta?

— Ce să zic, nu zic nimica.

— Da dacă-ți spuneam atunci, ce făceai?

Bătrânul se mânie dintr-odată.

— Ce-mi tot toci la ureche, tu muiere? Ce să mai știu eu acuma ce-aș fi făcut atunci?

— Asta-i, vezi, că eu m-am tot temut să-ți spun. Am spus popii, m-a canonit el, dar eu tot n-am mai avut de-

atuncea pace. Am început de-atunci să visez și să mă tem de Necuratul, și nu-n zadar, că, vezi tu, el m-a dus la păcat. Acuma, ți-am spus și ție, că, și așa, tot trăbă să spun, dacă mă duc înaintea lui Dumnezeu.

Săduța tăcu obosită, se lăsă încet pe salteaua de scândură, pe când bătrânul își aprinse pipa. Întru târziu Săduța zise:

— Ce crezi tu, măi Culae, la toate astea?

— Ce să cred? Că-i iar o prostie de-a ta. Dacă ar fi cum zici tu, atunci toate femeile ar trebui să viseze urât și să se teamă de diavolul. Da' se vede că tu din țată ai fost așa, fricoasă. Da frica de-o parte-i bună, că te scutește de multe rele, numa de-o parte-i rea, că-l face pe om de nu-i mai bun de nimica.

Un geamăt adânc răsună în casă, un înec.

Moșneagul tăcu deodată, se apropie de păcel și supse tare din pipă. Ochiul de foc crescă și luminează fața Săduței. Ea sta țăpână, da c-un zâmbet de mulțămire pe față. Încă puțin, până pufăi pipa de tabac, și trupul Săduței se răci. Moș Culae, făcându-și o cruce largă, îi aprinse o lumânărică și, tot păcâind din lulea, i-o lipi de căpătâiul patului și-i trase pleoapele peste luminile stinse ale ochilor. Șăzu apoi pe laviță și privi la crucile de ceară desenate de bătrâna, cum săltau ca și când s-ar fi aplecat cu păreți cu tot.

1909

ANGHELUȘ

În țăgănimea afumată, plină de larmă, de la marginea satului, Angheluș e împărat. Când trece el printre bordeiele pitite în pământ, cu câte un singur ochi de fereastră murdar și speriat, țigani i se feresc din drum, țigăncile tinere îl săgetează din ochii de păcură, aprinși, harancele clatină din cap cu admirație, iar dancii înhoalbă ochii mari, rămânând cu gurile căscate.

Și Angheluș trece mândru printre toți, cu trupul

drept, ca un militar, cu pălărie moale, fină, pe cap, cu straie de catifea verzie, cu ghetete elastice, scumpe. Pe jiletca lui face semicerc un pui de șarpe de aur, iar pe degete-i scânteie inele grele, împodobite cu pietre scumpe.

Angheluș e de-aici din sat. Bătrâna lui trăiește și acum, și, câtu-i ziulica de lungă, stă pe podmol, sub streășina bordeiului, și colbăiește din luleaua de cărămidă roșie. Ea singură, în toată țigănimea, nu se miră de ce trăiește și azi în zdrențe și-n sărăcie. Angheluș i-ar fi putut face o casă domnească, ar fi putut s-o îmbrace în mătase, ca pe-o baroniță, dar n-a vrut nici el și n-a vrut nici bătrâna. Angheluș avea deam părțit într-alte părți, iar când aducea ș-acasă bogății, de prin șetre și prăvălii, haranca se cutremura, îl privea cu spaimă și zicea:

— Vai de mine, Angheluș, au să te prindă și au să-ți rupă oasele!...

Și feciorul abia cuteza să descarce, pe-o noapte, la ei acasă, lucrurile furate, iar dimineața, când piereau scumpeturile, pierrea și Angheluș.

S-a întâmplat însă că, mai nainte, vreo trei țigănci tinere, de-aici din țigănime, au dus-o numai în petrecanii, și veșmintele lor, la fiecare trei săptămâni, erau nouănouțe. Începuse să li se facă pielița fină, de un brunet trandafiriu, de traiul cel bun, iar țăganii lor nici nu mai cutezau parcă să se apropie de ele, văzându-le curate ca niște doamne. Știa cu toții că aici lucrează mâna lui Angheluș, și cele trei favorite spuneau în gura mare că bărbat vrednic ca Angheluș nu mai este.

Dar binele n-a ținut mult. Angheluș le părăsi în grabă, ca să-și aleagă altele, într-alte sate, cine știe pe unde.

Și se vede că de la o vreme a dat peste una pe care n-o mai putea sătura cu furăturile sale, căci se pornise prin toate orășelele din jur o adevărată goană împotriva lui Angheluș. Spuneau neguțătorii de stofe, spuneau aurarii

că se prăpădesc din pricina hoțului aceleia de Angheluș. Nu trecea o zi de mărturie, în tot jurul, ca să nu se fure un lanț de aur, o păreche de cercei, inele scumpe, o stofă de mătase.

Și păgubașii, să-i fi împușcat, nu puteau să puie mâna pe tâlhar. Nici nu băgau de seamă paguba, până sara, când să-și adune târgașul. Atunci: de la cutare lipsește ceea, de la cutare cealaltă. Stăpânii se mâniau, se aprindea ceartă cu calfele, cu ucenicii, se cărau la pumni, răsunau plesnituri de palme. Zadarnic, nimenea nu știa, nimenea nu văzuse pe hoț. Și când, pe urmă, după multe întrebări, după cercetări îndelungate, se da de urma tâlharului, ieșea la iveală că într-o prăvălie s-a strecurat un domn cu pardesiu sur, într-alta unul cu o barbă neagră, într-a treia unul cu o ceteră subsuoară. Și toți aceștia erau unul: blăstămatul de Angheluș.

Se puse deci lumea la pândă, cu o sete mare să-l prindă, sau cel puțin să-i deie o sfântă de bătaie, soră cu moartea. Dar pe Angheluș, după furături mai mari, îl înghițea întunericul. Puteau să-l caute jurații satelor, puteau să scormonească acasă la bătrână, până și pe unde râma godacul... nimic nu puteau afla. Și cum de-o vreme încoace fura tot mai des, noaptea îl ținea mereu ascuns.

Se simțea de multe ori obosit și își hotăra de multe ori, în gând, să nu-și mai puie așa des viața în primejdie. Dar când își aducea aminte de fata care-l trimitea în foc, Angheluș își iuțea pașii, ca să ajungă cât mai curând acolo departe, la pădurea de sălcii bătrâne, care ascundea apa liniștită a Mureșului.

Nu-i un an de când norocul l-a adus mai întâi în părțile acestea. Era primăvara, băteau vânturi călduțe, apa Mureșului venea mare, vuind, și glasuri adânci și aspre o străbăteau parcă. Și Angheluș ajunsese la țărmul negru al apelor în puterea nopții, după o pescuire bogată. Trebuia nesmintit să treacă pieptul acesta de apă întunecat, care

fierbea umflându-se ca de patimi mari»

— Hei! podarule! Să vie degrabă podarul! răcni Angheluș în fața acestui dușman care i se pusese curmeziș în drum.

Dar vântul venea tot mai aspru din toate părțile, trezea glasuri amare din sălciișul bogat de pe țărm. Angheluș săgetă cu ochii prin întunerice și porni într-o parte» unde se zărea bordeiul podarului. Bătu la fereastră, zgâlțâi la ușă, până ce un glas din lăuntru răsună clar, ca un clopoțel de argint:

— Cine-i acolo?

— Străin ce vrea să treacă, răspunse Angheluș, cutremurat de glasul acela, nespus de dulce.

Atunci cineva din lăuntru zise gros, ca dintr-o bute:

— Pe furtuna asta nu se poate! Vin apele mari și-i primejdie!

— Ai de la mine un galbin, bădicule, un galbin împărătesc. Numa să nu întârzii.

Acum Angheluș desluși mișcări grabnice înăuntru, și glasul cel gros zise:

— Iute, Ravecă! Trăbă să ajuți și tu. Altfel, ne mâncă peștii până mâne.

Și îndată ușa bordeiului se dădu în laturi. Un trup mare, ciolănos, ieși întâi, aplecat de spinare, și cercetă, îndată după rude. Pe urma lui lunecă din bordei o fată înaltă, numai în iie, cu o șorță neagră, legată pe la mijloc. Cei doi podari nici nu băgară de seamă pe străin, își luară uneltele și porniră la podul care gemea în verigile de fier ce-l ținutau de țărm. Apele îl izbeau în coaste, se frângeau, alunecau, huind pe sub dânsul.

— Dar unde dracu-i omul nostru? întrebă bărbatul, gata de plecare.

— Iac-aici, bădicule, se auzi un glas în noapte, și pe pod se simți cum cineva sări înăuntru.

— Dumneata să ții mijlocul, să nu te dai la margini,

se auzi iarăși glasul cel gros. Apoi, în țigănește, Ravecei: Ai grijă, fata tatii. Ruda te poate zvârli în apă.

Angheluș se luminează deodată. Acum nu-i mai era frică de păgubașii care poate-s pe urma lui. Podarul acesta e din sângele lui și n-are să-l descopere.

Podul porni, trosnind din încheieturi, iar valurile, urlând de mânie, îi făceau loc, încet-încet. Angheluș nu simțea nimic. Credea că-i tot la marginea râului, când, deodată, auzi glasul cel argintiu:

— Grijă, tată, că acum dăm de matcă. O simt cum alunecă înaintea noastră.

Bărbatul nu răspunse, ci se simți o opintire mare în coasta podului. Acum lui Angheluș i se păru că se învâрте locului, când, deodată, fata se așeză aproape de dânsul. Totuși mai bine putea s-o simtă decât s-o vadă. Și simțea cum i se frânge, cum i se încovoia, vâslind, trupul vânjos, simțea căldura ce aburea din trupul fetei, care-și încorda acum toate puterile.

Angheluș făcu doi pași spre dânsa, dar fata îi zise poruncitor:

— La mijloc, dumneata, că te duci dracului de nu!...

Dar pe Angheluș îl cuprinse o putere neînvinsă. Își uită că-i fugă, își uită că-i pe apă și se trezi în el omul cel vechi, iubitor de femei. Mai făcu un pas, o prinse pe Raveca în brațe și o sărută tare pe gură.

Fata îi arse o palmă și s-apucă din nou de vâslit, pe când bătrânul îi striga să lase încet, că s-apropie de țărm.

Podul era legat acum, dar Angheluș nu voia să se coboare. Spre marea mirare a podarului, Angheluș îi zise în țigănește:

— Tată, lasă-mă să dorm peste noapte la tine în bordei.

Podarul încremeni acum deodată. Să fie asta un ocaș cu gânduri rele, ori să fie un nebun? Da... nebun trebuie să fie. L-a sculat pe-o groază de vreme ca asta, să-l

treacă, ș-acum, hai, să-l culce la dânsul.

— Nu se poate, voinice, zise podarul.

Angheluș aprinse o lampă de buzunar, hoțească, scoase punga, se aplecă pe podeaua de scândură și vărsă tot aurul ce-l avea. Vor fi fost la douăzeci de galbeni.

— Ți-am dat un galbin pentru trecere, dar ai tăi să fie toți de mă duci înapoi și mă lași să mă odihnesc la tine în bordei.

La lumina gazului, aurul ardea acolo pe podele. Bătrânul începu să se scarpine în barbă, iar Raveca începu, să tremure.

— Ia-i, tată, zise ea, și adă-l acasă.

Podarul se hotărî în grabă; împărți banii în două, pentru el și pentru Raveca, dezlegă podul, și înapoi ajunseră cu mult mai în grabă.

În bordei, bătrânul aprinse o lumină de său, și nu știa ce să zică, cum să înceapă. În urmă, pe când fata spiona „pe furiș, pe străin, și mirarea ei creștea din ce în ce, podarul îl întrebă:

— Unde-ți era drumul tău, voinice?

— În lume.

— Cum în lume?

— Trebuia să m-ascund. Furasem, uite, lucrurile astea, - aici el scoase o traistă mică de piele și deșertă pe masă o mulțime de aurituri, - le furasem, și trebuia să nu mă prindă. Aici, la voi, cred că nu mă va afla nime.

Ochii fetei se aprinseră la vederea acelor minunății de aur, pieptul ei plin, tânăr, tare, se ridica rar, și abia putu îngâna:

— Dă-mi și mie ceva.

— Toate ți le dau, zise Angheluș, dacă nu mă spuneți nimănui.

— Dar cum să te spunem, zise podarul, când nici nu știm cine ești?...

— Voi nu știți, da vor veni, poate la noapte, poate

mâne, să vă-ntrebe: «Unde-i hoțul Angheluș, măi podar? N-a trecut pe aici?...» Ce vei răspunde atunci?

— Dacă-i așa treaba, dacă chiar tu ești Angheluș, atunci o sută de ani n-or afla nimic din gura mea!

Și bătrânul ieși îndată să asculte, să cerceteze. Iar Raveca rămase ca de ceară în fața voinicului din neamul lor, de care auzise atâtea bravuri, și ochii ei nu mai căutau la auriturile de pe masă.

— Ți-i frică de mine acum, fată, după ce mă știi cines?...

Fata tăcu, și Angheluș o întrebă din nou:

— Ți-i frică, hai?

— Ba nu mi-i frică, răspunse ea, ridicând ochii plini de teamă spre dânsul. Nu mi-i frică, ci mi-i drag de tine.

Și când podarul deschise ușa, îi află îmbrățișați, sărutându-se.

— N-are să vie nimenea, zise el, făcându-se că n-a văzut nimic. Acum să adormim lumina și să ne culcăm.

Dar nu putea dormi niciunul. Podarul simțea cum se zvârcolește Angheluș, jos, lângă lavița pe care dormea el, și auzea cum oftează fata. El însuși se gândea ce are să facă. Și, de la o vreme, îl umplu o groază de moarte: au să vie acum, în noaptea asta, cercetători, au să-l afle pe Angheluș la el în bordei, și mâne sară vor zăcea toți trei în temniță.

— Eu și așa nu mai pot dormi acum. Ia să mai văd ce-i pe-afară, zise el în urmă, și se duse.

Din noaptea aceea Angheluș nici gând n-a mai avut de ducă. Uitase degrabă toate femeile pentru care furase până acum, și nu-și mai putea lua ochii de la Raveca.

Primăvara întreagă și o parte din vară Angheluș n-a mai ieșit nicăiri, n-a mai făcut nimic. Se schimbaseră la port de nimenea nu l-ar mai fi cunoscut; pleca cu Raveca prin pădurea de sălcii de pe țărm, pescuia în apa limpede a râului, și, de două ori pe zi, Raveca își puneă la gât, la

mână, în urechi podoabe de aur, pe care le purta veșnic cu sine.

În răstimpul acesta, într-o singură zi numai dispăru Angheluș, fără să spuie o vorbă legănată nici podarului, nici fetei. Și nu veni decât noaptea târziu. Scoase de la subsuoară un teasc de lemn negru, îl desfăcu, și când văzură podarul și fata vioara, bătură în palme de bucurie.

— Știi să cânți, Angheluș? De știi, cântă-ne, că te-ascultăm toată noaptea, zise podarul.

Și Angheluș cântă, înnădușind corzile, cântă cu ochii închiși, ca pe altă lume. Iar bătrânul plânse noaptea aceea, și Raveca îl iubi și mai tare.

Lumea credea că Angheluș e mort, ori a trecut într-altă țară. Dar după jumătatea verii, începură iar să se vaiete târgoveții. Angheluș fura acum cu patimă, cu o plăcere nespusă, tot ce credea că-i șade bine Ravecăi.

Și n-au trecut trei săptămâni, și țiganca avea o bogăție întreagă de veșminte, de podoabe. În bordei nu se îmbrăca niciodată cu ele. În bordei, înaintea lumii ce trecea râul era tot fata cea frumoasă a podarului. Dar cu cât se înmulțeau podoabele aduse de Angheluș, cu atâta creștea patima ei după podoabele astea. Și sta de multe ori ziua întreagă prin pădurea de sălcii și se împodobeă. Și tot lucrul scump ce i se lipea de trupul cald, vânjos, o ardea, îi aprindea sângele, și ochii ei erau numai unde de lumină și căldură. Ah, cât n-ar fi dat ea să poată ieși așa împodobită în lume, între oameni, să-i orbească...

Și, cu trecerea toamnei, dragostea ei pentru Angheluș se schimbă parcă în dragostea pentru podoabele aduse de el. îmbrățișările ei erau mai puține, sărutările mai scurte, vorbele mai zmâncite. O apăsa greu că, în gerul iernii, nu mai putea, cum făcea vara, să iasă în sălciiș, să-și arunce zdrențele de pe ea și să moară de plăcerea atingerii mătăsii de trup și a tuturor podoabelor. Și dacă aceasta n-o mai putea face decât în zilele mai moi,

creștea dorința ei după alte și alte podoabe. Așa că Angheluș puțin mai stătea acum pe-acasă, în bordeiul podarului.

Și-i zicea câteodată:

— Iată, Ravecă, tu ai podoabe destule, lasă să mai mă odihnesc și eu!

Ea atunci își întorcea obrazul de la el și nu-i mai vorbea, nu se mai apropia de el până ce nu venea cu o nouă podoabă.

«Asta-i a dracului, își zicea Angheluș de la o vreme, asta are să mă mănce fript.» Dar judeca astfel numai până ce punea mâna pe târgaș. Când pornea cu el spre bordei, inima lui se muia ca ceara, de-o căldură bună ce-i inunda tot trupul.

Își pierduse însă mult, în timpul din urmă, din elasticitatea mișcărilor de pisică și fura tot mai greu, tot mai cu teamă. Și într-o noapte de făurar venea spre casă tare abătut. Abia scăpase, abia își pierduse urma dinaintea celor ce-l urmăreau. Auzise șoptindu-se prin târg că i-ar fi aflat culcușul, c-ar ști mulți unde se ascunde, și mergea spre casă cu gândul hotărât că n-are să mai fure multă vreme. Va putea să înduplece la asta și pe Raveca. Ea are podoabe destule, au și bani, și nu-l va împinge pe el la moarte.

Era o noapte destul de luminoasă, și Angheluș zărea bordeiul podarului. Putea să meargă cât de încet și cât de liniștit; cum e apa înghețată, trec oamenii printr-alte părți râul și nu mai vin pe-aici pe la pod.

Deodată, însă, iată că dintr-un tufiș de salcie se desfac două mogâldețe negre. Dintr-altul, alte două, și luna, ce dăduse într-un petec de senin, luci deodată din patru baionete. Țiganul ghici îndată ce-i, și, o clipă, îngheță de spaimă. În a doua, însă, sângele i se încălzi, începu să fiarbă, și o porni în goană nebună spre apă. Bordeiul era aproape, dar la bordei nici nu se gândi.

O detunătură, două, trei îl petrecură, dar niciun glonț nu-l ajunsese, și Angheluș era gata să iasă la mal, când ceva pârai sub picioarele lui, și-ntr-o clipă apa verde, rece, îl trase subț podul de gheață.

FRĂSINICA

Vorbeam de conștiință. Îmblătirăm noi verzi și uscate, da, ca tot omul care bea puțin, ajunserăm, în urmă, să filosofăm. Unii credeau că, peste tot, conștiință nu există, cel puțin ca o mustrare a sufletului. Mai puțini o credeau, da toți aveam nedumeriri mari asupra acestei taine.

Un doctor tânăr, care nu-și prea bătea capul cu legile sufletului, asculta răzimat de speteaza scaunului, și, după ce încetă discuția zise:

— Ceva trebuie să fie, căci iată ce mi s-a întâmplat mie. Au trecut de-atunci opt ani. E un lucru de nimic ce mă neliniștește acum și totdeauna de câte ori îmi aduc aminte. Și, totuși, mă face uneori să nu pot dormi îmi dădusem cel din urmă examen, expediasem o telegramă tatii și ieșisem să mă plimb puțin. Era o Treme de toamnă mohorâtă, sură ca plumbul, și sufla un vânt aspru. Oricât eram de înfierbântat, în urma reușitei, m-am răcorit în grabă. Cafenelele gemeau de oameni, berăriile parcă te chemau. O putere neînțăleasă mă silea să intru, dar gândul că ultimii bani i-am dat pe telegramă mă ținea ca legat în vântul de-afară. Și, cum treceam pe-o stradă laterală, pustie, iată că zăresc înaintea mea un vâj bătrân. Mergea plecat, măcinând repede din picioarele slabe. Bătrânul își scoase din buzunarul paltonului batista ori mănușile, și-n aceeași clipă auzii un «țing» prelung pe asfalt. Așa un sunet subțire, cald, înviorător totodată n-am mai auzit. M-am oprit îndată, ca și când mi-ar fi ologit picioarele. Bătrânul trecuse, nu se mai zărea. Am mai așteptat puțin. Apoi, încet, pândind în toate părțile, m-am apropiat de locul unde sunase ceva pe asfalt. Mă plecai ghemuit și luai coroana, - căci o coroană scăpase din buzunarul

bătrânului. Vreo câțiva pași am mers fără să mă gândesc. Da, la o cotitură, unde-mi răsări iar păgubașul în cale, mă copleși deodată un simțământ de umilire, de rușine, de înfrângere. Mă hotărâi grabnic să-l ajung, să-i dau coroana. Da când eram aproape de el, pașii-mi slăbiră. Tocmai aci luminau ferestrele unei cafenele. De-i dau coroana, ori trebuie să rămân în frig, ori să merg acasă să mă culc nemâncat. Și pe când mă gândeam așa, bătrânul intră în cafenea. Acum, simțământul de mai nainte mă cuprinse din nou. Dar era peste putință să merg după el să-i dau banul între atâția oameni. Și, în sara aceea, într-un birt, am cinat pe coroana bătrânului. Acuma, să-mi spuneți voi, e mare păcat acesta, de nu-mi mai dă pace?

Doctorul își luă paharul și se răzică iarăși de speteaza scaunului. Părea, într-adevăr, foarte abătut, aproape zdrobit. Pretinii începură să-și spuie părerile.

— Ce păcat să fie?! Ce-i o coroană?!

— Eu cred că neliniștea ta vine mai mult din conștiința înjosirii, decât din a păcatului.

— Ba nu, asta-i o amintire mai altfel decât toate celelalte din viața ta de student, de-aceea n-o poți uita.

— S-auzim ce zice părintele.

— Da, da. Aici el e mai tare, să-l auzim pe părintele.

Părintele era un camarad de-al nostru, și-i zicem așa, și nu Todorescu, cum îl chema, se vede pentru că era vorba de suflet.

— Eu am să vă spun un principiu, zise acesta, care poate să fie după cum îl luați. Ori din religie, ori din filosofie, ori din cunoașterea sufletului omenesc. Adică un principiu de psihologie, cum l-ar numi unul dintre voi. Închipuiți-vă sufletul omenesc ca un punct de lumină și căldură din care țâșnesc nenumărate raze, foarte fine, foarte simțitoare. Toate razele acestea arată câte un drum, - drumul unui simțământ. Dacă ai umblat, tu, întreg, dacă te-ai lăsat dus de multe ori pe drumul cutărei raze-

simțământ, raza aceasta își pierde fineța și tremurarea, drumul se tocește, se îngroașă, ori, mai bine, se bătătorește, și tu te trezești că ești aplicat ori spre o virtute, ori spre o patimă. Da niciodată nu te mai întrebi pentru ce faci cutare bine, sau cutare rău. Dacă, însă, după o rază de acestea te-ai luat o singură dată, ori de mai puține ori, raza își păstrează sensibilitatea, și tu totdeauna te întrebi de ce-ai făcut cutare rău, ori pentru ce nu ai făcut cutare bine. Cu alte cuvinte, frate doctore, fiindcă ai furat o singură dată în viață, greșeala aceasta n-o mai uiți, pe când dacă numai de zece ori ai repetat faptul, desigur nu te-ar mai neliniști, cum, de pildă, nu vă mai neliniștesc pe voi toți, адаose privindu-ne, măruntele «păcate ale tinereții», cum le numește lumea.

Toți îi dădurăm dreptate lui Todorescu și, cum mai beurăm, eram gata să intrăm în discuții mai adânci, dacă nu se ridica unul, Gheorghe Nemeș, care-l ascultase pe «părintele», cu mare atenție.

— Să mă ierți, frate Todorescu, da nu pot încuviința vorbele tale din urmă. Ziceai că nu ne mai neliniștesc pe niciunul dintre noi așa-numitele păcate ale tinereților. Pe mine chiar un astfel de păcat mă neliniștește. Ascultați povestea acestui păcat. Poate s-o aflați nevinovată, și să vă mirați și voi pentru ce mă urmărește și acum.

Ne strânseserăm mai tare în jurul mesei și, după ce închinăram din vinul roșu, Gheorghe Nemeș începu:

— După ce-mi făcusem examenul din urmă, am primit invitația unui pretin să petrec vara la părinții lui, afară, la țară. Îmi spunea c-o s-avem o mulțime de distracții – cu vânatul, cu trăsura, la călărit, excursii. Spunea că au regiuni minunate și m-asigura că mie, cu deosebire, are să-mi placă foarte mult, Ce nu mi-a spus! Da ce știam eu era că avea și o soră, fată

Când ne-am coborât la gara din urmă și ne-am urcat în trăsura ce sclipea până și-n spițele roților, am înțales

îndată belşugul în care-a trăit preţinul meu în timpul învăţăturii prin diferite oraşe. Şi, deodată, ochii mi-au rămas pe veşmintele mele cam roase, iar gândul îmi cerceta cu de-amănuntul ce amar mai aveam în pachetul ce luasem cu mine. Şi, deodată, ceva m-a strâns de gât, am înghiţit în săc, şi-mi venea să mă dau jos din trăsură. Cum voi fi eu primit într-o casă care are o trăsură aşa de elegantă? Da trăsura zbura în trapul spulberat al cailor, lanurile bogate fugeau în urma noastră, în apropierea drumului, iar în depărtări se învârteau lin şi totuşi ameţitor. În mai puţin de un sfert de ceas am sosit. La poartă, caii băteau neastâmpăraţi, până veni un om să deschidă. Şi, înainte de-a intra, în porţiţa vecină se ivi o fetişcană, ne privi cu ochii mari, plini de mirare, apoi, când o zărirăm şi noi, ca o şopârlă se strecură în curtea mică, îngrădită cu gard de nuiiele. Nu ştiu, strecuratu-s-a ceva orbitor din ochii ei, în clipa când a fugit, da mie mi s-a pus ca un vâl peste ochi ş-abia am găsit scara de la trăsură.

Părinţii preţinului ne aşteptau, şi cred că le-am făcut o impresie din cele mai rele, căci aşa stângaci ca atunci n-am fost în toată viaţa mea. Şi tot aşa în casă, în faţa domnişoarei Aurora. Îmi era dintr-odată silă de vorbă, silă de mâncare, îmi era greu de toată lumea. Cred că de nu mă scutea titlul de doctor, azimâne avocat, a doua zi aş fi trebuit să-mi iau tălpăşiţa. Căci, aşa ca-ntr-o depărtare, auzeam complimentele ce şi le făceau ai casei:

— Bravo, Virgile, tu să ştii c-ai să faci carieră strălucită! zicea tatăl.

— Ce bine arăţi! Uite, eşti om în toată puterea! spunea mama.

— Ce tăietură frumoasă au hainele tale, Virgile! zicea aproape suspinând domnişoara Aurora.

Şi eu stăteam ca mutul. Eu, care ar fi trebuit să împart laudele cu nemiluita. Nici de trăsură, nici de casa minunat aranjată, nici de curtea plină de flori, de nimic n-

am pomenit un singur cuvânt.

Sosisem sâmbătă sară, și duminică a trebuit să mergem cu toți la biserică. Stăpânul casei nici n-a vrut s-audă scuzele lui Virgil că suntem zdrobiți de drum. Avea el, se vede, ambițiile lui, între care și asta una, să-i vadă satul ficiorul venit din oraș.

În bisericuța de lemn, cu boltitura plină de zugrăveli înfiorătoare, în fumul de tămâie ce se înălța domol, în cântecele duioase, trăgănate a doină, mă simții deodată copleșit de amintiri. O căldură bună, ușoară îmi învălui ființa întreagă, și-mi păru că zăresc scaunul de lângă perete, unde sta tata, și colțul din tinda întunecoasă a femeilor, unde îngenunchea mama, în bisericuța de la noi din sat. Multă vreme am stat așa, cu gândul dus, înfiorându-mă de câte tușea găzduitorul meu, - se vede ca să atragă atenția oamenilor asupra noastră, a domnilor străini. Îmi făcea rău tusa aceea „mai ales pentru că-mi părea prefăcută.

Când a ieșit popa să facă vohodul, m-am deșteptat și, deodată, cum priveam prin biserică, peste capetele creștinilor, am tresărit. Din tinda femeilor, de unde stăteau fetele, înapoi, doi ochi mari, curați ca lacrăma, mă priveau. Ș-a fost cu neputință să-mi întorc privirile, deși aș fi vrut, căci simțeam cum mi se lasă peste ochi același vâl de umbră, ca acolo, înaintea porții lui Virgil. Era fetișcana din vecini. Așa ceva eu nu mai văzusem! Nici nu știam să-mi dau sama de-s ochi omenеști cei ce mă privesc, sau de-s întruparea unui dor ori a unui vis. Și nu știu cum am ieșit din biserică, cu Virgil și cu ceilalți, dar afară zării fata înaintea noastră. Părea că anume merge încet, ca să fie în apropierea noastră. Și nu știu de mi s-a părut ori nu, dar simțeam că este ceva în aer, ceva nespus de dulce, ceva adormitor, și totuși care-mi dădea parcă o putere nemărginită. Și simțeam că acest farmec îl răspândește ființa ei, că mireasma era mai dulce cu cât ne apropiam

mai mult de ea.

Merserăm mult așa, și eu simțeam cum îmi piere sângele din față, cum păleam pe fiecă clipă. Și, când am trecut pe lângă ea, fata a privit în pământ. Și era albă ca ceara...

Negreșit, nu stau bine cu nervii, mă gândeam. Altfel, ar fi peste putință să mă impresionez așa de tare. Mai ales că nici nu puteam să știu de-i frumoasă ori ba, căci eu numa ochii îi cunoșteam până acum, și nici aceia, ci mai mult farmecul ce licărea în ei. Vrând să mă limpezesc cu orice preț, îl întreb pe Virgil:

— Cine-i fetița asta pe lângă care-am trecut?

— Fata lui Todoruț. Ni-i vecină.

— Frăsinica, domnule Nemeș! zise bătrânul. Nu știi dumneata cine-i Frăsinica?! și încep să râdă cu hohot.

Nu știu de cine-a râs: de numele fetei, ori de mine, că mă interesez de ea. Domnișoara Aurora țină să-mi deie și dânsa deslușiri:

— Pare o sfântă, da s-o vezi numa la joc! Sunt și-ntre țărance femei cochete!

Da, adevărat grăise domnișoara Aurora. Acum aflai cel dintâi cuvânt ce i se potrivea Frăsinicăi! Într-adevăr, părea o sfântă.

N-am mai vorbit mult, pân-acasă. După prânz, domnișoara Aurora ne-a cântat la pian. Nu-mi pot da sama de-a cântat ea rău, ori de n-o puteam asculta eu. Da tonuri mai false, melodii mai stridente, nicicând n-au ieșit din mașinăria vrunei clavier.

Când mi-a făcut Virgil propunerea să mergem să vedem jocul, simții că mă-năbuș. Ne-am îmbrăcat în grabă ș-am plecat.

Când am ajuns, Frăsinica se-nvârtea ca o adiere, ca o umbră de ușoară, aproape nemișcată. Da fața nu-i mai era palidă. Obrajii-i înfloriseră ca doi trandafiri tânări, – obrajii rotunji și gingași. Dar ochii îi luminau ș-acum. Ce lumină,

Dumnezeule! O văpaie de diamant negru, o văpaie vie, poate că însăși viața.

Nu ne-a văzut. Eram în apropierea ei, și nu ne vedea. Cred că nici pe ficiorul cu care juca nu-l vedea. Văzut-ați vreodată un lăutar bun, un țigan, care-și adoarme capul pe vioară și, - pe când arcușul joacă, - numa din când în când își deschide pleoapele? În ochii lui, ce parcă dorm, nu știi de-s lacrimi ori văpăi de lumină și căldură. Apoi așa ceva era cu Frăsinica!

— Asta însămnează să joci cu patimă, zise Virgil.

Cutremurat c-a băgat și el de seamă, adăugai:

— Cu patimă, da și cu sfințenie. Mie mi se pare că pentru fata asta-i un lucru sfânt jocul.

— O, nu numa jocul! S-o auzi cântând, s-o vezi lucrând! E ceva deosebit în tot ce face. De aceea tânării se și cam fereesc de ea.

— Și pentru ce să se ferească?

— Nu știi. Se zice că de la o vreme se tem de ea... Poți să vezi și tu că nu-i o fată ca celelalte!

Și, pe când vorbeam așa, ne așezarăm pe-o laviță. În seninul duminicii aceleia de cuptor, sufletul meu, pe care de mult nu-l mai simțisem, mi se trezi deodată. Și începu să privească mirat în jur, să privească nesățios, să se ridice în înălțimi amețitoare și să se coboare tot mai înviorat, aducând tot mai multă viață în mine, cel uscat de multă zdroabă a învățăturii. Îi simțeam sufletul cum se bucură, îi simțeam lăcomia de viață. Și sufletul, trezit, a început să înțâleagă. Și mai întâi a aflat o armonie, care m-a făcut să tremur de bucurie. Armonia era aceasta: Pentru văzduhul acesta curat, pentru bolta aceasta senină, pentru viața bogată a câmpiilor nimic nu-i mai potrivit, nimic nu poate să se-ncadreze mai bine în această fire, decât Frăsinica.

Muzica zicea mereu, și Frăsinica era neobosită. Ne-a văzut, în urmă, pe mine și pe Virgil, închise ochii puțin, apoi jucă mai departe.

Și să fi ținut până dimineața petrecerea sătenilor, nu m-aș fi mișcat de pe laviță. Mă simțeam ca într-un cerc vrăjit, o mireasmă deosebită îmi mângâia parcă nu numa mirosul, ci toate simțurile. Și întâia dată în viața mea am început să mă simt eu însumi mai puțin decât un fir de nisip.

Admiram pe Frăsinica.

La spartul jocului, Virgil i-a spus nu știu ce. Fata nu știu ce i-a răspuns. Nu cutezam să privesc, da prin pleoapele lăsate simțeam cum mă pătrunde văpaia ochilor ei.

La câteva zile, într-o sară cu lună, cinam cu ușa deschisă. Îmi păru deodată că aerul începe să-nvie, să se parfumeze, și-am deslușit cum se ridică, din apropiere, de undeva, un cântec ușor, care se împrăștia ca o mireasmă în văzduh.

După cină mă strecurai afară. Cântecele trăia încă. Și îndată ce-am fost mai aproape de el, îmi părea că nu-l mai aud. Mă gândeam la Frăsinica. Și mi-o închipuiam, în împrăștierea sufletească ce mă cuprinsese, ca pe o ființă care nu poate să fie de pe pământ.

Ce să vă mai spun? Cât am stat la pretinul Virgil am trăit un vis, căci o viață așa frumoasă nu poate să fie. Mă deșteptam numa când cânta domnișoară Aurora la pian. La prânz, la cină, la vânat, nu-mi prea dădeam sama de mine. Eram învăluit de-o taină, care nu știam cum mă cuprinsese. Eram în fața unui mister, cum nu aflasem în tot ce cetisem ori trăisem pân-atunci. Îmi venea, câteodată, să mă-nchipui pe mine însumi ca o ființă mai înaltă decât omul. Ajunsesem aproape să nu mă mai cunosc. Și taina aceasta creștea în jurul meu, se făcea tot mai nepătrunsă, tot mai dulce, cu fiecare privire a Frăsinicăi, cu fiecare cântec nou al ei.

Și n-am vorbit o singură dată cu ea. Nu simțeam nici lipsa aceasta, nici să m-apropii de ea. Nici n-aș fi cutezat,

asa mă simţeam în faţa ei de mic, de neînşămnat.

Căscnii însă, mai ales femeile, băgară repede de seamă. Spuneau, de multe ori, că prea des iasă Frăsinica la porţiţă, că prea mult cântă sările acasă şi nu mai merge-n săzătoare, ca altă dată. Eu ascultam cuvintele acestea ca şi când ar fi fost rostite de-o maşinărie, nu de gură omenească. Şi, pentru astfel de împunsături, pe care nu le simţeam, nici nu m-aş fi gândit să plec, dacă nu sembolnăvea tata.

Sara, înainte de plecare, mă pierdii, ca şi altă dată, prin tufişurile curţii. Şi-auzeam cum cântă Frăsinica. Dar în cântecul ei de-acuma era ceva din ultimul tremur al pasării atinsă de glonţ. Şi acel ceva mi se grămădea în inimă ca o povară nemărginită. M-am aşezat pe-un scaun şi nici n-am băgat de seamă când s-a sfârşit cântecul. Deodată o mână uşoară mi se aşeză pe umăr. Frăsinica era lângă mine. Mi se păru că se surpă ceva în mine, împietrii de frică să nu mă pierd. Şi n-am putut să încep eu vorba.

Întru târziu, oftând, fata zise:

— Ştiu că pleci mâne, domnule Gheorghe, şi am vrut să-mi iau rămas bun de la dumneata. Cred că nu te superi.

Şi privi la mine. Ah, voi nici nu vă puteţi închipui cum m-a privit! Dar eu tot n-am zis nimic. Fata, în aşteptarea unui cuvânt, s-a cutremurat deodată, s-a aplecat uşoară asupra mea şi m-a sărutat. Apoi a pierit ca o nălucă.

Acum înţălegeam de ce li-i frică la ficiori de Frăsinica. O groază rece mă stăpânea şi pe mine, şi-abia întru târziu putui merge în casă. Era aşa de frumoasă Frăsinica, aşa de gingaşă, aşa de sfântă, încât toată fiinţa mi-a încremenit, şi m-a cuprins frică mare, ca la vederea unei frumuseţi neînchipuite a firii. Nicio simţire nu mi-a mai zvâcnit cât a fost în apropierea mea, şi sărutul ei îmi păru rece ca gheaţa.

Şi dimineaţa am plecat...

Şi-abia pe drum mi-am dat sama că fata aceea a

simțit tot ce s-a petrecut în mine, de când am văzut-o mai întâi, a simțit slăbiciunea mea, mi-a pătruns în suflet și i-a fost milă de mine. Și de fata aceea m-am despărțit fără să-i spun o vorbă...

La vreo doi ani, m-am abătut iarăși pe la Virgil. Venisem, cu soția, să facem vizite. Ș-atunci, pe uliță, am văzut-o pe Frăsinica. Aducea o cofă de apă, și, când m-a zărit, a pus cofa jos și m-a urmărit mult cu ochii» apoi văzui că s-apleacă și-și zbicește lacrămile cu șorțul alb. Auzii că-i măritată, da că-i tare nenorocită. Cu bărbatul nu vorbește câte trei zile, și-o ceartă mereu.

Întălegeam acum că femeia aceea mă iubise. Da, spuneți-mi voi, sunt eu de vină pentru nenorocirea ei? Eu am stat veșnic departe de ea, o admiram din depărtare, și nici nu puteam crede ca ea să mă iubească. Și totuși, când îmi aduc aminte cum și-a uscat lacrămile în șorțul alb, când știu că nu trăiește bine cu bărbatul, mă înghimpă mereu ceva amar. Spuneți dară, voi, de ce mă mustră conștiința pentru întâmplările astea din trecut? Căci la mine niciun păcat n-a fost...

Gheorghe Nemeș întrebă, da' nu-i răspunse nime, nici «părintele». Cu toții ne gândeam la câte-o astfel de licărire de lumină din trecutul nostru, licărire care ni s-a arătat pe-o clipă, două, descoperindu-ne tot rostul vieții, și care apoi a dispărut ca să nu ne mai lumineze niciodată...

Intru târziu zise «părintele»:

— Aici nu-i vorba nici de păcat, nici de mustrarea conștiinței. Aici e vorba că ți-ai scăpat din mână fericirea, și asta te neliniștește...

1909

DUHUL BĂILOR

Toată ziua plutiseră neguri lăptoase peste sat. În răstimpuri se ridicau ca niște uriașe pânze destrămate, și numai fâșii subțiri, fumurii atârnav pe umerii dealurilor înalte, ca aburii din respirația domoală a unor monștri.

Apoi iar se coborau greoaie. Umezeala rece pătrundea nevăzută din văzduh, ajungea la os și-i făcea pe oameni să se strângă, să se ghemuiască în veșminte, însășarea veni ca o binecuvântare. Când se aprinse lampa în birtul de peste drum și aruncă prin aerul umed o dâră slabă de lumină, mă strecurai încet spre crâșmă să beau un must, că chiar trecuse culesul, și crâșmărița adusese, în trei buți, must de la țară. În odaia în care am intrat era foc și bine. Mustul dăduse puțin în fierbere, pierduse mult din dulceață. Stăteam și mă gândeam, în toropeala plăcută ce mi se strecura în trup, la vremea urâtă de-afară, la iarna ce-avea să vie. Și-mi spuneam: «Grea iarnă pentru bieții oameni! Bucatele - scumpe foc, munca - neplătită, aur în băi - niciun grăunte!»

Vreo trei rumâni deschiseră cu zgomot ușa și intrară tropotind din cizmele pline de tină.

— Bună sara, domnule Ispas, zise Petre a Rarului, suflând prin mustățile mari, umezite.

— Bună să-ți fie inima, Petre. Da' ce mai vânturi?

— Vânturi rele, domnule... Ne-apucă iarna fără mălai la copii, zise el, izbindu-și pălăria mică pe-o laviță. Da, cum văd, dumneata ai apucat calea cea adevărată. Numai must gol, domnule Ispas, asta-i beătură pentru femei! Ci mestecă dumneata mustul cu vin vechi, ș-atunci ești bărbat în regulă.

Și Petre cu cei doi se așezară la masa mea și-și porunciră must și vin vechi.

— Acuma, domnule Ispas, zise a Rarului după ce beu, eu am să-ți spun dumitale o vorbă. Dar o vorbă ca o sută. Ai să ții cu mine la o baie nouă. N-ai să dai bani degeaba, de asta una stau eu bun.

— Și la ce baie anume, bade Petre? Am auzit c-ați lăsat baia de la Măgură și, pare-mi-se, acolo mai era nădejde.

A Rarului mă privi batjocoritor.

— Adică și dumneata crezi că eu sunt prost? Aș părăsi eu o baie dacă n-aș ști că toată truda ce-o pui acolo e în zadar?

— Asta una, la drept vorbind, n-o poate ști nime, bade Petre. În sânul pământului cine să poată pătrunde?!

— Ei, iaca, dumneata nu ești băieș! Dacă ai fi dumneata băieș și ai fi lucrat într-o baie, n-ai vorbi așa. Știe băieșul când să părăsească o baie! Numa, vezi bine, la asta trăbă să fie omul băieș cu credință.

— Da' de unde poate ști? zic eu. Nu vedem în fiecare zi cum se pune muncă peste muncă și nu se mai dă de aur?

Petre a Rarului beu păharul, privi la cei doi băieși de lângă el și clătină din cap.

— Dumneata ai să mă-nțalegi numa dacă vrei. Dacă nu vrei, îți pot toca la ureche un an de zile, și n-ai să mă crezi. Iată ce-ți spun eu dumitale: sunt sămne pe care, dacă le ia în seamă băieșul, nu muncește în zadar. Așa că prin sămne mă povățuiesc să merg unde-i aurul, și tot prin sămne mă-ntorc înapoi de unde-i munca zadarnică.

— Drept are Petre, zise Ion Vintilă, o namilă de rumân încruntat. Sunt sămne. Numa cât nu le vede, nu le-aude fiștecine. Când a fost să fie aurul cel mult de la Fauri, ce crezi, că n-au fost sămne? Băiam vreo opt inși, afund, în sânul pământului. Opaițul abia ardea, că era un aer înăbușit și acru. Și-ntr-o după-amiază ne pomenim, cum izbeam cu ciocanele, că înaintea noastră, în stâncă, încep deodată să bată din ciocane o mulțime de băieși. Noi înlemnim și ascultăm. Da să mai auzim ceva? Ferit-a sfântul! Începem iar, încep și ei. Stăm iar» se opresc și ei. Și făceau un vuiet ș-o larmă, și se auzeau bolovanii prăbușindu-se, de gândeam că are să se surpe tot muntele. Atunci, îngroziți, asudați de frică, plecarăm în grabă, să ieșim. Și părea că acolo, în zidul de stâncă, au început să rădă deodată o mulțime de glasuri. Și, cum fugeam, auzirăm deodată un glas strigând aspru și răgușit:

«Hocmane! Hocmane!» Când am ieșit, băieșii de-afară ne priviră uimiți. Eu merg la hocman și-i spun: «Hocmane, noi în fruntea băii nu mai lucrăm!» Da' se nimerise chiar Nuțu Natului hocman, și-l știți cât era de aprig omul acela. Ne luă pe toți opt, care ieșisem, și, subț puterea jurământului, ne porunci să-l urmăm în baie. Mergea înainte, fără teamă, mergea mânios, și din când în când îi scăpa din gură câte-o-njurătură strașnică. «Muierilor, mă, voi băieși sunteți? Voi sunteți niște sperie-vrăbii!» Nu știu de ce, dar mie îmi înghețase sufletul și-mi venea să merg să-l prind pe hocman și să-l duc cu puterea afară din baie. Ajunserăm ca la zece pași de fruntea băii unde lucraserăm. Da de-aici noi n-am mai vrut să facem niciun pas, cu toată porunca hocmanului. Atunci, el luă ciocanul și sfredelul de la mine, se apropie de stâncă și începu a bate. N-a dat, însă, a doua oară cu ciocanul: un întreg colț de stâncă se prăbuși și-l făcu pe bietul om chisăliță. Abia dup-o zi îl puturăm aduna de sub dărâmături. În ruptura din părete găsirăm aurul cumu-i mămăliga. Și de-aici încolo nu se mai auziră bătând în stâncă.

Își umplură păhărele, beură și vedeam cum au rămas toți trei duși pe gânduri.

— Da bine, oameni buni, zic eu, dumneavoastră chiar credeți în minunile astea? Nu știți că în pământ nu trăiește nicio ființă omenească, că nu este Vâlvă, că nu-i duh al băilor și că toate poveștile pe care le spuneți sunt numanchipuiri?

Petre a Rarului mă privea foarte serios.

— Domnule Ispas, îmi zise, eu n-aș vrea ca dumneata să pățești ceva rău. Doamne, ferește! Dumneata ești om bun și de-aceea te rog să nu-ți bați joc de sămne. Ne crezi dumneata pe noi beți, ori muieri fricoase, să spunem povești? Iată, eu sunt om trecut de-acum, dar în viața mea n-am știut ce-i frica. Ei bine, eu însumi am auzit și alte sămne, eu chiar am văzut, cum te văd pe dumneata.

A Rarului spuse cuvintele astea cu multă convingere, și, fără voie, simții un fior rece cum îmi trece ca un fulger prin trup.

— Nu-i bine, îmi zise el, să vorbești cu necredință de celea ce nu se văd. Căci duhurile sunt veșnic lângă noi, ne-aud, ne cunosc, și pe urmă își răzbună. Să vă spun acum ceea ce am văzut eu cu ochii. Băiam pe Vâlcoiu. Eram mulți ortaci. Și, cum e baia departe de sat, mergeam cu merinde pe câte-o săptămână. Munca nu contenea nici ziua, nici noaptea. Băiam pe rând: o dată șase, câte patru ceasuri, apoi aceia ieșeau, și mergeam alți șase, tot pe-atâta vreme. Lucram de trei ani acolo, cu mare nădejde. Aveam s-ajungem o vână pe care o nimeriseră dintr-alt punct bătrânii, o vână bogată de aur.

Odată, era sară și lună ca ziua, eu și cu alți cinci așteptam să intrăm în baie. Și numa iată că se zărește pe creasta muntelui ca un fum ușor, alb, care se tot apropia de noi. A dat într-o curmătură și nu l-am mai văzut. Da când să ne sculăm să intrăm în baie, iată un bătrân înalt, cu barba mare, - albă ca de argint, așa lumina în lună, - răsare înaintea noastră. Nu ne zice nimic. Se uită numa la noi cu doi ochi mari de gheață. Se uită, clatină din cap și intră în baie, el înaintea noastră. Veșmintele pe el luminară încă puțin, cum dispăru în pământ, apoi n-am mai văzut nimic. Noi nu ne-am întrebat cine să fie, știam cu toții cine e, dar nici nu cutezărăm să mai intrăm în baie. Atunci iată că cei șase băieși ieșiră obosiți, își trântiră uneltele și se pregătiră să îmbuce ceva. «Voi nu v-ați întâlnit cu mine în baie, tnaî ficiori?» îi întrebarăm noi. «Cu cine să ne întâlnim?!» ne întrebară ei, mirați. «Nu v-ați întâlnit? Bun! Atunci mergem!» zic eu. Și intrarăm. Ne gândeam și nu. Știam niciunul cum să ne tâlcuim arătarea aceea. Încă nime nu mai văzuse așa ceva. În fruntea băii, da, acolo se puteau înțălege toate sămnele care veneau din lăuntru. Dar o arătare, un sămn la gura băii, nime nu știa ce are să

însămneze. Înaintam noi cu inimile strânse, da cu mare nădejde în Dumnezeu că nu ne va lăsa.

Pe la mijlocul băii rămaserăm deodată înghețați. Se făcu lumină mare, lumină orbitoare. Baia părea largă cât o biserică. Și-n mijlocul acelei biserici sta bătrânul pe care-l văzusem. Sta cu ochii închiși, cu brațul drept ridicat, și auzirăm ca un șuier de vânt, ș-apoi se auzi de trei ori, cu glasul cel mai curat omenesc: «Nu-i, și nu-i, și nu-i!» Opaitele noastre se stinseră în lumina ceea orbitoare, și, îndată după cuvintele acelea, se făcu în jurul nostru un întuneric de mormânt. Abia ne-am aprins fitilele, și ne întoarserăm. Ceilalți nu durmeau. I-am trezit și le-am spus tot ce-am văzut și auzit. Da, vezi bine, nici ei n-au crezut, cum nu crezi dumneata, domnule Ispas. Noi, cei șase, n-am mai băit acolo niciun ceas: știam că aur nu-i. Ni s-a spus și am crezut. Ceilalți însă ne crezură nebuni și au muncit mai departe. Știi dumneata, domnule Ispas, cât au mai muncit? Patru ani în capăt! Și când gândeau că au ajuns la noroc, au spart deodată într-o mâncătură mare: băiseră acolo bătrânii și niciun fir de aur nu le lăsaseră.

A Rarului îmi povesti toate acestea cu atâta siguranță, încât mă convinse. Și acum începu să mă învâluie o taină mare, o frică aproape copilărească. Cerui și eu un vin vechi și beui alături cu dânșii. Tăceam cu toții. Și eu mă gândeam: «Oare să fie vreun sâmbure de adevăr în atâtea istorii înșirate de oameni? Să fie duhuri în pământ, pe pământ, să fie stafii și câte minuni toate 1»

A Rarului păru că mi-a ghicit gândurile.

— Dumneavoastră, îmi zise el, care trăiți o viață scriind la masă și plimbându-vă puțin sara, n-aveți de unde ști lucruri de-astea. Da' de-aci nu urmează că ele nu sunt. Ia să te pui dumneata să muncești ca mine, să-ți lipești sufletul și trupul de pământ și de toată viața ce iasă din pământ, ș-ai să vezi că altfel ai să judeci. Ia să te pui dumneata să umbli noaptea întreagă, când doarme și aerul

parcă, să vezi atunci câte taine, câte înțelesuri din viață îți pătrund în suflet. Ai înțelege atunci că trăiesc în aer, în pământ, în apă nenumărate puteri, care câteodată se-mbracă în forme văzute și se arată oamenilor.

— Așa este, zise Manoilă, care până acum tăcuse. Și noaptea chiar are puterea ei. Și-i zice la acest stăpân al întunericului Patronul Noptii. Eu l-am văzut odată pe Dealu-Băilor. Era iarnă, un pui de ger de te frigea pe față, pe mână, da nu viscolea. Zăpada acoperea pământul rotunjindu-l, și eu veneam, scârțâind din cizme, pe Dealu-Băilor. Și iată, chiar pe creasta dealului, venea» în trapul calului sur, un ghinărar. Hainele pe el, frânele, scărițele ardeau în aurul cel mai curat. Și nu s-auzea mersul calului, părea că nu s-atinge de pământ. După el, la doi pași, veneau doi aghiotanți, cu dreptele pe săbiile de argint. Dintru-ntâi credeam eu că va fi pădurarul cel mare. Cine știe pe unde-a fost să inspecteze pădurile, și a-nnoptat pe drum. Dar îndată mi-am tras pe seamă. Țsta nu-i cal, astea nu-s haine de pădurar! Dar n-am stat să judec mult. Am plecat repede acasă și abia m-am putut liniști. Dimineăța, de dimineăța, am fost în Dealu-Băilor, să văd urmele cailor. Nu ninsese, nu bătuse vântul, trebuiau să se cunoască. Dar acolo sus era așa cum bănuisem: nicio urmă. Neaua - neatinsă, numa cizma mea se cunoștea, altceva nimic. Și spun și alții c-așa trece Patronul Noptii, ca un fulger, și-ntr-o noapte cutreieră întreg pământul.

De-aci încolo începură istorisirile cele mai ciudate. De-un țap, de-o scroafă, de-un bivoli, care s-a luat noaptea după cutare și cutare din sat, de-o pară de foc ce izbucnește în toată noaptea pe Vâlcoiu, de oameni care se scoală din mormânt. Și, dus ca de-o apă mare, în sara aceea posomorâtă de toamnă, ascultam, credeam tot ce mi se povestea, vedeam chiar îngrozitoarele arătări. Eu, care nu credeam înainte și nu cred nici azi în toate minunile astea, atunci sara sorbeam cu patimă toate povestirile

misterioase. Așa că, de la o vreme, îmi veni convingerea că nu-i nimic mort în lume. Până și o piatră, un râu, un arbore cine știe ce vor fi...

Când mi-am luat sara bună și am plecat spre casă, am deschis ușa cu multă teamă. Credeam că pot să-mi iasă deodată în cale mii de vedenii. Și mai ales mă temeam grozav de scroafa cea neagră, de care spuneau c-a urmărit pe-un creștin, din sat până la el acasă, tot grohotind, tot gata să-l sfâșie.

Acasă la mine era întuneric. Am trezit slujnica, am pus-o să-mi aprindă lampa, și atunci zării, uimit, pe masa mea de scris, un plic alb. Îmi fulgeră prin cap că, de bună seamă, vreo ființă nevăzută începe să se-amestece în viața mea. Târziu, abia cutezai să deschid plicul. Ceții în fugă: «Domnule Ispas! Te-am căutat de două ori în sara asta. Mâne dimineață vin iar. Să fi acasă.» Subscris: I. Walter, agent de vinuri. Și în sara aceea am binecuvântat pe Walter și pe toți agenții. Ca o mângâiere, ca o ploaie răcoritoare pe care-o aștepti, mi-au venit în minte afacerile mele; am deschis conturile, am început să calculez, și, de bucurie că am scăpat de nebunie, pe care o simțeam cum se apropie, mă credeam în stare să dezleg toate problemele matematicii.

Și, vezi dumneata, îmi zise la urmă domnul Ispas, din sara aceea tot mi-a rămas ceva teamă în suflet. Și nu știi dumneata ce teamă! Nu de stafii ori de draci, nu, ci alta, cu mult mai mare.

El își duse mâna la frunte, o apăsă, și-o trecu apoi prin păr și-mi zise:

— Ce-ar fi dacă într-adevăr ar exista și alte ființe raționale, nu numa noi, oamenii? Vezi, eu nu mă ocup cu gândurile astea, și totuși, îmi pare că atunci ar trebui să se schimbe lumea și toată viața oamenilor. Atunci, după gândirea mea, deodată cu mii de afaceri, cu mii de negoțuri, ar trebui să urmeze o bancrută universală în

toată activitatea omenească. Nu-i așa?

— Poate să ai dreptate, domnule Ispas. Dar eu nu mă pricep la lucrurile astea, îi răspunsei.

Și domnul Ispas rămase pe gânduri, privind undeva departe, nedumerit.

19 0 9

LADA

Satul întreg știa că bădicul Clement Mârza are bani mulți, are aur adunat de pe când erau băile bune. Dumnealui locuia într-o casă bună și largă. În răstimpul cât a stat văduv, - și a stat un timp bun, - multe femei rămase de bărbați priveau cu lăcomie la locuința aceea singuratecă. Și chiar câte-o fată mai trecută n-ar fi zis ba, dac-ar fi cerut-o bădicul Clement de nevastă. Erau vădane care dădeau târcoale bădicului oriunde-l întâlneau, ba se trezeau că trec chiar pe lângă casa lui, când mergeau în pădure după o sarcină de lemne.

Dar bădicul Clement se părea că nici gând nu mai are să se-nsoare a doua oară. Trăia liniștit, făcea în fiecare zi obișnuitul drum până la crâșmă, unde bea un strop de vin și stătea de povești cu oamenii. Era trecut de cincizeci de ani și vorbea cumpătat, cu înțelepciune de bătrân.

În sat se porniseră adevărate povești pe socoteala averii bădicului Clement. Se spunea că ar avea lăzi grele de fier, încuiate cu lacăte mari cât un clop, și lăzile acelea ar fi pline de aur și de galbeniâm părătești. Că poate să plece fără nicio frică de-acasă: nime nu i-ar putea sparge lăzile, să-l fure. La urechile bătrânului încă străbătură veștile astea, și el nu se mai mira de ce-l privesc oamenii așa de uimiți. N-avusese copii, și rudeniile, până într-a șaptea viță, se interesau mult de soarta bădicului Clement. Cât ce-și închisese muiera lui ochii, casa i se umpluse de rudenii de toată vârsta și de tot neamul: bărbați, femei, bătrâni și o grămadă de copii veniseră cu toții să plângă. În anul cel dintâi de văduvie nu l-au prea cercetat: se temeau

că se va-nsura Clement, și lor nu le va rămâne nimic. Dar de când ieșise zvonul, – chiar din gura lui mai întâi, – că n-are de gând să se mai însoare, rudeniile începuseră să se privească boldiș când se întâlneau în casa bădicului Clement. Unii-i tăiau lemne, alții-i duceau sacii la moară, femeile-i frământau și-i coceau pâinea, fetițele-i măturau prin casă, așa că dumnealui n-avea alta ce face decât să mănânce, să doarmă și să se plimbe.

— Ăsta știi c-a dat de bine în lumea asta, ziceau bărbații, văzându-l cum își plimbă pe drum veșmintele veșnic curate.

— Și are suflet bun, se vede, adăugau alții. Nu face deosebire între rudenii. Și pe celea mai depărtate le lasă să-i treacă pragul. Vezi, că are bani destui, să poată împărți la toți când va muri.

Când vreuna din rudenii se nimerea singură în casa bădicului Clement, începea, întâi cu gura pe jumătate, apoi tot mai dezghețat, tot mai inversunat să înnegrească pe celelalte rudenii, cum știa mai bine.

Bătrânul asculta, da din cap și, într-o târziu, zicea:

— Bine, bine, ce-mi spui tu mie fleacuri de-astea?

Apoi își lua bățul și pleca prin sat.

Rudenia, rămasă în casă, singură, privea întâi pe furiș lada mare de fier cu lacăte grele, apoi, când simțea că bădicu-i departe, se apropia, o cerceta, bătea cu pumnul în ea, pune urechea să cerce de nu poate desluși cumva sunetul galbenilor, cerca s-o ridice. Încercare zadarnică: lada era așa de grea, încât bărbatul cel mai în vârfute nici n-ar fi putut-o clinti din loc, necum s-o ridice nici de-un deget măcar.

Fiecare dintre rudenii vâna prilejul de-a rămâne singură în casă. Și, între cele vreo douăzeci și cinci de rudenii, n-a fost una singură care să nu le vorbească de rău pe celelalte, când era numai cu bădicul Clement, și să cerce să pătrundă cât de cât în taina lăzii minutaina însă n-

o puteau pătrunde. Nici fiertata Susana, nevasta bădicului Clement, n-a știut vreodată ce taină ascunde lada aceea.

Cu cât treceau anii, cu atât faima bogăției lui Clement creștea mai tare. Neamurile lui începură să se socotească între fruntașii satului și cam priveau peste umăr la muritorii de rând.

Împlinise bădicul Clement vreo zece ani de văduvie, când, într-o zi, se trezi popa cu el că-i vestește înșurătoare nouă.

— La vârsta dumitale, bădicule?! făcu popa, mirat.

— Ei da, la vârsta mea! Am cincizeci și șase de ani, și mai am nădejde de treizeci, cel puțin. La drept vorbind, nu mi-ar fi trecut mie prin cap gândul ăsta, de nu venea la mine popa din Vâltori și nu-mi spunea că soru-sa, care-i văduvă, ar veni după mine. Acuma, dumneata știi că eu sunt un om sărman și singur și că femeia aceea are bani destui.

Popa nu putu să nu-și zică în gând: «Iată chipul bogotanului zgârcit! Nicicând nu se mai satură!»

În ziua cununiei, toate rudeniile bădicului Clement zăcură betege pe-acasă. Părea că a dat gălbenarea în ei, așa erau de mohorâți la față.

— Acuma, se cheamă c-a făcut o prostie Clement, ziceau oamenii. Cea dintâi prostie în viața lui. Nevasta asta, soră c-un popă, veți vedea numa că l-a lăsa, în câteva zile, fără parale ș-apoi a s-o șteargă.

Femeia era cu vreo cincisprezece ani mai tânără decât bădicul Clement. Dacă am crede în spusele rudeniilor bătrânului, apoi era urâtă ca ciurma și bună dențărcat copiii, ca muma-pădurii. Ceilalți români, însă, o aflau destul de potrivită pentru bădicul Clement. Vorba e că îndată ce-a intrat femeia cea străină în casa cea singuratecă, s-a schimbat traiul bădicului Clement. Pe când rudeniile, înainte vreme, îl încărcau cu toate bunătățile, acum nu i se mai arătau nici pe la poartă. Iar

femeia lui strâmba din nas, înjura și mereu era cu gura plină de sfadă.

— Eu am gândit că mă mărit după un om gazdă, și, când colo, sărăcie lucie! zicea muierea, privind prin casă.

— N-am ce-ți face! Acum târgul s-a făcut! răspundea liniștit bădicul.

— Ce târg? striga nevasta. Crezi tu că pe-o soră de popă poți s-o batjocorești așa? La asta să nu te gândești, sărântocule! Mâne plec de la tine!

— N-ai decât să te duci! zicea, zâmbind, bădicul Clement, și pleca prin sat.

Putea umbla și putea zâmbi liniștit dumnealui. Muierea, din clipa în care văzuse lada cea de fier, din clipa în care cercase zadarnic s-o miște cât de cât din loc, era legată de casa lui cu lanțuri așa de tari, încât nici cu patru bivoli n-ar fi putut-o urni din loc. Tărăboiul pe care-l făcea era numai ca să-i deschidă bădicul Clement o dată, o singură dată, lada. Dar bărbatul era încăpățânat rău.

— Avem din ce trăi încă, tu muiere. Orice om cu minte strânge bani albi pentru zile negre. Și se poate să trăim mult, se poate să ne trebuiască odată lada de care tot vorbești. Acum, deocamdată, mai am niște bănuți, mai ai și tu, și trăim cum ne-a rânduit Dumnezeu. Dacă o fi să mor, atunci e alta, atunci nu mai am nimic de zis.

Și, într-adevăr, de unde, de neunde, bădicul Clement scotea în fiecare zi banii trebuincioși, când femeia nu voia să deie dintr-ai săi de unde-i lua? Oricât l-a supravegheat, n-a putut afla niciodată. Dar, - se gândea femeia, - e limpede ca lumina soarelui că numai din lada cea mare îi putea lua! Ah! de-ar putea ea pune odată mâna pe chei! Dar cheile, necum să puie mâna pe ele, nici de văzut nu le-a putut vedea, oricât a-ncercat. N-a rămas o haină de-a bădicului Clement nebuzunărită, nepipăită, n-a rămas un colțisor în casă unde să nu fi scotocit; până și-n gunoiul de dinaintea grajdului. De multe ori noaptea, când Clement

dormea tun, de-ai fi putut tăia butucul pe el, nevasta își vâră încet, tremurând, mâna subt perina lui, subt așternutul lui. Dacă dădea de ceva tare, de un cotor de pai, de-o tivitură groasă, la gândul că a nimerit cheia, simțea că o părăsesc puterile.

Ceva a înțeles repede dumneaei. Cum bărbatul era tăcut și morocănos, s-ar fi putut tare ușor să se mânie cumsecade, să facă un testament pentru rudenii, și ea să rămâie cu mâna goală. Înțelese că purtarea ei nu era deloc cu minte, și, într-o bună dimineață, îi puse lui Clement în palmă câteva sutuțe – toată zestrea ei.

— Ce să fac cu banii? întrebă Clement.

— Să trăim din ei, e zestrea mea. Când se va isprăvi, ne vom întoarce la lada ta.

— Dacă-i pentru asta, ține tu banii. Cumpără tu ce-i de lipsă în casă. Eu sunt sătul de bani, mi-i scârbă de bani.

Femeia luă banii, convinsă acum cu totul că lada aceea e plină cu aur. Dar bădicului Clement îi era scârbă de bani pentru că, iată, lada aceea a lui a făcut-o pe răposata nevastă să-l lingusească o viață întreagă, le-a făcut pe rudenii să-și deie și mâncarea de la gură, să i-o aducă lui, și acum scâlcie și mintea femeii de-a doua.

De aci încolo nevasta gătea bucate alese, ținea curat în casă, vorbea cu însuflețire de bărbații cruțători, care pun gălbenaș lângă gălbenaș, nu bat birturile, nu joacă-n cărți. În răstimpuri, dânsa făcea câte-o aluzie subțire la ladă, la chei, dar îndată ce băga de seamă că lui Clement nu-i plac vorbele astea, începea să râdă și povestea vreo întâmplare din sat.

Sătenii lăudau norocul bădicului Clement, iar rudeniile priveau pizmaș la nevasta de-a doua.

Într-o toamnă, bădicul răci și căzu la pat. Femeia, cât ce-l văzu aprins la față și cu răsuflarea pripită, simți un sălbatic fior de bucurie. «În sfârșit!» își zise, și simți c-o apucă nebuniile.

Toată noaptea bădicul Clement a gemut și n-a putut închide un ochi din pricina junghiurilor care-l împungeau printre coaste, ținându-i răsuflarea oprită.

Toată noaptea femeia s-a desfătat în visurile și-n planurile cele mai frumoase, și simțea o bucurie păgână la fiecare geamăt nou al bărbatului. Din când în când, bolnavul cerea o ulcică de apă. Ardea în fierbințeli. Femeia lăsa s-o cheme de două și de trei ori, și abia apoi se scula și-i dădea apă. Și-l privea cu lăcomie cum horpăie, ca și cum ea ar fi fost arsă de sete.

Dimineață, bădicul Clement nu se mai putu mișca din pat și începu să se teamă de moarte. O trimise după doctor. Femeia ieși, încuie ușa încet, cu cheia, pe dinafară, scoase unealta blăstămată, o puse în buzunar și plecă în sat. Până după amiază a tot stat de povești, când la o femeie, când la alta. Venise cu furca în brâu și avea mare chef de vorbă. Era agitată, aprinsă și povestea, mestecându-le, o mulțime de istorii.

După amiază descuie încet ușa și intră. Bolnavul o privi cu groază când o văzu că intră fără doctor.

— Nu-l aduci?

— Nu-i acasă. Am umblat în două sate după el și nu-l găsesc.

Bărbatul se ridică deodată într-un cot, o privi cu dușmănie și-i zise:

— Mințești, muiere! Tu nu l-ai căutat!

Cine-a spus că muierea și dracului îi dă de furcă, n-a greșit. Asta de-acum începu să plângă cu lacrimi adevărate, cu sughițuri, fără să se oprească. Plângea și-și blăstăma zilele. Bădicul Clement se căi puțin și-i ceru un pocal cu apă.

— Mi-a fost rău, zise el. Ardeam de să te și credeam că mor. Iar tu nu mai veneai. Acum mă simt mai bine, zise el, după ce bău.

Acest «mă simt mai bine» îi opri femeii, ca prin

farmec, plânsul cu sughițuri.

Bietul bădic Clement! Crezuse pe-o clipă că i-e mai bine, dar, cât ce-a dat noaptea, începu o tusă păgână și scuipa cu sânge. Femeia dormi de astă dată tare bine, ca și când tusa lui ar fi fost un cântec dulce, adormitor.

Când se crăpă de ziuă, bădicul, ars la față și pierit ca de secetă, abia îngână:

— Iute după popa, muiere, să mi-l aduci îndată, că mi se pare c-am să plec din lumea asta!

Femeia sări din pat, începu iar să se bocească și ieși. repede cu o cusătură în mână. Încuie iarăși ușa pe dinafară și plecă prin sat. Tândăli când la o femeie, când la alta; până sara n-a cusut un șir de altițe, dar gura: atâta i-a melițat, de s-au luat muierile de gând cu ea, De-o întreba cineva: «Ce mai face bădicul Clement?» «Bine, sănătos!» răspundea dânsa, și-și continua fleacurile ei.

Când se însără de tot, porni spre casă. Ajunse. Se opri la fereastră. Privi cu multă băgare de seamă înăuntru. Bădicul Clement sta întins cu fața la pământ, jos, lângă pat. «Aha, își zise femeia, a fi voit să fugă, cum le vine oamenilor când mor! A căzut și l-a apucat moartea acolo.» Un puternic fior de bucurie o cutremură. Deschise grabnic ușa, se apropie de mort, îl ridică, îl așază frumos în pat, apoi începu să caute după cheie. Gura foădicului Clement rămăsese rânjită - cum căzuse cu fața la pământ, ochii - pe jumătate deschiși. Și, cum îs la pe spate, parcă-și râdea de femeie, care căuta înfrigurată după cheie. Răscoli patul tot, cotrobăi sub pat, răvăși până și părul mare, încâlcit, asudat încă al mortului. Zadarnic! Merse la ladă. Cercetă lacătul și văzu din nou că broasca nu era mai mare decât o gaură de cuișor. Așadar, cheia trebuie să fie de-abia cât un cuișor. Începu s-o caute cu deznădejde, înfricată de gândul că, din clipă în clipă, putea să bată la ușă vreun om, să-l vadă pe Clement, și atunci comoara era pierdută pentru ea. Aruncându-și privirile spre pat i se păru că mortul se

mișcă. Se uită mai bine și-i păru că zărește ceva printre dinții rânjiți. Un gând îi fulgeră prin cap, nu ca o lumină, ci ca o sârmă fierbinte. De bună seamă, cheița o purta în gură! Cum de nu i-a venit mai degrabă în minte gândul ăsta?! Se apropie de Clement, îi descleștă cu mare greutate gura și scoase o bucățică de fier. Dintr-o săritură ajunse la ladă, descuie lacătul, smulse capacul. Rămase încremenită. Lada era plină cu bolovani de piatră sură... Pe fața femeii străluci deodată o bucurie imensă. Se aplecă, își încarcă brațele cu bolovani, îi sărută și ieși pe ușă, ca o nălucă, fugind pe coasta la vale, spre sat, chiuind și strigând în gura mare:

— Iu-iu-iu! Hidați la aur! Iu-iu-iu! Haid la comoară!

19 10

MELENTEA

Bădicul Melentea are o casă de bârne înnegrite de vreme și mâncate de care, sus, la marginea pădurii, pe-o coastă pietroasă. Căsuța e scundă și afumată, mică și pitită, și toată ziua se înhoalbă din două ferestrețe cât palma. În căsuța aceea, și în curte, se izbesc, cât ține Dumnezeu lumea, o grămadă de copii despoiați, cu părul vâlvoi, cu obraji nespălați de săptămâni. Numai când simt că se apropie bădicul Melentea, sar ca iepurii și odată s-ascuad grămăgioară prin unghete.

— Ho! paraleii tatii, nu sunteți acasă? întreabă totdeauna bădicul Melentea. Gândeam că-s acasă, zice tot el, întorcându-și capul spre femeia ce cârpește niște zdrențe, după masă. Că ce le-am adus eu? Turtă dulce din târg, gogoroane roșii de la jupânul și niște hăinuțe aouă-nouțe!

Apoi își aruncă subț pat uneltele de lucru și se așază pe laviță obosit.

— Gata-i supa, tu muiere? o întreabă, privind-o chiorăș.

— Iar începi? țipă femeia. Zău, tu-ți faci de cap!

— Cum să-mi fac de cap?! N-am fost eu azi-dimineață la măcelar, și nu i-am zis: «Jupâne, două kilograme de carne! Da știi, cu măduvă și grasă!»? Și n-a dat el de două ori cu barda, și nu m-a întrebat chiar pe mine: «Unde poștești s-o trimit?»? «Unde? Acasă la mine! La Melentea acasă!» Se vede treaba că băiatul n-a nimerit aici.

— Și nici c-a nimeri vreodată! zicea femeia.

— Așa crezi tu? apoi iacă, voi, muierile, odată vă pierdeți corajul. Da de bine să nu te temi niciodată!

În urmă, femeia-i pune pe masă un bruş de mămăligă, o fiertură acră, și Melentea începea să înghită strașnic, lăudând bunătatea mâncării. Erau numai cartofi fierți, zama era apă goală, subțire, mestecată cu oțet.

— Plutesc stelutele de grăsime! Doamne, tu muiere, mă tot gândesc eu de unde avem noi atâta unsoare și olei?! Iată ș-o bucată de carne! De la noi din casă carnea nu se mai gătește, asta o știe tot satul. Să vezi tu cum mănă alții! O ceapă, un bruş de pâine, un petecută de slănină. Da supă la ei, carne la ei, fiertură bună, nu s-a pomenit! Și de-aceia li se lungesc lor grumajii și li se fac străvezii urechile. Și nu numa cei mari trăiesc așa de prost. Copiii o duc și mai rău! Dacă au o fărâmatură de brânză, apoi li se pare că au toată bogăția lumii.

De-aceia vezi copii așa de amărâți peste tot locul. Ai noștri? Unde sunteți, paraleii tatii? Ia ieșiți puțin la iveală!

— Da dă-le pace, măi păgânule, și vezi-ți de mâncare! îi zicea femeia, năcăjită.

Melentea însă nu le da pace. Copiii veneau înaintea lui, stăteau cu capetele plecate și așteptau.

— Iată-l pe Ionică a tatii, începea Melentea, întorcând cu fața spre muiere pe un băiat ca de șase anișori, slăbuț și pârjolit ca de secetă. Aista-i cel mai încheimat. Leu-paraleu, pușorul tatii! Da ce-ai mâncat tu astăzi? Tocană de berbece, așa-i? Ș-o fălie de caș? Cu-atât mai bine! D-apoi tu, Pătruț? întreba el, prinzând pe altul de mână și

trăgându-l aproape. Tu, supă de găină? Aha, ştrengarule, de-aceea eşti aşa de aprins la faţă, ca creasta cocoşului!

Mai prindea pe unul, pe doi, apoi se sătura, îi lăsa să plece.

— Da să-mi spuneţi voi, începea el deodată, unde-s boii, unde-s vacile? Aha, la umbră! Aşa-i, dacă dă căldura şi umblă, zbârnâind, musca, vitele se trag la adăpost. Da la porci se vede că n-aţi dat de mâncare. Auziţi-i cum guiţă? Asta nu se cade, să lăsaţi dobitocul flămând! Iute să vă căraţi - unu, doi, trei! - şi să le daţi de mâncare.

Copiii ieşeau, dând buzna pe uşă, îmbrâncindu-se, ghiontindu-se.

Femeia-l asculta ameţită.

— Doamne, măi bărbate, zicea ea, să ştii că tu nu vei ajunge bine! Să-ţi baţi tu aşa joc de copiii tăi?! Nu ţi-i frică de mânia lui Dumnezeu?

— Nu, tu muiere, că Dumnezeu e bun şi nu se mânie.

Melentea mânca mai departe, umflându-şi când un obraz, când altul. În ochii lui, când îi vorbea femeia aşa, se cobora pe câteva clipe o tristeţă adâncă, privirile lui se îmbolnăveau parcă. Şi atunci părea şi mai palid, şi încreţiturile obrazilor erau mai adânci şi mai dese.

Dar nu rămânea mult aşa. Se scula, lua doniţa cu apă, o ţinea mult la gură, în vreme ce mărul lui Adam i se plimba maiestuos, domol, pe grumajii deşiraţi.

— Doamne, tu muiere, făcea el oftând, punând doniţa pe laviţă, da' ce minune-i aici?

— Ce minune?

— În viaţa mea n-am mai beut aşa vin! Se vede că iar a dat domnul Beniamin pe la tine şi te-a cinstit cu vin!

Femeia, când auzea de domnul Beniamin, se înciuda rău, îşi zvârlea zdrenţele şi-şi punea mâinile în şold.

— Iar îţi vin nebuniile? şi-l privea cu scârbă şi cu duşmănie.

— Ce nebunii?! Dacă are omul nevastă frumoasă,

însă că vine norocul acasă. Așa și cu mine. Domnul Beniamin îi bogat, și nu-i nici bătrân! Când vrea el să-și facă un chef, unde să tragă? La Melenteoia cea frumoasă!

— Vai, bată-te sfinții, păgânule! zbiera femeia, ieșindu-și din sărite, și începea să-i izbească în cap o rochie ruptă, o cizmă stricată, ce-i cădea-n mână. Da cum te rabdă inima, mișelule, să mă batjocorești așa, în toate zilele! Nu mi-i destul că muncesc ca un bou, că-mi pierd capul cu atâtea guri flămânde, ce mă behăiesc toată ziua? Mai vii și tu să-ți râzi de mine?!

— Dacă te-a făcut Dumnezeu frumoasă, eu n-am ce-ți face, zicea bărbatul, ținând brațul ridicat, de apărare.

— Așa-i, nerușinatule?! Nu mai încapi de mine?! Dar io-s de vină că mi-am mâncat viața? Io-s de vină că am slăbit ca o cățea jigărită? Hai, spune! Nu tu, nu copiii, nu sărăcia din casă? Ș-acum, dacă-s urâtă, tu faci glume pe socoteala mea. Și spune, nu ți-i frică, de bătaia lui Dumnezeu?

— Ci hai! Să știi că-mi place, tu muier! îmi pare c-aud gura unei cucoane mari care-și spală bărbatul, într-adevăr, e pagubă că nu te-ai născut doamnă! Da' pentru aceea îmi place. Știi, la alte case de om sărac vine bărbatul ostenit de la munca zilei, își zic două-trei vorbe cu femeia, și el, rupt de osteneală, se culcă... El crede că, dacă doarme, va vedea viața mai frumoasă și mai ușoară decât cum este. Femeia tace și-nghite năcazul, și din când în când se uită cu mâhnire la omul care doarme pe-un suman, cu fața galbină și suptă. Vezi, mie de oamenii ăștia nu-mi place. De la o vreme parcă nici nu mai știu vorbi. Aia nu-i viață! Nu-i de-ajuns că te roade sărăcia destul, să te mai rozi și tu?

Tace puțin și privește la fața veștedă a muierii, care se mai liniștește.

— Îmi place, adaugă el, că tu-ți mai deschizi gura. Asta-mi place. Pentru vorbă, gura nu cere de mâncare. Da

știi, totuși, ce-mi vine în minte când te văd așa aprinsă? Pățania cu lada, cu lada ta de zestre. Știi că plecaserăți pe vreme bună de la voi, da pe drum v-a apucat o ploaie cu rupere de nour. Și unde nu s-a umflat râul, unde nu s-au trezit valurile care durmeau în adâncuri, și-au început să arunce armăsari pe fața apei! Chiar atunci intră în râu carul cu patru boi, – Doamne, ce> mai boi! – parcă-l văd ș-acuma, carul cu zestrea ta de mireasă. Atunci tot așa erai de aprinsă ca acuma.

— Vezi, mă, tu ești dracu' gol! striga femeia, năcăjindu-se iarăși. Ai de gând să taci odată? Ai de gând să-nceți cu batjocorile? Da' tu ce-ai avut, ce avere? Iacă, hârbul ăst de casă. Ai fi așteptat, se vede, să-ți aduc car, și boi, și ladă încărcată?

— Aici iar îmi place cum ai adus-o, tu muiere. La casă de om sărac, de zestre nu-i vorba niciodată. Da casele bogaților tot din zestre s-aprind și se pustiesc. Mai au noroc cu nănașii, că merg de-i mai împacă. Fără doar și poate, tu te-ai fi potrivit cu unul gazdă. Valeo, mămulică, ce dungi ai avea astăzi pe spinare! Să știi tu, cei bogați se mânia mai iute. Noi de ce să ne mâniem?! Iacă, tu de pildă, de ce te mâнии?

— Acuma, lasă-mă, Melenteo, vezi-ți de lucru, ori culcă-te, da lasă-mă, că mi-i destul pe ziua de azi, zicea femeia.

Bădicul Melentea, însă, cât sta peste zi, ori sara, acasă, tot melița din gură. El avea o credință: omul sărac, dacă-nchide ochii ori gura, începe să se gândească. A cercat el de câteva ori așa, dar nu i-a plăcut amăreala aceea, care izvora parcă din toate părțile și-i pătrundea ființa.

— Gândurile, zicea bădicul Melentea, să le lăsăm pe sama bogaților. Ei au la ce se gândi, ei se pot ajuta eu gândurile, dar omul sărac, oricum se gândește, tot rău nimerește, ca ă! ce tot încărca o povară, – când în căruță,

când în teleguță, - da nicicum n-o putea duce-acasă, pentru că nici la teleguță, nici la căruță nu era înhămat vreun dobitoc...

Cu atât avea noroc muierea, că bădicul Melentea nu prea era pe-acasă. Muncea săptămâna încheiată, în răsetele oamenilor cu care lucra. Melentea era bun de leac când muncea în rând cu alți săteni. Că aceștia își uitau supărările de-acasă, uitau povara lucrului și, dacă foamea n-ar fi strigat cu glasul ei de broască, din deșerturi, și-ar fi uitat și să mănânce.

Melentea va fi fost și el ostenit, dar la amiazăzi nu se apuca să îmbuce până ce nu mergea în șir pe la toți muncitorii, până ce nu se apleca asupra merindei și n-o cerceta.

— Săraci de voi, zicea Melentea, ce mâncări, măi, ca la câni! Așa trăbă să se hrănească un muncitor? Ce ți-i bun dumitale călcâiul cela de pâine? Da dumi - tale, loboda asta? Iarăși știr, și fasole, și ceapă, și peste tot sfântă mămăligă! Mâncă, rumân prost, și te-ndoapă, că de-asta ești bun! D-apoi colea o supă, o friptură nu vă știe face femeia?

Trecea printre muncitori, clătinând cu tristeță și dezgust din cap. Se-ntâmpla ca vreun muncitor să fie nou-venit, să nu știe moarea bădicului Melentea. Acela privea întâi chiorâș la omul slab și deșirat, care se pleca asupra mâncărilor lui. Și nu apuca bădicul Melentea să-i spuie două vorbe, când acela se și scula, răstindu-se:

— Ce-i, măi bade, ce-i, măi deșiratul? Tu să-mi batjocorești mâncarea? Nu vezi că acuși ți se desfac ciolanele, că nu le mai poate strânge pielița galbină? Da' tu ce mânci, lihodule, de ne batjocorești pe noi așa?

— Eu, zicea Melentea, surâzând, eu, carne și supă. Eu, mâncări scumpe, măi! Vină și vezi.

Îl apuca de mânecă și nu-l mai lăsa până ce acela nu se apropia de traista bădicului Melentea.

— Iată carne, iată pește, iată și plăcinte, zicea bădicul, împingându-i sub nas un bruş de mămăligă, o felie de ceapă și sare.

După ce mânca, se lăsa gemând pe spate.

— Măi dragii mei, mi se pare c-ar trebui să-mi aduceți un doftor. Femeia-i de vină. Mi-a pregătit niște mâncări unsuroase ca acelea, și, cum îs lacom, am mâncat de m-am umflat ca un baron.

Și pufăia pe nări, în hohotul de râs al tovarășilor.

— Că nu vă hrăniți și voi așa de bine ca mine, să știți că nu numa sărăcia voastră-i de vină, ci și nevestele. Nu știu face bucate cu gust! Dar a mea? Prii! bat-o focu de muieră! De multe ori îi zic: «Mai las-o cu fiertura, soro, mai las cu domniile, c-om săraci și nu suntem dedați cu sărăcia».

De se-ntâmpla să muncească pe undeva departe de sat, venea la prânz vreun băiat să-i aducă veșnicul mălai și veșnica bucată de ceapă. Melentea, cât ce sosea copilul, lăsa unealta din mână, se apropia de el, căuta în corfă, mirosea, și ceilalți îl auzeau numai că se răstește la băiat:

t< Ce-i asta? Iar zamă cu carne de porc? Și de ce-a pus maică-ta atâta smântână?

Copilul zâmbea subțire, știindu-i felul.

— Acum să știți, oameni buni, zicea Melentea întorcându-se spre români, că de-oi muri odată și odată, muieră-i de vină. Cine-o pune să mă-ndoape cu toate bunătățile? Astea-s pentru bogații care se-ntind sătui pe canapele, nu pentru un muncitor ca mine!

Unde are o muncă mai grea, tovarășii îl ajută cu drag. Că bădicului Melentea i s-au cam muiat puterile. De multe ori e ostenit și se clatină ca o găină beată pe picioare.

— Ești ostenit, bădicule, îi zice vreun fecior, bucuros că-i poate ajuta.

— Ostenit, pustia! Ba nu-s ostenit. Dar, adaugă în

taină, am beut o cupă de vin vechi la amiazi, și poate asta să fie vina. Că la mine-n pivniță stau buțile în șir, de ți-i mai mare dragul să le vezi!

Sara, când venea la rând la plată, dacă se-ntâmpla atunci să fi lucrat mai întâi la stăpân nou, îi zicea:

— Eu, domnule, scot pentru nouă.

— Cum așa?

— Bine. Pentru nouă suflete.

Stăpânul privea întrebător la oameni:

— A lăsat careva să-i ridice el plata?

— Ba nu, s-aude din mulțime.

— Atunci, ce vorbești dumneata?

— Vezi că, după dreptate, așa s-ar cuveni. Eu am acasă patru fete și patru ficiorași, dar ăia încă nu pot lucra. De mâncat mîncă, - nici lupii... Acuma, ei îs opt și cu mine nouă.

Bogații satului nu prea stau de vorbă cu Melentea. îi pișcă, și nu le place. De multe ori aduce vești pline de spaimă: ba c-a dat, colo, pe hotar, boala-n vite, - el cu ochii lui a văzut vreo douăzeci crăpate, - ba c-a auzit la oraș că au să se puie biruri noi pe cei bogați, ba că se face bătaie...

În biserică se pomenea de multe ori că vorbește cu glas tare. Creștinii-l priveau nedumeriți, iar popa, câteodată, nu se mai putea răbda să nu-l întrebe:

— Ce tot ai acolo, bădio Melenteo?

— Eu, nimic. Da sfântul Niculae, colea, din icoană, nu-mi mai dă pace. Mă tot întreabă câți copii am. I-am spus că opt, și sfântul tot nu crede și mă întreabă iar.

Alteori popa îl înfruntă în ușa bisericii, când îs adunați creștinii mai mulți.

— Eu nu-s de vină, părinte, dacă mă mai scap și zic o vorbă tare. Sfinții-s de vină. Ce au ei să mă tot întrebe: «Ce mânzi azi, Melenteo, ce nu te-mbraci mai bine, golanule?» Eu cată să le răspund, altfel ar striga tare, de n-ai mai putea ține slujba.

Mai multe glume făcea Melentea când murea vreun creștin în sat. Dacă mortul era bogat, numai ce-l auzeai spunând, când trăgeau clopotele toate:

— Gros-gros, Că-i om bănos! Gros-gros, Că-i om bănos!

S-a isprăvit cu mierea! zicea, bucuros, bădicul Melentea. Acum a fi stând în fața cazanului cu smoală clocotită și s-a fi târguind cu dracul, cât să-i deie să nu-l moaie colo. Da Necuratul a să-i zică: «N-ai ce-mi mai da! Pân-ai fost în viață, mi te-ai dat de bunăvoie mie, cu trup, cu suflet!»

Dacă murea vreun om sărac și trăgea numai un clopot, cel mijlociu, numai îl auzeai pe Melentea că spunea

— Tingi-tingi-tingi-tang, l-a murit un om sărac! Tingi-tingi-tingi-tang, l-a murit un om sărac!

S-a isprăvit și cu ăsta! zicea el bucuros. Da numa mi se pare mie că n-a avea hodină nici pe lumea ceealaltă. Cum e dedat cu sapa și lopata, l-a pune sfântul Petre să sape lângă pomii raiului, să facă mere multe...

Așa-i bădicul Melentea. Când nu-i toacă muierii la ureche, îmbată de cap muncitorii care sunt cu el, îi face să râdă și să-și bată joc de năcazurile vieții. îi place să tot scadă din puteri, așa, pe nesimțite, ș-odată numai, când va fi să fie, să-l umbrească moartea pe neștiute. Și i-ar plăcea atunci să fie cineva să-i spuie în batjocoră la ureche:

— Tingi-tingi-tingi-tang, l-a murit un om sărac!

19 10

VECINUL NOSTRU HUDRI

Vecinul nostru Hudri e un om mic de statură, îndesat ca un pociumb, îmbrăcat întotdeauna în straie curate. Cămașa lui, împăturată în crețe regulate, nici nu-i lungă pân' la genunche, nici prea scurtă, să s-ascundă sub șerpar, ci-i numa bine potrivită pentru un om trufaș. Ai crede că femeia lui are fier de călcat, cum au doamnele, de i-o poate potrivi așa de bine. Da numa ea știe, săraca, de

câte ori dă cu maiul, de câte ori drege încrețiturile acelea blăstămate, numa ca să fie bine, numa ca să n-aibă ceartă cu Hudri. Că el, până ce nu caută în hârbul de oglindă, da, mai ales, până ce nu se pipăie bine, nu pleacă din casă. Și, dintr-o îndelungată dedare, el simte, cu degetele lui nervoase, cea mai mică nepotriveală, numa din pipăit. Și când bagă de seamă vreo sminteală, ochii lui mici, galbini, ca de mătă, se bulbucă în orbite, ca la broască, mustața lui rară se zburlește, și pumnul i se încleștează.

— Iar ai avut orbul găinii, tu, muiere? Ia vino, ia nu mă face să mă mânii, ia grăbește-te, că te lipesc de-ți aduni dinții din curte!

Și femeia, trasă la față de năcaz, cu sufletul acru, s-apropie, tocmește, îndreaptă.

Și de câte ori vecinul nostru Hudri iasă pe porțița de la curte, femeia lui își face cruce, se-nchină și zice:

— Sfântă Maică Preceastă, cum m-am putut eu lega de nebunul ăsta?!

Da părerea de rău a bieteii Chive e târzie. De cincisprezece ani se tot miră cum s-a putut lega de Hudri, și nimic nu-i folosește. Vede ea bine că nimic. Căci, iată, îndată ce bărbatul pleacă din sat, ca un primar ori ca un jurat care are veșnic de lucru, Chiva trăbă să vadă de rândul gurii pentru cei patru copii, cu care a binecuvântat-o cerul. Nici ea nu știe cum mai poate, cum de nu s-a spetit, ca un cal încărcat veșnic cu povară grea, în acești cincisprezece ani. Puțina moșioară ce o au, tot ea a muncit-o. La săpat, la fân, la secere, tot «Haid, Chivo!», în toată dimineața, cu desagi-n spate, c-un copil în brațe, cu altul de mână. Chiar de spetit nu s-a spetit ea până acum, da s-a uscat și s-a-nnegrit de parc-a stat la fum de cându-i măritată. I-a crescut acum un băiețel, – cel mai mare, – și se mai ajută cu dânsul; mai desagi în spate, mai un copil în brațe, mai un pic de ajutor la muncă – tot se cunoaște ceva. Și de nu era așa, era și mai rău. Că puterile ei

slăbiseră, se obosea în grabă. Ea însăși se mira, și se temea de vreo nenorocire.

În vremea cât ea se chinuia pentru casa-ntreagă, Hudri colinda prin sat, bătea ulițele, făcând figuri și forme prin aer din cârja lui lucie.

În toată duminica dup-amiază trebuia să meargă la popa să cetească gazetele. Își scotea o păreche de ochelari, și-i tot tocmea o bună bucată de vreme, apoi ochii lui se încruntau, fruntea, îngustă de două degete, i se ridica, în mijloc, deasupra nasului, într-o îndoitură groasă, și el cetea în sine, tușind și făcând din când în când: «Hm!».

Popa venise de curând în sat și n-a știut dintru-ntâi năravul lui Hudri. Iar Hudri, după ce cetea, începea să discute noutățile.

— Ce zici, părinte, de treaba asta? Eu cred că n-are să fie bine.

Și el își lua ochelarii și privea la preot.

— Ce treabă? întreba preotul.

— Apoi, iacă, asta cu ministerul. Oamenii mai prăpădiți nici că se poate închipui.

— E ușor să judeci pe alții, bădică Ilie, - că Ilie îl chema pe Hudri din botez, - dar e greu să faci ceva... Lasă-i în plata Domnului, ș-or ști și ei părerile lor!

— E ușor să-i lași, da vezi că ei strică țara!

Ș-aici, Hudri se încrunta și mai tare, dunga ridicată deasupra nasului, de-a curmezișul frunții, i se îngroșa și mai mult.

Și preotul, la început, crezând că are de-a face c-un om care pricepe ceva, începea să-i deie deslușiri cum știa el mai bine.

Da după vreo lună, două, când văzu că Hudri se-ncrunță tot într-un chip, pune aceleași întrebări și toacă mereu aceleași câteva sentințe, îi dădu bună pace să cetească, da-n discuții n-a mai intrat cu el. Și asta pentru vecinul nostru Hudri a fost victorie. De multe ori îl

auzeam, de-acasă de la noi, răcnind la femeie:

— Ce, tu? O zdreanță ca tine are să-mi deie mie sfaturi? Mie? apoi eu am închis și gura popii, de nu mai cutează să se prindă cu mine!

Lunea, de dimineață, mergea la diacul bisericii, adică nu la el acasă, ci la crâșmă, căci diacului îi rămâneau de duminică niște bănuți și nu-i putea răbda-n șerpar. Acolo începeau cu slujba de duminică, din biserică.

— Ieri ai tras un «Carii», diece, de să fi fost vlădica la biserică, te punea dintr-una protopop!

Diacul, om bătrân acum, privea cu neplăcere la Hudri ăsta, care-l întâlnește în toată luna și-i bea bănuții jumătate. Da, când auzea lauda lui Hudri, clipea din genele bătrâne, îi dădea un scaun și-l chema lângă el.

— Numa un păcat e, diece! Păcatul e că-i biserica prea mică, zicea Hudri așezându-se lângă el. Glasul dumitale e așa de puternic încă, de se-neacă în bisericuța noastră.

— Ce să-i faci, Ilie? Dacă mai trăia popa cel bătrân, mai era nădejde de-o biserică nouă. Da cu ăsta, s-a isprăvit! El se pune să-i lege pe oameni să nu mai beie spirt! jură pe cruce și pe sfântă Evanghelie. ăsta împarte la oameni cărți și gazete, de parcă-i sfârșitul lumii, când are să vie Antihrist. ăsta la biserică nouă nici nu se gândește.

Aici umplea bătrânul diac păhărele, bea el, bea Hudri, acesta cutremurându-se întreg de spirtul tare, fiindcă Hudri, azi, ca-n toate diminețile, nu mâncase nimic.

— Mie, drept să-ți spun, diece, începe el vorba, nu-mi place cum slujește popa ăst5 tânăr. Glasul lui e răgușit, ceteșteecteniile încet, spune predica mai un ceas. Așa, ce facem? Așa ne prăpădim! Așa nu mai vin oamenii la biserică! Să-mi spui dumneata, nevoie-i să spui poporului atâtea vorbe? Două-trei, cum făcea popa cel bătrân, și s-a isprăvit. Că oamenii ăștia ai noștri și așa nu pricep nimica.

Când aducea vorba aici, diacul se mișca pe scaun, își scărpină vârful roșu-vinețiu, gros al nasului, și nu-i plăcea.

— Ba, că oamenii noștri n-ar fi ei chiar așa de proști cum îi crezi tu, măi Ilie. Au și ei ceva aici! și diacul ridica degetul noduros la frunte.

Hudri băga îndată de seamă că n-a potrivit-o bine.

— Să ne-nțălegem, diece. N-am zis eu că dumneata, ori fratele Petre și Vasile, ficiorii dumitale, n-ar înțălege. Da, spune-mi dumneata, n-ai văzut în biserică destui creștini care dorm când predică popa?

Aici diacul se încălzește puțin și, ca să nu bage de seamă Hudri, răspunde în grabă, zâmbind:

— Asta, una, e drept. Dorm mulți.

Și în sufletul lui se gândea cu oarecare teamă: «Oare blăstămatul ăsta de Hudri n-a zis de mine?»

Și povestesc așa, trecând de la popa la ceilalți cântăreți de strană, mai tănări, la oamenii, la femeile care au fost la biserică. Hudri știe să-ntindă atâta vreme povestea cu diacul, până bagă de seamă că spir tul e pe gătate. De multe ori petrec ziua întreagă, că diacul nu se grăbește, bea încet, cu socoteală, iar Hudri nu se îndură să plece până mai simte aramă la bătrân. Da când bagă de seamă că nu mai sunt bănuți decât de-o porție, se scoală grăbit, aducându-și aminte de vreo afacere. Diacul îl lasă să meargă, da privește după el c-un zâmbet de batjocoră, care i se ivește în colțul gurii bătrâne. Și zice către crâșmar:

— Totdeauna mă prinde mișelul ăsta de Hudri! Da la plată n-a stat o singură dată. Mișel bărbat!

Marțea și miercurea, Hudri pornește cu jurații și cu receptorul prin sat. Ia și el subsuoară un protocol, se face că cetește din el la fiecare poartă, înseamnă ceva într-o cârtică și dă sfaturi juraților.

— Dacă de-aici nu puteți încasa acum nimica, vă spun eu dumneavoastră, domnii mei, că lăsăm statul în pagubă.

Și slujitorilor statului nu li-i îngăduit așa ceva. Ce?! zice că n-are bani?! Ia-i vita! N-are cap de vită?! Ia-i haina, ia-i cenușa din vatră, că de aceea ești slujbaș jurat!

Oamenii nu-l prea iau în seamă. Rar dacă vreun slujbaș îl întreabă o vorbă. Da-l suferă să umble cu dânșii: le mai poartă cărțile și lucrurile luate de pe la oameni.

Hudri umblă în aceste două zile fără să mănânce decât sara. Mai bea câte-un păhărel de spirt, când trec pe la vreo crâșmă, și-i îmbie pe toți crâșmarul. Atunci se simte Hudri așa de bine, văzându-se socotit ca și oamenii cu slujbă domnească, încât nu se mai gândește la mâncare toată ziua. Umblă așa, lihod de foame, și caută să afle toate certele și pârlile ce sunt între săteni, culege știri în zilele acestea de marțea și de miercurea, ca să poată avea de lucru joia.

Joia se judecă pârlile la primăria comunală. Și, în ziua aceasta, în fiecare săptămână, Hudri e de față acolo, cu toate știrile ce și le-a câștigat pentru fiecare caz. Stă deoparte, încordat, și de câte ori îi trăbă primarului ceva dovadă, Hudri e gata cu ea. Aici aduce servicii mari. Și primarul, din când în când, îl îmbie cu câte-o țigară, iar oamenii îl blastămă în gândul lor și se miră de unde știe toate.

După ce se termină pârlile, urmează clipele cele mai fericite pentru Hudri. Primarul vine la el, îi întinde mâna, îi mulțamește, îi mai dă o țigară și-l pofteste, după prânz, la un păhar de vin. Iar Hudri nu mai merge la prânz, merge de-a dreptul la crâșmă și-l așteaptă. Și până ce vine primarul, el spune cum a pedepsit pe cutare, cum l-a prins pe cutare.

Vinerea e ziua lui Hudri. Atunci e în slujbă. S-au înțăles de la comună, - sunt vreo trei ani, - să-l încredințeze pe el cu amarul de dare ce trebuiau să plătească vreo trei case țigănești, care aveau și ceva avere, și nici nu se mai țineau, în gândul lor, de neamul lui faraon.

Hudri venea de dimineață la casa comunală, își lua condica și mergea pe drum curat ca un primar.

El însă nu se mulțamea cu cele trei familii platnice de dare. El lua pe rând toate bordeiele de țigani, de-i băga în groază pe toți faraonii.

— Domnule Ilie, să hiu al dracului, pe mine nu m-o pus împărăția la dare!

— Taci, cioară, că te-nvăț eu!

— Domnule Ilie, mai iartă-ne acum o dată, să te rabde Maica Precesta!

— Niciun minut, spurcatule!

— Hudri! Maică, țuca-ț-aș cizmele, nu-mi duce purcelașu, Hudri! Maică! se scăpa să zică vreo harancă.

Atunci Hudri se învenina întreg. Știa el că toată lumea îi zice Hudri, în ascuns, da pe față nime nu-i spunea batjocora. Și chiar aici în țigănimie, unde îi spuneau «domn», aici să-și audă el porecla asta afurisită?

Și Hudri se răzbuna. Nu lăsa purcelul, ci-l ducea, c-o groază de țigani după el, până la poarta primăriei.

Sâmbătă Hudri merge totdeauna la oraș. E târg de săptămână, și el niciodată nu poate lipsi, deși nu târguiește nimica: Dă-i place să se poarte gătit printre oameni, să-i deie străinii binețe, crezându-l vreun diac de la biserică, îi place lui să-și poarte nasul pe sus prin mulțimea aceea de oameni. Un străin, care l-ar cunoaște, așa, mai în fugă, ar crede că-i un smintit în toată forma. Da' nu-i! Toate patimile omenesti le are: clevețitor, mânios, pizmătareț, cu nasu-n vânt și, mai presus de toate, leneș.

De multe ori femeia lui spunea cu năduf:

— Pe Hudri să-l fi făcut Dumnezeu un boier, că mi-a mâncat viața mea ș-a copiilor!

Murea biata femeie de năcaz și de rușine. Da-n urmă s-a liniștit. Vorba ceea: dacă te bat o viață întreagă năcazurile, te deprinzi cu ele, ca altul cu petrecerile. Numa cât nicio rază de lumină nu ți se mai zărește, ci ochii tăi

văd mereu într-o negură adâncă.

De vreo trei ani s-a întâmplat însă în viața lui Hudri ceva deosebit. Murise primarul cel vechi și era vorba să se aleagă altul. La gândul c-ar putea fi ales el, lui Hudri i se punea la inimă când un caier de flacăra, când un sloi de gheață. N-auzise pe nimeni vorbind de așa ceva, da lui, cu cât se apropia alegerea, i se părea tot mai mult că oamenii numa la el se gândesc, numa de el vorbesc. Și, cu o zi înainte de alegeri.

Hudri era convins că el va fi primar. Era așa de sigur de asta una, încât și-ar fi băgat mâna în foc.

Și-n gândul lui văzu deodată cinstea mare, văzu toate lucrările care avea să le îndeplinească. își luă bâta, hotărât pentru un gând, și porni la oraș. Dintr-o prăvălie, în calitate de nou primar, târgui un rând de straie nemțești, se îmbracă și porni, sâmbătă sara, spre casă.

Ca sâmbătă sara, oamenii mai stăteau pe la poartă, mai povesteau. Și, cum duminică era alegere de primar, ieșiseră pe la porțițe mai mulți ca de obicei. Și iată numa că zăresc un domn drumeț, cum se îndreaptă spre casa lui Hudri. Cine să fie? Ce să caute? Da până să-și răspundă sătenii, străinul se vâri în curte, și numaidecât se sparse un hămăit mânios de câne, ș-o larmă mare se porni din curtea lui Hudri. Oamenii alergară să vadă ce-i, și care le fu mirarea când îl văzură pe Hudri, cu hainele cele nemțești rupte de cânele lui...

De-atunci Hudri e mort pentru sat. De-atunci Hudri n-a mai ieșit pe uliță, n-a mai fost la biserică. Numa se ceartă cu femeia. Și îmbătrânește repede. Și copiii din vecini privesc prin gardul de nuiele și-l văd în curte, îl văd în grădină, tot mai mic, tot mai adunat, tot mai alb la păr.

19 10

GURA SATULUI

Tușa Evuța era o femeie mărunțică, sprintenă de să-ți lunece printre degete. De când i-a murit bărbatul și-a

lăsat-o văduvă la patruzeci de ani, tușa Evuța nu mai dă pe-acasă decât sara. Las că nici până trăia fiertatul nu păzea atâta casă, dar acum părea că-și face de cap.

— Asta atâta a așteptat: să scape de Pătruț! ziceau femeile, și-o priveau în batjocoră.

Dar tușa Evuța nu le lua în seamă. O femeie săracă trebuie să trăiască din ceva. Avere n-are, copii nu i-au rămas s-o ajute, mană din cer nu-i cade. Își ia dar sapa subsuoară, ori secera pe umăr și pornește de dimineață de-acasă, să-și câștige bucăți de pâine.

Când e în brazdă cu bărbați și cu femei, toți o înconjură, toți se feresc de ea. Căci tușa Evuța, câtu-i ea de mărunțică și de sprintenă, la lucru trage ca la moarte. De două-trei ori dă cu sapa, și se oprește privind departe, cine știe unde. Și dacă dă de stăpâni mai sficioși, care nu îndrăznesc s-o îndemne la lucru, începe deodată cu istoriile ei nesfârșite.

— Știți unde-am fost ieri la sapă? La cuscra Ioana. Da5 - Dumnezeu să ne ierte! - la ei în grădină e pământul tare sărac. Se vede că-și uită să-l mai gunoiască. Eram patru femei, și săpam acolo, și pliveam. Șx ce mi-au auzit urechile n-aș vrea să mai audă nimeni! V-ați gândit dumneavoastră că pe cuscra Ioana o bate bărbatul în toată sara? Poftim! Am știut eu că nu v-a trecut așa ceva prin minte! Să ferească Dumnezeu de așa trai! Cum? Nu crezi? Apoi, iaca, să-ți spun, am văzut cu ochii mei. Între mine a bătut-o.

Mai da o dată, de două ori cu sapa... apoi începea din nou:

— Și știți cu ce? Cu biciul cel de curea! Dumnezeu să ferească și pe puiul de șarpe! Și pentru cine? Pentru mutălăul cela de Florea. Cică ar umbla ș-acum după cumătră Ioana. Guri rele sunt care să vorbească, iar bărbații, ce nu cred? O, ei cred toate prostiile, numa să le-audă!

Vreo femeie, în cursul muncii, îi arunca vorbele:

— Mai las, Evuțo, n-or fi toate cu lapte câte le spui!

— Așa ești dumneata, cumătră, zicea cu năcaz Evuța. Dumneata crezi că eu îmi bat gura degeaba. Ce am eu cu oamenii? De ce le-aș strica casele?

Când e în rând cu mai mulți muncitori, bărbați și femei, la sapă, ori la secere, ori la strânsul fânului, tușa Evuța se frământă mult până să se poată cuibări bine în cuibul ei. Oamenii, la început, n-o prea ascultă; câte unul o privește cu ciudă, văzând cum tot rămâne îndărăt și cum altul trebuie să-i ajute. Dar tușa Evuța nu se dă bătută cu una, cu două. Se face că nu pricepe nimic, ci torăie mereu din gură, ca o meliță neadormită. Oamenii, de la o vreme, încep s-o asculte cu băgare de seamă.

— Am fost de curând, zicea ea, la lucru la un om bogat. La secere am fost. Acuma, bine, vineri era, așadar, zi de post. Bogații, de altfel, cam în zi de post bagă lucrători. Dar aici totuși a fost prea-prea. Nu ne putea face o zamă de fasole, înăcrită puțin, nu ne putea da niște pâne? Căci doar pâinea e bucătura postului. Da când ne dăm noi, măi oameni buni ș-a lui Dumnezeu, colea, la niște sălcii, hămesiți de foame, știți ce ne-a pus de mâncare? Lobodă și știr. Unul Dumnezeu, dacă mint! Acuma, spuneți dumneavoastră de-i cinstit lucru să-și bată joc așa, cineva, de omul sărac! Dacă ești sărac, încă nu urmează să te asămene cu dobitoacele!

— Las, Evuțo, bune-s și lobodele! zicea careva.

— Bune, dacă le pregătește bine. Da știi cum au fost? Numa opărite. Curat numa opărite! Nu putea să le deie lelița Marina la porci?

— Adică acolo ai fost la lucru!

Tușa Evuța n-ar fi vrut pentru lumea asta toată să spuie cu numele oamenii despre care vorbea, dar la urmă se pomenea că-i zice, fără să-și deie sama.

— Nu știu dac-ați auzit, începea dânsa, schimbând

vorba, că Onceale iar a mai făcut o minune.

— Ce minune? întreba vreunul de mai aproape.

— Gândeam eu că nu știți! Numa ieri s-a-ntâmpat... Ieri dimineață, când se crăpa de ziuă, iasă pe porțiță Ionu Crețului, cu coasa în spate, să se ducă la coasă... Când colo, ce să vadă? La porțiță îl aștepta un cal negru, rotund și îndesat, cu frâu în cap, cu șaua în spate. Știe el Ionu Crețului a cui e calul și de ce-i legat la el la poartă? Nu știe! Și ce face? Își aruncă coasa în curter încalecă murgul și-aleargă ca un vârtej peste opritul boilor, prin luncile sărate, și știți unde se oprește? La Onceale în curte! Iasă bătrâna din casă, caută mumapădurii la el, face-un sămn din mâna zbârcită. Calul îngenunche, și Ionu Crețului se coboară. «Ce cauți la mine, voinice?» îl întreabă hârca. Ficiorul o priveștebuimăcit și nu știe ce să răspundă. «Ai venit pentru comoara de la voi din grădină», adaugă Onceale, înghețându-l pe voinic cu ochii ei suri. «Eu nu știu de nicio comoară», zice tânărul. Da bătrâna l-a mai privit o dată, apoi a făcut un sămn calului. Murgul a îngenuncheat, Ionu Crețului a încălecat, fără să știe ce face, și a plecat iar în goană. Da' când a ajuns la opritul boilor, Ionu Crețului își aduse deodată aminte de ceva, întoarse fugarul și se opri la baba în curte. «Ei, tânăre, ți-ai adus aminte?», îl întreabă baba, răsărită ca din pământ. «Da, mi-am adus». «Și ce vrei?» - «Vreau să scot comoara». S-a dus Onceale în casă, șir când a plecat, sub sară, de-acolo, tânărul era ca sosir de pe ceea lume. Nu mai vorbește de-atunci cu nime, și la părinți li-i frică să nu-și piardă mintea.

Când aducea tușa Evuța vorba despre Onceale vrăjitoarea, oamenii o ascultau cu băgare de seamă. Rar se afla vreunul mai necrezător care să-i zică:

— Iaca, vorbe goale, tușă Evuțo...

Dar tușa Evuța afla totdeauna sprijinitori. Toți știau «câte-o istorie minunată cu bătrâna aceea; și tușa era

acum supărată că nu mai poate ajunge la vorbă. Adulmeca cându-i pe isprăvite povestea și schimba iarăși vorba.

— Da cu primarul știți care-i noutatea? D-apoi: asta, că se desparte de muiere! Au băgat cărți la protopopul, și acum așteaptă să fie chemați la judecată. Apoi să mai zici că nu-și vâără Necuratul coada în trebile oamenilor?! Cine-ar fi gândit că se va isca odată așa nențălegere între ei? Avere au, cinste în sat au avut, de frumoși îs frumoși amândoi. Și iată că acum umblă să se despartă!... Rele vremuri am ajuns noi, oameni buni! Ce vorbesc eu de primarul, da-n casa «dascălului să vedeți ce-i!

Oamenii lucrau, dar trăgeau cu urechea la vorbele - Evuței. De fețele însemnate din sat le plăcea s-audă vești noi, și, poate, mai ales vești slabe.

— Și ce-i în casa învățătorului? Întreba vreo codană de femeie.

— Acuma, ce spun, între noi să rămâie, începea tușa SEvuța. Toți știți că, înainte cu patru ani, a venit dascălul la noi în sat. A stat un an nensurat, a umblat el încoace și-ncolo pe la popi, da se vede că nu ș-a aflat o fată pe plac. Ori, - ce mai știi? - poate că dascălul nu-i socotit în rând cu domnii! Acuma, știți ce-a făcut? A luat pe Nastasia lui badea Ilie. Frumoasă fată, nici să n-o stropească picur de apă! A căpătat avere, ș-a făcut car și plug ș-a început și el să se rumenească la față. Ei, dar acum se vede că-i pare rău că nu ș-a luat o doamnă. Tot mereu cade cu gura pe biata femeie: ba că nu se știe îmbrăca, ba că nu știe face o mâncare mai aleasă, ba că-l dă de rușine când îi vin domni la masă... Și tot așa o fierbe și o zolește, de sărmana femeie mai că nu-și dă sufletul... Acuma, știți ce-a făcut dascălița? Ș-a luat copilul ș-a fugit acasă, la tată-său. Bătrânul, cu vorba pe lângă ea: «Să te-ntorci, Nastasio, să nu mă faci de rușine, să nu-ți strici tu norocul!» Da fata, nu și nu. «Spânzură-mă, tată, taie-mă, tată, dar îndărăt nu mă mai duc.» Și, în vremea asta, dascălul știi ce face? Merge,

ticălosul, la boltă, cu Maia. Cică aia-i domnișoară și i se cade! Sări-i-ar ochii!

Cât ține ziua, tușa Evuța vântură toate istoriile ce umblă prin sat. Când le isprăvește, iscodește ea altele, dacă mai este până-n sară. Nu-i place însă două zile după olaltă să fie cu aceiași oameni la lucru. De aceea „din cât poate, se mută de la un creștin la altul în fiecare zi. Nimeni n-o primește bucuros la muncă, văzând-o cum se ține mereu de povești. Dar, de la o vreme, muncitorii s-au dedat cu ea, așa că unde e vreo clacă, ori muncitori mai mulți, stăpânul se simte dator s-o cheme și pe tușa Evuța.

Atunci e dânsa în apele ei. Știe că n-o urmărește nimeni cu privirea, de lucră ori ba, și atunci nu cruță, cu istoriile ei nici chiar pe popa din sat.

— Zice că-i dator, măi dragii mei, pe la bănci, de acuși vor ieși să-i bată la tobă averea. Da ce avere? Rochiile preutesei, că alta n-are. Așa-i trăbă dacă nu i-a pus niciun frâu preutesei! Cine-a mai văzut atâtea.

haine noi, atâtea părechi de papuci câte perândează femeia asta pe an?! Apoi, ce gândește ea, că popa, dacă-i popă, înseamnă că face bani? Face pe dracu', știm noi cum face! Scoate din bănci și se îngloadă în datorii! Frumos de la un popă!

Tușa Ev. uța, când n-are de lucru pe câmp, când n-o ia nimeni, merge în povești la o vecină. Și, la ea, vecine sunt toate femeile din sat. Torăie din gură, poartă vești slabe, învrăjbește pe cei mai buni prieteni, iar când e trasă la răspundere jură în toată forma că ea n-a zis. Dar, cât scapă, ca argintul viu, își face loc îndată și începe alte minciuni.

Dar așa cum e, trăiește ușor. Vorbește mult, lucră puțin și totuși are pâinea ei de toate zilele. Și mai are un dar. Să stai cu ea o zi întreagă pe hotar, când se pierde printre muncitori, până sara ai afla tot ce ai vrea să știi despre satul acela.

Pe munți se coborâseră neguri grele, sure. Piu -, te-au încet, învăluindu-se. În răstimpuri, vântul, ce adia plin de răcoare, aducea până pe ulițele satului firicele nevăzute, umede, din fumegarea de pe munte. Cârâind, treceau din când în când, prin văzduh, ciorile.

Veneam de prin sat cu inima strânsă: apropierea, iernii totdeauna mă îngheață. Se adună parcă și în sufletul omului ceva greu și rece, și, de-acolo, radiază în toată ființa florii întunericului ș-ai durerii.

Rari sunt oamenii care să se gândească la moarte. Da' cred că, odată cu cele dintâi vânturi de toamnă, simțim cu toți moartea, ascunsă undeva adânc în ființa noastră.

Veneam adâncit în gânduri, deși nu știam la ce mă gândeam. Când să intru în curte, aud deodată în urmă-mi:

— Domnule...

Mă-ntorc. O femeie înaltă, uscată, cu ochii plini de luciri ciudate se opri înainte-mi, respirând adânc. Mă privi drept în față.

— Dumneata faci slujbe? îmi zise, neluându-și privirea de la mine.

— Ce să fac?

— Slujbe, zise ea, clipind din ochi.

— Ce fel de slujbe? o întreb.

Femeia zmânci mirată din cap.

— D-apoi slujbe ca popii, și clipi iar din ochii ei ciudați. Uite, părinte, de ce e vorba...

Tuși săc, de formă numai, și voi să-și înceapă povestea.

— Vino în casă.

Tristeța din suflet mi se mări parcă. Prin geamurile mici, lumina cenușie a dup-amiezii aceleia se cernea puțină, săracă.

Femeia, c-o traistă frumos vărgată în mână, mă fixa

cu privirile ei bolnave.

— Așadar, faci slujbe? zise ea, trecându-și traista în mâna cealaltă.

— Vezi bine că fac!

Femeia respiră adânc, ușurată ca de-o povară mare.

— Îmi spuneau niște muieri că nu faci, zise bucuroasă, c-un surâs dulceag pe fața ei slabă și palidă.

— De ce să nu fac, nu-s și eu popă?

— Mă uitam la ea. N-o cunoșteam. Nu era din satul nostru.

— Da' n-ai popă acasă, n-ai fost la dumnealui?

Femeia oftă.

— Ba am fost. Ei, cum n-aș fi fost!

— Și i-ai dat să-ți facă slujbă?

— Vezi bine că i-am dat! Dar, aclaose, cu o umbră în privire, nu s-arată!

— Ce să se arate?

— Puterea slujbei. Fratele bărbatu-meu tot nu vine să-mi spuie de unde a luat suta de zloți!

— Și, îndată, începu să-mi spuie povestea: Am vândut, la târgul Sfintei Mării, o vacă. Da laptele cu cheria. Prii, vacă de-acelea n-om mai avea în curte! Da trebuia s-o vindem! Știi dumneata: darea, năcazurile. O vindem. Și punem banii într-o cutiuță, pe fundul lăzii, între haine. Încă nu ne era grabă de ei. Eram, și eu și bărbatul, liniștiți acum: când ne va trebui, avem de unde să luăm. Peste zi încuiam casă, puneam cheia într-un loc anumit și mergeam cu bărbatul la lucru. Înainte de asta, c-o săptămână, ieri a trecut săptămâna, - continuă ea c-o mare neliniște în ochi și pe față, - caut eu printre haine, după ceva, după o cârpă. N-o aflu, dar aflu cutiuța. Și, n-am ce lucra, mă pun de o deschid. Cutiuța - goală, - zise ea, privind-mă cu groază. - «Bărbate, ai pus tu banii undeva?» îl întreb pe bărbat. «Care bani?» «D-apoi banii de pe vacă, zic, nu-s aici.» «Ba pe dracu'!» zise el, și veni, schimbat la față, să vadă. Fără

să mai zicem noi o vorbă, căutăm în ladă, scoatem toate hainele, le scuturăm. Banii noștri – nicăiri. Bărbatul s-a izbit pe-un scaun. «Ei, asta ne-a mai trebuit!» Și începu să înjure, întâi banii, apoi pe mine, apoi pe noi, pe-amândoi. E dedat așa, când se mânia. Așa-i iasă vorbele din gură, de gândești că izvorăsc. Dar altfel nu-i cu minte bărbatu-meu, nici om curajos nu-i. «Spiridon a trebuit să fure banii», zic eu. «Care Spiridon, tu muiere?» «Frate-tău. Nime nu știe unde ne punem cheia, numa el.» Cât ce auzi *de* frate-său, bărbatul meu tăcu. I grozav de frică de frate-său! L-a bătut de câteva ori. Amarnic om Spiridon! «El n-a putut să-i fure. Nu știa c-avem banii.» «Ba știa, zic eu. Eu pot jura pe cruce că banii-s la el.» Aici bărbatul se mânia din nou și începu să mă-njure. «Tu i-ai luat, ticăloaso, te cunosc eu!» Și gândul ăsta, părinte, i s-a-nrădăcinat în cap, și nu-i de-atunci clipă să nu mi-l spuie. Acuma, de-aceea, m-am gândit eu: Dumnezeu va arăta cine-a furat banii, eu sau frate-său. Și, ca să se vădească adevărul, m-am gândit să mă apuc de slujbe. Un popă mi-a cetit Psaltirea de trei ori, dar până acum adevărul nu s-a arătat.

Tăcu și privi iscoditor la mine. Mă privea cu nerăbdare. Ca și când ar fi săpat după o comoară, în puterea nopții, și dând cu sapa de ceva tare, ce sună metalic, privea cu ochii aprinși, ca în fața unei puteri peste fire.

— Dumneata ai putea face să s-arate.

— Vrei să-i cetesc o slujbă ca să s-arate nesmintit adevărul?

— Da, așa vreau. Am să-ți plătesc oricât.

— Ei bine, zic eu, de bună seamă că cumnatul dumitale ți-a furat banii?

— Pe asta una pot jura.

— A.tund, în trei zile, cumnatul dumitale va muri, dacă nu va voi să-ți deie suta.

Femeia făcu un pas înapoi, îngrozită. Lucirea ciudată

îi pieri din ochi și mă privi încremenită, cu ochi morți. Un cutremur adânc începu să-i stăpânească ființa.

— Nu, părinte, asta n-o vreau. Dumnezeu să ne ferească! gemu ea cu greu și-și zvârlî repede o cruce largă. Fața i se întunecă apoi, și-mi păru deodată că-și închide sufletul înaintea mea, ca și când s-ar fi temut grozav să nu-i pătrund tainele, ca și când nu s-ar mai fi simțit în siguranță înaintea mea.

— Ei bine, zic eu, ce fel de slujbă vrei, dar?

Mă privi uimită, cu sfială.

— Poate ar fi mai bine să nu mai faci... Da, da, să nu mai faci. Eu credeam să se arate cumva, așa, mai puțin, dreptatea. Să se bolnăvească el, de-o pildă, ori careva din casa lui, ori vreun dobitoc de-al lui, ca să am pace cu bărbatul. Da dumneata vorbești de moarte. Cu moartea nu-i bine să ne jucăm, părinte. Dacă dumneata poți face slujbă numa pe moarte, atunci mai bine să nu mai faci.

— Cum vrei dumneata, zic, eu nu mă amestec bucuros în sufletul dumitale. Ce știu eu ce gânduri ai, ce știu eu ce-i ascuns în sufletul dumitale? Cu moartea, de bună seamă, nu-i bine să ne jucăm, da nici cu lucrurile celea sfinte. Mi se pare că dumneata nu știi ce preț și ce putere au lucrurile sfinte.

Mă simțeam indispus, rușinat oarecum, văzând că se apropie omul de popă ca de un păscălier, ca de unul ce-ar avea putere peste fire. Și-i vorbisem ca s-o înfrunt pentru credința ei.

Da femeia nu mă pricepu. Văzui că-i crește umbra de întunerice pe față, îi văzui privirea plină de groază, care nu se mai dezlipea de mine.

— Sufletul omului nime nu-l cunoaște, zic eu. Pentru dumneata poate, iar, să nu fi fost plăcere, să te doară asta. Poate ai fi vrut numa să-ți liniștești traiul din casă. De unde să știu eu cu ce suflet te apropii dumneata de mine? Poate cumnatul dumitale să nu aibă nicio vină, și altul să fi furat

banii.

O privii cu tristeță, cu durere, și, fără să-mi dau sama, cu oarecare dispreț.

Femeia privea mereu la mine, cu fața învinețită.

— La dumneata nu trebuia să vin eu, îmi zise, strângându-și traista subț brațul stâng. Dumneata toate le știi, dumneata cetești în suflete.

Vedeam c-o apasă ceva greu, înăbușitor.

— Nu văd nimic, femeie. Da să știi că nu trăbă să dorești nimănui răul. Răul acela se poate întoarce asupra-ți!

— Nu, să nu se întoarcă! gemu femeia, și mă privi deodată hotărâtă. Eu am furat banii!

— Se uita, acum, în pământ, fără nicio putere.

— Gândeam, zise într-o tărziu, să-i pun deoparte, să-i grijesc. Și credeam că prin vreun sămn oarecare-i voi arăta bărbatului că frate-său i-a furat, și se va liniști. Acuma, ce să fac? mă întrebă, în urmă, cu privirea deschisă, liniștită.

— Să pui banii la loc, îi zic, uimit de schimbarea asta neașteptată.

— Să-i pun! Da' nu-i mai am toți... Șase zloți nu-i mai am. I-am dat la un popă.

Și luându-și rămas bun, se strecură cu grijă din curte în negura ce începea să se împrăstie și peste sat.

19 10

LA MOARTEA DĂNCIUCULUI

Aveam să-ngrop un copil, un copil de țigan. Diacul veni de cuvreme, să mai stăm de vorbă.

— De mai ține boliștea asta, părinte, a s-avem la morți... ca ploaia! mai ales băieți. Ei, când încep să moară, - în câte-o toamnă, în câte-o primăvară, - se golește satul. Vezi că-s plăpânde viețile lor, se scutură ca florile cireșului. Zic eu că nu-i păcat de copii, când mor. I se pare omului, în tinerețe, că viața e mândră. Da mai apoi, când îți închizi grumajii în jugul ei și tragi întins până la moarte... Și

totuși, să vezi dumneata, dintre oameni, ȝiganii iubesc mai mult viața. Azi are să vie satul întreg la îngropare.

— La înmormântarea unui băiat?

— Da, ai să vezi. Nu vin însă pentru cel mort; vin pentru cei vii, pentru ȝiganii care vor sta în jurul sicriului. Să-i vezi. Se tăvălesc pe jos, urlă, își smulg părul. Niciodată n-am putut face prohodul întreg, cumsecade, la ȝigani. Și oamenii vin ca la minune.

Eram popă nou în sat, și de-aceea mă lămurea diacul.

Cineva ciocăni în ușă și, fără să mai aștepte răspunsul, îmi intră în casă un om înalt, vânjos, cu fața deosebit de aspră și de întunecată. Era frânt puțin de spate. Fruntea încrețită se continua într-o chelie lucitoare. Nu-l cunoșteam încă și de-abia-mi puteam da cu socoata să fie ȝigan. Dar el zise:

— Suntem gata, părinte; au venit oamenii după prapuri.

— E al dumitale băiatul?

— Nu. Nu-i al meu. E al fetei. Iată, poftim hârtia.

Și-mi întinse biletul de la doctor.

Vorba-i era tot așa aspră ca și fața. Îmi părea că-mi vorbește cu mânie.

Pe bilet cetesc numele copilului: Gheorghe Corides.

— E bine scris numele ăsta, Corides?

— Da. Așa zice fata că l-a chemat pe tatăl copilului. E un grec. Fata a fost prin Țară, în Rumânia, și băiatul acolo s-a născut. Noi pe bărbat nu l-am cunoscut. În primăvară, fata ne-a venit acasă.

— A stat mult prin Țară?

— Patru ani. Slujnică.

— Așadar, un băiat nelegiuit. N-au fost cununați?

— N-au fost, zise cu ciudă omul, privindu-mă rece. Dar, adaose, te rog să vii. Așteaptă oamenii. Și te-aș mai ruga de ceva, părinte. Să faci bine să iei și iertăciuni.

— La un copil de patru ani?

Nu răspunse îndată, ci privi cu durere în pământ.

— Fie și de patru! zise în urmă. Și să-l pomenești în iertăciuni și pe tatăl copilului. De când a venit fata din Țară, tatăl nu și-a mai văzut copilul. Și acum i-l astupă pământul.

Porni înaintea noastră, și, în curând, eu și diacul îl urmarăm.

În curtea mortului abia am răzbătut printre creștini. Avusesse dreptate diacul, venise tot satul.

Începem prohodul copiilor mici. Fata, - mama copilului, - stătea lângă sicriș, la cap. Stătea palidă, mută și numa-n răstimpuri se cutremura. Ochii, sprâncenele aveau culoarea cărbunelui. Era foarte tânără încă.

În jurul mortului se înșirau mama fetei, - o țigancă îmbătrânită, cu părăiașe lungărețe pe față, - vreo cinci copii, - ficii și fete de-ale ei, - și chiar la picioarele adormitului străjuia tatăl fetei, moșul mortului.

Slujba curgea în liniște. Nicio lacrămă nu se vedea în ochii rudeniilor, nu s-auzea niciun oftat. Numai mama copilului, din când în când, dădea să se înăbușe. Da moșul mortului, drept ca o santinelă, o urmărea mereu din ochii aspri, și fata își îneca plânsul, cutremurându-se tot mai adânc.

Diacul sărea mereu câte-o cântare, se încurca. Gândul nu-i era aici. Se gândea: cum de nu încep bocetele? Și același gând părea că urmărește și pe rumânii din curte. Se auzeau șoapte și, ca un murmur de neplăcere, începu să se ridice de pretutindenea.

La iertăciuni, bătrâna, două fete de-ale ei și mama mortului se priviră deodată, ridicându-și privirile din pământ. Ochii le erau uscați. Credeam: acum încep. O durere sălbatică le schimonosea fețele. Da, de la picioarele mortului, privirea severă, ucigătoare, a țiganului le oprea plânsul.

Plecarăm din curte, și niciun bocet nu s-auzea. Oamenii, femeile părăsiră pe rând convoiul, și, când intrarăm în cimitir, numa rudeniile mai însoțeau sicriașul.

Diacul era neliniștit. Auzise ceva pe drum și nu știa cum să-mi spuie.

Mormintele se îngrămădeau triste subț pajiștea arsă de brumă. De sus, din neguri, mângâia mereu o bură rece. Pe cărare, la o cotitură, diacul îmi șopti:

— N-am mințit. Asta e întâia înmormântare liniștită la țigani. E lucru nou. Dar aici e mâna lui Pinte.

— A cărui Pinte?

— A moșului potcovarului. Mi-a spus un rumân, și-l cred. Mi-a spus: «Pinte a făgăduit fiecăruia care va plânge o muchie de baros în numele tatălui». Strașnic om!

— Apoi, mai încet, adaose: Vezi că țiganul ăsta vrea să se deie de rumân. 11 vezi cum se îmbracă, îl vezi venind regulat la biserică? Și a poruncit ca, la casa lui, în vreme de moarte, să nu fie bocete țigănești. Să nu i se cunoască spița.

Încă din curte, de la prohod, mă izbiseră privirile lui aspre, care se plimbau mereu pe fețele celor ce înconjurau sicriul. Acum, lângă groapa neagră și umedă, îl privii mai stăruitor.

Avusese dreptate diacul. Palidă, pierită stătea mama copilului, țiganka cea tânără, cu ochii plecați în tină. Părea că-și adună puteri să-și stăpânească și tremurul nervos al trupului. Iar tatăl său, cu fața împietrită de durere, o țintuia c-o privire aspră.

Când bulgării cei dintâi sunară pe sicriașul frumos văpsit, din fundul gropii, țigăncii celei tinăre i se rostogoliră ochii îngroziți, se clătină și căzu.

A fost o clipă de liniște, de spaimă poate, da numa o clipă. În clipa următoare se repezi țiganul, - moșul, - își prinse fata în brațe, și-n urletele care izbucniră din toate părțile, glasul potcovarului se auzea mai tare, mai înalt,

mai plin de patimă.

Ca ciorile se strânseseră cu toții în jurul celei ce-și pierduse conștiința. Și, mai întâi, însuși fierarul, tată-său, își spintecă, deznădăjduit, cămașa la piept. În pustietatea cimitirului, gemetele, bocetele lor învăluite se ridicau în înălțime, treceau departe, dându-ți senzația că arde undeva, sau că o mare primejdie s-a lăsat peste oameni. Erau glasuri aspre, răgușite, erau cuvinte de foc, erau gesturi iuți, spintecătoare, ciudate; brațele se înălțau, se azvârleau, cădeau repede, ca și când ar fi vrut nu să se mângâie, ci să se sfâșie reciproc.

Bolnava se deșteptă, privi aiurită, apoi, deodată, c-o săritură de leoaică, fu la marginea gropii. În aceeași clipă vreo zece mână o prinseră de haină, de brațe și de piept.

— Lăsați-mă! strigă cu ură, cu furie.

Se zvârcolea, da nu putea să scape și să sară în groapă.

— Lăsați-mă! strigă din nou.

Și privirile ei tulburi căzură asupra bătrânului, care-o ținea de brațe.

Fierarul își plecă fruntea și o lăsă de brațe. Ea se uită la ceilalți, care o țineau încă.

— Cânilor! gemu adânc, când se simți liberă.

Da5, slobodă, părea că i-a trecut deodată toată ura. Durerea o lipi cu fața de pământul proaspăt. Și începu să se bocească. Un șuvoi cald trăbă să-i fi pornit de la inimă: ochii-i căpătau viață, obrații morți i se împurpurau. Nu pricepeam ce spune, nu pricepeam ce cântă. Dar am văzut că rudeniile se apropie, se strâng tot mai tare în jurul ei, chiar și bătrânul îngenunchează, și glasurile lor se uniră cu al ei, foarte dureros și foarte iute. În răstimpuri bocetul se rupea deodată, cei îngenuncheați se priveau, se îmbrățișau, se sărutau, și apoi tânguirea începea din nou.

Diacul mă trase de mânecă:

— Să-i lăsăm în plata Domnului. Acuma, dac-au

început, nu se vor opri curând.

Se însăra, și, de sus, cernerea mărunță de bură era tot mai deasă. Ieșirăm din cimitir, și, pe drum, departe, se auzea încă, în vuiet ostent, bocetul cimitirului. În casă chiar, între pereții camerei, bocetul acela mă urmărea mereu. Da, nu știu cum, părea că nu-l mai aud cu urechea, venind de departe; părea că e în mine, în ființa mea. Și, din adâncurile sufletului, părea că se ridică o tristeță, o durere care-mi întuneca toată simțirea, lăsându-mi clară o singură întrebare: De unde vine durerea asta nouă, neobișnuită, pe care-am văzut-o? De unde-i dragostea asta mare de viață și de cei vii?

J 9 1 O

RĂZBUNAREA

De-o vreme încoace, Ion Buzdug își poartă cui silă mare slujba de argat. Obrajii i se fac tot mai pământii, pe zi ce merge, ochii i se adâncesc în găvane și „cu cât se cufundă mai tare, au o lucire tot mai ciudată. Cu carul, cu plugul, rar deschide gura să îndemne boii. Tușește săc, și fruntea i se tot întunecă. Curtea stăpânului e largă, și Buzdug rătăcește de multe ori de la un acaret la altul, fără să știe după ce umblă. Nu-i pasă de vorbele celorlalți argați, fuge de poveștile lor, și, sara, cât ce-a isprăvit cu nevastă-sa cina, se trânteste pe păcelul de după ușă. Se culcă devreme, dar adoarme greu. Îl dor parcă toate oasele, și în urechi îi țiuie, de-o grămadă de vreme, ca un cântec depărtat de greieri.

Ion Buzdug n-a fost deprins să gândească. De la optsprezece ani el a slujit tot în curtea asta, și acum împlinea, la Crăciun, douăzeci și opt de ani. De când s-a pomenit, aici muncea, fără îndemnul nimănui, de când se crăpa de ziuă, până da amurgul. Avea carul, plugul, boii lui, și stăpânul îl punea totdeauna pildă celorlalți argați.

— Uitați, măi, boii lui Buzdug! Gândești că nu se hrănesc ca și ai voștri, la aceeași ieszle. Uitați la carul și la

plugul lui! Acesta-i om odată! și-l bătea prietenește pe umăr.

Ion Buzdug nu simțea nicio mângâiere. El își vedea de treabă ca și când ar fi îngrijit de averea lui. Înainte cu trei ani s-a însurat. A stăruit mult pe lângă stăpân să-i deie simbria, să plece. Cu nevasta, cum va mai rămâne la curte? Dar stăpânul nu s-a înduplecat. I-a dat casă, - o odăiță, aci, la curte, - i-a urcat simbria, și Ion a rămas.

Ion Buzdug s-a gândit atunci, așa, în fugă: «De ce mă ține stăpânul? De ce-mi urcă simbria?» Nu și-a dat sama niciodată de-i om bun sau rău stăpânul său. Dacă l-ar fi văzut între domni mai mulți, poate nici nu l-ar fi cunoscut. El își cunoștea boii lui, mari și grei, vorbea din când în când cu slugile. Pe stăpân îl vedea mai de aproape numai când îi cerea ceva din simbrie.

S-a așezat cu nevasta în odăița dăruită de domnul Martin, și și-a văzut de munca lui, ca și mai nainte. Gândea: «Vrea să-mi facă un bine».

Nevăstuța și-a împodobit cocioaba cu culmile, cu vreo patru iconițe aduse de la părinți, și-i părea odaia grozav de strâmtă.

— Avem să nenăbușim aici, Ioane, îi zicea nevasta în cei doi ani dintâi. Abia te-nvârți, și n-ai unde s-așăzi nimica.

— N-a fi până-i lumea, nevastă! mai stăm un an, mai adunăm ceva bănet, și ne-om cuibări și noi undeva în sat. Am pus ochii pe un loc de casă. Are și grădină. Numa să mai așteptăm oleacă.

Ion Buzdug vorbea puțin și cu nevastă-sa. Cât ara, cât căra la fân și la grâu, cât umbla pe hotar ziulica întreagă, amintirea muierii nu-l mai părăsea. Fiori calduți treceau prin trupul lui vânjos. În drum spre casă, roi întreg de cuvinte i se învăluiau, cuvinte blânde, curate, frumoase: cum va întreba, cum va vorbi cu femeia când va ajunge acasă. În toată curtea boierească, singură cocioaba unde-l

aștepta nevasta i se părea de preț și vrednică de privit. Dar Ion n-avea darul vorbei. Părea că i-i grea limba. Și el, după ce-și îmbrățișa femeia, puține cuvinte mai avea pentru dânsa.

Din primăvara asta nevasta nu se mai plângea de micimea odăiței. Dimpotrivă, căuta s-o înfrumusețeze tot mai mult și vorbea cu Ion cu multă bucurie în grai și în ochi. Din primăvară, nevastă-sa întinerea parcă. Pelița obrazilor i se rumenea, și strălucirea din ochii ei se întărea mereu. Când sosea Buzdug de la hotar, sara, îl aștepta cu voie bună, cu o mulțime de povești, de nimicuri. Ion se bucura și muncea cu puteri îndoite.

În vară, la căratul grâului, într-o zi, argații amiezeau la umbra stogurilor. Căldura cădea dogoritoare din înălțimi, adia în unde din pământ și din stoguri.

— Ar fi mai bine la umbra de-acasă, acum, vere Buzduge! Noi ne coacem aici, iar alții se răcoresc la umbră, își albesc pelița obrazului și-și fac carnea fragedă, zise un argat.

— Hm! făcu Buzdug. Tot omul cu slujba lui. De ce nu te-ai făcut agheunt, să stai cu peana la ureche?

Câtiva râseră.

— Întăleg eu și pe alții, nu numa pe agheunți, vere. De pildă, să luăm o femeie. Bărbatul său muncește ca un bou. Nu-i cade jugul din gât decât sâmbătă sara, ș-atunci numa ca să-i fie mai greu luni dimineața. Iar ea, dacă mai pui că n-ar avea nici copii, stă toată ziua la umbră, c-o cusătură în mână. îi mai vine urâtul, ca domnilor care n-au de lucru, și cată să-și treacă vremea mai ușor...

Ion Buzdug își ridică o clipă ochii și privi pe cel ce vorbise. Nu mai zise nimic cât ținu prânzul.

Din ziua aceea însă i se puse un ghimpe. De ara, de căra bucate, de era cu boii, ghimpele nu-i da pace: Mișelul acela, de bună seamă, vorbise gândindu-se la nevastă-sa, la Săftuța. I-e ciudă că trăiește mai ușor ca nevasta lui. Rar

îi venea gândul greu: «Să fie ceva la mine în casă?» Gându-i venea rar, iar de trecut îi trecea ca un fulger.

Într-o zi erau toate plugurile la arat. Ogorul era departe de sat. Într-amiazi se vărsă un puhoi, de să ducă arătura. Pe sat însă nu pică un singur strop. Plugurile veniră devreme acasă. Intrară, nebăgate în seamă, pe poarta depărtată. Oamenii plouați vorbesc totdeauna încet.

Ion Buzdug își află odaia încuiată. «Se va fi dus prin sat nevasta», gândi și merse să-și lege boii. Trecând pe lângă locuința stăpânului, auzi un răs argintiu, răsunător, sus, în case. Îl auzi și păli ca de gălbenare.

De atunci Ion Buzdug se usucă pe picioare. A trecut toamna, au căzut zăpezile groase, apele murmură subț podul de gheață, și Ion nu s-a putut hotărî într-un* chip. Veșnic îl junghie durerea, și nu se hotărăște s-o curme. Cu nevasta se poartă ca mai nainte, numa că n-o mai îmbrățișează. Când nevasta-i doarme, se scoală din păcel și o privește îndelung, înfiorat, ca pe-o minuneori ca pe-o arătare grozavă. Clatină din cap și se lasă în capul oaselor. N-a cutezat s-o spioneze mai mult, dar îi simțea păcatul din toată vorba, din toată privirea...

Venea de multe ori ud leoarcă de la hotar, și femeia, cu mare grijă, îi pune hainele să se usuce. Miros greu se răspândea în casă. Ion zicea:

— Pune-le afară!

Dar Săftuța, nu și nu:

— Lasă, Ioane, lasă, că nu-i nimic! E mai bine așa T
Se usucă mai în grabă.

Buzdug se lăsa pe păcelul lui. Vede pe muiere-sa. - cu trup cărnos, cu obraji albi, de doamnă. Simțea că aerul din casă îi face rău Săftuței. Dar ea răbda. Răbda, și râdea, povestind nimicuri. De ce răbda? Ion, cum sta întins pe păcel, da să zâmbească. Dar zâmbetul lui era un rânjet urât.

De stăpân se ferea. Îl simțea de departe, îl cunoștea,

acum de pe pas și-i înconjura cărările. Câteodată tot se întâlneau.

— Ce-i, Buzduge, frate, parcă nu ești în toate apele. Ești bolnav, ori ce?

— De, stăpâne. Mai dă boala în om câteodată...

— Hei, voinice, d-apoi așa slugă credincioasă îmi ești? De ce nu-mi spui? Trimitem după un doctor?

— N-am eu lipsă de doftori, stăpâne! Are să-mi treacă!

Alteori, domnul Martin îi vorbea cu asprime. Odată-i zise:

— Să nu te mai văd tândălind prin curte! Ce ai? Spune odată! mai nainte boii tăi erau cei mai grijiți, cei mai hrăniți. Uită-te la ei acum: numa oasele!

— E drept, stăpâne. Dă-i vorbă că dacă-i beteag stăpânul, trăbă să se cunoască și pe boi.

— Atunci, vorbește rumânește! Trimitem după doctor!

— Ba nu, că-mi trece mie! Da ți-oi spune: boii nu ți-i mai grijesc. De pe partea mea, pot să-i mănce lupii!

— De ce, măi Ioane? întrebă domnul Martin încremenit.

— Nu-mi mai vine!

— Ce nu-ți mai vine?

— Nu-mi mai vine! Nu mai am tragere.

— Nu vei mai avea, dar e vorba că eu îți plătesc, îți dau simbrie mare.

— Mă mulțănesc bucuros de ea. Dacă vrei, plec mâne.

Stăpânul îl privi scrutător. Apoi zise:

— Lasă gluma, Ioane, și vezi să fie ca mai nainte.

— Hm! Știam eu că n-ai să te învoiești să merg!

— Și de ce să nu mă-nvoiesc?

— Dumneata vei ști mai bine decât mine... Ți-s slugă cu credință. Asta-i, cu credință!

Buzdug se aprinsese la vorbă. Nici când n-a povestit atât cu stăpânul. Simțea cum încep să se trezească în el patimi grele, simțea cum îi furnică prin vine. Tăcu deci și intră în grajduri.

Simțea Buzdug că, deși-i tare și acum, om întreg nu mai este. Nu cuteza să-și cerce simțimintele, și aștepta, așa, trăind parcă într-un vis, plin de fierbințeli. Îi părea câteodată că i se limpezește înaintea ochilor, că s-a obișnuit cu nevasta și cu stăpânul lui de-acum. Dar sara „când vedea zâmbetele femeii, grija cu care-l înconjura, i se strecura pe buze rânjetul acela urât, de mai nainte.

În postul Crăciunului se întâmplă că se bolnăvi Săftuța. Bolea greu, de trei zile, și stăpânul nu știa cum să intre în vorbă cu Ion. Când auzi însă de la alții că nevasta-i pe moarte, domnul Martin intră ca o furtună „palid de nesomn, în odaia bolnavei. Buzdug ședea pelaviță, cu coatele pe masă.

— Ce-i, Ioane? E greu bolnavă? De ce nu vii, nenorocitul, să-mi spui, să mergem după doctor? Ai păcat greu! O lași să moară cu zile!

Buzdug nu se mișcă. Rânji:

— N-am știut, stăpâne, că se poate. N-am știut că iai în seamă și porți grijă de-o biată slujnică. Iacă, noi „cei de jos, nu cutezăm să nădăduim atâta milostivire. Ai inimă de aur dumneata!...

Stăpânul se apropie de pat. Bolnava deschise ochii, dar, când zări pe Martin, se cutremură și-și întoarse capul spre perete. Buzdug își privea stăpânul. Îl privea, cu încordare. Văzu cum albește, cum începe să tremure ușor.

— Nu-i nimic, domnule! Nu te poate suferi! Atâta. Da5 nici pe mine nu mă poate suferi. Stai să vezi cefierbințeli are.

Fără să-l mai întrebe, luă mâna stăpânului și o puse pe fruntea bolnavei, apoi la inima ei. Buzdug privea cu ochii uscați, aprinși pe Martin. Acesta își trase repede

mâna, ca de pe jar.

— Uite cum bate inima. Și nu bătea așa. Ăsta-i sămii de moarte, zise Buzdug și șezu iar pe laviță, cu coatele pe masă.

— Scoală, omule, înhamă caii la sania cea mică! Viii cu mine la oraș! Trăbă s-aducem un doctor!

Ion ieși, și îndată sania fu gata.

— Mână grabnic! S-ajungem până nu însărează.

Ion Buzdug sări pe capră și biciui o dată caii. Drumul era vinețiu, și stelute multe, albe, jucau în aer și pe câmpia de zăpadă.

— Ai plecat dezbrăcat, nebunule! Ai să cazi și tu bolnav! zise Martin, văzându-l pe Buzdug numai în pieptar.

— Nu-i nicio pagubă, stăpâne! Dumneata iubești; viața! Sunt oameni mulți, crede-mă, care n-o mai iubesc. Acum, ori mai târziu, tot un drac!

— Pocni din bici” și calul din stânga-i zvârli o copită de zăpadă în frunte...

— Iacă, zise el, întunecat, întorcându-se spre stăpân. Poate să-ți vie moartea din nimica toată... Dintr-o piatră, dintr-un glonț, dintr-un pumn chiar. Nu-i bine, stăpâne, să ținem așa de mult la viață...

— Mână, mână mereu, că se însară! Pe Săftuța poate să n-o mai aflăm vie.

O goană tăcută de-o jumătate de ceas. În urmă se coborâra, printre două umere de deal, să treacă râul. Era ușor de trecut. Dar Buzdug, pe la jumătate, cârmi din linia vadului, arse caii din pleazna de fuior, și sania alunecă la dreapta.

— Oprește-i, nebunule! Uite, dăm în apă. Stai, î! oane!

Dar Buzdug arse înc-o dată caii. Gheața pârâi săc, și sania pieri în viitoarea vineție a apei.

19 10

MORARUL

Dacă treci, pe jos ori călare, prin săâciâșul des. și înalt, plin de răcoare și de o sumedenie de țăntari, Moara Popilor nu o zărești nicăiera. Ci de te oprești și ascuți, pătrunzând zbârnăitul subțire al ciudatelor musculițe plângătoare, se aude vuietul îndepărtat al moril. Se aude, dar nu știi din care parte vine. Sălcișul moale, prăsit pe vechile albii ale râului, e înconjurat de două părți, spre miazăzi și apus, de-o pădure veche de stejari. Cărrările ce serpuiesc sub umbra sălciilor sunt veșnic umede și-i un deliciu să mergi desculț pe piețița lor fină și netedă. Unde și unde, pe potecuțele bătucite, se zărește potcoava calului. Numai dacă ești umblat priră părțile locului poți afla mai repede drumul mare ce duce la Moara Popilor.

Moara asta e veche și se spune că pe vremuri a fost proprietatea «popilor», a «băraților», cum le spun bătfânii, adică a unor călugări franciscani. Dar de mult a trecut, nu se știe cum, în mână românească. Pe hotarul a șaisprezece sate e singura moară, și roțile numai atâta au hodină, până se ferecă pietrele. Apa râului, cât ține vara, e mică, până-n genunche, dar iazul e puternic, și vuietul morii și mireasma făinii proaspete pătrund, sara, târziu, până departe. Numai primăvara și vara, când vin puhoai mari, trece prin păduri, departe, și mugetul valurilor întunecate în care se-nvăluie nisipul, ca și când ar fierbe.

Patru drumuri duc la Moara Popilor, din patru părți de hotar. Dar cel mai umblat e drumul ce trece prin sălcișul mare, drumul de la miazăzi. Și de aici, ca să ajungă sacii în moară, trebuie să-i treci, când e râul mare, cu luntrea. Atunci era povara morarului mai mare. Creștinii se cam fereau să vie cu măciniș pe drumul acesta, când știau apa-n puhoi. Căci Ierotei, morarul, din ce era tăcut și mânios, în vreme de apă mare, când trebuia să-și treacă și de treizeci de ori luntrea peste râu, se făcea numai sudalmă. I se întuneca fața, i se tulburau ochii ca apa râului dedesubt, și, de câte ori descărca o povară de

saci, slobozea câte-o înjurătură de ți se ridica părul în cap. Ba, înainte cu vreo zece ani, se spune că, vâslind într-o primăvară, cu greutate multă în găoacea lui, peste valurile înviforate, a răsturnat în apă sacii și doi oameni – pe fratele-său, Manoil, și pe omul cu bucatele. S-a cufundat și el, dar a ieșit cu ușurință la țarm, *pe* când pe cei doi nu i-a mai aflat nime. De-atunci, când sunt ploi mari, și când se topesc zăpezile, creștinii din partea asta cam înconjură Moara Popilor. Nu crede nimeni că morarul Ierotei cu voia ar fi răsturnat atunci luntrea, dar, când îl văd așa de întunecat, se tem să nu îniepteze prea tare deoparte, să-i apuce parul subluntre. Oamenii înconjură primejdia până când pot. Dar de multe ori țin ploile mult, făina-i pe isprăvite, și trebuie să meargă la moară. Mulți își zic: a fost atunci; o întâmplare nenorocită, ceasul rău le-a dat în cale. Nici, până atunci, nici de-atunci încoace nu s-a pomenit să se mai începe cineva la Moara Popilor.

Moara lui Ierotei e cu șase pietre. Șase roți puternice „șase cercuri negre se învârt pe capetele de stejar, lucind în soare, împrăștiind nourași de pulbere argintie, brăzdați de curcubeie. Din când în când, trosnesc încheieturile și gem obosite subț poveră. Prin trei scocuri lunecă, țepiș apa lucie, masivă, ca sticla topită, și se fărâmă spumând în spițele roților. Înăuntru, în moară, plutește veșnic praful alb de făină, se așază domol, nevăzut peveșminte, pe față, dându-le oamenilor din moară o înfățișare ciudată, care-i schimbă aproape cu totul. îi faceparcă mai nalți, mai blânzi, mai buni.

Numai morarul Ierotei se vede veșnic încruntat, și desubt obrăzarul acela fin de făină. Nu întreabă pe om de vreo veste de pe cele sate, ca alți morari, nu stă de glume, ci se poartă mereu de la o piatră la alta. Suiescările, le scoboară, cercetează în coșuri deasupra, freacă făina calduță între degete, ia vama ș-o varsă în coșurile puternice de stejar, izbind măsurile, și se face pe zi ce

merge tot mai nesuferit.

De-o grămadă de ani acuma, morarul Ierotei se face pe zi ce merge tot mai nesuferit. Câteodată-i sare și se-aprinde din nimica toată, ca un chibrit. L-au știut ei oamenii, și nainte vreme, scump la vorbă și iute la mânie, dar totuși, de când s-a înecat frate-său, Manoil, parcă s-a schimbat, parcă-i alt om.

Morarul Ierotei are patruzeci și cinci de ani și nu-i însurat încă. Oamenii de prin șaisprezece sate povestesc că mai demult, pe când era Ierotei mai tânăr, n-a fost femeie mai tinerică și mai frumoasă, care să nu fi voit să-l însoțească pe bărbat cu carul la moară. Și rare au fost acelea care să nu se fi dat în dragoste cu morarul. «Omul dracului», spun sătenii, și de «omul dracului» totdeauna-i place muierii.

Și se crucea vreo babă bătrână: Cum de-i poate plăcea unei neveste tinere de-un om așa de-ntunecat?! Însă acum, de multă vreme, nu mai vin muieri la moară, ci vin numai bărbați, și singuri.

Moara Popilor a moștenit-o Ierotei și cu frate-său, Manoil, de la tatăl lor, morarul cel bătrân. Acesta doarme de mult subț umbră deasă de nuc, în grădina morii. N-a avut alți copii bătrânul, dar și aceștia doi nu l-au lăsat să moară în pace. Zăcea bătrânul pe păcel și, în huietul cunoscut al roților, aștepta să-i bată ceasul. Pe feciorii lui, însă, numai cu o zi înainte de moarte, i-a văzut pe amândoi deodată, lângă patul lui de bolnav.

— Voi, le zise bătrânul, moșteniți o avere frumoasă. Moara astanu-i un corn de țară, da v-a da la amândoi și copiilor voștri din ce să trăiți. Tu, Ierotei, ești mai mare. Ești cu cincisprezece ani mai mare decât Manoil. Se cuvine să umbli cu dreptate și să împărțești cu dreptate.

Feciorii n-au răspuns, ci, ieșind, apucară pe două cărări.

— Safto, zise bătrânul, mânios, auzi aici, Safto!

Ierotei să știi că-i un nemernic. Poartă gând rău asupra lui Manoil.

Bătrâna încerca să-l îmbune: că i se pare numai, cănu-i nimic. Dar bolnavul muri nemângâiat.

După ce-l îngropară, cei doi frați se înstrăinară și mai tare. Bătrâna cercase să-i împace:

— Trei pietre la unul, trei la altul, așa-i după dreptate, așa-i după frăție, dacă nu voiți să puneți tot la un loc. Dacă tu nu mi-i da și mie, Ierotei, n-am să mă supăr. Manoil nu mă va lăsa să mor de foame.

Ierotei a privit-o cu dușmănie.

— Cinci pietre, înțălegi dumneata, cinci pietre sunt ale mele! Țsta n-a muncit încă la moară. Era în fașă când mă zoleam eu toată ziua. Dreptate a vrut taica „după dreptate am să lucr!

Manoil s-a învoit și așa:

— Nu-i nimic, maică, a să pot trăi și de pe o piatră... Mă mir numai ce va face el cu atâtea bucate!

— Apoi... întorcându-se spre Ierotei, cu glas de împăcare: Spune-mi drept, frate, vrei să te-nsori? Dacă te-nsori, îți dau toate șase pietrele, și eu voi rămânea ca morar cu plată, până mă voi căsători și eu.

Aci Ierotei clipi din ochi și un zâmbet îi luminează fața.

— Bun băiat ești, Manoile. Da, vreau să mă însor. Trece vremea, și pe urmă nici n-am să-mi mai aflu nevastă. Rămâi însă c-o parte până voi face cununia.

Cinci ani stătu învoiala asta, dar Ierotei n-avea gând de însurătoare. Dimpotrivă, se ferea de femei, înconjura, oamenii și se făcea tot mai tăcut. Prin satele vecine. - ieșise vestea că Ierotei are comori întregi de bani. Spuneau că, pe lângă ce câștigă de la moară, are bănet greu, de pe când era băiat, când Moara Popilor era locul de-ntâlnire al unor hoți vestiți în tot ținutul.

În acești cinci ani Ierotei se purta cu frate-său cu mare dragoste: îl povățuia cum să-și grijească ale lui, cum

să vândă cu preț bun bucatele ce-i veneau din vama unei pietre, nu mergea o dată la oraș să nu-i cumpere un tabac, un cuțit, o tabacheră. Dar Manoil avea acum douăzeci și patru de ani și începu să vadă în sufletul fratelui său. De multe ori băga de seamă cum trece Ierotei cu vama de la roata lui și grabnic o varsă în coșurile sale. «Îți stă la inimă și piatra mea, ticălosule!» își zise „într-o zi, și-l umplu o scârbă nemărginită. În sara aceea, la cină, Manoil zise:

— Au trecut cinci ani, frate, și tu nu te-ai însurat. În vremea asta eu cu maica am trăit din venitul unei pietre. Acum să știi că stricăm învoiala. Am să mă-nsor eu, și cer, de azi într-o lună, venitul de pe trei pietre. Așa e după dreptate și așa are să se-ntâmple.

Ierotei se stăpâni, zâmbi rece și zise:

— Ai să te-nsori? Foarte bine faci! Vorba ceea, «sculatul de dimineață și însuratul devreme sunt două lucruri bune la om». Dacă te-nsori, nu mai am nimic de zis: împărțim. De vreo opt ani muncești și tu, cinci ani mi-ai dat partea cea mai mare. Numa să-ți deie Dumnezeu noroc!

Și iar îi trecu peste fața întunecată un zâmbet rece. Dar în clipa următoare se umplu de venin, se-ngălbeni, îi veniră amețelile și ieși în curte.

Când a intrat în sara aceea în moară, oamenii care erau la măciniș se speriară. Nici când nu-l văzuseră așa de slab și de abătut. Tresăriră ca la vederea unei năluci.

De-a doua zi a-nceput să ploaie. Și se-nvăluiau nourii neconținut, și creștea râul mereu, vuind departe în păduri. Roțile, toate șase, zvârleau picuri grei, murdari, până sus, în înălțimi. Și pe ploile astea curgeau carăle la moară cu nemiluita. Șase săptămâni arsese seceta, și moara n-a prea făcut spor. Dar acum Ierotei era veșnic în luntre și trecea sacii.

Strigau oamenii, îngroziți, de pe țărmuri:

— Morarule, griji că-i îneci, morarule! Uite valurile

cum iasă, cum sar ca niște lupi flămânzi din apă! Stai, nu mai trece!

Oamenii - nededați cu apa, fricoși, dar Ierotei vâslea neobosit, încordându-și mușchii de oțel. Către amiază odihni pe țarmurul dinspre moară, supse cu lăcomie o țigară, își luă apoi parul și voi să sară în luntre. Dar atunci se opri deodată, se-nvârti într-un picior și chiui:

— Uu, măi Manoilă, mă!

De pe țarmul celălalt nu se auzea nimic, se vedeau numai semnele ce le făcea.

Din moară, Manoil veni îndată și se apropie de luntraș.

— Ia-ți un par și vino de-mi ajută. E mânia lui Dumnezeu aici!

Voinicul luă parul, se puse la cârmă și trecură să încarce sacii. Când au părăsit țarmurul, cu luntrea plină, de două degete sta numai vasul afară din apă.

— Trageți în jos, unde se potolesc valurile! răcneau, în vuietul mare de apă, oamenii de pe țarm.

— Las cârma-n jos, Ierotei! Las-o, pentru Dumnezeu! Hei, da ce faci tu? strigă Manoil, înțepenindu-și parul din toate puterile în nisip.

Azvârlit de par, căzu în valuri, și luntrea întreagă fu copleșită de apă într-o clipă...

De atunci Ierotei a rămas singur stăpân la moară. Bătrâna nu mai murmură. Bătrâna se roagă ziua întreagă pentru sufletul lui Manoil, care-a murit negrijit și fără luminiță, ca un păgân. Se roagă pentru sufletul lui, care va pluti deasupra apelor, pe când trupul lui va fi mâncare peștilor. Și se topește pe picioare, ca o luminiță. Dar nu se topește de căldură și lumină, ci de frig și de întuneric. De câte ori îl vede pe Ierotei, o pătrund fiori de gheață și-i pare că-i pusă între sloiuri. Bătrâna nu poate crede că feciorul ei cel mai mare să-l fi înecat cu voia pe feciorul ei cel mai mic. Dar, din ziua aceea, pe fața lui Ierotei s-a pus

pecetea deznădejdiei, pecetea morții. Bătrâna, în întunericul de pe fața lui, din ochii lui, simte păcatul mare și greu. Și zice ocinași, și împarte făină la săracii din zece sate, pentru bătrânul ei, pentru Manoil săracul, dar tot mai multă pentru nenorocitul de Ierotei...

Și vuietul morii răzbește până departe prin sălciiș, și roatele negre azvârlă-n înălțimi picuri de diamant și nourași tăiați de curcubeie. Iar pe drumul din săjciș trec mereu carăle-ncăreate spre Moara Popilor.

19 10

STRĂINUL

Fusesem cu niște trebi la oraș și mă-ntorceam, pe sub sară, în pasul calului. Tot drumul era un polei de gheață. Toată ziua ochise soarele, și acum, pe sară, începu să tragă un vânt subțire. Calul nu-mi era potcovit de iarnă și se ținea pe picioare ca pe niște bețe. Bine făceam de plecam mai în grabă! Da de! După ce-mi isprăvisem ce-aveam de isprăvit, am tras la un birt, ca tot creștinul ce vine rar la oraș. Aci dai de-un cunoscut, de doi, și, din vorbă în vorbă, de la păhar la păhar, vremea trece, odată cu banii.

De bani însă acum, odată, nu mă prea plângeam. Vândusem la o firmă câteva iugăre de pădure și chiar atunci îmi luasem banii. Da, de altă parte, chiar banii aceștia începură să mă neliniștească, în drumul meu spre casă. Mă gândeam: «Am s-ajung târziu acasă, pe ghețușul ăsta, și, - cine știe? - poate să-mi iasă cineva în cale». Revolverul mi-era plin, de sălbătăciuni nu-mi prea era frică, da de - cine știe? - poate vreun oro

Abia făcusem un kilometru, și calul încărunțise de frig. Mie-mi înghețase mustața și mă cam strângea sub nas. Frig însă nu-mi era. Beusem niște vin încălzit, pipărat, la plecare. «Să vezi, domnule Costan, - îmi zicea crâșmarul, șuierând din gâtul lui gros, căptușit de grăsimi, - are să-ți prindă bine la drum.»

Pe unde coaja de gheață, ce îmbrăcase drumul, nu era așa de netedă, sileam calul la trap. El cerca, mușca de zăbale, da, după două salturi, se oprea, tremurând pe picioarele înțepenite parcă la încheieturi. Zăpada se topise în câteva zile senine și, de n-ar fi răsărit curând luna, nu știam cum aveam să merg mai departe, în întunericul ce se lăsase. Și iată că, după o bucată de vreme, văd înaintea mea o umbră mare, care părea că abia se mișcă. Rar se clătea la dreapta sau la stânga. Caut mai bine și-i deschilinesc capul mare, înfundat în căciulă, - căciulă trăbă să fi fost, că prea-i era trasă pe urechi, aproape până la umere. Văd cum i se mișcă, - rar de tot, - de două părți, mâinile lungi. Cine știe în ce mâneci vor fi fost ascunse! Fără să-mi dau sama, trag de frâu și-mi pun calul pe-un mers și mai încet. Da străinul dinaintea mea nu se depărta. Dimpotrivă, părea că-s tot mai aproape de el. Și, într-adevăr, mă apropiam. Abia ne despărțeau zece pași. De bună seamă străinul simțise apropierea calului. De ce n-a întors o singură dată capul, să vadă cine-i în urma lui? Poate-i greu la auz, poate-i cufundat tare în gânduri? «Aș! mă gândii iar eu. Nu se poate să n-audă, să nu fi auzit!» Și deodată mă simții singur de tot, părăsit în pustietatea aceea. Un gând ce-mi fulgeră prin cap mi se opri parcă la inimă și mi-o strânse: de bună seamă e un om rău! Merge ca și când n-ar fi băgat de seamă apropierea mea, și, când voi trece pe lângă el, deodată mi-a prinde calul de frâu.

Picioarele murgului păreau și mai nesigure acum. Pășea încet, pipăit, cu teamă, gata să se prăbușească pe-o dungă. Era ger greu. Simții cum mă pătrunde frigul în spate, în picioare, în mână, - prin tot trupul. Cele câteva bilete de-o sută, ce le luasem pe lemne, erau calde însă. Și cald era și pieptul, cât ținea buzunarul unde erau banii. Umblasem mult până să pun mâna pe ei. Aveam să-mi reglez niște datorii și plecasem foarte liniștit din oraș. Dar acum îmi părea rău c-am luat banii cu mine. Puteam

lăsa să-mi vie prin poștă, nu s-ajung să mă despoaie un ticălos în mijlocul drumului! Pun eu mâna pe bancnote și, când mă încredințez că într-adevăr sunt la mine, căldura lor parcă mă pătrunde în tot trupul. «Ce copil-îs, mă gândesc, să mă spariu așa, dintr-odată! Cine mi-a spus că cel dinaintea mea e om rău? Nu poate să fie, tot așa de bine, și om bun? Ba mai ales om bun trăbă să fie! De-aceea merge așa de liniștit. Nu cată nici în dreapta, nici în stânga, ci-și vede de drum, ca un om năcăjit. De bună seamă că-i un om năcăjit. A fost la oraș cu ceva trebi și, - cumu-i dat omului sărac, - domnii cu care va fi avut de lucru l-au făcut s-aștepte mult, cu căciula în mână.

Da, gândind așa, deodată văd că-s la trei pași de străin. Ah! acum îl puteam vedea bine! Peste puțină să fie un om năcăjit! Un om așa de zdravăn, puternic, drept la statură nu putea fi un nenorocit. Veșmintele-i drept că-s ca de cerșitor, da toți blăstămații se îmbracă astfel.

Fără să mă gândesc mai departe, - căci îmi păru că străinul caută ceva în haina ruptă, - împinten calul, îl ard cu nuiua, și murgul, după ce lunecă de câteva ori, își ghemuiască trupul sub mine, se face mic, - un mânz aproape, - și trece ca o furtună pe lângă străin. Acela tresare, ca și când l-ar fi scuturat cineva de umere, și doi ochi suri, aspri, ne privesc o clipă, pe mine și pe cal, apoi iar îmi păru că umblă cu mâna să prindă ceva și auzii un bombănit în urma mea.

Cinci minute să-mi fi galopat calul, când, deodată, alunecă, și eu abia avui vreme să sar grabnic din șa. Dădusem de-un pripon de deal unde gheața era groasă și lucie. Jos, mi se păru mie că mă clatin puțin, da mă chibzuii că poate din pricina lunecușului mare ce era. Vin nu beusem atâta cât să nu-mi fie sigure picioarele. Aș fi stat poate mult nehotărât, neștiind ce să fac, da gândul că străinul mă poate ajunge mă făcu să prind frâul și s-o pornesc înaintea calului. Înaintam însă nespus de greu și

eu, și calul. Simțeam că-mi fuge pământul de sub picioare, iar murgul găfâia la călcâiele mele. N-am sosit la mijlocul urcușului, când străinul ne și ajunsese. Acuma mi se păru că-mi îngheață și bancnotele și pieptul, cât mai era cald, sub bani. M-am convins și mai tare că omul meu e dintre cei ce pușcă-n lună. Cum se poate ca mai nainte, pe drumul oblu ca pe masă, să meargă așa de încet, iar acum, că galopasem, să mă ajungă dintr-odată? Numa-ntr-un chip era de înțales. Atunci cu voie pășea încet, ca să mă prindă în mijlocul câmpului. Da' când a văzut că l-am ras, s-a mâniat și a pornit așa cum e felul lui: din răspuțeri. Când mi s-a părut mie c-a bombănit ceva, de bună seamă mi-a tras o înjurătură strașnică.

Dar acum ce era să fac? în zadar aș fi încălecat. Calul, cu povară în spate, n-ar fi putut face nici doi pași. Să fug? Da' cum să fugi dinaintea omului care-a ajuns un călăreț în galop? Căci eu nu-mi puteam da bine sama, da credeam că n-am stat mai nimic unde alunecase calul, de-am descălecat.

N-am putut să-mi mai fac și alte gânduri, căci străinul era lângă mine.

— Bună sara să deie Dumnezeu, se auzi glasul aspru și cam hodorogit, în vreme ce cu mâna cerca să-și ridice puțin căciula.

— Bună sara, răspund eu, ținând strâns frâul calului.

— A dracului ghețuș s-a pus! zise el lovind cu bâta lui ferecată oglinda de gheață.

— Apoi, privind la cal, c-un zâmbet parcă, adaoase: Se vede că nu ți-i potcovit calul de iarnă. Cum ai putut dumneata să ieși din oraș fără să pui șiroate la cal?! Pe-așa vreme se poate întâmpla o nenorocire.

Eu numai atâta am putut răspunde:

— Nu mi-i potcovit.

Mă gândeam la multe lucruri deodată: la zâmbetul lui, la glasul hodorogit, la vorba lui că mi se poate întâmpla

o nenorocire. Ş-apoi, de unde ştia el că am plecat din oraş? Se vede că mă pândea de mult, va fi văzut de undeva şi când am luat banii pentru lemne.

Văzând că eu nu-s prea bucuros la vorbă, adaose:

— Adă să-ţi duc eu calul. Eu nu lunec, şi poate voi sprijini şi calul din frâu. Dă frâu-ncoace, nu te mai codi! Ce dracu', doar trăbă să ne ajutăm când suntem la năcaz.

Şi, fără să mă mai întrebe, apucă frâul, şi-n câteva minute a fost cu calul în vârful dealului. De-acolo zvârli spre mine ghioaga sa cu piron.

— Razimă-te şi dumneata, că altfel nu ajungi până dimineaţa.

Îngrozit de vâjâitul bâtei, o ridicai totuşi şi pornii. Într-adevăr, era un razim puternic.

Lângă cal, îmi dădu frâul şi-şi luă bâta.

— Acuma, noapte bună să deie Dumnezeu, domnule Costan, şi voi să plece.

Cum Costan?! Cum domnule?! De unde mă cunoaşte uriaşul ăsta îmbrăcat în cojoc? - da, acum vedeam bine că-i un cojoc mişos haina lui, ce-mi păruse de cerşitor. Gândeam aşa, da' n-am cutezat să zic nimic până ce nu s-a depărtat. Atunci, de-a călare, încălzit, căci înainte-mi se-ntindea acum o luncă cu pajiştea arsă, fără gheţuş, îi strig:

— Dar unde mergi dumneata, bădicule?

Acela făcu odată:

— Huua! Dar unde să mă duc?! La târla noastră de la Răstoace!

— Sunteţi cu oile acolo?

— Da, la iernare.

— Dar ia spune-mi, dumneata de unde mă cunoşti?

Acela chiui iar:

— Cum, Doamne sfinte, să nu te cunosc?! Acumu-s cinci ani, mi-am iernat oile în luncile dumitale.

— Doar nu-i fi baciul Nichifor?!

— Ba eu, domnule. Am fost după nişte mărunţişuri.

Beui ș-o țărucă de vin, și când trecuși pe lângă mine, mi se păru că te cunosc. Da să nu fie cu supărare, se vede că dumneata, domnule Costan, ai beut mai mult, căci altfel nu plecai cu calul despotcovit pe așa vreme.

Vântul îi răpi cele din urmă cuvinte, și eu, înviorat deodată, plecai liniștit, în pasul calului. Acasă, în căldură, văzui, într-adevăr, că-s atins binișor de vin.

19 10

SĂRACUL TONI

Casa cea mai veche din sat a fost, pe vremuri, locuința popii celui bătrân, dar acum e numai ruină. Coperișul de șindile s-a lăsat, abătut și trist, pe perețele din dreapta, iar ceilalți trei pereți ai odăiței preotești își ridică goale spinările înnegrite de ploi. De zeci de ani stau astfel dărâmurile, așteptând parcă ceva de sus, din înălțime. Dar jos, în pământ, în pivnița casei, meșterul Toni și-a așezat de mult scăunelul mic și luciu, măsuța hodorogită și patul ce se huița din toate încheieturile. Iar prin unghere, pe subt pat, împrăstiate pe pământul umed, zac cizme sparte, pline de glod uscat, așteptând să le vie rândul dresului. Ciobotarul Toni, în aerul greu, acru al beciului, șade pe scăunașul luciu, împunge cu sula, bate cu ciocanul, pe când, în colțul gurii, pipa îi fumegă ca un putregai ce nu se mai stinge;

Toni e înalt de stat, osos și deșirat, și, cum șade pe scăunașul cu trei picioare, genunchii îi ajung sus, până la nasul umflat, vinețiu. Spinarea lui stă încovoiată toată ziua, și munca tot nu și-o mai poate isprăvi.

În răstimpuri, dintre petece de piele veche, scoate sticla lungăreață, o ridică, o privește în zarea slabă a luminii ce abia pătrunde prin singurul ochi de fereastră și bea apoi cu sete, pe când mărul lui Adam i se plimbă de-a lungul gâtului.

Rar de tot se deschide ușa bordeiului și vreun român intră, aplecându-se, aruncând în mijlocul casei vreo

păreche de cizme sparte.

— Tot cârpești, meștere? Tot cu uneltele în mână?

— Ce să facem? răspunde el, neluându-și ochii de la cizma pe care o strânge între genunchi, ca pe un dușman.

— Am adus și eu niște lepădături. Pe când le dai gata?

Toni atunci lasă lucrul, își ridică ochii și privește la cizmele străine, care zac dinaintea lui cu tălpile desfăcute de căpută. Par două guri de somn, două guri deschise și pline de noroi.

— Le dreg eu, când voi ajunge. Nu vezi ce de cârpituri mi s-au strâns? Toate pe rând, ca la moară.

De tocmit, nu se mai tocimesc. Tot satul știe prețurile lui Toni: de fiecare petec – doi bani, de cuie noi în talpă – o libă, talpa întreagă – patru libre.

Dar lumea nu prea vine la el acasă cu încălțărilor rupte. Toni, după ce gătește o păreche, două, le curăță frumos, privește cu mulțumire petecele noi, cum se înșiruie groase și umflate, cum se deosebește pielea proaspătă de cea înroșită de mocirla drumurilor, le ia în spate și pornește la cârciumă. Aici așteaptă până vin stăpânii și-și primește librelle, ori banii. Și tot aici sosesc românii cu încălțăminte stricată și i-o dau în seamă lui Toni. De băut, nu bea mult, dar se ametește curând, și, când pleacă spre casă, cizmele rupte, strânse snop, i se leagănă domol în spinare.

Multă vreme a fost Toni singurul meșter aici în sat. Vezi bine, încălțăminte nouă nu știa face, – sătenii și le cumpărau de la târguri, – dar de petecit avea destul. Nu se plângea de nimic, – deși-i murise femeia, și copii n-avuseser, – dar, totuși, în două locuri se simțea mai bine: acasă la dânsul și în cârciumă. Acasă nu era niciodată singur: toate cizmele sparte, toți bocancii ruși îi erau prieteni vechi, și Toni vorbea cu rupturile acestea mucedu de parc-ar fi fost niște oameni. La el încălțăminte de acestea

se identificau cu stăpânii lor.

— Aşa, fire-ai al dracului de Diniş! boscorodea el, aplecat pe cizmă. Trei sule-ţi mai dau, trei cuie, ş-apoi te dau mamonului! Acuma iar vei putea bate noaptea drumurile.

— Stai, Roşule, stai, că mai răsuflă printr-un loc! Stai, să te mai cârlesc ş-aici o dată! Măi, da nu ştiu cum de nu ţi-i ruşine, om bogat, să mai vii şi tu la petecit! Las pe cei săraci să vie la mine!

— Iar ai crăpat, Manoilă, crăpare-ar dracu-n patru! Ehei! pe tine ştiu că te poartă patimile! Acum am să te cos cu drot, auzitu-m-ai, cu drot am să te împung!

Când se întâmpla să fie ameţit puţin, apoi rămânea cu cizma în mână şi spunea toată istoria stăpânului. Atunci sporea puţin, şi sara nu putea merge la crâsmă, să-şi primească bănuţii.

Dar, nu de mult, în sat au venit doi meşteri noi. Nişte amărâte de calfe de la oraş, care acolo nu s-au putut căpăţui, dar aci umblă cu nasu-n vânt şi poartă straie nemţeşti.

La început s-a făcut vâlvă mare pe socoteala lor, mai ales când cei doi nu primeau nicio cârpitură, ci numai lucrări din nou. Şi, în vremea asta, Toni n-a avut nicio pagubă: beciul lui era şi acum plin, ca şi mai nainte. Dar cei doi, de la o vreme, văzură că aşa, cu nasu-n vânt, nu pot trăi, şi se apucară şi ei de cârpit. Şi, cum erau ei mai îndemânateci şi puneau petecele mai frumos, bietul Toni se trezi-ntr-o zi că nu mai are ce lucra. Într-o săptămână dă-avea de cârpit două-trei părechi de la sătenii care erau mai aproape de bordeiul lui. Dar din atâta nu putea trăi. Şi Toni, când îşi vedea casa goală, muncea încet, fără spor, şi chiar tândălea anume, ca să nu rămâie casa fără o cizmă. Şi, de multe ori, pierdea şi clienţii din vecini.

Slăbise, ochii i se împăinjeneau şi picioarele abia-l ţineau când umbla pe drum. Acasă făcea mereu socoata,

cercetând turecii vechi, petecele ce le avea, câte cizme ar fi putut drege, câte libre ar fi putut pune în șerpar. Dar, zadarnic! Străinii cei doi îi luaseră pâinea de la gură!

Toni își zicea adeseori: «Dacă-s domni, de ce nu lucră la domni? De ce n-au rămas acolo, la oraș, unde ar fi putut trăi domnește?» Dar între alții nu cuteza să zică nimic. Își înăbușea suspinele și sta ziua întreagă la cârciumă, doar se va afla vreun român să-i deie ceva de cârpit. Mai avea noroc cu bătrânii din sat. Ei țineau morțiș la Toni. Așa care-o puneă Toni era mai groasă, era mai trainică, petecele lui – mai cu temei, pe când cei doi lucrau să ție petecul numai de azi pe mâne.

Toni sta tot mai mult în cârciumă și privea cu multă băgare de seamă, privea cu dragoste la cizmele, la bocancii românilor care intrau. O mare bucurie simțea și multă căldură i se aduna la inimă când vedea vreo spărtură, ori vreo talpă că se desfăcea de căpută. Ce mai petec ar trage el, ce mai cuie ar bate, să ție o veșnicie! Dar nu cuteza să-și îmbie munca. Aștepta ziua întreagă să-i zică cineva o vorbă, dar nu-i zicea nime. Atunci căuta în șerpar, scotea câțiva bănuți de aramă, își cumpăra spirt și, bând, se încălzea de ciuda ce-i mânca inima.

«Așadar, astfel sunt oamenii! se gândea el. Cât ce se poate ajuta cu altul, te lasă să pieri ca un dobitoc ce nu mai aduce folos!» Dar el poate încă munci. Hei! ce de cizme ar fi putut el drege în acești doi ani din urmă! Dar, iată, numai să ne gândim puțin mai departe. Ce ar fi fost de satul ăsta să nu-l fi avut pe el? câți ar fi umblat cu picioarele degerate, câți ar fi trebuit să stea în casă? Și, cum se gândea, Toni vedea că el a dat cel mai mare sprijin oamenilor de-acî din sat. Și acum l-au uitat, ca și cum nici n-ar trăi la ei în sat. Dar n-are dușmănie pentru asta nici asupra sătenilor, nici asupra celor doi meșteri străini. Are el o nădejde mare, care-l ține tare și neabătut; cei doi și-or lua în grabă catrafusele din sat. Doi meșteri mari ca ei, doi

domni, nu vor putea trăi aici în sat. Și iar va rămâne el singurul meșter, și iar i se va umple casa de vechituri sparte. Atunci are să se răzbune, are să lucre scump de mama-focului, are să-i ție câte-o săptămână, două fără să le isprăvească cioboatele.

Și Toni, de câte ori trecea, de câte ori se întâlnea cu cei doi meșteri noi, le da binețe și-i privea cu coada ochiului. Nu se înșela în gândurile sale! Cei doi erau ofiliți, palizi, slabi. De bună seamă nu le place aci în sat, și se vor căra GÂT de curând.

Când ajungea acasă își cerceta uneltele, privea mult la ele, apoi se așeza cu greu pe patul tare, ce se huița din toate încheieturile.

Veni, însă, a treia iarnă de când cei doi meșteri erau în sat, și se părea că n-au nici acum de gând să se ducă. Se apropia Crăciunul, și cei doi meșteri, ofiliți și amărâți, munceau mereu și nu se gândeau la oraș. Iar Toni slăbea mereu și mergea acasă tot mai întunecat, tot mai cuprins de groază.

El n-a cerut în viața lui nimic de pomană. Lui i-au plătit numai munca. Iar în ultimul timp n-a avut de lucru mai mult de o păreche pe săptămână. Casa lui era tot mai rece și tot mai pustie. Petecelile vechi muceziseră toate pe sub pat, prin unghere; de atâta așteptare, sulele își pierduseră lucirea, și cleiul negru, în care trăgea Toni ața, se uscaseră crăpând și risipindu-se în cutia de tinichea. Veneau sărbătorile, și Toni nu avea lemne, nu avea nimic de dulce la casă, n-avea un bănuț. Mare rușine pentru un meșter ca el!

În vremea din urmă, Toni îmbătrânise tare. Se purta cu greu și, cu cât se apropiau sărbătorile, o durere mare îi strângea tot mai tare inima. Ce de lucru avea altă dată pe vremea asta! Cum se-mbulzeau oamenii, cum se strecurau librelle și bănuții la el în șerpar! Și acum stă și așteaptă în zadar!

Și, puțin înainte de ajun, într-o sară, cum sta în beciul rece, răsturnat pe păcelul tare, îi veni deodată un gând luminos. Dar abia-i luminează gândul mintea tulburată, și inima-i simți o durere adâncă. Să meargă să ceară de lucru de la cei doi meșteri. Știe că vor avea grămădite multe cârpituri, să-i deie și lui, să-și facă niște bănuți pe sărbători. Cu toată durerea ce-o simțea, gândul acesta nu voia să-l mai părăsească. I se părea că i s-a împlântat în cap și n-avea chip să-l mai smulgă.

Afară era ger și vânt plin de pulbere de nea, și Toni înainta cu greu spre locuința unuia dintre cei doi meșteri. Întreg drumul se gândi ce să zică, cum să spuie, și bucuros s-ar fi întors la tot pasul înapoi dacă ar fi putut scăpa de sub povara gândului ce-l ducea mereu înainte.

De sărbători Toni câștigă ceva parale. Avu să mănânce o fiertură. Dar mâncarea o înghițea în silă.

De aci încolo, Toni se schimbă. Avea acum mereu de lucru: ce era mai rupt, mai nenorocit la cei doi meșteri Toni aducea, sara, hoștește, la el acasă, și muncea toată noaptea. Dar muncea cu scârbă, cu silă, și nu mai putea să stea de vorbă cu cizmele rupte, ca altă dată. Slăbea mereu și se apropia de moarte. Făcea impresia unui câne bănut, care nu mai cutează să se apropie de casa stăpânului, ci zăcărește prin vecini, pe la uși, prin paie, gata să se culce și să nu se mai scoale, pe orice gunoi i-ar ieși în cale...

Oamenii nu se mai gândiră la dânsul, până când, într-o dimineață, clopotele vestiră o moarte. Și atunci sătenii își aduseră aminte de dânsul: – Săracul Toni, numa ce-a murit și el!

19 10

ADIERI

De câteva zile bat vânturi mari de la apus, pline de umezeală, de miros de apă. Cerul s-a scoborât mai jos, îmbrăcat în mantale grele de nouri cenușii. Zăpada se moaie, se îngreunează, picurând des din streășina casei.

Pădurile de brad au rămas negre, triste în cuprinsul alb al munților, și, în răstimpuri, se-nvăluie în măguri lăptoase, pe care vântul le-mprăștie iar.

Ion Bârluț stă în prag, cu pipa strânsă-n dinți, cu ochii urmărind prelingerea apei, ce-și sapă drum pe sub zăpada din curte. Câteva ochiuri negre de pământ sau și ivit în curtea lui, și, iată, mascurul a și-nceput să râme, scormonind tina puțin înghețată. Și vreo trei găini vin să ciugulească, pe când cocoșul, cu o aripă întinsă, se-nvârte în jurul lor.

Ion Bârluț se uită la mascur, se uită la găini, și, ceva călduț, ca o băătură, îi adie prin suflet. Și-și zice, luându-și pipa din dinți: «Iată, iarăși începe viața!»

Coboară din prag în curte, și ochii lui privesc pădurile înnegrite. Stă și-ascultă.

— Hm, zice el, gem pădurile, gem de plăcere!...

Și-o altă adiere călduță îi trece prin inimă.

Dar iată, deasupra, într-un loc, nourii s-au tras deoparte, ca de la marginea unei prăpăstii, și dezvăluie un cer senin, limpede, dulce.

— Aha! acumă numa rândunica să mai vie! zice Bârluț.

Și iară trece prin inima lui unda de căldură...

Ion Bârluț se-așază pe-o piatră, în grădină. Și, cum vin vânturile mari și trec repede, pare că-i iau gândurile și i le spulberă. Dar, în sfârșit, începe să se gândească limpede, coborându-se adânc în sufletul său.

Da, are să vie primăvara. Iată, a înțeles semnele. Are să vie călduță, tânără, neastâmpărată, luminoasă, ca o copilă de șaisprezece ani. Și, cât ce va încolți un firicel de iarbă în curte, găinile-l vor răteza. Da-n urmă viața va birui, și curtea lui va râde de verdeață și desănătate. Las să râdă, c-a stat destul amortită!

Și iată, aici, pe lângă părete, au să umble boii și vacile Domnului în șir, măcinând mărunțel din piciorușele

lor de ațe, lucindu-și la soare aripile cu puncte negre.

Va răsună în curând văzduhul de pocnetele bicelor, și pogănicii, mândri, colea, vor trece pe lângă boi ca niște împărați. Și îndărătul plugurilor vor păși în mers legănat stăpânii, cu pălăriile date pe-o ureche.

Da, are să-nceapă viața. Dar el, Ion Bârluț, se va coace la soare, tândălind pe ulițele satului, ori va moțâi de somn la umbra nucului din grădină.

Altcum a fost mai nainte. Că mai nainte, dacă simțea o dată adierile primăverii, nu mai avea astâmpăr. Și, iată, astăzi șade pe o piatră în grădină și nu face nimic. Ce să facă, dacă n-are ce face? Că el acuma-i bătrân, moșia lui o lucră feciorii...

Ce viață ar începe acum, să fie el tânăr!

Altă dată își scotea boii bine hrăniți din grajd, le închidea găturile groase, cu bărbie lungă, în jugurile lucii și pleca, în crăpatul zilei, pe drum în sus, spre pământul lui. Și boii se jucau cu povara, oricât ar fi croit el brazda de largă. Pășeau rumegând, cumiți, și greșuri, icuri în arătura lui nu se pomeneau. Și venea pasărea plugului să se puie pe brazda proaspătă, să deie din coada lungă, săltăreață, mișcându-și capul mic ca o nevăstuță sprintenă și harnică.

Ion Bârluț, cum șade în grădină, își ridică privirile, și, ca și când ar fi să vadă pasărea pe-aici, zice, clătinând din cap:

— Sprintenă pasăre, dumneaei!

Boii lui, la amiazi, mâncau fân cumu-i strămătura. Că se grija să-l ție pe cel mai bun pentru arat, când e munca boului mai grea. Și pare că-i vede și acum, cum își umple gura, cum mestecă, clătinându-și capetele mari, blânde.

Ion Bârluț stă și se gândește, și urmărește icoanele ce i le aduc gândurile. Dar răceala pietrei îl pătrunde, și el se ridică și se pierde printre prunii grădinii, sus pe coastă, de unde s-a dus neaua. Privește mugurii plini, lungăreți și

zice, clătinând din cap:

— Iată, acuși se deschide mugurul. O ploaie călduță, un vânt și mai călduț, și-i gata frunza.

De sus, nourii se tot îngreuiază și trec pe-ndelete, atrași parcă de umezeala pământului. Păraiele cântă răsunător - clopoțele mărunte și dese, de argint. Aerul moale, dulce, plutește parcă viu în văzduh. Și iată, cum; merge Bârluț printre pruni, cercetând mugurii, un strop mare, greu, ca de sticlă, îi cade în palmă. Bătrânul se oprește, cutremurat de o înfiorare caldă.

— Aha, de-acumu-i gata! Are să vie primăvara! zice el.

Și privește cu dragoste și cu teamă stropul ce s-amprăștiat, în picuri cât gămălia, pe mâna lui. Și-i vine-n gând cât de sfântă-i ploaia, că toată mana de pe pământ ea o dă. Și se vede-n anii tinereții, în anii bărbăției, cum se purta la fân, să-l strângă, când nourii se grămădeau la apus, cum nu mai avea răsuflăt când un picur ca ăsta îi cădea pe mână-n toiul muncii, în dogoreala soarelui... Apoi își amintește cum trecea alteori prin tina drumului, cum păseau boii încet, descleștându-și c-un pocnet săc picioarele din clei. Iar el, din car, îi îndemna cu gura jumătate: «Cea, Păun!»

Ion Bârluț se simțea mai copleșit de amintiri ca altă dată. Poate unde-a fost iarna mai lungă?... Poate unde-a clocit atâta singur pe vatră? Dar azi sufletul lui crește cu fiecare adiere nouă, întinerește cu fiecare amintire, și nicicând nu i s-a părut lui că simte așa de tare apropierea primăverii ca astăzi.

Umblând printre prunii grădinii, i se întărește o hotărâre, caldă, atrăgătoare: să meargă el la un fecior, să-i ceară boii și plugul, și-n primăvara asta să plugărească el.

Și cum de la pruni ajunsese la altoii tineri de meri și de peri, dădu deodată de un trunchi bătrân, și într-o ramură a trunchiului văzu mlădița de măr domnesc altoită,

încă anul trecut, de fecioru-său Clement. Din vară băgase de seamă Bârluț că mlădița nu-i în vârfute. Și azi, când o privește, întinde îndată mâna până la ea. Mlădița se frânge, trosnind ca o vârguță uscată. Bătrânul clatină din cap și zice:

— Știam eu c-așa o să pară! I-am tot zis ficiorului să nu mai cerce cu trunchiul ăsta bătrân! De unde să mai deie el viață?

Și Ion Bârluț trece în altă parte, dar gândul îi rămâne la trunchiul acela bătrân. Are să înfrunzească grădina toată, și el va rămâne negru, să-l mănânce carii și să-și facă în el furnicile mușuroi. Și pe bătrân gândul ăsta îl umple de ciudă. Deodată ia o hotărâre. Se-ntoarce, intră în curte, ia săcurea și vine la trunchi. Dar când izbește întâia oară, i se pare c-a oftat cineva și un glas că-i zice: «Nu da, mă Ioane!» Bârluț se oprește și se gândește al cui era glasul acela? Al Saftei, vezi c-al Saftei, al muierii lui! Se întoarce și... Safta e chiar acolo! Nu știa ce-i face moșneagul atâta pe-afară, se temea să nu i se fi întâmplat ceva, și-a ieșit să-l caute.

— Ce vrei cu trunchiul? zice muiera.

— Iacă, să curăț grădina de el.

— S-o cureți! Da' nu știi tu în câte toamne am cules noi merele de pe el? Și ce mere! Stăteau proaspete până la Rusalii.

— Adevărat, bune mere! zice Bârluț privind în sus, căutând parcă să-și închipuiască coroana pomului.

— Și știi, adaugă bătrâna, că odată m-ai bătut, știe dracu' ce ți-a venit, și eu m-am ascuns în mărul ăsta.

— Adevărat că te-am bătut, și-i adevărat că te-ai ascuns aici, zice bătrânul zâmbind. Dar eu la astea nu mă mai gândeam.

— Nu acum, dar atunci te gândeai. Știi c-ai venit noaptea prin grădină, să mă afli. Eram tânări pe-atunci. Și eu am tot ascultat, până mi s-a părut că oftezi, ș-atunci m-

am coborât și ne-am întâlnit. Eram pe-atunci de doi ani laolaltă.

Ion Bârluț nu zice nimic. Privește la trunchi, privește săcurea, apoi iar spre femeie:

— Drept ai tu. Mărul ăsta era odată tare bun. Dar acum, de! și-a trăit și el traiul săracul!

Și, cu săcurea pe umăr, pornește spre casă. În urma lui pășește mărunțel Safta.

Însărează. În aerul plin de umezeală se răspândește deodată glasul clopotelor, – unul mic și unul mai mare, – și fac mereu tingi-tingi-tang-tang. Numai în răstimpuri se aude și un glas mai gros, un boane prelung.

— Ce-i astăzi, tu muiere, de trag clopotele?

— Ce să fie? Se fac denii. Pe sară-i canonul sfântului Andrei. Iaca, era să-mi uit și eu, bată-te pustia bătrân!

Baba toacă acum mereu din gură, pe când Bârluț tace încruntat. Pășește și nu zice nimic, ci pufăie numai când și când pe nas.

— Ce te-a ajuns deodată, frate, de nu ți-s boii acasă?
* îl întreabă Safta din urmă.

— Nu m-a ajuns nimic. Iacă mă gândesc că noi, acuma, de-aci încolo, va trebui să tot grijim, că pentru noi n-are să mai vie primăvarași viața...

Acuma tace și baba.

În depărtare, pădurile mari de brazi «gem de plăcere», dar Ion Bârluț nu le mai aude.

19 10

VEDENII

Lăsasem focul atârnat în cămin ș-am mers pân' lat o vecină. Aveam să-i spun o vorbă. Se-nsăra și era lunecuș pe drum, că-nghețase. Mă-ntorc, mă dau să sting tăciunii, să răscolesc jarul, când, iată, ușa cârțai, și în casă îmi intră un om.

— Bună sara.

— Mulțam dumitale.

Și tace. S-apropie de-o laviță și șade. Eu răscolesc în jar și pun niște găteje. La flacăra focului îl văd bine pe cel ce șade pe laviță. Un rumân zdravăn, cu cojociță, cu căciula înfundată în cap. Fără mustață, fără barbă. Părea bălan și părea tânăr. Da, după glas, îl găceam că-i om mare, – la vreo patruzeci de ani. Era om străin»

Mă gândeam: are ceva și a venit să-i dau un leac.

— Vezi că eu am fost moașă treizeci de ani. Și mai dau leacuri la femei și la bărbați. Ajut pe creștini. Dumnezeu să ne ajute și pe noi!

— Omul tăcea. Credeam: i-i greu să-nceapă. Am mai văzut eu de-astea.

— Ai mai venit pe la noi, om bun? încep eu.

— Eu n-am mai fost pe la dumneata. Acuma vin întâia oară.

Clipi din ochi și privi drept la mine, cum șădeam pe vatră.

— Vii de departe?

— De departe.

— Văd că n-ai traistă. Dacă ți-a fost drumul îndelungat, vei fi fiind flămând. Eu pot să-ți dau ceva de mâncare.

— Că nu mânc.

— Vei mai fi intrat pe la vreo casă și vei fi mâncat.

— Nu. N-am intrat. Eu vin de-a dreptul la dumneata.

— Atunci, mă cunoști.

— Nu te cunosc, ci te știu, zise străinul, și tăcu iar.

Cum eram singură acasă, – bărbatul mi-i păcurar, – a-nceput să-mi fie frică. Cine știe ce om va fi? Și vorbele lui din urmă mă neliniștiră mai întâi: nu mă cunoaște, ci mă știe. Ș-avea în glas ceva rece și aspru.

— A trebuit să-mi cunoști casă, îi zic. Mă mir cum nu te-a simțit cânele!... Niciun străin nu intră înainte de-a bate la fereastră. De intră așa, de capul lui, în curte, îl trage cânele la pământ. Se vede că nu-i acasă.

— Ba-i în prag. Am trecut pe lângă el. E alb și cu urechile negre.

— N-ai nici bătă! Mă mir că nu s-a întâmplat o nenorocire!... îi zic.

Mă plec să mai pun un lemn pe foc. Simțeam că mă tulbur, că fiori de frică încep să-mi alerge prin trup, ca niște ațe înșirate cu sămânțe de mac.

— La mine, zice el, nu se dau câinii. Eu n-am nimic cu dobitoacele. Eu am cu oamenii. Pentru ce să port bătă?

Ochii lui luceau cu o lumină de gheață. Fața lui era albă, slabă și împietrită. S-a-nțepenit pe laviță.

— Dac-ai venit la mine, se vede că ai vreo lipsă, îi zic, ca să rup tăcerea. Tot aerul din casă se răcea de privirile lui.

El zâmbi cu amărăciune.

— N-am eu lipsă de nimic. Eu am venit la dumneata.

— Și de unde vii, rogu-te?

— Vin de pe munți.

— Și pe unde tx-ai luat poteca? îl întreb, doar voi putea ști satul de unde-i. Ai venit pe la Coasta-Cornului?

— Nu știu Coasta-Cornului.

— Atunci, pe ce drum ai venit?

— Pe drumul depărtat...

Iac-asa mi-a răspuns: pe drumul depărtat! Deodată mi-a fulgerat prin cap: ăsta nu-i om de toate zilele! Și simțeam cum înțepenesc de spaimă.

— Dumitale, începu el, parc-ar fi văzut ce se închegase în inima mea, dumitale, zise, să nu-ți fie frică de mine. Eu nu-s om rău. Sunt omul lui Dumnezeu. Și umblu așa, prin țară.

— Umbli, zic, și vei avea o țintă.

Omul se mișcă puțin, - acum mai întâi de când se așezase pe laviță, - își tresări cojocița, își plecă ochii în pământ. Și ochii-i mai mult nu i-am mai văzut. Dar îi auzeam glasul, care se schimba acum. Era un glas

plângător, ca și când ar fi venit de departe, ca și când l-ar fi adus vântul.

— Eu am venit la dumneata ca să te scap de chinuri, - începu. Dumneata ai o durere mare. Mila dumitale e-n pământ. Și plângi după ea în toate zilele.

Spusese adevărul. O singură fată am avut, și mi-a murit la vârsta de șaisprezece ani.

Străinul tăcu puțin, apoi începu:

— Dumneata ai zăcut un an pe pat. Și n-a fost ceas să nu te gândești la cea moartă. De ce nu lași morții în pace? Nu știi că morții au lipsă de hodină? E mare păcat să le tulburi hodina! Că ei putrezesc și se fac pământ. Și de trec vifore mari, și de se descarcă trăsnetele pe-aproape, țărâna lor rămâne liniștită. Și când trece popa și duce pe altul în pământ, și-i plin cimitirul de lacrimi, de bocete, morții cei vechi nu aud, nu simt, ci dorm liniștiți. Iar de-i chemi cu amintirea plină de dragoste pe morții tăi, atunci țărână lor se cutremură și le furi pacea veșnică.

— Ce să fac, dar? îl întreb înfiorată.

Omul mai tăcu puțin, și-mi păru că pe frunte-i luminează o lumină ca de lună. Apoi îmi zise:

— Roagă-te lui Dumnezeu așa: «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Și iarăși: «Mulțămescu-ți, Doamne, de ce mi-ai dat și de ce mi-ai luat».

Mă gândeam la vorbele lui dintâi: «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Așa rugă n-am mai auzit! Și n-o pricepeam.

Pe fruntea străinului părea că luminează mai tare lumina de lună. Deodată, se ridică de pe laviță.

— Dumneata să-ncepi cu slujbele. Să dai să ți se cetească o psaltire. Da' nu diac s-o cetească, ci popă, un popă cu credință. Să se-ntoarcă răul și chinul care te-apasă. Și să dai pace morților.

Când deschise ușa, mi-a venit inima la loc.

— Om bun, îi zic, vei sta să guști ceva la casa mea,

dacă te-a trimis Dumnezeu să-mi dai un sfat. Uite, tocmai am gata.

El întoarse, din ușă, capul și mă privi cu ochii lui reci. Îmi păru că-i cârțăie pleoapele când și le ridică. Zâmbi și ieși în curte. Un fulger mi-a fost gândul: «îl rupe cânele!» Da' n-am cutezat să ies. Am sărit la fereastră, să-l văd încătrău apucă. Da străinul nu mai era nicăiri.

Am stat un ceas, am stat poate două așa înlemnită. Apoi, pe dibuite, am aflat trei fire de tămâie. Pe un hârb am tras jar ș-am afumat casa. Mi-era frig și nu-mi puteam descleșta gura să zic un Tatăl Nostru. Da ziceam în gând.

Femeia care-mi spuse istoria asta oftă, mă privi cu spaimă și-mi zise:

— Îmi vei ceti psaltirea?

Era puțină la trup. Spunea că are șaizeci de ani, da nu arăta. O roșată ciudată ca un foc viu, îi încingea obrazul, nasul, fruntea. Cât a vorbit, întreg aerul din odaie l-a saturat cu miros de spirt.

— Am să-ți cetesc psaltirea, îi zic. Însă am să-ți spun o vorbă. Eu, desară, voi începe cetania. Da dumneata, în vremea asta, ai să te ferești de păcat ca de foc.

— Cum să mă feresc de păcat? întrebă deodată, privindu-mă țintă.

— Să nu faci niciun lucru rău.

— Că nu fac. Nu-s de elea. Eu fac numa bine creștinilor, îi ajut, ca și Dumnezeu să ne ajute.

— Bine! îți spun atâta: încep cetania, și de-n vremea asta dumneata faci vreun păcat, nu răspund de nimic. Slujba se poate îndrepta spre răul dumitale. Până faci slujba, omul trăbă să fie curat ca aurul.

— Bine, părinte! Numa, spune-mi, de ce să mă feresc?

— Să nu ocărăști, să nu porți pizmă, să nu bei. Mai ales să nu bei vinars.

La cuvântul din urmă, femeia oftă. Capu-i căzu frânt

în piept. Abia putui auzi ce șoptește:

— Și avem de prune în pivniță...

— Așadar, adaug, nu vei bea. Pe urmă, peste-o săptămână, de azi într-o săptămână, vei veni iar.

Părea ca opărită. Nu-și afla cuvinte, și glasul îi era slab și puțin.

— O săptămână! Ei da, o săptămână... Da' nu mai mult... Vezi, părinte, că avem de prune...

Și, ca și când ar fi căutat ceva pe jos, pășind mărunțel» se strecură pe ușă. Și o auzii cum șoptește mereu:

— Hm! și avem de prune...

19 10

LĂTUREANUL

Bădicul Gligoraș își are gospodăria afară, pe hotar, în mijlocul câmpiilor întinse și pline de pace. Fecior singur la părinți, a rămas să puie tot mai mult temei așezării bătrâne. Din moși-strămoși neamul lui Gligoraș, de parte bărbătească, tot pe-aci și-a depănat zilele. Fetele, nu. Fetele cresc la hotar, în cântecele vânturilor multe, în mireasma tare a florilor sălbatice, până ce vara a șaptesprezecea le pârguiește bine pielița obrazilor, ca la merele coapte. Atunci, făcându-li-se deodată pustiu și simțindu-și cu durere pustietatea, se bucură când vin hoțomanii din sat și le duc să fie neveste tinere, acolo, în furnicarul de oameni.

Bădicul Gligoraș are patru surori măritate în sat. Și pentru surorile astea îi vine multă neînțelegere cu nevasta. De un șir întreg de ani, - bădicul e trecut acum de patruzeci, - în fiecare duminică trebuie să-și vadă. surorile.

Cât ce-aduce feciorașul caii de la păscut, duminica dimineața, Gligoraș o prinde de coamă pe Sura.

— Ho, alba tatii, că astăzi e sărbătoare!

Îi pune căpăstrul și s-avântă.

— Să ne vedem cu bine, nevastă!

Nevasta iese în ușa casei, cu mâinile-n șolduri.

— Iar pleci? Credeam că azi e rândul meu. Tu nu te mai sature de sat, cum văd eu...

— Să vezi, Ionică, să nu-ți scape boii în semănături. Cam bate musca într-amiazi.

Gligoraș dă poruncă băiatului, fluieră ușor și pornește în trap săltat. Pe nevastă o lasă să izbească prin casă, să-i pălmuiască pe mărunței, să drăcuiască-n dreapta și-n stânga, până ce se va stâmpăra. Mai nainte nu ieșea sara pe porțiță până ce, bărbat și femeie, nu se sfădeau în toată legea. Dar acum bădicul Gligoraș alege calea cea mai scurtă. Știe el că, până ce se reîntoarce, îi trece nevastei supărarea.

Și cum să nu-i treacă dac-o lasă pe cap cu o sumedenie de copii și o altă sumedenie de galițe? Unei femei harnice îi vin zece năcazuri peste zi, și pe cel de dimineața trebuie să-l uite.

Bădicul o taie peste fânațele înflorite, pe o potecuță dintre lanuri, pe unde e drumul mai scurt. Lasă căpăstrul pe grumazul încomat al Surei, își răsucesce o țigară, și, după fumul cel dintâi, Sura pornește în trap largi strânsă de călcâiele bădicului.

Gligoraș n-a fost de o săptămână în sat și-i pare un veac de om. Se gândise la popa, la biserica din vale, la slujba de azi, dar tot mai mult îl bătuse un gând: ce-a face, oare, cumnatul Ilie?

Ilie ăsta ține pe sora cea mai mare a lui Gligoraș. La el trage de câte ori merge în sat.

Ilie-l așteaptă în toată duminica dimineața cu vinars de prune și cu pâine moale. Ilie n-are copii, și-i gazdă bună, iar Gligoraș ține tare mult la el.

— Pe tine știu că te-am măritat, Măriucă! Copila mea să fi fost și nu te puteam așeza mai bine, îi zice bădicul în fiecare duminică.

Merge-n trapul calului, îi adie în jurul feței roșcovane

răcoarea umedă a dimineții, și, cum înaintează acum pe muchia dealului, îi vine să cânte încet un cântec de demult.

Grozav se simte de ușor, de întinerit când trece prin părțile astea dimineața! Cătu-i săptămână de mare - larmă în casă, sfadă în curte, griji pe-afară. Copleșit de muncă, i se pare de multe ori, în trecerea unei săptămâni, că se îngreuiază, se turtește, se face una cu pământul. Aici, pe culmea dealului, în răcoarea proaspătă, cum merge spre sat, îi vin în minte anii tinereții, și ce-a mai rămas din sufletul lui de-atunci se trezește.

De multe ori a trecut măgura mare până ce-a adus-o pe Ileana lui aici pe hotar, în așezarea lor cea veche. Pe-atunci umblau cântece frumoase în sat, pe-atunci se țineau lanț șezătorile.

Când începea să scoboare spre sat, ducând calul de căpăstru, totdeauna îi părea rău că n-a luat-o și pe Ileana cu el. Să intre pe ulița măgurii, gătiți de sărbătoare, - nevastă-sa: cu năframele cele scumpe, el: cu ȋtarii albi ca laptele, cu cămașa frumos ȋmpăturată. Să stea pe la porțița oamenii, să-i privească prin crăpăturile gardului, să se cotească și să zică:

— Uite, mă, lăturenii, da-i-aș dracului!... Ȃștia să știi că trăiesc ușor în lume...

Așa să-și șoptească oamenii, dar pe față, - pe ulițe și la porțițe, - să le deie binețele ca la un neam fruntaș și să-i ȋntrebe:

— Ați mai venit și dumneavoastră pe la biserică?

Părerea de rău că nu-i și nevasta cu el nu ține ȋnsă decât câteva clipe. De câte ori a fost cu nevasta în sat, bădicul Gligoraș nu și-a petrecut niciodată ca lumea. Că, după ce ajungeau în sat, nici nu trăgea bine ȋntăia oară la biserică, și femeia îl și lua de mânecă: «Să mergem, bărbate, că ȋntârziem». Nu-l lăsa, pentru toată lumea, să beie, ȋnainte de liturghie, să beie păhărelul de vinars cu care-l ȋmbia cumnatu-său Ilie.

— Lasă-l, tu muiere, să beie, că doar nu vei vrea să-l vezi sfânt!? Știi tu că sfinții se țintuiesc pe părete, zicea Ilie, și-l ducea prin vreun ungher, prin cea câmară, pe bădicul Gligoraș, să guste bunătatea băuturii.

Cât ce da o geană de însărare, Ileana: «Hai și hai, să nu mai stăm, că ne apucă noaptea».

— Du-te singură, îi zicea Gligoraș, cu paharul de vin în mână. Doar nu ți-o fi frică!

— Ba mi-i frică.

— Ei, n-are la ce să-ți fie, se-ncrunta cumnatul Ilie. Tânărică nu mai ești, lupi nu mai umblă pe hotarele noastre...

Dar muierea nu se da bătută. își punea desagii în spate și sta înfiptă în mijlocul casei: nici bea, nici mânca, ci melița din gură. În urmă, Gligoraș se scula cătrănit mânia lui Dumnezeu, încăleca și nu-l mai ajungea nevasta până în vârful măgurii, pe unde-i cam trecea mânia bădicului.

De-aceea s-a dezbatut de ea și n-o mai aduce. Când vine dumneaei, nu vine dumnealui. Amândoi intră-n biserică de trei ori pe an: la Crăciun, la Paști și la Rusalii. Și Ilenei îi mai place astfel.

— Îi mai de haznă slujba de sărbătoare, spune dumneaei.

Bădicul Gligoraș n-are atâta cu slujba. El vine, o dată pe săptămână, să se mai răzbune, să mai audă noutățile satului, să beie vin vechi și s-asculte cântecele noi, care mai umblă prin lume. La liturghie, chiar de vrea să meargă, o scapă: popa intră prea de dimineată în biserică.

În casă la cumnatul Ilie, însă, ajunge totdeauna la vreme potrivită. De-i dimineată tare, beau vinars, de-i pe după prânz, beau vin, și-ncep poveștile, și pun țara la cale...

Soru-sa, nevasta lui Ilie, le zice de multe ori:

— Doamne, mult mă mir cum mai puteți bea!

— Miră-te, că și așa n-ai alta de făcut. Copii n-ai, să

ți-i grijești, jucăușă nu ești, să mergi la joc, zicea bărbatul său.

Dar, an de an, ospătându-se mereu, dedarea s-a schimbat în patimă, și când vedeau creștinii pe Gligoraș că intră-n sat, știaua că nu vine la biserică, ci să mai tragă un chef în casa lui Ilie.

Odată, într-o toamnă, Gligoraș duse doi boi la târg, doi boi să muți casa cu ei. Luase la patru sute de arginți, că se nimeriseră vitele scumpe de mama-focului. Se opri în sat sâmbătă sara, și-l ardea ca niciodată argintul în șerpar. Se abătu pe la Ilie, schimbară trei vorbe, și el se duse. Nu trecu însă spre hotar, ci se abătu în crâșmă satului. Porunci vin, se așeză pe laviță și-l așteptă pe Ilie.

Acesta veni cu alți doi cumnați ai lui Gligoraș, pe al treilea nu-l aflase.

— Da' pe Săvu nu l-ați adus?

— I-am poruncit la muiere să ni-l trimită, cât ce-o pica de la pădure.

— Și trăbă să vie! Am o voie grozavă astă-sară! Vreau să-mi omenesc cumnații. Ia șădeți.

Șed ei și beau. Povestesc și beau, și trec litrele una după alta. Venise el Gligoraș cam băut din oraș și umplea tot mai des paharele.

— Mă sărântocilor, zise, - acuma voi să nu vă supărați că vă zic sărântoci. Măi sărântocilor, v-am chemat să vă omenesc ca pe niște cumnați ce-mi sunteți. Spuneți-mi voi, mulțamiți sunteți cu nevestele?

— Iacă ce mai vorbă! Acuma, după câte cincisprezece - douăzeci de ani ne întrebi tu dacă suntem mulțamiți?!

— Eu vorbesc după adevăr, mă Ilie. Că muierea, până-i tânără, îi a dracului și te face de-ți place de ea. Da după ce se mai trece, și tot te-ai bine cu ea, atunci se cheamă că v-ați avut dragi de la început.

— Bune femei, cumnate, din partea lor n-avem nicio greutate. Iaca, sunt ele alte năcazuri, zise cumnatul său

Niculae.

— Măi, dacă te-ai bine cu nevasta, alt năcaz nu mai este în lume! Da' tu mereu te tângui. Ai doi copii, și eu – opt. Iaca, îți dau, – și el vâri mâna în șerpar, – îți dau o sută de zloți, să nu te mai aud plângându-te ca o babă.

Dar cumnatul nu luă banii.

— Îți bați joc de mine? Hai? Ei, da nu te-am știut așa, zise înșeninat Gligoraș.

— Nu-i nimic, cumnate, nu te mânia! N-am lipsă de bani, atâta tot.

Gligoraș se ridică deodată și-și roti privirea pe la cumnați.

— Mă credeți voi cerșitor pe mine? Credeți că sărăcesc dacă dau o sută de zloți? Să fiți voi ai dracului dacă mă batjocoriți pe mine!

Cu mare greutate l-au potolit cumnații, și numai pe lângă o învoială: să beie în noaptea aceea toate cele trei sute, să vadă ei că lui nu-i pasă. Ceata li s-a mărit mereu, până ce, în urmă, crăsmă întreagă, plină, bea din cele trei sute.

A fost un chef și o beție cum nu s-a mai pomenit până atunci în sat. Dimineată toca, și unii, în frunte cu lătureanul, mai goleau paharele. Popa, când trecu la biserică, deschise ușa să vadă cine-s «păgânii». își făcu cruce.

— Dumneata aici, bade Gligoraș?!

— Acuma, să ierți, părinte, am făcut și eu o cinste. Da' nu-i nimic. Nu suntem oameni ticăloși.

Popa ar mai fi zis ceva, dar își aduse aminte că-n primăvara aceea Gligoraș se făgăduise că va da paștile. Când să-nchadă ușa, un glas gros îl mai opri o clipă; diacul, beat mort, tot cerca să-i spuie că nu va putea veni la biserică.

Chef, să împrăstie atâția bani ca atunci, n-a mai făcut bădicul Gligoraș, dar, cu cât treceau anii, se lega tot mai

cu patimă de băutură.

Când pleca, duminica sara, pe-nnoptate, spre casă, își umplea plosca, și, călare, ieșea din sat cântând ca un junișan:

— Foicică, tămâiuță, Pe la noi prin grădinuță S-a pierdut o Măriuță.

Cânta și gusta din răcoarea înviorătoare a vasului de lemn.

De la o vreme, când se abătea pe la crâșmă, oamenii mai iubitori de vin și de cântece se coteau:

— Măi, e înăuntru lătureanul!

— Și se strecurau și ei.

— Să vedem de un păhar de vin, că nu-i păcat! Dumnezeu i-a dat, și-i acolo la largul lui. Cine să-l mai întrebe unde-și paște boii și caii, de unde-aduce lemnele? Noi suntem mai strânși în obezi. Lumea lui e mai bună și mai darnică.

Femeia nu se mai supăra tare când pleca bădicul de-acasă. Dar nu-i plăcea când sosea beat, în toată clipa gata să se răstoarne de pe cal.

— Ia sama, Gligoraș, că odată ai s-o pățești! Nu pleca vinos! Stăi mai bine toată noaptea acolo, la Ilie!

Gligoraș nu era prost și nu se mânia când vedea că muiera are dreptate. Dar zadarnic, el, așa, vinos, se simțea mai bine afară, pe hotar, în bătaia vântului.

Și, într-o duminică sara, - era prin făurar, - plecase iar călare, cu plosca atârnată, din sat. Era bură deasă și nu se vedea nici unde pășește calul. Dar dobitocul cunoștea drumul și mergea fără greș. După cât putea el socoti, va fi fost ajuns pe măgură, când calul i se opri deodată sforăind. Sforăia și tremura și nu mai voia să meargă. Omul îl împintenă, îl atinse cu capătul căpăstrului. Calul, izbit, porni, dar îndărăt, într-o goană nebună. Gligoraș văzu în noapte două puncte de jar licărind în ceață.

— Lupul! zise el tare. Sunt lupi pe-aici! și-i trecu

beția într-o clipă.

Dar acum nici cal, nici călăreț nu mai cunoșteau calea. Și deodată, din puterea nopții, începură urlete prelungi „fioroase. Și urletele se apropiau, îi înconjurau. Deodată, calul intră până la flămânzări într-un nămete de zăpadă.

— Hei, am dat în huzdoape, frățioare! zise Gligoraș tare. De-acum s-a isprăvit cu noi!

Cercă să ridice calul, se opinti, dar, înglodat în zăpadă și el, simți undă de aer călduț la ceafă...

Peste două zile aflară doi vânători plosca plină cu vin... acolo, în huzdoape, pe zăpada însângerată.

19 10

A PATRA

— Să fie cu iertare că mă-mbulzesc așa, dar aș avea o vorbă.

Căută cu ochii unde să-și puie căciula.

— Pune-o, bădicule, iac-aci, pe scaun. Și șazi!

— Că voi șădea. Omul bătrân tot spre pământ trage, zise el, și se puse pe marginea unui scaun. Își așează mâinile pe genunchi și, privind la mine, clipi din ochi. Acuma, eu sunt puțin beut, dar asta să nu te supere pe dumneata. Să fie cu iertare. Mai bem câte-un păhar. Și noi, bătrânii, suntem slabi la cap, ca găinile. Odată ne amețim. Da să nu-mi uit vorba: îți place pe la noi?

— Place.

— Poate să-ți și placă. Ce mai sat! Uite, că de la dumneata se vede în toate părțile. Case de piatră, case noi. Și oamenii, ce mai oameni! D-apoi muierile!

— Bădicul clipi din ochi, și sub mustața-i tunsă se desfăcu un zâmbet care-i lărgi gura.

— Să știi dumneata că ai de-a face cu oameni vrednici în satul nostru. Dacă se mai trage câte-o petrecanie, duminica și-n sărbători, nu strică: și petrecania-i de la Dumnezeu. Dumneata ce

— Zic că-i bine așa. Să fie numa omul cu minte.

— Ba, eu zic într-alt fel. Să fie omul voios, până trăiește. Că, după ce-l astupă cu pământ, știu că n-a mai fi... De-aceea-mi place mie de rumân. Îl vezi iute, harnic, cu gura plină de cântece și cu inima de voie bună. De-aceea sunt înflorite fețele copiilor noștri, și fetele sunt rumene. Uite, de-o pildă, în satul vecin sunt sași. Nu auzi tu cântec, nici chiote de bucurie, când treci pe hotarul lor ori pe ulițele satului. Bărbații-s deșirați, frâuele-s grele. Când întri la ei în sat gândești c-ai ajuns în cimitir. Și se și prăpădesc din zi în zi, pentru că nu este-n ei viață!

— Se împutinează, zici?

— Se sting, pentru că-s lipsiți de vlagă. I-ai văzut vreodată jucând? Nu? Hm! făcu omul și privi prin odaie. După ce se prind câte doi, de sar cu pași largi și le tropotesc cizmele pe podele. Și mai este ceva. Gândești că sar de silă. Asta-i. Joacă supărați, ca și când i-ar fi pus cineva la o pedeapsă. Așa, de ce să trăiești în lume, ia spune-mi dumneata!

— Ei sunt mai domoli la fire, bădicule. Tot ce fac e bine cumpănit.

— Ba că chiar! Să-i vezi jucând, și-apoi să vorbești de cumpănă! Ei se chinuie și-și chinuiesc toată viața. Că dacă stai să te gândești cu de-amănuntul la tot ce faci, atunci ce plăcere mai poți avea în lume? Gândul e cel mai mare dușman al omului. Las, că știu! Cine se gândește se ofilește. Da să nu-mi uit vorba. Eu am venit să-ți arăt o hârtie. Bine că-ți place la noi, vei vedea ce oameni vrednici sunt.

— Și, în vreme ce vorbea, căuta cu mâna în șerpar. Scoase o hârtie smolită.

— Să vezi și dumneata, îmi mai zise, și, când mi-o întinse, mă privi țintă.

În hârtia smolită era alta, mai curată, și aceasta, scrisă. «Eu, Ion Bucur, cu mila Tatălui, cu puterea Fiului,

cu darul Duhului Sfânt, om în toată firea, rânduiesc cele ce urmează: casa-n care-mi duc bătrânețele să rămâie bisericii. La ficior i-am făcut altă rânduială scrisă. Sfântă maică biserică să vândă casa cu loc cu tot, după ce voi fi fost eu îngropat, și, pe banii ce-i va lua, să cumpere un clopot nou-nouț și să-l ridice în turn. Să aibă clopotul glas bun, care să răzbată departe. Am pus de-acum deoparte, pentru îngroparea mea, o sută de zloți. Banii aceștia toți să se cheltuiască pentru mine. Popii să i se plătească douăzeci de argint, să știe și dumnealui c-a murit un om. Diacului, doi de argint, iar clopotarului să i se deie cinci. Ce mai rămâne să se plătească sicriul și groparii, și ceilalți toți, pentru pomană. Amin!»

— Se vede treaba că tot te gândești și dumneata la moarte, bădicule! Cum văd, aici e testamentul dumitale.

— Îți place? întrebă, clipind repede din ochi.

— A să vedem... Te-ai înțales cu ficiorul pentru casă?

— I-am dat moșie destulă, n-are ce să mai zică. Ș-apoi, de mult nu mai trăiește cu mine. S-a mutat la socri. Are o nevastă, știi, para focului! Da s-o lăsăm. Ce-a fost a trecut. Acuma pe mine mă-ngrijește o vecină.

— Mai este ceva în hârtie ce...

El îmi tăie vorba:

— Cu diacul vrei să zici. Că-i las doi zloți, și la clopotar cinci. Dar asta n-o schimb odată cu capul. Că dumneata încă nu-i cunoști năravul. În biserică mai cântă el ce cântă, la morți, însă, numa bornăie și le mestecă toate, de nu mai poți pricepe nimica. Las, să-i fie de-nvățătură că sunt oameni care văd ticăloșia lui!

Luă hârtia împăturată, da nu o puse în șerpar. Sta cu ea în mână și voia să zică ceva.

— Aș avea o rugare, spuse cu greu. Aș vrea să se mai adauge ceva în hârtie. Dacă ai face dumneata bine să însămni. La noi, cum știi, când duci mortul la groapă, te oprești de trei ori și cetești trei evanghelii. Acuma, eu aș

vrea să mi se cetească patru.

— Asta se poate.

— Știu eu că se poate. Da' nu aici e greutatea. De la mine spre cimitir trecem pe lângă crâșmă. Eu aș dori să se însămne în hârtie ca evanghelia a patra să se cetească aici, lângă crâșmă. Să se oprească oamenii, să-ngenunche, și popa să cetească evanghelia. Nu vreau nicio batjocoră pentru celea sfinte. Dar am eu ceva la inimă.

— Se așează mai bine pe scaun.

— Eu am fost om harnic și muncitor. Da de fire sunt aspru și mă mâniu iute. Nevasta mi-a murit de mult, ș-am rămas cu copil mic la casă. M-am zbatut, am alergat ș-am scos om din el. Și-mi era drag de el ca de lumina ochilor. S-a însurat, în urmă, ș-a adus în casă o femeie. Nora de la început mă privi cu dușmănie. Părea că-i stau mereu în cale și se-mpiedica de mine. Eu tăceam, răbdam, dar inima mi se-mpietrea pentru ficior. Nu pentru ea, - dânsa-mi era străină, - da toată ziua mă gândeam: ficiorul mi-a alungat liniștea bătrân ețelor. Și el părea că nu vede nimic. Îi plăcea de muiere, și pe mine începu să mă privească ca pe-un străin. Părea că împrumută ochii nevestei, și cu aceia se uită la mine. Acuma, să vezi dumneata, a fost să fie lucru mare! Într-o noapte, când n-am mai putut răbda, m-am sculat din tindă, - că durmeam în tindă, - ș-am intrat tiptil în casă, c-un gând hotărât. Gând negru, părinte! Mi s-a părut, însă, că ficiorul nu doarme adânc. Am ieșit să mai aștept și m-am trezit deodată în crâșmă aceea. Am beut vin, mult vin. Și, cum beam, mă dezghețam, și gândul acela negru se tot depărta de mine. Beutura, se zice, îndobitoceste pe om. Nu știu cum va fi la alții, da pe mine, în noaptea ceea, vinul m-a scăpat. Cum am spus, m-am dezghețat la inimă, că eram învârtoșat cumu-i cremenea. Gândurile mi s-au luminat ș-am întrezărit puțin, am înțales puțin pe băiat și pe noră. Nu m-am dus acasă până dimineața. Și dimineața am dat drumul copiilor să se ducă

la socri. Le-am spus că într-o casă nu mai putem sta. Nu s-au mâniat. S-au dus. Se iubeau. Gândul cel negru se depărtă de la mine, da nu mă părăsi cu totul. Cercară nănașii, cercară părinții fetei să mă-mbune. Da vorbele lor iarăși mi-aduceau gândul cel negru aproape. Ș-atunci fugeam de toți și intram în crâșmă. Și după ce intram în crâșmă, beam un cap, două de vin și-ncepeam să-i înțăleg pe băieți, începeam să le pricep tinerețea lor, și gândul cel păgân fugea. Hei, nu poți să știi dumneata ce ușor mă simțeam, când mă părăsea gândul acela! Cum îmi iubeam atunci băiatul, cum mă bucuram de el, ca și când l-aș fi scăpat de vreo primejdie de moarte! Se-nsenina atunci în jurul meu și era cald și bine. Vedeam pe ficior și pe nevastă voioși. «Bine fac, iubesc viața!» îmi ziceam, și mai ceream un cap de vin.

De doi ani m-am împăcat cu ei. Mi-s dragi amândoi. Da casa nu le-o pot da. Casa ceea, unde s-a deșteptat în mine ghiavolul, nu le-ar aduce noroc. În casă nici nu-i las să intre, nici acum. Mă grijește o femeie bătrână, din vecini. Iată, adaose el, pentru ce-aș vrea să se cetească o evanghelie în fața crâșmei.

— Bine, bădicule. Se va ceti a patra evanghelie, așa cum spui.

Fața i se luminează deodată.

— Se poate? Atunci înseamnă aici.

Făcui însămnarea.

— Așa, zise, sculându-se să plece. Acum sunt liniștit. Gândul ăsta mă mai neliniștează. Acuma, să nu fie cu supărare că m-am îmbulzit. Acum merg să beau un cap de vin, să fiu pe deplin fericit.

Și se strecură pe ușă, trecu ulița și intră în crâșmă.

19 10

O ANA PRECUPEAȚA

Înfolită-n veșminte și-mbrobodită-n șaluri, Oana stă pe scăunaș, colo, lângă zidul roșu al școlii, ca o grămadă

de haine vechi. Așteaptă. În răstimpuri, scoate dintr-un buzunar o bucată de pâine, ia din coșarca din față un măr și mușcă - o dată din pâine, o dată din măr. Și molfăie mestecând îmbucăturile. Gândindu-se la visurile ei de peste noapte, nici nu știe când trece vremea și când se luminează. Se trezește numai că cineva îi dă binețe:

— Mulțămim dumitale, da-ncotro?

— Iaca, până colea numa, răspunde omul, în vreme ce privește spre coșarcă.

— Ai lua un măr? face bătrâna.

— E de dimineață, dar iau unul. Să-ți fie cu noroc pe azi!

Ia mărul, îi întinde bătrânei creițarul și se duce.

Dar Oana nu e totdeauna bucuroasă când pune în năframuță cel dintâi ban. Pe lângă prevestirile ce le scoate din visuri, ea se mai leagă și de alte semne când vrea să știe ce noroc îi va aduce ziua.

Așa, de-o pildă, dacă cel dintâi cumpărător e bălan, cu ochi blânzi, precupeța îi mai dă un măr pe deasupra, bucuroasă că a-nceput ziua bine. Dacă însă cumpărătorul e oacheș, nu nădăjduiește la mare câștig în ziua aceea.

De la trecătorii oameni mari nu prea așteaptă ea creițărașul. Dar când se-apropie timpul de școală și încep să apară copilașii cu cărțile la subsuoară, bătrâna se mișcă în mormanul de haine, se-ableacă și rânduiește merele-n coșarcă.

Sunt băieții care, în toată dimineața, i-aduc creițărașul. Sunt aceia care-i dau și trei-patru pe zi. Cuăștia stă bătrâna bucuros de vorbă, îi întreabă de părinți, de frați. Sunt aceștia «copii de omenie», cum le zice precupeța, și i-a dragi ca și când ar fi ai ei. Cu ochii, însă, cată mereu în jur, când vorbește, căci sunt «golani», care-atâta așteaptă: să vorbească Oana cu cineva, ca să-i fure din mere.

Precupeța, în privința asta, e mare cunoscătoare,

între copiii pe care nu i-a mai văzut, deosebește îndată pe «ștregarul», pe «hoțul» de mai târziu. îl cunoaște Oana după cum stă, după cum schimbă din piciorușele subțiri, dar mai ales din privirea ochilor. Și, cât ce simte pe câte unul din ăștia, își zice în gând: «înc-un drac!» Și se păzește de el, deși băiatul n-a dat încă niciun semn c-ar vrea s-o hoțească. Dar, nu peste mult, ce-a prevăzut bătrâna se-ntâmplă: băiatul întinde mâna în coșarcă și fură.

— N-am spus eu? strigă Oana, aproape mulțumită de împlinirea profeției. N-am spus eu că se-nmulțesc mișei cu unul? zicea, privind după cel ce-i scăpărau picioarele pe drum.

Câteodată se-nșală bătrâna. Urmărește cu săptămânile pe câte-un băiat mai molcău, care veghează veșnic, în timpul liber, lângă coșarcă. După priviri, i se pare ei c-ar fi hoț, dar se-ntâmplă ca băiatul să nu-și întindă mâna deloc unde nu-i fierbe oala. Atunci, precupeața se-nduioșează că l-a nedreptățit în gând.

— Ai mânca un măr, voinice? îl întreabă, când se satură să-l mai observe.

— Mânca! zice băiatul, oftând.

— Da' n-ai bani deloc?

— Nu, n-am bănuț.

— Nu face nimic! Tu ești un copil detreabă! Ție îți dă lelea câte-un măr și de cinste.

Și, din băieți de felul acesta, și-a făcut Oana precupeața o gardă care să prindă pe hoții de mere. Numai nu se prea ajută cu ei, căci cei ce fură sunt totdeauna mai iuți de picioare decât cei din garda ei de pază.

Se întâmplă să împace, de multe ori, pe copiii care vin întâi la școală, cu bunătățile ei de mere. De multe ori, când vinde mai mult, dă de cinste, dă de pomană pentru sufletul răposatului Dincă.

Să ferească Dumnezeu, însă, să vie și altă precupeață să se așeze cu scăunașul și coșarca înaintea școlii! Oana,

atunci, se ridică, - o furtună, nu alta, - și aleargă să-i scoată ochii.

— Da cin te-a adus pe tine aici? întreabă dânsa, ridicându-și cu greu mâinile în șolduri.

— Nu m-a adus nimeni! făcea aceea, nepăsătoare.

— Ba te-a adus!

— Ba nu m-a adus!

— Îți spun eu, te-a adus cineva: Dracu'! Dar aici nu ai ce căuta, auzi, soro-mosoro?! Ia-ți calabalâcul și te cară!

— Dă-mi pace, Oano, nu te-aprinde degeaba!

— Nu-ți dau! Duci-te?

— Nu mă duc!

Atunci, Oana își strânge de câteva ori gura pungă, adună un ban lat de scuipat și-l îndreaptă și-l tipărește pe fruntea precupeței.

— Na, nerușinato, ticăloaso!

Dar cealaltă încă nu se dă. Se ridică, - curcan înfoiat, - și începe păruiala, adică mai mult se-ndeasă una-ntr-alta, căci amândouă au multe straie și-s grase de nu-și prea ajung la ochi să și-i scoată. În schimb, însă, fac o gură de parcă arde școala. Directorul, știind ce-i afară, iese, se apropie cu pași domoli de cele două matahale, ce se strâmtorează pe lângă zid și-ntreabă:

— Ce-i, lele Oano? Iar a venit una să-ți ieie locul?

— Apoi, celeilalte, care se liniștea în grabă: Să-ți iai catrafusele de-aici! Ni-e destul o precupeață la poartă! Oana e aici de când m-am trezit eu.

— Așa-i, ticăloaso! Nu ți-am spus că-i dreptul meu aici? zice Oana, așezându-se pe scăunașul ei.

Și, pe când cealaltă se gătește de ducă și pleacă pe stradă în jos, Oana bate în pumni și strigă în urma ei voioasă:

— Ciudă ți-i, Ciuda te mănțe, Vezi cu ochii, N-ai ce zice!

Iar după ce se liniștește își aduce aminte din noaptea

trecută. Văzuse pe Necuratul, în chip de Țap, cum se cățăra pe o stâncă și cum dunga cu picioarele ascuțite bolovani, care veneau sărind în salturi mari și se sfărâmau în vâlceaua limpede de la poalele stâncii, tulburând apa. «Iată că mi s-a împlinit visul!» se gândește Oana. De câte ori visează așa, cu Necuratul, nu se poate să nu aibă, peste zi, o sfadă cu cineva.

În căsuța ei Oana numai peste noapte se-adăpostește. Ziua e afară mereu. Când dă vreo ploaie, se trage cu coșarca, cu scăunașul subț poarta școlii și așteaptă să treacă viforul.

De zăpadă, însă, nu fuge niciodată. Iarna o poți vedea veșnic în același loc. Și câteodată neaua pică grea și multă și-o acoperă ca pe-o căpiță de fân, al cărui cap, din când în când, se mișcă domol. Merele nu suferă de zăpadă. Încă-i pare Oanei că ies mai curate din puful alb, mai roșii, mai sănătoase.

Numai când e ger mare, de crapă gheața pe râu, și în pomii de pe marginea drumului scânteie steluțe câtu-i draga de zi, numai atunci îi mai greu. Că merele-i degeră oricât le-ar înveli în cojocul spart, și obrajii ei, nasul ei se învinețesc cumu-i moțul curcanului. Atunci, de se ridică, picioarele i-a grele ca de plumb, și palma ei, când ia banul, e adunată ca o mână de om mort în zgârcituri. Atunci își simte capul gol, și nu se mai poate gândi nici la visurile din noaptea trecută. Îi trece așa, din când în când, prin minte chipul bărbatului, al lui Dincă, îi trec repede prin cap câteva frânturi de gând: «Câtu-i de frig!» «Ce grea e viața!» «Câtu-i de bine să mori!» Se zgulește în straie, se mișcă să se dezmoștească și își zice: «Măi Dincă, mă! Da bine-i de tine!» Dar cât ce se încălzește puțin, uită și de moarte, și de bărbat, și așteaptă cu nerăbdare să iasă copiii din școală.

— Iar ești supărată, Anastasio! Iar plângi! Ar fi vremea, cred, să-mi mai dai o dată pace. Să am și eu o clipă de liniște, o clipă de bucurie.

Omul se ridică de la masă, își săltă o bundiță pe umeri.

— Mă reped și eu pe-un ceas, două acasă. Mă gândesc cu ceasuri înainte: «Azi am s-o aflu voioasă pe Anastasia?» Da la mine-n casă e veșnic frig și întuneric. Spune-mi o dată, ce ai?

Femeia, cum dereteca prin casă, se opri o clipă și își întoarse capul spre bărbat.

— N-am nimic, Comane! De câte ori nu ți-am spus că n-am nimic. Plâng după mama. Mi-e dor de ea.

Ochii mari, albaștri i se umeziră de lacrimi.

— Hei, asta-i! oftă Coman, îndreptându-se spre ușă. Dac-ar fi să ne plângem morții cu anii, ce s-ar alege de lumea asta? Mi te-ascunzi tu, muiere, mereu, mi te-ascunzi cu sufletul!... Nu mi-ar păsa, dacă de doi ani n-aș bănuî ce-mi ascunzi. Aș zice: i-i firea plângătoare. Și aș ști să aflu un farmec și în tristeța ta.

Anastasia se opri iar, măsurându-l cu ochii.

— Tu spui că-mi știi taina? Atunci de ce mă-ntrebi?

— Pentru c-aș vrea să mă-nșăl.

Femeia-l privi cu ochii plini de dispreț și-și văzu de lucru.

Coman Petra se apropie încet și cercă s-o îmbrățișeze. Femeia zvâcni din mâinile lui.

— Lasă-mă! Nu-mi arde mie de dragoste acum!

Ochii lui Coman o priviră flămânzi, cu ură.

— Niciodată nu ți-a fost drag de mine! Nu-ți mai întoarce capul! Eu văd în suflete!

— Cetești în suflete? Sărace Comane!

Inima bărbatului se muie îndată, ca o cârpă.

— Anastasio, mă chinuiești, înțelegi tu? Prea mă chinuiești, și are să fie păcat! Mare păcat!

Femeia râse. Un zâmbet îi lumină fața albă.

— Păcat?! Tu vorbești de păcat?! Tu nu știi ce-i păcatul?! Îți aduci aminte cum băteau slugile, cu biciul de curele? Tu n-ai milă, Comane, și cine nu cunoaște mila nu știe ce-i păcatul!

Un zâmbet sărac se strecură pe buzele groase ale lui Coman.

— Cu slugile e altceva. Dacă nu ridici biciul, ridică ei parul. Aici nu te pricepi tu, Anastasio. Dar iată ce era să-ți spun: ai putea să fii mai bună cu mine. Tot ce fac eu e pentru tine.

— Pentru mine?

— Da.

— Stai nemâncat câte-o zi; degeri de frig, iarna, în blăstămata ta de baracă de scânduri; despoi pe tot trecătorul de cele două parale, ca un cerșetor... Pentru mine?!

— Da, da, Anastasio, pentru tine!

— Te-nșăli, sărmane! zise oftând Anastasia. Pentru tine, pentru patima ta ții și acum urâcioasa slujbă de -vameș. Am eu nevoie de banii tăi, de averea ta? Ce mi-a rămas de la tătuca mi-e de-ajuns. Copii n-am, adaose înfiorată. Crezi că pentru mine e o plăcere să stau aici, în pustietatea câmpului, ca să fiu mai aproape de baraca ta, de arama și de argintul pe care-l cerșești trecătorilor?

— Și tot pentru tine muncesc eu, Anastasio. Crezi că eu n-am băgat de seamă că ți-i urât în pustietatea asta? Ce vreau eu? Vreau să adun bani, bani mulți, câți ne trăbă, și să ne mutăm la oraș. Să petreci, să ai bucurii. Să mai răsară soarele și-n casa noastră.

Anastasia îl privi întunecată, c-un zâmbet amar.

— Asta nu va fi cu putință, Comane! N-are de unde răsări soarele!...

Ea luă o horbotă, șezu pe un scaun, și, palidă, începu să lucreze.

Pe fața lui Coman trecură umbre repezi. Apoi din ochii lui licări o ură adâncă. Sta nemișcat, cu fața aspră, cu răsuflarea pripită. Zise, cu glasul schimbat, răgușit:

— Nu-ți mai uiți de ticălosul de Florian, nevastă! El ar fi pentru tine soarele.

Ochii senini, albaștri ai femeii se uscară, se întunecară.

— Ce-ai zis, Comane? și-și lăsă cusătura, ridicându-se.

Coman Petra n-a mai apucat să repete. Ieși în aerul umed, rece al toamnei și, strângându-și bundița, se grăbi spre baraca lui de vameș.

Anastasia rămase singură în odaia pustie. Însărarea se cernea mohorâtă prin geamuri, și un fior de frig o făcu să se cutremure.

Venea a treia toamnă de când era măritată după Coman Petra. Vremea se scursese încet, greoaie, târându-se. În pustietatea câmpului, zilele erau nesfârșite, și nopțile – chinuitoare. Coman Petra, de doi ani, trăiește, mai mult în baraca de scânduri, lângă podul râului, decât acasă. Anastasia nu l-a putut suferi niciodată. E. puțin la trup, cu ochii mici, cu privirea nestatornică „adulmecă parcă mereu urmele trecătorilor. Merge grăbit, cu capul veșnic plecat, ca sub o povară.

Anastasia câteodată cearcă anume să-l mânie. Știe că „pentru ea, n-are să urmeze nimic rău. A doua, ori a treia zi, știe că va veni umilit, lingușitor, ca să-i cerșească o vorbă bună. Așa l-a cunoscut pe Coman de când era fată. Răzbunător cu cei mici, plin de venin, ca viespea, față de cei ce-i țineau calea, dar umil până la înjosire față de cei mai mari, care-i puteau face un bine. Era cel mai harnic muncitor în prăvălia tatălui ei, și bătrânul Ioachim ținea morțiș s-o deie pe Anastasia lui după Petra.

— Din asta are să se aleagă om, fetițo!

Coman umbla de mult cu ochii după fată. Când cu

ochi flămânzi, de lup, când cu priviri umile, bolnăvicioase. Anastasia-l înconjura și nu putea pricepe pe tatăl său. Se închidea ziua întreagă în casă, să scape de privirile lui Petra.

Și în sara asta de toamnă târzie, Anastasia se gândește la trecut cu inima plină de tristeță.

Cu cinci ani mai nainte, intrase Coman Petra în slujbă la Ioachim. Era așa, într-o sară de toamnă, ca acum. Tatăl său întârziase cu o jumătate de ceas la cină. Când a venit, era voios și a poruncit s-aducă vin pe masă.

— Am făcut ispravă bună, nevastă! zise el. Am luat în slujbă un om care plătește cât zece. La început nici nu voiam să-i ascult propunerea. Da, cât ce-a intrat în prăvălie, din pasul întâi pe care l-a făcut, din iuțimea ochilor, am văzut că-i om de preț. Și, cu toate-acestea, l-am tocmnit foarte ieftin.

Anastasia avea șaisprezece ani. Își aduce aminte că-l întrebasese pe tatăl său:

— E băiat frumos?

Bătrânul a râs și ea s-a-nroșit, dându-și sama abia atunci ce întrebare pusese.

— Nu-i pot zice frumos, fetițo. Dă-i deștept și vioi.

Dimineața, Anastasia își făcu de lucru în prăvălie, să-l vadă.

Impresia dintâi o are și acum în suflet: i s-a părut grozav de ridicol.

Coman, când a zărit-o, a stat uimit; își scăpase buza de jos și clipea des din ochi.

De-aici încolo ochii lui o urmăriseră pretutindeni. Și, fără să poată citi ce-i într-înșii, fata începu să-l înconjure. Peste un an, însă, îl înțelese. Era o zi caldută de octombrie, cu cerul senin, verziu deasupra culmilor. Anastasia citea la fereastră, cu capul răzimat în palma albă. Deodată simți o durere în frunte. Își ridică ochii. Din curte, de jos, o privea Coman Petra. Nu avea ochi» avea două picături fierbinți,

topite, de metal. Ea pălise, se retrăsese, și, de-atunci, de câte ori pomenea tată-său de Coman Petra, se făcea ca de ceară.

Într-o iarnă, Anastasia se-mbolnăvise. Bătrânul Ioachim ținea foarte mult la fată. Adusese în grabă doctori, leacuri, îngrijitoare. Sara, la cină, era veșnic nemulțumit. Vorbea cu nevastă-sa despre nenorocirea fetei și pomenea și de-o altă nenorocire.

— Închipuiește-ți, îi zicea femeii, de când mi-i bolnavă fata, Coman Petra nu mai plătește o ceapă degerată. se-ncurcă-n socoteli, - și aici era cel mai tare, - nu mai poate scrie o comandă, nu mai aude ce-i cer mușteriii. Umblă ca beat, și-n răstimpuri se zguduie. Să-l vezi cum a slăbit! Ah! pe cinstea mea, așa cum e acum e înfiorător. Nu trece-o clipă să nu caute în ochii mei, mereu vrea să-mi spuie ceva, să mă-ntrebe. Dar nu cutează. Nu e însă băiat din prăvălie pe care să nu-l descoase: «Ce-i sus? I-i mai bine?» E o adevărată nebunie aici!

Din odaia vecină, bolnava auzea și-i înviau rădăcinile părului, făcând-o să-i pară că-n pernă mișună mii de vietăți.

Nu-i trecuse boala când se sculă din pat. Nu putea să-l mai audă pe Ioachim vorbind despre Coman. Cu scularea ei din pat, începu să învie și Coman Petra. Bătrânul Ioachim nu se putea minuna destul, bătea din palme, râdea.

— Era jigărit, soro, ca un cățel, ș-acum se întremează văzând cu ochii!

Odată slugile aduseseră lăzi multe de la gară. La descărcat, alunecaseră două lăzi cu sticlărie. Coman se înfuriase, luase biciul și-ncepuse să-i îmblătească. Se strânsese lume și se mira cum de cutează omul acela mărunțel să se prindă cu doi uriași. Abia l-a putut domoli Ioachim.

Sara, bătrânul spusese, întunecat:

— Tare mă mir de omul ăsta! Câteodată are - un curaj grozav. În prăvălie are mare tragere de inimă. Dar e ceva tainic în el. Când tună, îngălbinește și-i vine să se pituleze după tarabă. Privește speriat, când fulgeră, și-și face mereu la cruci. Mi se pare că și vorbește singur. Atunci cred că nu-i în toate mințile. Are o slăbiciune, dar încolo, - i foarte bun băiat.

Când povestea despre firea lui fricoasă, erau singurele clipe plăcute pentru Anastasia.

În anul al treilea de când era Coman Petra în slujba lor, bătrânul Ioachim dădu faliment. Era văduv acum, și nenorocirea, căzând năprasnic asupra lui, îl apropie de groapă. Abia putuse mântui puțin din avere pentru zestrea fetei.

Ioachim îi vorbea acum Anastasiei în fiecare sară:

— Tot razimul tău, fată, e Coman Petra. Adevărat că nu-i frumos ca Florian, da Florian e sărac lipit. Poate nici nu-i în stare să se jertfească pentru tine. Pe când Coman ăsta s-aruncă-n foc pentru tine! El are să fie cânele pe care-l vei duce de lanț toată viața. Privind numa la el, nu va cuteza nici să mârâie.

Fata nu se gândise însă la căsătorie. Dar în sările acelea grele și mocnite, când tată-său cerca s-o apropie de

Petra, Florian, prietenul ei încă din anii școlii, îi apărea luminos și zâmbitor, ca un zeu al mântuirii.

— Ce zici, fata mea?

— Tată! suspina Anastasia.

— Știu că nu-l iubești. Asta însă nu trage mult în cumpănă. E om de afaceri Coman ăsta. Să-l fi avut de mult în prăvălia mea, n-ajungeam aici! Odată poate să aveți o prăvălie mai bogată ca a noastră... sfârșea oftând bătrânul.

— Cum crezi dumneata că-l pot lua pe Coman? N-aș muri?!

— Nu, fetițo. Ți-am spus că-l poți duce de lanț toată viața. Dar deocamdată e singurul tău razim.

Încet-încet, Anastasia și-a închis inima. Asculta, cu buzele strânse, sări după sări, îndemnurile lui Ioachim. Nu mai răspundea, nu mai suspina. Sta nemișcată pe scaun.

Într-o sară zise:

— Cheamă-l pe Coman, să isprăvim odată!

Răceala glasului îl străpunse pe bătrân ca o sulită.

— Ce să isprăvim?

— Să ne cununăm, răspunse Anastasia, înghețată.

Ioachim n-a mai trăit mult. La două luni după cununia fetei s-a stins. O întrebare-i încremenise în ochii sticloși, cum privea la Anastasia, care-i veghea la pat.

Anastasia își aminti apoi cei doi ani de când Coman Petra e vameș. În toată viața ei din urmă numai chipul lui Ioan Florian îi mai dădea lumină. Îl vedea din când în când, în oraș. El o saluta, ea trecea ca-ntr-un vis pe lângă dânsul. În inima ei se pogorau lumina și căldura, și obrajii i se făceau trandafirii. În trei ani n-au vorbit o singură dată. Ioan Florian e astăzi cu diploma în mână, poate nici nu-și mai amintește de dragostea copilăriei. Anastasia, de câte ori se gândește la el, își simte tot mai adânc nenorocirea.

Coman Petra a simțit îndată pe unde-i umbra gândul femeii, și-n puterea nopții venea de multe ori, părăsindu-și baraca, să iscodească în jurul casei, să asculte pe la ferești.

Coman Petra, în baraca lui de scânduri de la capătul podului, are un ortac, care-i ține, în toate sările, de urât. Un comerciant scăpătat, care stă la marginea orașului, vine în fiecare sară la Petra, la un pahar de vin. Coman i se tânguie mereu de traiul ce-l duce cu nevasta, și prietenul încercă să-l îmbune. În el, Petra are o încredere nemărginită.

— De inima femeii te-apropii cu aurul, pretine. Spunându-ți însă drept, eu, în locul tău, aș părăsi-o. Pentru ce să verși aur în calea ei? Cu banul; poți face ceva mai bun. Ai bani mulți?

— Am, da' nu-s destui încă. Peste un an cred că pot să-ți urmez sfatul.

— S-o părăsești?

— Nu, asta nu se poate! Ci să mă apropii de ea cu aur. Așa crezi că s-ar putea?

— Nu-i femeie care să nuse-nchine bogăției. Cum spui, mai ales, că-i; a ta, fată de oameni avuți, deprinsă cu luxul. Sunt chiar încredințat că numai pentru sărăcia ta te disprețuiește. Îi e rușine că ți-i soție. Nevasta unul vameș, care adună para cu para, care se ceartă cu trecătorii. Dar ia să ai în oraș o casă bogată, să-i cumperi pietre, să-i comanzi rochii!... He-hei, atunci s-ar schimba îndată femeia! Că frumusețea nu-i în mare cinste înaintea muierii. Ease-nchină la ceea ce-o poate face pe ea frumoasă.

De multe ori cuvintele acestea ale prietenului i-au pus lui Coman Petra un ghimpe la inimă. Dacă-or fi adevărate? Ah! De-ar avea dreptate! S-o vadă o dată zâmbind! S-o vadă că-l privește o singură dată, blând, cu ochii ei mari, înlăcrămați.

Se da un bal în orașul de peste râu, și el hotărî s-o ducă pe Anastasia.

Femeia-l privi mirată. Voi mai întâi să nu primească, dar, ca un fulger, îi trecu prin minte că acolo se va-ntâlni, poate, cu Ioan Florian. Coman Petra văzu roșeața ce i se ridicase în obraji.

— Vrei să mergi?

— Da.

— Atunci, iată, îți dau patru sute de franci. Să te gătești cum îți va plăcea ție.

Și-i întinse, tremurând, respirând des, banii.

Femeia se feri.

— N-am nevoie de-agoniseala ta. Atâta voi fi având și eu.

Coman Petra se întunecă. «Or fi ele unele femei care se bucură de bani, da nu toate», își zise el, mergând spre

baraca lui. Un gând nou însă-l luminează deodată. Trecu podul, merse în oraș și cumpără aurituri: o brățară și un inel. Se întorcea spre casă, strângând comoara ce-o purta, ca și când ar fi furat-o. Căzuse neaua, și Coman Petra lăsa urme mărunte pe câmpul alb. Inima-i zvâcnea și, în răstimpuri, bătaile ei îi opreau pașii.

Dar Anastasia nu primi aurul.

— Du-le înapoi, nenorocitele! Are să-ți pară rău toată viața după ele! Ai să degeri încă două ierni pân-ai să pui la loc banii risipiți.

Coman Petra se întunecă și mai tare. Privi la muiere cu ochii tulburi, înghețați, ca la un dușman de moarte și ieși, încovoiat de spate, în gerul de-afară. Nu se mai opri la pod, ci în oraș, și se strecură într-o crâșmă.

Până-n ziua petrecerii n-a mai dat pe-acasă. Atunci, spre sară, veni, slab și abătut. Anastasia se înfioră de el. Umerii obrajilor îi împungeau prin pielița vineție, ochii-i erau cufundați în cap. Umbla ca beat prin casă și nu zicea nimic.

— Ce-i cu tine, Comane? Ești bolnav?

— Am venit să te duc la bal.

— Și pe unde-ai fost de vreo patru zile?

— Am fost în slujba mea. E frig afară. E ger.

Și el începu să-și frece pumnii înroșiți.

În sara aceea, la bal, Coman nu și-a mai luat ochii de la nevastă-sa. În adierile muzicii trecea de la un jucător la altul, ușoară, mlădioasă, îmbujorată, fericită, în rochia ei albă, cu umerii goi, cu sânul bogat, lui Coman i se părea că Anastasia răspândește în întreaga sală o beție amețitoare. Ah! frumoasă era! El încă n-o văzuse așa niciodată. Mulți ochi o urmăreau, mulți tineri se apropiau de ea, îi cuprindeau talia. El nicicând n-a cuprins-o așa! în vârtejul jocului, capul, - hei, acum vede el bine! - capul lui Ioan Florian se-apeacă aproape de umărul ei gol. El niciodată nu s-a apropiat așa de umărul ei! Și iată că de-acum înainte

Anastasia e mereu lângă Ioan Florian. Într-un ceas i-a vorbit mai mult decât îi vorbise lui în trei ani de zile. Și *ce* vorbă! Șoaptă! Șoaptă caldă, dulce, surâzătoare. Viață, nu vorbă! Și uite, ochii ei, ochii Anastasiei, niciodată n-au strălucit atât de frumos! Și iată, Florian îi sărută mâna! Ah! ce frumoasă e această sărutare de mână! în urmă, i-a pierdut din vedere. Coman era gata să strige, s-alerge, să-i caute, dar picioarele nu-l mai slujeau. Doi vecini îl ținură să nu cadă.

Când se dezmetici, îi văzu într-un colț, șezând lângă olaltă, șoptind. În inima lui Coman Petra zvâcni ceva. Și, îndată, simți în trupul lui slab și ofilit o putere de uriaș, care-i oțelea toată ființa. Ieși în grabă.

Așteptă mult subt pod, în gerul ce îngheța răsuflarea, până ce auzi șoapte.

«Vine de-o duce acasă», își zise Petra.

Pașii se opriră înaintea barăcii. Ușa se deschise.

— Nu-i aici, se auzi glasul Anastasiei.

— O fi acasă, spuse celălalt.

— Nu. O fi în vreo crâșmă. Te rog să mă însoțești câțiva pași încă. Sosește și el îndată. Nu facem nimic rău. De altfel, bărbatul meu n-are curajul să-mi spuie o vorbă aspră. Ah! Dumnezeuule!

Și se auziră suspine.

Porniră. Scârțâitul zăpezii se stinse.

Coman Petra intră în baracă. îi era grozav de cald. Parcă-i curgeau flăcări prin vine. îi păru că însăși baraca-i în flăcări. Ochii-i ardeau, usturându-l.

În curând se auziră iar pași. Erau pași de bărbat. Erau pașii lui Florian. Când să treacă pe dinaintea barăcii, Coman Petra-i sări în spate și-l prăvăli, azvârlindu-i în ceafă o răsuflare de foc, grea. Dar, în clipa următoare, Florian fu în picioare, cu uriașa pisică ghemuită sălbatic în spatele lui. Se zbătu cumplit până ce reuși să-i descleșteze ghearele de pe grumaji. Povara din spate căzu bubuind pe

blane. Omul privi o clipă mototolul nemișcat de pe pod, scuipă cu greață, apoi dispăru în noapte.

După o vreme, Coman se ridică, intră în baracă, luă ceva și dispăru sub pod.

Dimineață, atârna deasupra râului înghețat, spânzurat de-o grindă a podului.

19 10

ÎN DRUM SPRE BĂI

Plecasem de-acasă într-o dimineață răcoroasă. Caii aveau patru ceasuri de fugă până la gară, și căruțașul, care stătea pe capră, învelit în cojocel, cu pălăria mică trasă pe urechi, moțăia de somn și nu prea îndemna căluții lui mărunței. De altfel, căruțașul Culae nu grăbea niciodată la drum. În tot satul, numa el avea căruț pe arcuri. Știa, că, de voie, de nevoie, drumețul trăbă să-i ceară ajutorul. Căci patru ceasuri, pe drumul pietros, numa-n căruța lui puteai merge, fără să-ți fărâmi oasele. Astfel, oricât l-ai fi îndemnat să atingă fugarii, el se făcea că nu aude, ori, în cazul cel mai bun, ridica biciul și zicea cu glas moale, somnoros: «Ghii, mă!» Da niciodată nu l-am văzut biciuind căluții lui. Câteodată, dacă nu-l mai slăbeai cu îndemnul, își întorcea capul și zicea:

— Las, domnule, știm noi cum să mânăm! Dar este-o vorbă: graba strică treaba. Se poate-ntâmpla să-mi rup un arc, să-mi sară o spiță de la roată. Atunci, ce ne facem? Atunci, apoi zic și eu că ai să scapi trenul.

Astfel, trebuia să te mulțamești cu mersul domol al cailor, și să întârzii mai totdeauna de la tren.

În dimineața asta Culae e deosebit de somnoros. Caii lui abia înaintează, cu capetele plecate, împrăștiindu-și, din vreme în vreme, coada lungă pe spinarea ieșită ca o muchie. Răcoarea pădurilor mari, printre care șerpuie drumul, pătrunde în trup, ușurându-l parcă; și, totuși, în mersul acesta domol, pleoapele se-ngreuiază.

Abia am avut timp să-mi iau bilet, când am sosit la

gară. Trenul sta să plece. Făceam un drum mai lung, și intrasem într-un cupeu de clasa a treia. În fund, erau vreo câțiva țărani, iar lângă mine începu a pufăi un domn gras, care părea că respiră prin ochi și prin toată fața. Prin fereastră se vedea cerul limpede, senin în dimineața aceea de iunie.

— Azi avem să ne topim de căldură! zise deodată domnul cel gras.

Mă întorsei. Credeam că mie-mi vorbește. Da, pe alt loc, aproape de el, era un surtucar mai tânăr. Ținea pe genunchi un băiețel ca de cinci ani, care ronțăia la un corn uscat.

— Așa cred și eu, zise surtucarul, privind pe fereastră. Vremea s-arată senină, și nu adie nicio boare.

— A dracului treabă, începu cel gras, chinuindu-se să-și dezbrace paltonul. Când am plecat de-acasă, era frig ca toamna. Pe deal, în sus, mi-a amorțit un picior.

— Așa-i la munte, nănașule, totdeauna sunt reci diminețile, zise cel tânăr, ajutându-i să-și scoată paltonul, o haină grozav de largă, și, după cât puteam înțeleg din opintirile tânărului ca să-l anine în cui, și foarte grea.

— Eu niciodată nu plec la drum fără haină de iarnă, finule. Eu mă asigur totdeauna. Ce vrei? Cu clima de pe la noi poți glumi? Poți pe dracu'! Că unde nu se poate porni, când ți-i lumea mai dragă, un vânt ascuțit, un vânt cu ghimpi, domnule, de-ți dârdâie dinții în gură. Ce? Am pomenit eu de-astea. Pe la Sânpetru, finule, pe la Sânzâiene, am pomenit nea pe la noi.

Se așază mai bine pe bancheta tare, de lemn văpsit castaniu, și-și desfăcu picioarele.

Finul făcu mirat:

— Și pe la Sânpetru?! Atunci putem spune că nu suntem departe de zona ghețoasă, zise el zâmbind.

— Ce ghețoasă, ce zonă, finule?! zise nănașul, trăgând cu coada ochiului, să vadă dacă-l observ și eu.

Gerul Bobotezii, domnule, câteodată! S-a-ntâmplat, în miezul verii, ca trecând vârful muntelui, să-nceapă un vânt de celea turbate. Și unde nu te frigea, unde nu te tăia ca eu plesne de mătase peste față, și te scuipa cu lapoviță și cu mielusei...

Privii acum la dânsul. Avea o față lată, slobozită până pe piept, și niște ochi mici ca două buburuze gălbii ce-ar sta înglodate într-o mare de grăsime.

— Ei bine, încep eu din nou, bucuros că-l observ, pe-așa climă să plec de-acasă nepregătit? De ce dăm bani pe veșminte calde? Acuma, e drept, pentru alții e greu pe la gări să poarte atâta povară. Eu de asta una nu mă-ngrijesc! Ies în ușa cupeului, strig odată «Bordar!» și vine-o slugă de cei cu număr pe chipiu, și-i dau pachetele. Ce face? Nu se plătește să-ntinzi de toate pachetele, pentru câțiva bani!

— Dumitale ți-i ușor, nănașule, ai de unde da, zise finul, cu blândețe.

— Asta-i drept, răspunse măgulit nănașul, trăgând cu coada ochiului iar la mine. Dar ia să vedem de-un pic de mâncare, finule. Mi-am pus ceva pe drum, că pe la gări nu-mi place să mânc. Bucata de-acasă totdeauna-i mai bună.

Se ridică, privi pe poliță și înșfăcă o geantă mare, veche, pântecoasă, o coborî gâfâind, o puse dinainte-i și-o deschise.

Eu stăteam la fereastră. Priveam semănăturile înspicate, cum alergau, cum se-nvârteau domol în depărtări. Din când în când aruncam ochii spre omul cel gras. El desfăcu o gazetă unsuroasă, luă un picior de rață friptă și începu să-mbuce. Își scoase apoi o sticlă vineție, plină cu vinars, trase câteva gâturi și o întinse finului.

— Iacă, să guști și dumneata. Să vezi numa ce bunătate de vinars! Asta te-ncălzește, umblă, frate, ca argintul-viu, prin trupul omului, zise el, tresărind puțin și încordându-și gâtul.

Finul luă, beu și-i întinse sticla.

— Țasta-i mama beuturii, nănașule! Din pivnița dumitale?

— D-apoi ce crezi?! făcu nănașul, rămânând cu gura căscată. Crezi dumneata că eu iau beutura din crâșmă? Ferit-ai, Doamne! Alea-s rachiuri otrăvite!

Privi sticla în zarea luminii și mai trase două înghițituri. Apoi se apucă liniștit de mâncare. Înfuleca bucată după bucată, toată fața i se mișca, lărgindu-se, lățindu-se, umflându-se; numa cele două buburuze gălbii străjuiau adânc subț frunte, neclintite, lucind o lumină bolnavă.

Cât mănă, băiețelul cel de cinci ani privi dornic la bunătățile din gazetă, dar finul se strădui să-i întoarcă într-altă parte ochii, arătându-i, pe fereastră, când un car cu boi, când o cireadă de vite albe.

Nănașului nu i-a trebuit mult până ce-a isprăvit friptura: o rață întreagă, și o jumătate de pui de găină. Cealaltă jumătate o devorase, pesămne, pe drum, în trăsura. Ciupărase, ca o cioară, toată bucățica de carne de pe rață, și, acum, scheletul nenorocitei pasări stătea împrăștiat pe gazetă.

Nănașul oftă, înveli oscioarele, se ridică cu greu, și, deschizând fereastra, aruncă pachetelul. Supse puțin din sticlă, și zise:

— Ei, m-am stâmpărat puțin. Am plecat de-acasă pe fugă. Muierea - după mine, să stau să-mbuc ceva. Da' nu se putea! Trăsura era la poartă, și trebuia să pornesc odată.

Finul se întoarse iar spre dânsul.

— Am auzit c-a fost bolnavă nănașa, zise.

— Iac-așa! Boală la muiere! Muierea, când vrea, atunci e bolnavă. Nu se-nsănătoșează, să beie toată apoteca, dacă nu vrea. La muiere să nu-i crezi niciodată, finule!

Ochii lui cătau, acum, în geanta uriașă, după alt pachetel. Îl găsi, îl desfăcu.

— Am o bunătațe de pește!... Proaspăt! Ieri veniră niște munteni de pe ape. Am cumpărat patru. Pții, ce mâncare! Ai cumpărat și dumneata, finule?

— N-am cumpărat, nici n-am știut de pești proaspeți.

— Vin rar, ce-i drept, dar eu totdeauna nu mă las să nu cumpăr. Ia, placă-ți, și gustă, să vezi ce carne, frate! Ți se topește-n gură!

Finul luă, dădu și băiețelului, care începu să mănecă îndată, cu ochi răsători.

Peștele era mare, era un somn fript în ou. Nănașul rupse o bucată, și zise, întorcându-se spre mine:

— Să poțști și dumneata, domnule. Pește de ăsta, mai rar!

— Mulțămesc, zic eu, surprins de invitarea lui, da nu obișnuiesc să mănecă pește, și mai ales înainte de prânz.

— Nu măneci pește?! făcu el mirat. Asta-i mare minune! Carne ca de pește nu se mai află! Ei, eu - zise disprețuitor, - habar n-am că-i înainte de prânz. Eu n-aleg. Și începu să molfăie liniștit.

— Și dumneata mergi la băi? mă întrebă el pe neașteptate.

— Nu, zic, eu călătoresc cu niște afaceri. Da dumneata la băi te duci?

— Da, îmi răspunse mănecând, eu în tot anul cercetez niște băi. Am reumatism și trăbă să-mi dau de leac. Da-s a dracului de scumpe! Dacă n-ai fost pân-acuma, nici să nu mergi! Acolo, într-o săptămână te sacă de parale. Eu în tot anul stau o săptămână, și știi dumneata cât mă costă? Nici idee nu poți avea! Patruzeci de coroa-ne!

— Mulți bani! răspunsei eu.

— N-ar fi mulți, dacă ți-ar da de toate din belșug. Da te poți sătura o dată cumsecade? Ferit-a sfântul!

Și vinul - rău, și berea - răsuflată, să-i ieie

mumadracului de șarlatani!

— Dacă nu-ți place acolo, de ce nu schimbi cu alte băi?!

— Cum?! făcu el, mai sunt și alte băi de sare?!

— Sunt destule!

— Apoi crezi dumneata, zise, recules deodată, că acolo va fi mai ieftin? Tot un drac! îi cunosc eu. Când te văd că vii din provincă, îndată-ncep a te șpiona, îndată-ncep a-și șopti la ureche: «Ăsta-i cu bani, ai grijă!» Peste tot locul te-nșală, îi cunosc eu!

Peștele se mistuia văzând cu ochii. Nici pe finul său» nici pe băiat nu-i mai îmbie, deși-și isprăviseră de mult bucățelele.

Cu cât ne coboram spre Țară, de pe la toate gările se urca o groază de lume în cupelele de clasa treia. Țărani de-ai noștri, cu desagii vărgați în spate, c-o traistă, ori o coșarcă în mână. Îmbulzeala în cupeul nostru era tot mai mare, și cum soarele se ridicase sus, căldura zilei de iunie începea să ne copleșească.

Privii cu groază cum domnul cel gras mai desfăcu un pachetel.

— Niște proaspătă de porc, zise el către fin.

Îl îmbie pe el, mă-mbie pe mine, dar în zăpușeala din lăuntru, numa chef de mâncare n-aveam. Începu deci să-nghită singur, oftând din când în când, respirând adânc, ca un foi. Mă gândeam: «Omul ăsta are să plesnească de căldură!» Priveam la el. Începu să-și scoată batista, să-și zbracească obrajii lați, pământii, ca o plăcintă de grâu.

— Are să fie nădușală mare!... zise el, privind pe fereastră.

— Da, astăzi a să fie cald, zic eu. Nici nu-i de mirare. În iunie doarse-ncepe secerea.

El își închise geanta, o puse, gâfâind, pe poliță, aruncă gazetele unsuroase pe fereastra deschisă, și, pufăind, șazu la loc, aprinzându-și o țigară de foi.

Cu cât se ridica soarele, fierbințeala era tot mai de nesuferit. Deschiserăm ușa, toate ferestrele, dar în zadar, căci de afară numa răcoare nu venea.

Omul meu începu să se neliniștească. Își mișca acum picioarele, acum umărul, da să se așeze mai bine pe

— Ți-i cald, zic eu, văzându-l că-și aruncă dezgustat țigara pe fereastră.

— Foarte cald, și nu știu, îmi pare că nu mi-ar fi chiar bine, zise el neliniștit.

— Nu face nimic! Ești om cam gras, și arde soarele tare. Asta-i tot.

— Vezi bine că asta va fi. Abia aștept s-ajung la gara. Am să sorb o sticlă de bere.

— Numa cât la gara unde ajungem nu-i berea bună. Știu eu. E gară mică, beutura nu trece, și astfel, mai ales berea, n-o afli niciodată proaspătă, îi zic eu.

— Acuma, numa s-ajung, am să sorb una, ori două, după cum m-a stâmpăra, adaoase el, c-o privire nenorocită.

I se ridica acum pieptul lat, acum burta rotundă, ca două poveri grele, iar el, cu capul răzimat înapoi, pufăia pe nările largi, pe gura deschisă.

— Am să-ți dau un sfat, îi zic. Cu berea nu-ți stâmperi setea. Pe călduri mari, dacă nu vrei să dorești apa, bea un ciocan de rachiu. Acela stâmpără mai bine.

— Asta nu se poate! îmi răspunse. Rachiul totdeauna încălzește!

Mai aveam un ceas și jumătate până să ajungem la gara cu bere, unde trebuia să schimbăm trenul. Nănașul, în vremea asta, făcu toate manevrele ce-i veniră în minte. Aruncă rând pe rând câte-o haină de pe dânsul, pân' rămase numa în cămașa brăzdată cuvânăt. O descheie și pe asta. Apoi ieși în ușa deschisă (o umplu întreagă), stătu cu fața-n curentul ce-l făcea trenul. Veni înapoi, își vârî capul pe fereastră, se așeză pe banchetă. Dar, zadarnic! Căldurile nu-l mai slăbeau, și sudorile îl năpădeau mereu.

— Nu-i mult, ca până la trei ceasuri, când am să intru în baie. Dar atunci știu c-am să mă răzbun! Nu, ca două ceasuri. Se poate, adaoase el, că nu numa căldura soarelui e de vină. Mi se pare mie că oi fi și mâncat prea mult.

— Și asta se poate, zic eu.

— Da' n-aveam ce face! Luasem bucatele de-acasă! Să le-arunc? Da până desară n-am să mai bag nimic în gură. De-am ajunge numa odată la gară! Ptiii, cum am să zvânt o bere! făcu el, mânios parcă.

Ajunserăm, în fine. O gară mică, ferită de sate, de orașe, undeva afară pe hotar. Aici trebuia să mă despart de omul meu, dar amândoi aveam de așteptat vreo jumătate de ceas.

Intrarăm în restaurantul cât un cuib, și nănașul ceru îndată berea, zbierând la băiat ca la un dușman. A beut trei păhară dupolaltă, și, mulțămît, îmi zise:

— Acum e bine! Acum pot răsufli mai ușor! N-ai avut dumneata drept cu berea de-aici! E minunată! – își aprinse, voios, o țigară și adaoase: Unde spuneai că te duci?

— Nu departe. În niște afaceri.

— Ei, așa-i. Mi-aduc aminte. Dar eu acum, peste două ceasuri, intru în apă. Ptiii, ce bine a să-mi cadă, după drumul ăsta! M-așteaptă acolo un pretin. Ne-ntâlnim în tot anul la băi. El mi-a ținut un cvartir, o odăiță. Ce-mi trăbă mie mai multe?

— Vezi bine, fac eu, privind la el cum ridică și al patrulea păhar de bere.

Eu plecam mai devreme. Ieșii pe peron. Așteptam să sosească trenul. Da' nu m-am plimbat mult, și văd pe nănașul, deznădăjduit, cum iasă din restaurant, cu mâinile lanț peste pânțele. Nu s-a mai uitat la mine, ni» mi-a mai zis o vorbă, ci se puse pe o bancă, la aer. Când trenul meu şuieră de plecare, îl văzui tot acolo, îmbrățișându-și pânțelele uriaș și privindu-mă cu durere...

OM RĂTĂCITOR

L-am cunoscut într-o sară de iunie. Stăteam în grădinața de flori, în aerul plin de miresme, când deodată aud la portiță un glas moale, dulce:

— Bună sara.

— Bună sara să deie Dumnezeu, zic eu, privind întrebător la omul necunoscut - un bătrân mărunțel, îmbrăcat în straie nemțești, pline de praf.

Era drumeț. Îl poftesc în grădină. El deschide sfios portița, intră și se oprește înaintea unui grup de flori.

— Frumose pene ai! zice. Uite viorele învoalte, rumene și fragede. Ai pământul gras. Garoafele nu-mi plac. Garoafa-i ca un ochi de sânge. Da-mi tare place rezeda. Mireasma ei e-un cântec dulce, adormitor.

Vorbea domol, cu ochii la flori, răzimat în cârjă. Abia acum puteam să-l observ mai bine. Să fi fost trecut de șaptezeci de ani. Îi tremurau picioarele slăbite, obrații-i erau mâncați de părăiașe multe, și vinele, pe subt pielea surie, pe mână, i se-ngroșaseră. Ochii însă-i ardeau domol și-aveau priviri rătăcite.

Îl poftesc să șadă pe laviță, lângă mine.

— Eu, nepoate, zice, voi șădea, dar am o rugămintă: să-mi dai sălaș de noapte. Că, iată, - s zdrobit de drumuri și nu mai pot alerga. Ș-acum să-mi dai voie să mă prezint: Vasile Oprean, om rătăcitor prin lume.

— Îmi pare bine, domnule Oprean, te văd cu plăcere. Nici nu mai încape vorbă că vei dormi la mine.

— Asta să n-o zici încă, nepoate. Poate să nu-ți pară bine și poate să nu dorm la tine peste noapte.

Îl privii nedumerit. Dar el nu zise nimic, ci scoase o tabacheră de tinichea, îngălbinită de vremuri, și-și răsucra anevoie cu degetele noduroase o țigară.

— Vorbesc așa, spuse el, după ce-și aprinse țigara, ca să nu te sperii. Unii oameni nu mă văd bucuros, și, peste noapte, nu-mi prea dau sălaș. Că, uite, eu noaptea nu prea

pot dormi. Am eu un cântec, și-mi vine cântecul acela în minte, noaptea mai ales, și-ncep să mi-l cânt. Noaptea eu tresar din somn și n-am hodină, ca alți creștini. Vezi, că eu am un cântec...

Omul tăcu și privi aiurit în departe, uitându-și de țigară. Mă gândeam să-l duc în casă, să-i dau ceva de mâncare, să-l îmbiu c-un pahar de vin.

— Eu îs om vechi, nepoate! Eu am apucat vremuri mari! De vremile-acelea vorbește cântecul meu. Dă-i pagubă că mi s-a isprăvit glasul! Ce să mai poată cânta un bătrân neputincios ca mine? La cântec trăbă inimă și glas. Inimă aș mai avea eu, da glasul s-a stins de mult.

— Se întoarce deodată spre mine, cu fața luminoasă.

— Tu ești tânăr, nepoate. Așa un glas tânăr ar trebui la cântecul meu. N-ai cerca să vezi cum merge?

— Eu nu cunosc cântecu-acela, domnule Oprean.

Păru că nu m-aude și începu să mormăie o melodie.

Tăcu, apoi, și mă privi iar.

— Dar eu să nu te opăcesc pe dumneata. Vei avea trebile dumitale. Dacă nu știi cânta, am să plec chiar acum.

— Dumneata să-mi faci cinstea să bei un pahar de vin la casa mea. Zici că ești obosit. Te vei hodini un strop.

Îl dusei în casă, da bătrânul mănca în silă. La vin începu să-mi spuie sentințe latinești și mă uimi cu multele lui cunoștințe. La vârsta lui cetea și acum gazeta și știa să judece adânc multe din chestiile care mă frământau și pe mine.

— Eu, nepoate, zise în urmă, am avut rostul meu pe vremuri. Am însămnat și eu ceva în viață. Da de câțiva ani a dat o boală grea peste mine. Am zăcut eu în Jjoala aceea, între moarte și viață, patru luni de zile; și când m-am trezit mi s-a părut că-i altă lume și-s alți oameni. Vreo câțiva tănări din oraș, după ce m-am făcut mai bine, veniră să mă vadă. Era între-aceștia unul Bratu cu numele, ș-avea un

glas - privighetoarea raiului! Ş-a zis Bratu acela: «Moş Oprean, am să-ţi cânt o cântare nouă». «Cânt-o», zic. Şi el s-a răzimat de spatele scaunului, a privit în podele şi-a început cântecul. Eu eram iubitor de romante, de doine, de tot felul de cântece. Am avut glas bun odată, da ca atunci n-am cântat niciodată aşa de frumos. Că Braţu-acela numa cât a deschis gura şi-a dat să cânte, şi eu i-am prins melodia, din gât i-am smuls-o şi-am cântat aşa cum nu s-a mai pomenit. Cântând atunci, m-am pomenit într-alte vremi, între alţi oameni, între alţi rumâni. Ş-acela mi-a rămas de-atunci cântecul meu. Venise Bratu la mine, chipurile, să mă-nşăle: «Moşule, să-ţi spun o cântare nouă». Dar eu am cântat-o, eu am compus cântarea aceea. O ştii şi tu? Şi bătrânul mă privi blând, duios, cu mare dragoste» Nu ştiam ce să cred. Vedeam că-i un nenorocit, da³” nu-l pricepeam. Îi umplui păharul şi beau. Deodată ridică fruntea, privi speriat în jur şi-mi zise şoptind: - Eu am o vedenie. Cât ce se-nsară, vedenia mi s-arată. Numa nu mi s-arată totdeauna pe-o forma» Câteodată-l văd cu flinta-n spate, alteori cu lancea-is mână, da celea mai adeseori cu cuşmă de oaie în cap* S-apropie vedenia de mine şi mă cunoaşte. Îmi dă buna sara şi-mi face sămn din cap ori din mână. Nu mi-i frică de el, că ne cunoaştem de mult, dar aşa, ca o jale grea, mi se lasă pe suflet de câte ori îl văd, încât mai bine aş vrea să mor decât să mai am inima aşa de amară. Trec, nepoate, de multe ori, noaptea, peste munţi. Şi-i lumină albă de lună, şi stau pădurile negre, încremenite. Şi-n liniştea ceea mare mi s-arată vedenia. De multe ori stăm de vorbă ceasuri întregi. Grozav doreşte să ştie veşti noi din ţară! Văd cum i se umflă pieptul, aud cum îi bate inima. Mă priveşte cu ochii mari şi umezi. Sunt ochii lui, aşa cum îi cunoşteam în viaţă. Eu îi spun, îi spun mereu. Şi el vine uşor pe lângă mine, oftează, şi câteodată se opreşte dintr-una. «Îmi spui tu drept, Vasile?» «Drept, pretine, nu te-oi minţi eu pe tine.»

Să vezi, nepoate, vorbim amândoi ca-n viață, zise, zâmbindu-mi, moșneagul.

Își muie mustățile în vin, sorbi un strop, și-mi spuse: – Se tulbură rău când îi spun vești rele de pe la noi. Da ce să-i fac, nepoate, din cât pot le înconjur, însă câteodată îmi poruncește aspru, și trăbă să-l ascult. Pe comandantul mai mare trăbă să-l asculte ostașul de rând. Așa, îi spun câteodată vești neplăcute. Atunci, c-un geamăt scurt, dispare și nu mi se mai arată cine știe până când. Da m-a legat sub jurământ, odată, să-i spun tot ce se întâmplă între rumânii lui. Acuma, eu cetesc prin foi, da tot nu le pot ști toate. Așa am ajuns un om rătăcitor, căci trăbă să călătoresc mereu, ca să aud vești noi și să i le spun.

— Tăcu și mă privi cu bucurie.

— Și mai umblu pentru ceva, zise iar; îmi port cântecul prin lume. Nu-l mai pot cânta, că mi s-a stins glasul. Numai atunci, când a venit Bratu acela la mine, mi s-a dezlegat. Da spun textul. Și se află pe-aiurea vreun tânăr, și-i fluier melodia, și-nvață și melodia. Și cântecul începe să trăiască, încep să-i crească aripi, începe să cuprindă tot Ardealul, și-n cântecu-acela e puterea noastră, pentru că-n el e nădejdea noastră.

Moșneagul tăcu iar. Priveam cu înfiorare și cu milă la dânsul. Era slab și abătut, parcă numa ochii-i erau vii, numa ochii, în toată ființa lui. Mă gândeam la păcatul rudeniilor care-l lasă pe-un biet nenorocit să cutreiere” satele și orașele, la o vârstă așa de veche. îl poftii să se culce. El îmi mulțami.

— O să-ncerc. Da de mi s-arată vedenia, să nu fie cu supărare, va trebui să plec în puterea nopții. Numai afară poate sta de vorbă cu mine și-i pot spune veștile ce mi le cere din lumea noastră. Da mai stai puțin, nepoate. Ia-ți creionul ș-o foaie de hârtie. Trăbă nesmintit să-i scrii textul.

Iau hârtia și aștept. El clipi din gene.

— Scrie-acolo, zise, ridicând un deget.

Colo, - **n** munții Tebii, unde Horia-odată își strângea oștirea subț falnic gorun, Se vede-o movilă ș-o cruce uitată A lui Avram Iancu, eroul tribun.

Bătrânul se opri aici, ochii i se umplură de lacrimi, limba i se înnodă și nu mai putu să continue. Îl slăbise, pesămne, și vinul ce-l beuse. Da cântarea îmi era cunoscută. Nu știu de cine-i poezia asta, destul de săracă de altfel, dar îmi aduc aminte că vin mai departe și versurile:

Dormi etern în pace, eroule mare, Că și de-a ta umbră dușmanii se tem.

Melodia ce-o îmbrăca era, însă, după cât îmi aduceam aminte, plină de adâncimi dureroase și de înălțimi înfiorătoare. Privii la moșneag, care suspina încă, și, ca-ntr-o depărtare cețoasă, părea că înțăleg.

— Voi mai veni odată pe la tine, nepoate. Acum mi-am uitat textul. Și trăbă să-l știi și tu! Trăbă să-l știe tot rumânul! Da să vii odată la mine. Acolo am să-l aduc pe Bratu să ți-l cânte. Atunci să te-aud, atunci să te văd cum ți-or da lăcrămile, cum ți-a crește și ți s-a strânge inima. Acuma, noapte bună!

Îl lăsaî singur în odaie și trecui într-alta. Mă temeam să nu-i fie rău peste noapte și n-am adurmit până târziu.

Dimineața, când l-am văzut, era foarte trist și foarte abătut. Abia îmbucă ceva și se și pregăti de plecare. Când trecu pe lângă grădinuța de flori, îmi zise: - Ai frumoase pene, da smulge garoafele. Garoafa e ca un ochi de sânge, și mie nu-mi place...

19 10

DOI PRIETENI

Vasile Tufariu citi telegrama încremenit, cu ochii sticloși: «Fetița grav bolnavă. Amalia.» Fără nicio emoție, dădu două coroane omului care venise cu vestea. Îl privi amănunțit: îmbrăcat în haine petecite, cu fața roșie, cu

nasul vânăt de frig. Vreun măturător din oraș. În răstimpuri se cutremura subțor florii căldurii din casă, și Vasile Tufariu îi zise: - Amar de tine! Ai degerat pe drum. Îl duse în culină și-i dădu de mâncare. Fetița lui era de trei luni la oraș, la școală. Nu-i scrisese nimeni înainte că e bolnavă. Acum, Vasile Tufariu citi din nou telegrama. Rămase fără gânduri, până ce în culină servitoarea țipă, speriată de chipul omului străin.

Atunci Vasile se sculă, ieși pe uliță și deschise în șir porțile curților, până ce nimeri la un român care avea sanie și cai.

În casă, lumina era stinsă. Bătu domol la fereastră, și din lăuntru se auzi un glas înfundat:

— Cine-i?

— Eu, bade Niculae. Aș avea o grabă mare. N-ai putea să-mi dai sania până la oraș? Am o grabă foarte mare.

— Dumneata erai, domnule Tufariu? apoi e întuneric amarnic și sunt nămeți mari pe drum. Da dacă zici că-i grabă mare, tot vom face. Doar oameni suntem!

În întunericul odăii scăpără un chibrit, un bețigaș de său se aprinse îndată, și omul ieși în curte.

— Plecăm acum?

— Îndată ce vei fi prins caii.

Vasile Tufariu era acum și mai liniștit. Când citise telegrama, nenorocirea copilului nu-l neliniștise atâta cât gândul: «Cum să ajung eu, pe mâne la amiazi, la fetiță? Și trăbă s-ajung!» îndată ce și-a aflat un căraș, gândul i se limpezi: «Până la miezul nopții ajung în orașul vecin, la pretinul Niculae Marele. Aici, în casa lui, aștept trenul de la 2 după miezul nopții. Și, pe la amiazi, îmi văd fetița.»

Dar îndată ce și-a văzut drumul asigurat, urcând în sanie, gândurile începură să-l chinuie. Ce boală să aibă? Cum i-a venit așa, dintr-odată? Mătușa lui, Amalia, de ce nu. l-a înștiințat din bună vreme? Ce muiere și Amalia

aceea!

Caii, luați de adierea subțire a nopții de făurar, alergau în galop. Stăpânul zise:

— De merg căluții tot așa, în trei ceasuri suntem în oraș, domnule. Numa de nu ne-ar fi grămădit viscoarele nămeți în cale.

— Poate nu vom da de nămeți, zise Vasile. Dumneata îndeamnă-i mereu.

Drumul, cât ce ieșiră din sat, era însă tot mai anevoios. Stăpânul mâna cu grijă, înconjura nămeții tari și vorbea cu căluții. Vasile Tufariu, în sanie, se gândea: «Da de nu voi afla acasă pe pretinul Niculiță? În orașel nu e niciun birt unde să poți sta pe vremea asta. Gara e încuiată.»

Se gândea acum la Niculiță. Au fost camarazi de școală, și Niculiță se alipea cu mare prietenie de Vasile Tufariu. Zâmbind dulceag, îi copia temele din caiet, ședeau lângă olaltă în bancă, și tot zâmbind îi vorbea de reușita lucrărilor, de lauda profesorilor. Niculiță era un băiat subțirel și elegant, cu fața palidă și ochi bolnăvicioși. Câteodată cerca să-i strecoare lui Tufariu o hârtie de zece coroane, pe care i le făgăduise acestuia tatăl băiatului subțire. Dar Vasile nu primea. El instrucția i-o da gratuit; se roșea numai când Niculiță îi fura temele pe de-a-ntregul. Dar se liniștea atunci, judecând: «Cartea nu-i pentru tot omul. În viață poți trăi și dacă nu știi cu de-amănuntul logaritmi.»

Și iată că Niculiță Marele trăia bine în viață. Odată a trecut Tufariu în fugă pe lângă casele lui: un întreg palat. Fie, că lui Tufariunu-i pare rău. Niculiță nu-i ca alții care apucă bine în viață. El nu s-a-nfumurat, are și-acum zâmbetul dulceag din tinerețe, zâmbetul cu care s-a apropiat în fiecare zi de Tufariu.

Da, Niculiță nu s-a sumețit. Chiar în vara trecută l-a vizitat pe Tufariu în satul lui. Venea cu doi domni mari, să

facă o excursie prin părțile locului, și nu s-a pregetat. A venit și în casa lui. Ba s-a simțit foarte bine la el, i-a lăudat mâncările, i-a lăudat nevasta și frumusețea copiilor, și mereu împărțea zâmbetul lui cunoscut în toate părțile.

Vasile Tufariu aude și acum cuvintele cu care s-a despărțit Niculiță: «Frate Vasile, de mai vii pe la oraș și nu mă cauți, să știi că mă supăr amarnic!»

El, ce-i drept, umblă puțin pe la oraș. În optsprezece ani de muncă la sate abia de patru ori a ieșit între oameni. Dar acum are să se folosească de invitația lui Niculiță. Acum are lipsă de casa lui, și mai ales trebuie să stea cu cineva de vorbă până va pleca trenul.

Frigul îl pătrunsese pân' la oase, mustața-i înghețase strângându-l sub nas, și-i părea abia acum că judecă limpede. Da, ar fi o mare nenorocire să-i fie bolnavă fetița. Poate că mătușa exagerează. Poate că fetiței i s-o fi făcut dor de el. «Hoho, își zise el, e peste putință să fie bolnavă! M-ar fi avizat de la direcția școlară.»

Sania luneca acum pe un drum mai umblat, și caii începură să galopeze.

— De-acum am trecut de primejdie, domnule Vasile. Pe-aici nu mai sunt nămeți. Într-o jumătate de ceas ajungem.

Vasile însă, îndată ce sania lunecă mai neted, văzu odăița mătușii Amalia, odăiță puțin luminoasă, și în fund, pe un păcel, își văzu fetița, palidă, ca de ceară.

— Mână, bădie Niculae, arde-i, s-ajungem! zise el cutremurat de arătare. Nu mai dăm prin oraș. Mergem de-a una la gară.

— Câte ceasuri să fie acum? întrebă românul, întorcându-și puțin capul.

— Zece și jumătate.

— Ei bine, la 11 suntem la gară. Ce vrei dumneata să faci în gerul ăsta, vreme de trei ceasuri? Acolo nu descuie nime.

— Știu că nu descuie.

Vasile Tufariu se hotărî dintr-una: «N-am să-mi las fetița acolo! Am s-o aduc cu mine! La mine are să se facă bine! Atunci, tot trăbă să dau pe la prietenul Niculiță. Când mă voi înapoia cu copila, să-l știu cu siguranță acasă.»

— Să tragi totuși în oraș, bădicule. Știi unde stă domnul Niculae Marele?

— Cum să nu, domnule, la casa cea cu două rânduri.

— Acolo să tragi!

— Facem, zise stăpânul, și dădu bici cailor.

Ajunși la locuința lui Marele, Vasile plăti bădicului și-i spuse să plece. Apoi sună. Aștepta la poartă și băgă de seamă că ferestrele sunt luminate încă. «Știam eu că nu s-au Culcat. Niculiță tot om muncitor a rămas», își zise Vasile. Dar nime nu venea să-i deschidă. Sună a doua, a treia oară. Târziu, pași înceți se auziră coborând treptele. Cheia scârțâi în broasca mare. În întuneric, o femeie învăluită, numai ochii i se zăreau, îl întrebă:

— Pe cine cauți?

— Pe preținul Marele.

— Ai ceva cu dânsul, acum, urgent?

— Da, da, stai, nu-i spune, să-i fac o surpriză.

— Ba, te rog să rămâi puțin. Merg să te anunț. Numele dumitale?

— Ei, drăcie ca asta! Parcă se mai întreabă de nume când vii la un prețin!? Dacă chiar vrei să știi, sunt Vasile Tufariu, prețin de școală cu stăpânul dumitale.

Femeia plecă grăbită pe scări, înfricată puțin de omul acesta cu mustățile și barba înghețate.

Dar Vasile nu mai așteptă. Plecă în grabă după femeie și se opri sus, lângă ușa prin care dispăru servitoarea. Gândea să-l surprindă pe Niculiță.

În casă se auziră trei glasuri:

— Cine spui că-i afară? întrebă glasul lui Niculiță.

Pe acesta-l cunoștea Vasile.

— Un om cu mustața înghețată. Se vede că vine de pe drum îndelungat. Zice că vă cunoaște de la școală.

— Spune odată numele, femeie, cine-i?

— Zice că-l cheamă Vasile Tufariu.

Aici urmă un răstimp de liniște. Apoi, același glas, mai poruncitor, se auzi:

— Ei bine, și ce vrea? Nu l-ai întrebat ce vrea?

— Eu nu.

— Ce dobitocie! Pe vremea asta așa de înaintată!

Acum se auzi și un glas mai subțire:

— Dă-l afară, Safto! Ce obraznici sunt sătenii ăștia, și necrescuți!...

— Stai, Safto, spune-i că ne-am culcat. Ori, mai bine, spune-i că nu-s acasă.

Servitoarea ieși, dar Vasile Tufariu nu mai era în curte.

Pe peronul gării, Vasile Tufariu se plimbă trei ceasuri până să sosească trenul. Gândurile i se învâluiau, ca purtate de furtună. Își vedea fetița bolnavă, palidă, cu ochii căzuți în orbite. Vedea apoi pe Niculiță cum se apropie, cu zâmbetul lui dulceag, să-i fure temele, sau cum cerca să-i strecoare o hârtie de zece în mână. Îi auzea cuvintele de despărțire, de astă-vară: «Să nu cumva să nu mă cercetezi când mai vii la oraș!» Deodată începu să-l urmărească o senzație urâtă, dezgustătoare: i se părea că un parazit greu, enorm i-a stat o grămadă de ani în spate. Acum se scuturase de el și-l privea cu scârbă, cu dezgust, cum se tăvălește în pulbere și nu se mai poate ridica. Când fluiera trenul, se sui ușurat, ca și când ar fi scăpat de o mare primejdie.

19 10

INVULNERABILUL

Cu sclipirea ochilor, cu acea privire jucăușă care nu te lasă nici pe o clipă să te apropii de suflet, stă la o masă

și-și bea, sorbind puțin câte puțin, paharul cu bere. Privirea ce joacă și se schimbă mereu nu-i o privire întreagă și se spune că-i caracteristica oamenilor falși. Nici ei nu-s oameni întregi, ci biete suflete naufragiate, sparte în mii de bucăți. Și, după cum orice bucățică din naia lovită de stâncă e lemn, dar nu mai samănă a naie, astfel, micile licăriri de viață sufletească ale omului fals sunt frânturi dintr-un suflet, dar nu mai samănă a suflet omenesc. Se vede că de aceea încearcă mereu omul fals să-ți ieie vederea, ca să nu poți vedea că n-are suflet.

Omul meu, străinul, stătea la masă în societatea a doi prieteni. În vorbă avea ceva uleios și lunecos, părea că-i lunecă limba pe începutul și pe sfârșitul ideilor, nu-l puteai pricepe. Mai mult chiar: parcă se silea să spuie cuvinte fără nicio legătură, fără niciun înțeles.

Cei doi mi-erău prieteni, și-mi făcură semn că vor să-mi spuie ceva. M-am dus. Mi-l prezentară. Era un om cu o frumoasă poziție socială. Și era tânăr, bărbierit proaspăt, cu mustața la locul ei: împungea obraznic. Se vedea îndată că-i bine hrănit, deși nu părea un om tihnit. Fumul de țigară îl slobozea subțirel, întrerupt. N-am văzut niciodată astfel de fumat de țigară: părea că-nghite fumul și că numai umbra lui o mai expiră, în firicele ca de ață alburie.

Vorbeau despre caractere. Despre caracterele ce ne trebuie în viața socială, politică, literară.

— Tăria noastră nu s-a bizuit atâta pe principii, cât mai cu seamă pe personalități, pe caractere întregi, zise unul dintre prieteni. Toate programele, chiar cele ideale, cele mai perfecte, le fac odioase ori chiar le răstoarnă caracterele slabe. Și, iarăși, o personalitate e, ea însăși, un program de muncă.

Celălalt prieten își bău repede berea și zise:

— Nu-i așa, frate! Stai numa să vezi. Acuma, e drept, în orice acțiune avem lipsă de caractere întregi. Da, pentru aceea, lipsa unui program nu e totdeauna necesară. Întâi,

pentru că un program e stabilit de mai mulți, de reprezentanții unui popor, sau, chiar când a ieșit din mintea unuia singur, e supus spre aprobare mulțimii. Astfel, greșelile, câte omeneste sunt posibile, pot fi mai lesne înconjurate. Pe când un om singur, o personalitate, oricât ar fi de însemnată, poate greși mai ușor. Și mai ales nu poți avea încredere în ea. Pentru că niciodată nu poți ști, - deși te încrezi în cutare om, în caracterul lui, - după pasul dintâi pe care l-a făcut, care va fi al doilea sau al treilea.

Omul, străinul, se mișca deosebit de vioi pe scaun și părea că nu numai ochii, ci și fața lui își schimbă mereu expresia.

— Ce zici dumneata, domnule Buzdugan? îl întreabă deodată prietenul ce vorbise mai pe urmă, care-i părerea dumitale, adaoase, văzând că acela întârzie cu răspunsul.

Domnul Buzdugan clipi repede de câteva ori, pe huze-i trecură repede trei tipuri de zâmbet. La al patrulea păru a se stabili.

— Dumneavoastră faceți politică înaltă. Eu cum să mă pricep? Eu ce să zic? Eu zic că-i de apreciat caracterul. Da și programul. Mai mult, însă, caracterul. Și-Mă așteptam să mai spuie ceva, dar tăcu și sorbi din pahar, sorbi subțire, abia câteva picături.

— Da dacă nu sunt caractere, înțălegi dumneata, dacă azi suferim mai mult ca înainte de lipsa sufletelor întregi?

— Sunt suflete întregi, răspuse el, privind în pahar, da de după om. După cum le luăm.

— Nu, domnule Buzdugan, un caracter, și în ochii mei și într-ai dumitale, trăbă să rămâie același. Îndată ce are mai multe fețe, nu mai e caracter.

Domnul Buzdugan râse, bău și zise:

— Ei, bravo!

Chestia deveni, ca mai totdeauna între tineri,

personală. Adică nu mai vorbeau de principii abstracte, ci de oameni reali, care slujesc diferitelor principii.

Vorbeau cei doi, și băgăm de seamă deosebita atenție cu care-i asculta domnul Buzdugan. Erau clipe când zâmbetele i se ștergeau de pe față, când privirile nu-i mai luceau jucăușe. Și atunci arăta doi ochi reci, morți, de nepătruns, ca un mister. Vedeam, simțeam că-i nespus de mulțumitor celor doi, pentru că amintesc nume. Aproba și pe unul, și pe celălalt, mișcându-se deosebit de vioi pe scaun.

Când activitatea cutăruia din cei pomeniți era atacată în punctele ei mai delicate, îmi părea că ascultă cu deliciu. Îmi făcea impresia c-ar fi voit să-și lingă buzele, ca după o băutură dulce. Mă gândeam: De ce se bucură omul ăsta auzind vorbe rele despre alții, auzind critice aspre? A cunoscut și el de mai demult aceste slăbiciuni ale oamenilor de care se vorbea, și acum îi pare bine că le-aude și din gura altora și are astfel o probă că nu s-a înșelat în aprecierile proprii? Se bucură, oare, simțindu-se însuși slab și vulnerabil și auzind că și alții sunt ca el? Ori se bucură știind că va profita din conversația asta? Și cum să profite? Să se îndrepte pe sine, ori să-și câștige razim, denunțând secretele unei convorbiri prietenești?

Nu știam ce să cred și nu voiam să-l judec. Dar vedeam cum devine tot mai impacient, cum ar fi vrut să scoată cât mai repede știrea senzațională din gâtulejul celui care vorbea. Din când în când se mira, se-apelea mai tare spre cei doi prieteni, se retrăgea brusc, mirat, încremenit, și, repede, mai multe tipuri de zâmbete îi treceau peste față. În răstimpuri spunea câte-o vorbă, câte-o vorbă grasă, lunecoasă, rotundă parcă.

Nu puteam să fac o comparație între acești trei oameni. Cei doi prieteni, în focul discuției, nu mai vedeau, nu mai simțeau decât dorința firească de a infirma părerea contrară. Atacurile personale la care se dedau erau urâte,

gretoase chiar, dar vedeam că ei nu se gândeau la asta. Lor le trebuiau probe pentru a se combate reciproc. Al treilea, dimpotrivă. Pe el nu-l interesa discuția, cele două păreri, ci personalitățile ce se făceau. Ar fi fost bun bucuros ca discuția să se continue numai prin atacuri personale. Și părea că nasul lui cărnos și cărn respiră aerul cel mai curat, aerul de munte. Chiar și de băut începu să beie mai omeneste. O halbă din două. Obrajii i se însângeraseră. Părea foarte mulțumit.

Când cei doi isprăviră, îi felicită pe amândoi cu aceeași bunăvoință, cu același surâs. Dar prietenul învins irumpse îndată:

— Ei, lasă-ne dracului, domnule Buzdugan! Dumitale îți place să asiești, îți place să te delectezi, da' de ce nu te legi de-o părere, de ce n-o aperi?

Un zâmbet, mai mult, o lumină de deosebită mulțumire trecu pe fața domnului Buzdugan.

— Eu, domnilor, eu ce să zic? Eu nu mă pricep la astfel de discuții. Dar când întâlnesc tipuri inteligente, ca dumneavoastră, ascult bucuros. Învăț și eu câte ceva.

Apoi tăcu și rămase deodată gânditor. Părea că vrea să-și însemne adânc în creieri, s-ascundă tot ce auzise despre cutare sau cutare în discuția celor doi prieteni. Și, parcă însemnându-și bine, se ridică mulțumit, plăti și plecă. Privindu-l de la spate, părea să nu mai fie omul ce șezuse la masă; părea impunător, nu mai părea ridicol. Da, ridicol! Sunt oameni pe care până-i privești în față nu-ți fac impresia aceasta, dar îndată ce nu le mai vezi ochii, fața, gura, îndată ce-ți întorc spatele, le simți acea calitate care nu-i deloc periculoasă pentru alții, ci dureroasă.

— Cine-i dumnealui? întreb, după ce rămânem singuri.

— Cine să fie? Ia, un tip, un tip foarte respingător. Parcă s-ar hrăni cu mortăciuni. Unde discută doi-trei, se alătură, ascultă. Nime nu-l poate suferi, și totuși, e

pretutindenea. Parc-ar avea un acumulator de înmagazinat toate răutățile câte se vorbesc. Și, vai, are un nărav urâcios: orice aude despre alții merge și le spune în taină. Și totuși n-are niciun preț. Nime nu se lipește de el.

— Îl cunoașteți de mult?

— De vreo doi ani. Și, măi, știe că noi îi cunoaștem poveștile ce le poartă-n lume, că-i cunoaștem năravul, și totuși ne urmărește. De-o pildă, ce-am vorbit acum, mâne vor auzi toți cei interesați.

— De ce nu-l evitați?

— Nu se poate! N-ai idee cum se bagă! Să-i spui în față că vrei să te lase-n pace, se face că nu-nțelege. Zâmbește, clipește ciudat din ochi și se așază la masă cu tine.

— Și nu-l poți atinge cu nimic, nu-l poți jigni în niciun fel?

— Nu, e invulnerabil!

Despărțindu-ne, m-am gândit multă vreme la omul acesta ciudat. Nu-mi venea să râd, ci simțeam așa, ca o revoltă împotriva acestei nemernice firi omenești.

19 10

VECINA

Vecina-i o muiere bătrână, mărunțică, uscată, îngârbojată ca o cârjă popească. Are o casă veche, cu pereții cufundați, cu geamuri mici și somnoroase. Prin curte ciugulesc, în liniște, găinile. În răstimpuri bate cocoșul din aripi, și cucurigă de pe streășina de spini a gardului.

Vecina e muierea lui Dumnezeu. A ținut, de când s-a pomenit, toate posturile și zilele de ajun. Și acum, dacă te ntâlnește la poartă ori pe uliță, în vreme de post, nu se poate răbda să nu-ți spuie:

— Văleo, nepoate, cum ne păgânim! Ia să treci prin sat, tot de la a treia casă pătrunde miros de coaste fripte! ... Acum, în Paresimi, măcelarul își ține baraca deschisă!...

Și vin muierile pe furiș și cumpără carne!...

Vecina vorbește cu durere și își descoperă cei doi colți ce i-au mai rămas în gură. Așa vorbește de cu durere, de-i dau lacrămile și-și uită cei doi dinți răzimați pe buza de jos. Dacă te simte că ai mai vrea să stai un strop, începe să-ți spuie despre folosul postului:

— Eu, zice, am postit toate posturile și m-a ferit Dumnezeu de toate relele. Duh necurat n-a încercat să se apropie de mine. Postul, și frica, și mila te apără de toate nenorocirile.

— Și-și ține ridicate trei degete zbârcite, pământii, cum ar înșămna cele trei virtuți.

— Eu, în tinerețele mele, mă gândeam, odată, să mânc, în niște Paresimi, lapte. Aveam copil mic, și eram slabă. O zi m-am luptat cu ispita! Și noaptea am visat un vis. Mi s-a arătat în vis popa cel bătrân. Era supărat și mă privea cu mânie: «Stano, zicea, nu te spurca! Dumnezeu ți-a dat copilul, tot el a pus rânduiala postului. Teme-te de Domnul, fie-ți milă de copil și nu te spurca!» Și s-a dus ca luat de apă. Și n-am mâncat de dulce, și bine am făcut! Am rămas sănătoasă, copilul mi-a crescut voinic. Postul, frica și mila! adaose, ridicându-și iar trei degete.

Vecina e femeie cuvioasă. Rugăciunea ei e ascultată mai altcum decât a popii. Că odată dase o secetă mare pe hotar și pe hotarele învecinate. Se uscau semănăturile, și cerul rămânea mereu neclintit. Adia o boare calduță, sara și dimineața, jos pe pământ, dar sus în cer era mereu liniște. Șapte popi din șapte sate, îmbrăcați în sfintele odăjdii, au ieșit cu icoanele și cu tot poporul să facă rugăciuni în șapte părți din hotarul fiecărui sat. Cerul, însă, a rămas încuiat.

— Atunci, ce m-am gândit? zice vecina. M-am gândit să mă pun pe rugăciuni, ziua și noaptea. Ajunam și mă rugam. Și-n noaptea a treia iar mi se arată popa cel bătrân, - vezi că i-am fost prescurărită treizeci și cinci de ani, - mi

se arată în umbră și-mi zise: «Stano, ia cu tine nouă femei văduve, postelnice și roagă-te cu ele, că vei izbândi». Și-n crepatul zorilor am adunat cele nouă văduve postelnice, și ne-am pus pe rugăciuni, aici, la mine în casă. Ziua întreagă n-am pus nimic în gură, nici pe-afară n-am ieșit. Și, sara, unde nu începe o ploaie liniștită și domoală, și unde nu se varsă trei zile necurmat. Că rugăciunea celui postelnic e totdeauna bine primită. Că popa-i bun dacă face slujba cu patrafir, da dacă nu-i postelnic, n-ajută nimic! Postul! zicea vecina ridicându-și un deget.

Vecina e femeie miloasă. Când dă peste cineva în sat vreo boală grea, de nu se mai tămăduiește cu săptămânile, cine colindă pe la o sută douăzeci de uși, să adune o sută douăzeci de crețari pentru maslu? Vecina. De-i tină, se împlântă cu cizmele-i grele în hlei, pare că înoată, așa se clatină și dă din mână. De-i ger și lunecuș, merge pipăit, mărunțel și se razimă în cârjă. Mai strigă pe la porți, mai blastămă vreun câne, da, sara, năfrămuță ei e mototol din care, pe masa bolnavului, se varsă cei o sută douăzeci de Crețari, strânși de milă.

— Mila, zicea bătrâna, ridicându-și cu greu degetul, deschide izvorul vindecărilor!

Oamenii din sat erau vestiți odată ca mari bățăuși. Nu trecea duminică și sărbătoare fără împunsături de cuțit. Nu era frică de Dumnezeu. De câțiva ani sânjt stabiliți jandarmi în sat, și mulți cred că liniștea de-acum ei au adus-o. Vecina însă zice altcum. Ea a postit un an în fiecare luni, anume ca Dumnezeu să le umple sufletele oamenilor cu frică.

— Frica, zicea vecina, ridicându-și încet degetul, e începutul mântuirii!

Rar vorbește vecina despre năcazurile sale. Numa: înd se-ntâmplă s-o cerceteze fata, măritată aci în sat. Da fata nu vine des. Bătrâna nu i-a dat nici acuma partea de moșie ce i-a făgăduit-o la măritiș.

— Vrea să-mi ieie, nepoate, tot! Vrea să mă scoată din casă! Acuma, n-are ea suflet s-aștepte până voi muri? Ale ei vor rămânea toate, că pe ficii i-am împăcat. Eu, o muiere bătrână, din ce să trăiesc? Da vezi că nu-i la ea nici frică de Dumnezeu, nici milă de părinte.

Și cearcă să-și ridice două degete.

Îi zici:

— Lasă, lele Stană, că drept are fata. De cincisprezece ani tot așteaptă să-i dai ceva. Are trai rău cu bărbatul pentru asta, și dumneata nu vrei să-nțalegi. Pentru ce nu te duci să stai cu ei? Ori să vie dâșii aici.

Vecina clatină din cap cu tristeță, te privește cu compătimire.

— Doamne, Doamne, nepoate, da cum crezi că se poate una ca asta?! Eu am lipsă de liniște, să-mi pot zice rugăciunile. La ei e casa plină de copii.

— Te vei ruga mai puțin, lele Stano, și te vei ruga cu nepoții... E o rugăciune și asta.

Vecina își ridică atunci palma dreaptă, și, ținând-o de jumătate deschisă, îți zice:

— Aici greșești rău, copile. Eu trăbă să mă rog mult, eu mă rog pentru tot satul. Ce crezi tu, grindina, și lăcusta, și ciurma ne înconjură satul așa numa, de flori de măr? Ne înconjură alungate de puterile rugăciunilor oamenilor postelnici! Că dacă spui o rugăciune de la inimă, e ca și când ai bate-un cui dușmanului în piept și l-ai ținut de-un stâlp. Acuma, fata mea mai poate s-aștepte. Să-i pară bine că nu vin nenorocirile cele mari.

— Da popii, lele Stană, pentru ce mai sunt ei atunci, dacă slujba lor o faceți dumneavoastră, bătrânele?

— Ha? Popii? Fac și ei, dar ăștia mai tânări sunt toți domni și nu mai postesc. Și unde nu-i post, nici viața creștinească nu este!

Îi spui:

— Aș crede, lele Stană, că dumneata ai face mai pe

placul lui Dumnezeu dac-ai sta la fată, povestind cu nepoții, grijind de ei. Slujba asta a lăsat-o Dumnezeu femeilor bătrâne.

Vecina oftează, te privește cu ciudă, și să nu deie Dumnezeu să știe ceva rău despre tine, că te lasă-n drum, pornește pe uliță, și mâne știe tot satul de zece ori mai mult decât a știut lelea Stana.

De vreo jumătate de an are o păreche de mătănii. Le-a cumpărat de la un călugăr lung în păr, încâlcit în barbă, soios la haină, nespălat pe cinstita dreaptă, cum e călugărul mai cuvios. Vecina le poartă veșnic cu ea, și zice pe zi atâtea rugăciuni, de parcă-i șuieră ceva mereu pe la urechi, iar în cap i se-nvârte un vârtej de vânt. Și când adună creșterii de maslu, de la o poartă la alta, tot sporește cu degetele, trecând de la o boabă mare, neagră, la alta. De când se adună în chipul acesta banii pentru maslu, vecina spune că bolnavii se vindecă mai grabnic.

De curând fata și ficiorul au apucat-o în grădină. Erau poamele coapte, și vecina ciupăra crenguțele mai joase. I se mișca fața întreagă spre frunte, pe când degetele pipăiau pe cele mai coapte.

Fata și ginerele aduseră iar vorba despre împărțirea moșiei. Spuneau că li-i greu, că au copii mulți, că iarna trecută au trebuit să cumpere grăunțe de cinzeci de arginți. Că vorbește satul întreg de încăpățânarea ei.

— Nu-mi pasă! zise bătrâna, înghițind cu lăcomie prunele moi și arome.

— Nu-ți pasă dumitale, zise fata, da' ne pasă nouă. Dumneata iai o sută de zloți de la oamenii care lucră moșioara noastră. Ne-am gândit, cu Niculaie, să-ți dăm noi pe an atâția bani, și să lucrăm moșia. Aduce de trei ori atâta. Pentru ce să îmbogățești pe un străin?

Vecina păru că se gândește puțin; nu mai amesteca din fălci, și degetele-i nu mai culegeau. Dar se hotărî îndată.

— Nu vi-l dau! zise, începând să culeagă iar din clombițele plecate.

— Și pentru ce, ne-am ruga? Nu-s și banii noștri ca și alții? Te-am rugat să vii la noi. Te ținem bucuros. N-ai vrut. Se vede că ne dușmănești. Ce rău ți-am făcut?

Ginerele o privea cu mânie.

— Lăsați-mă, că nu vreau! Nu-mi amărâți zilele! Ar trebui să aveți frică de Dumnezeu și milă de o muiere bătrână.

Ginerele, însă, de data asta n-o lăsă:

— Unde crezi dumneata că vei ajunge după moarte? în rai? Dumneata te crezi o călugăriță și crezi că ți-i deschis raiul? Da stai să-ți spun eu unde vei merge.

— Se apropie de bătrână și-i strigă la ureche: Talpaiadului! Dumneata tot: «Postul, frica, mila...», dar iatămânci cu lăcomie, nu ți-i milă de nedreptatea ce-i faci fetei, și nu ți-i milă de nepoții dumitale! își 1 luă muierea de mână și-i zise: – Să mergem! Să nu-i mai călcăm pragul!

— Duceți-vă! zise bătrâna. Pentru c-ați supărat pe Dumnezeu, voi lua de nouă ori șiragul de mătânii, și Domnul vă va fi milostiv.

Și începu să culeagă în șorțul negru prunele vineții.

OM NĂCĂJIT

Îmi sapă în grădină de câteva zile. Are și mână, și vorbă domoală. Dar spor totuși are. Zice el:

— Că nu-s pipaș. Să fiu pipaș... aș mai sta ș-aș pierde vremea. Până scoți tabachera, până dezlipești hârtia, până răsucești țigara... Că muncitorii avem dește groase, și nu-s dedate cu hârtii subțiri.

El, deci, muncește mereu. Și, muncind, nu fluieră, nu cântă, ci parcă se tot gândește. Are un ochi cu hibă. De te privește cu ochiul acela, ți se pare că te ia în batjocoră. Noroc de ochiul cel sănătos. Acela cată cu blândețe, cu melancolie la om.

Sapă necurmat și, de știe pe cineva prin grădină,

aruncă, în răstimpuri, câte-o vorbă. O vorbă domoală și moale. Se-ntâmplă să nu-l înțalegi bine, și nu-i răspunzi. El bagă de seamă, tace și cine știe când mai sloboade o vorbă.

Are femeie și copii și spune că fetița i-i foarte deșteaptă.

— Acuma sunt copiii mai deștepți ca mai nainte. Pe vremea mea erau mulți hăbăuci.

— Sunt mai sănătoși, Petre.

— Ba căsc-ncumîntesc oamenii, pentru că sunt năcazuri mai multe, și oamenii trăbă să se știe apăra de năcazuri.

— De la Dumnezeu sunt toate, Petre!

Tace. Întru târziu te trezești că-ți zice:

— Și cei care se nasc pricolici, ori cu putere de vrăjitor, tot de la Dumnezeu sunt?

— Tu crezi în pricolici, Petre?

El tace puțin, apoi, pe-o clipă, oprește sapa.

— Vezi bine, dac-am auzit. Și acuma trăiește la noi un om bătrân, care a fost pricolici.

— Și cine să fie acela?

— Nu se poate spune! Cine spune ce-a auzit, se face stană de chiatră. Dar este! Cei ce l-au văzut au spus. Cei ce-l văd cu ochii pot să spuie, da cei ce-au auzit, ba. Străjerii de noapte l-au văzut. Umblau somnoroși, noaptea, pe uliță, cu cojoacele pe ei, cu furci de fier în mână, când iacătă-l numa: un câne mare vine ață-n ei. A sărit să-i rupă, avea dinți lungi și arcuiți ca la porcii sălbatici. Da străjerii l-au înțăpat cu furcile, de a pornit sângele părău. Un sânge negru, stricat, care se închega îndată. Ș-atunci cânele s-a dat peste cap și, iată, înaintea străjerilor stă un om din sat cu pălăria în mână. Gemea că l-au vindecat de boala care pătimea.

— Hei, Petre, câte povești de astea n-am auzit și eu!

Zâmbește liniștit și larg.

— Povești, zici dumneata, da să pățești o dată...

Îl lași în pace, să sape, da, după un răstimp, urmându-și gândurile lui, se trezește iar:

— Strigoi a fost și moșul nevestei mele. Strigoi de semănături. Că sunt strigoi care n-au altă putere decât să ieie laptele de la vaci. Da neni era de semănături. Cât a lucrat el moșia, n-a fost an să nu-i deie claia de grâu șase ferdele. De era cu secetă, de era cu ploaie. Când la alții nu da o ferdelă, la el asta era măsură știută. Nu făcea ogor, nu diregea locul. Da noptile, după ce înfloreau grâul, una cu alta, neni le petrecea pe hotar. Și umbla ca o nălucă de la o holdă la alta; aduna mana grânelor în pumni și o vărsa pe holda lui. Vezi, asta s-a-ntâmplat cu neni. O știe tot satul.

— Așadar, tu ai fost avut dinspre nevestă, Petre.

El tace iar un răstimp. Te depărtezi. Întru târziu, din nou:

— Puteam să fiu și eu domn astăzi. Da vezi că păcatele părinților le ispășesc copiii.

— Și-ți pare rău că n-ai ajuns domn?

— Când eram mai tânăr, mi-a părut rău. Credeam că domnia aia-i o mâncare rară.

— Și acum n-o mai dorești?

El zâmbi iarăși, liniștit și larg.

— N-o mai doresc. Că ce folos de haină și de peană, dacă straița ta e totdeauna goală? Eu am văzut domni mai năcăjiți ca mine.

— Aici în sat?

— Da, aici. Acum nu mai trăiește, și copiii lui cine știe pe unde s-au împrăștiat. Poate cerșesc. Noi avem cel puțin o casă, o colibă. Da câți domni n-au nici casă...

— Și cine a fost acela?

— A venit la noi ca scriitor la cancelarie. Cu muiere, cu vreo cinci copii, și, într-o ladă de lemn, pe care o purtau doi ficiorași mai răsăriți, își aduceau toată avuția. Venea din străini. Nici nu era de legea noastră. Vorbea și rău

rumânește. Acuma tot mai sunt plăți, da pe vremea aceea ce avea un agheunt? Cât îi era destul să moară de foame. Și, iată, îs om sărac, și veneau și la mine muierea și copiii lui dup-un cap de făină, ori un strop de lapte. Se ofliseră toți, de gândeai c-a dat boală peste ei.

— Era bețiv?

— Nu era. Ș-avea o scrisoare ca din tipar. Da ce folos... Văd eu că-n lume întâi să ai o bucată de pâine. Eu, acuma, din sapă, mă apuc acuși de coasă. Mă frământ o vară-ntreagă. Da, de am și eu o bucată de pâine, știu că și eu mă voi hodini odată de toată zdroaba, în pământ, ca și boierul care viața lui întreagă a fost purtat de patru cai.

Câteodată ține pauze mai lungi. Câte-un ceas nu mai spune o vorbă. În răstimpuri te privește cu ochiul cel bolnav. S-ar părea atunci că te batjocorește pe tine, pe el însuși și lumea întreagă.

Într-o zi, din câtă lume de gânduri se învâрте în capul lui, spune cu vorba lui domoală câte o frântură. De multe ori te miri cum trece de la un șir de idei la altul.

Îi place să lucre singur. Când e cu mai mulți, tace, și ochiul cel cu hibă i se împăinjenește, aproape adoarme.

Și câteodată, când își ridică pleoapa, ochiul acela e și mai tulbure.

Într-o zi l-am întrebat de ce-i așa tăcut când e cu alții.

— Mă amețesc de cap, când îi aud câte torăie. Știu puma să spuie minciuni de unii și de alții. Mie asta nu-mi place. Și, dacă nu-mi place ceva, nici nu pot munci cumsecade. Eu cred așa: tot omul e cum l-a lăsat Dumnezeu. Cine batjocorește pe unul pentru o scădere ce o are din naștere, își bate joc de Dumnezeu.

Și ochiul lui cel bolnav clipi des de câteva ori.

La amiazi vine fetița și-i aduce mâncarea. O întreabă câte ceva de acasă, și măncă, de silă parcă. La fetiță nici nu privește.

Dar îndată ce se simte singur cu fetița, o cheamă să

șadă lângă dânsul:

— Haid, Măriuța tatii, mănă și tu.

Și copila se așază repede, și-n câteva clipe zbicește blidul. Iar el, în vremea asta, răzimat într-un cot, o privește cu nețărmită dragoste, cu ochiul cel sănătos.

— Așa, să crească mare Măriuța tatii.

19 11

REVĂRSARE

De cu sară începură să geamă pădurile. Cerul era îmbrăcat cu nouri grei, plini de întuneric. În răstimpuri treceau peste sat adieri reci și pline de umezeală. Stăteam pe podmol și ascultam. Pădurile nu vâjâiră mult. În tăcerea ce se lăsase peste sat, începură să izbească, deodată, picuri grei, coborâți din înălțimi mari.

— Iată, ne miluiește Dumnezeu, zise bunica, făcându-și o cruce largă. Doamne, mulțămescu-ți! adaose, închinându-se iarăși.

— Asta e curată mană, zic. Două zile de nu mai ploua, era bătaia lui Dumnezeu.

Și începurăm să vorbim, bucuroși, de ani de secetă și de ani ploioși. Însă, de sus, nourii se scuturau tot mai tare. Curând sclipiră bălтуțele prin curte, curând ne stropi pulberea ploii sub streășină, pe podmol. În depărtări vâjâia mereu, surd și înăbușit.

— Are să bată piatra, zise cineva în întuneric.

Vâjâitul se apropia mereu. îl auzirăm în spatele grădinii, în porumbiște: se descărca, ropotind ca din mii de puști, pe pomii plini de roade. În urmă, se lăsă greu pe casă și-n curte.

Nu era piatră, erau picuri mari și deși.

Într-o clipă, zeci de părăiașe începură s-alerge prin curte, și noi ne traserăm în casă.

— Piatra nu va bate, dar are să vremuiască, zise, oftând, bunica. Se vor revărsa apele.

Din casă, răpăitul ploii se auzea înăbușit. Din când în

când, vreun fulger verziu lumina curtea. Priveam prin geam. Curtea era un lac de apă. Din uliță, de la poartă, creștea mereu un vâjâit nou, viforos.

— A și plecat părăul, zise cineva de pe laviță.

Stam pe întuneric. Potopul ăsta, sosit deodată, pe neașteptate, ne muiase parcă toate încheieturile. Chiar vorba o spuneam cu silă. Bunica se lipi cu urechea de fereastra de către uliță. Ascultă un răstimp, apoi zise:

— Vine cu vuiet adânc. Are să ploaie mereu, toată noaptea. Adâncimile cheamă potopul înălțimilor.

— N-are să strice. Pământului îi trăbă apă, zise cineva.

— Numa cât apa asta nu-i sorocită să adape uscăciunea pământului. Vine și trece, fuge peste scoarța uscată. Nu-i spre rodire, ci spre pierire. Au să se reverse apele.

Bunica suspina îngrijorată; ieși, târându-și cizmele grele, în tindă, adună într-o ulcică câteva fire de jar din spuza de pe vatră și presără tămâie. Mirosul iute al miresmei umplu în grabă casa.

— Ar fi bine să tragă clopotele, zise bunica, afumând pe rând colțurile casei, icoanele.

— Cine mai poate răzbi acum până la clopotniță?! zisei eu, când la lumina unui fulger văzurăm că ulița întreagă e un singur râu, care aleargă mânios, murdar, săltând în valuri mari.

Fulgerele verzii, vineții cădeau rar. Tunetul nu se auzea în nicio parte. Întunericul era nepătruns.

— Asta nu-i ploaie trimisă de la Dumnezeu, zise bunica. Să mă credeți. Aici s-au amestecat purtătorii vremurilor rele, șolomonarii.

Cunoșteam credința bunicii în șolomonarii care, din iezerele fără fund, din munții nalți, se ridicau la nouri, călări pe balauri verzi și purtau furtunile și piatra peste semănăturile oamenilor.

— Vor fi, bunică, că suntem răi oamenii de-acum... Va fi o bătaie de la Dumnezeu.

În casele de peste drum se stinseră, rând pe rând, luminile. Ne-am culcat și noi, cu inima strânsă de groază. La capătul satului se întâlneau trei râulețe, trei pâraie de munte, și de-a lungul lor ni se întindeau semănăturile, fânatele.

În noaptea aceea dormiră numa copiii. Cei mari ne frământară zadarnic în așternuturi.

Dimineața veni târziu. N-am mai așteptat-o, ci, cu noaptea în cap, am ieșit din casă. Apele urlau pe drum, ploaia cădea și acum. Abia ne puteam furișa, cu alți oameni, pe lângă garduri. Mergeam tăcuți. În răstimpuri, lunecam în noroiul ce-l lăsase apa» care se trăsese puțin spre matcă.

Din toate ulițele, oamenii se strecurau, ca și noi, spre capul satului. Începuse să se lumineze, și, cu cât se lumina, durerea în suflet ne creștea tot mai tare. În multe părți satul era o ruină. Casele de pământ se muiaseră și stăteau răsturnate pe-o dungă. Însă dărâmăturile astea nu ne opreau din drum. Voiam să ajungem cât mai curând afară, la câmp, să vedem ce s-a ales din avutul nostru. Ne erau și vitele în ciurzi, care, peste noapte, nu veneau în sat.

Ah, bunica avusese dreptate! Ploaia asta n-a putut s-o trimită Dumnezeu! Puterile rele au scormonit-o, au adunat-o din patru stihii ale lumii și-au descărcat-o asupra satului nostru. Cele trei pâraie, cele trei râulețe nu se mai puteau deosebi. Erau împreunate; cât vedeai cu ochii, era o singură spinare de apă, între cele două dealuri. Era un râu puternic, fioros, care purta în spinarea lui, crescută din valuri, clăi de fân întunecate, arbori smulși din rădăcină, case întregi și șuri; grinzi lungi de brad veneau săltând pe spume murdare. Apă. vuia, izbind cu putere în sălciiile ce se mai împotriveau furiei valurilor.

Oamenii căutau cu ochi uscați la întinderile apelor, și

fiecare cerca să socotească pe unde-a fost holda lui, pe unde fânațul.

Apa vuia, urla îngrozitor, răspândind un miros greu de noroi și de necurăție.

Semănăturile, fânațele înverzeau numa pe dealuri. Cât ținea șesul, chiar de pe unde se retrăseseră apele, toate erau prăpădite.

Stăteam muți. Din când în când, vrurul tușea săc, să sperie tăcerea. Pământul începu să ne fugă de sub picioare, și atunci începurăm să ne întoarcem cu fața de la dușman, blăstămându-l.

Vitele le văzurăm într-o târziu. Erau la adăpost, în dosul unui deal. Spuneau oamenii din capul satului că, sara târziu, auziseră vitele mugind. Păstorul voi să le-aducă-n sat, simțind primejdia, auzind de pe deal vâjâitul apelor ce se apropiau. Da, când s-a scoborât, valea era cuprinsă de valuri. Cică vreo câțiva boi, care cercară să treacă, ar fi fost luați de valuri. Nime nu știa să spuie ai cui au fost.

Cum stăteam, doborâți de durere, neputincioși, vedem numa că oamenii de mai departe încep să ne facă sămne cu mâna. Ei trecuseră peste o culme. Ajunserăm și noi după culmea aceea și văzurăm o femeie bătrână cum își smulge părul, blăstămând cu pumnii apa, care venea mai viforoasă parcă.

De-aproape o auzirăm bocindu-se:

— Văcuța mea! Mândreana mea! Scumpa mea!

Și plângea cu lacrimi îmbinate subțire barbă. Era Veronica, văduva, care atâta bogăție avea și ea la casă, pe Mândreana.

— Ce-i cu vaca, bătrâno? întrebarăm noi.

— Au luat-o valurile! De cu noapte! A prins-o apa aici pe ridicătură, între râuri.

O aducea baba și-o priponea aici. Avea pășune bună. Muierea a venit cu noaptea-n cap și-a tot chemat-o. Însă mugetul apei era mai tare. După ce s-a luminat, vaca și-a

cunoscut stăpână. La sămnele bătrânei, Mândreana și-a ridicat nările în vânt și-a intrat în apă. Era aproape să scape, când a izbit-o în coaste o grindă de brad. Vaca s-a răsturnat, s-a cufundat în apă, valurile au prins-o, și numai aici, iacă, i s-au mai văzut o dată coarneau. Și Veronica nu se mai mișca de-aici. Credea că iar va ieși. Și vaca ei va fi fost poate acum pe-al treilea hotar!

Bătrâna se lăsase în genunchi, se ruga, blăstăma, se văieta, bocea, ca și când i-ar fi murit un om. Glasul i se amesteca, se topea în vuietul valurilor, care veneau vijelioase, ca mâinate de-o putere dușmană.

Ziua întreagă am stat năuciți pe hotar, lângă apele ce veneau mereu. Cătră sară apele mai scăzură. Oamenii porniră întunecați spre casă, prin glodul drumului. Numai Veronica, văduva, nu voi să se miște din locul ei de blăstăm și de rugă.

19 11

O PATIMĂ

De zece ani moșneagul și baba lui trăiesc singuri în căsuța de bârne. Cât țin zilele lucrătoare, în casa bătrânilor e pace și bună înțelegere. Dar când se apropie duminica sau vreun praznic, baba caută cearta cu luminarea. Moșneagul tace; clatină din cap și pâcăie din luleaua scurtă și afumată. Sâmbătă sara nu-i bun rătezu, nu se închide bine porțița, de-o tot deschid câinii satului. Sâmbătă sara nu-s lemne cumsecade pentru foc, zburdă vițelul prin grădină, printre legume, nu-i un creițar pentru sare. Și bătrâna se poartă amărâtă prin curte, prin casă, cu mâinile în șolduri și zice: - Vai, Mitule, Mitule!

Și umbletul ei, din potolit, cumu-i peste săptămână, se face tot mai iute, de parcă stă s-o doboare un vânt nevăzut, când la dreapta, când la stânga. Trece pe la vreascuri, prin grădină, pe la vițel, oftând mereu și zicând:

— Ce mai om am și eu! Ce mai om am și eu!

Și vreascurile-s tot așa de uscate, ca și peste

săptămână, porțița se închide tot așa de bine sau tot așa de rău, și vițelul, de scapă în grădină, e că-l lasă anume baba. Și când moșul dă trei creștari de sare, bătrâna-i aruncă și zice:

— Cu atâta să cumpăr?

Și de zece ani n-a cumpărat sare decât de câte trei bani...

Sâmbătă sara baba găta cina târziu, după ce blastămă de multe ori focul, și apa, și vântul. Focul, pentru că s-aprinde în silă: trei chibrituri până dă flacăra; apa, că e departe fântâna; vântul, că-i întoarce fumul pe coș, de-o ustură ochii. Se blastămă pentru că i-e ciudă pe moșneag. El șade pe un scăunel și pâcăie din drăcia lui, și nu-i ațâță focul, și nu-i aduce apă, și stă nepăsător la durerile bătrânei. Și, sâmbătă sara, până gătește cina, baba se gândește cu plăcere cât i-a fi de greu moșneagului, după ce va muri ea.

Cu silă înghite, sâmbătă sara, trei bucături. Nu poate mânca; i se pune un nod în gât, de i-l astupă. Și o roade mereu la inimă când îl vede pe moșneag cum soarbe cu poftă. Și-i pare că nu se mai satură:

— Uf, zice ea, cum poate un om să mănce-atâta?!

Moșneagul tot tace, dar de-i iese bătrâna cu vorba asta în față, pune lingura de lemn pe masă, privește la babă încruntat și-i zice:

— Tu muiere, vezi-ți de treabă! Mâncă și tu!

— Da eu nu pot!

— Dacă nu poți, tacă-ți fleanca!

Și-i tace.

Baba se ridică de la masă, își târâie cizmele grele peste prag și iese în curte. Și se gândește: «Ieri sară, alaltăsară am mâncat și eu la cină. Săptămână întreagă moșul a fost om de omenie, ș-am trăit în pace. Iar acum mă tulbură cu venin.»

Sara, în zilele lucrătoare, cei doi bătrâni își zic

deodată ocinașile. S-apleacă înaintea icoanei sfântului Nicolae, și multă vreme s-aude un mormăit ciudat în întunericul casei. Povestesc rar, până târziu, că nu prea au parte de somn.

Sâmbătă sara, baba se culcă fără ocinași. Se lasă gemând în păcelul de lângă sobă. Moșul o aude cum geme, deschide încet ușa și iese în curte. După ce-și fumează luleaua, își descoperă capul, privește la stele și începe: «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru...» Și-și isprăvește ocinașile în curte. Intră apoi, se culcă pe ladă, și baba lui tot mai geme.

— Ce ai, tu muiere? o întreabă târziu.

— Mă doare capul. Văleo, cum mă doare capul!

— Te doare - un drac! Vezi-ți de somn și lasă-mă să dorm!

Sâmbătă sara, fără greș, baba are durere de cap. Asta o știe prea bine moșneagul. Și mai știe că dimineața, duminică dimineața, baba e bolnavă în toată legea.

La biserică toacă dis-de-dimineăță. Duminica și în sărbători, moșul se scoală devreme, se îmbracă de praznic și, când trag clopotele mai întâi, deschide ușa.

Atunci, din păcel, în toată duminica dimineața, bătrâna începe:

— Văleo, văleo! Mitule, stai acasă! Nu te duce! Că până vii, mă afli țăpână! Văleo, ce tăieturi! Ca limbi de săbii!

Și geme, și geme...

Moșneagul se oprește pe-o clipă în ușă.

— Tu muiere, vezi și te scoală și vino la biserică! Om bătrân, e păcat să te-apuce trasul clopotului în pat!

— Văleo, Mitule, da nu pot! Stai și tu acasă! Stai numai astăzi!

— Ei, mă gândeam eu de mult că tu ai să-ți pierzi mințile! Să mă îndemni tu, muiere c-un picior în groapă, să nu merg la sfântă biserică!

Și moșul se duce încet pe drum, spre biserica din deal.

Cât ce-a-nchis ușa, baba sare sprintenă din păcel și iute se gată de biserică. Și, până se primenește, până își aduce călăpărul din grădină, vorbește mereu, cu ciudă:

— Vai, păgânul! Ce să mai știu face cu el? Azi iar nu dă pe-acasă! Azi iar nu vine la prânz! Azi iar se-mbată!

Apoi, deschide porțița, zice-un «Doamne-ajută», și pornește și ea la biserică.

N-a lipsit o dată, în cești zece ani din urmă, iarnă, vară. Ci Mitu-i mănâncă toate sărbătorile, că-n toată duminica și sărbătoarea se îmbată și nu mai vine acasă până sara târziu. În zilele lucrătoare nu gustă băutura, dar în zilele de praznic, îndată după liturghie, se înfundă în crâșmă și bea rachiu, stând de povești cu oamenii.

Pe drum, baba se gândește mereu la povara zilelor de praznic, dar când să puie piciorul pe cea dintâi treaptă de lemn, la biserică, zice cu glas tare:

— Doamne iartă-ne, sfântă Maică Preceastă!

Și-și face o cruce largă.

Duminica și în zilele de praznic baba mănâncă singură; își poartă pașii grei prin casa pustie; mai iese la poartă, să stea de vorbă cu o vecină. Dar ziua e grozav de lungă! Și ea, într-o duminică, îmbătrânește c-un an. De cuvreme se pune la geam și cată pe uliță în jos. De câte ori vede, prin negura însărării, vreun om, că vine clătinându-se, își zice: «Iacătă-l!» Ci moșneagul vine totdeauna tare târziu. Când vine, abia găsește clanța. Și când trece pragul, bătrâna oftează ușurată! în sfârșit, s-a isprăvit chinul care o muncește de sâmbătă sara!

— Doamne, măi Mitule, îi zice, punându-i bucatele pe masă, de ce nu vii tu baremi să mânci când iasă oamenii de la biserică? apoi să mergi la crâșmă.

Moșneagul vorbește greoi. Ise-ncurcă limba.

— Asta-i o patimă, tu muiere! Las-o și tu, las-o

încurcată!

Baba o lasă, și în curând încep să sfătuiască ce vor lucra mâne, luni. Și baba, pe-o săptămână, e liniștită.

19 11

SUPERSTIȚIE

Venise dis-de-dimineață să-mi ceară un corn de prescură. Era mărunțică și iute, cu fața roșie ca pielea racului. Tropotea din cizmele grele lângă ușă, se făcea că tușește. Într-o vreme zise:

— Bună dimineața!

— Bună să-ți fie inima, lele Firo. Dă-i frig?

— Crapă ouăle de corb! Și sus, la pădure, a-nceput să umble gadina. Până-i vremea moale, fie neaua cât de mare, gadina nu se mișcă. Da cum dă gerul, vine lupul.

— Bărbatul ți-i tot la oi?

— Da, la oi, în pădure. Acolo-s clăile de fân pentru iernare. Și el mi-a zis să vin până la dumneata, să-i dai un corn de prescură. Îl pisează bine, îl mestecă în sare și-l dă la oi, să le apere de gadini. Așa am făcut în toată iarna și n-am prea avut pagubă.

— Și oare să folosească asta?

— Doamne, da cum să nu?! Că toate gadinile-s necurate și fug de lucrul sfânt. Pe noi, de altfel, ne-a învățat lucrul ăsta un călugăr.

— Un călugăr? Pe aici nu știu să fie călugări.

— Nu sunt, că n-au mănăstire, da vine și acuma câte unul din Țară. Mai demult veneau mai des și adunau milostenii pentru cetatea Ierusalimului.

— Femeia clipi din ochii mici, ascunși și адаose oftând: Oamenii lui Dumnezeu, călugării aceia! Învățau pe oameni la celea sfinte și adunau milostenii. Pe la noi pentru ce nu sunt?

— Au fost odată și pe-aici. Și-i crezi oameni foarte detreabă?

— Cum să nu?! zise femeia, mirată. Uite dumneata,

aceaia aveau putere mare. Se vede îndată că-i mai mult un călugăr decât un popă. Orice slujbă, fie cât de grea, se apucau s-o facă. Alți popi, de la slujbele mai grele, se dau în laturi, zic că n-au vreme. Da călugărul cetește psaltirea pentru orice patimă ar veni peste om, spune blăstămele marelui Vasile, așa, pe ușorul. Alți preoți se mai tem. Da călugării, nu! Și-mi place de ei că-s adevărate slugi a lui Hristos. Veneau de multe ori desculți, cu părul lung, netuns, cu haine rele. Veneau în zdrențe. Da sub zdrențe se ascundea adevărată inimă de părinte. Nu era năcaz, nu era durere să nu-ți știe face o slujbă de ușurare, de dezlegare.

— Și un călugăr de-aceștia te-a-nvățat să pui prescură în sare și s-o dai oilor ca să le ferești de lup?

— Da. Într-o sară, după ce ne-a sfătuit în multe năcazuri. Am dat noi într-o sară să povestim cât năcaz avem cu gadinile iarna. Vezi că suntem aproape de munte. «Vin lupii des?» întrebă el. «Vin. În toată iarna îmi rup opt-zece oi», răspunse bărbatul. Fața călugărului păru că se luminează, și atunci zise: «Creștini buni și oamenii lui Dumnezeu, se vede că Domnul mi-a condus pașii în casa dumneavoastră. Eu cunosc un leac de lupi. Un leac care-i ține departe de turmă și-i face să tremure neputincioși în desișurile pădurii. Acuma, ca să pricepeți, iată, vă spun o istorie. Frații de pe Muntele Atos aveau turme mari de oi, pe care în fiecare iarnă le împușinau haitele de lupi. Că erau lupi mulți în pădurile Muntelui Sfânt. Făcut-au frații rugăciuni, ținut-au post, bătut-au mătânii, toate în deșert. Lupii, în toată noaptea, se apropiau urlând, în cete mari, și se năpusteau asupra turmelor. Schelălăiau câinii, zbierau măgarii, fugeau păstorii, cât se părea că s-a aprins muntele. În mănăstirea Sfântului Munte era un călugăr bătrân și cu frica lui Dumnezeu, care trăise în ajun și-n post o viață întreagă. Acuma, călugărul acesta, pe nume Hagios, a visat într-o noapte un vis ciudat. I se părea că o

haită de lupi alungă o tânără fată. Și fata fugea deznădăjduită, când, deodată, îi iese înaintea o babă bătrână, care-i dă un pistornic de pus pe prescuri. Cât a luat fata pistornicul și l-a întors spre haita de lupi, gadinile au rămas înțepenite. Nu s-au mai putut mișca, și fata a scăpat de primejdia de moarte. Dimineața, spune el, bătrânul, visul ce-a visat, și nime nu știa să-l tâlcuiască. În urmă, tot starețul s-a arătat mai cuminte. A zis: „Cinstiți părinți, acesta-i un semn de la Domnul. Pistornicul se pune pe prescuri. Prescura din biserică e dat leac împotriva lupilor. S-o sfărmăm, s-o amestecăm cu sare și s-o dăm oilor”. Așa au făcut, dragi creștini, și, de-atunci, pe Muntele Sfânt pot ierna oile fără păstor, că nu mai vin lupii.»

Noi l-am ascultat pe călugăr și ne-am zis: «Ce-i mai ușor? Cerem de la părintele o prescură.» I-am și spus. Însă, ca să fie leacul deplin, sfântul părinte ne-a zis că cea dintâi prescură ce vom folosi-o va trebui adusă din mănăstirea de pe Muntele Atos. Ne-a spus că ne va trimite-o el cât mai în grabă.

— Și v-a trimis-o?

— Da, la trei săptămâni.

w Așa, de pomană?

Femeia tăcu puțin. Apoi mă privi drept în ochi.

— Nu de pomană. Ne-a cerut, și noi i-am dat zece zloți de argint. Cum de pomană?! Nici slujba cea mai mică nu folosește nimic de pomană!

— Tot sfînția-sa călugărul v-a spus?

— El și alții. Asta se și înțelege. Cu cât plătești ceva mai bine, cu atâta iai lucru mai bun. Așa trăbă să fie și cu rugăciunea.

— Nu-i chiar așa, muiere. Când te rogi lui Dumnezeu, vorbă e să te rogi pentru ceva bun și să-ți spui rugăciunea cu inimă curată. Dumnezeu n-are nimic cu plata pe care i-o dai unui preot sau călugăr. Da' n-ai terminat cu prescura.

A folosit?

— În anul cel dintâi tot ne-au mai pierit două oi, dar asta n-a fost mult, luând în seamă mulțimea lupilor și a pagubelor ce le-au făcut la alții. În anii următori am tot cerut de la părintele câte una. Și, mulțam Domnului, ne-am folosit destul de bine. Acuma, să faci bine să-mi dai și dumneata.

— Eu îți voi da, dacă o mânci dumneata sau copiii dumitale. Da' pentru oi, nu, pentru că n-ar folosi nimica. Călugărul acela v-a mințit rău. A fost un șarlatan de rând.

Femeia mă privi îngrozită.

— Vai de mine, părinte, cum poți vorbi așa de-o față cuvioasă ca a unui călugăr?! Nu știi dumneata că te pui în calea primejdiilor, dacă vorbești de rău pe cel ce adună milă pentru Ierusalim?

— Adună pentru buzunarul lui, lele, și vin pe satele noastre să ne prostească poporul, să-i facă să creadă în toate nimicurile, ca babele celea slabe. Dumneavoastră, dacă-l vedeți cu păr lung și cu haina soioasă, dacă-l vedeți că se închină adânc și are șirag de mătânii în mână, credeți că-i sfânt și că știe mai mult decât un popă și că are putere mai mare. Pe când ei sunt niște șarlatani.

Femeia nu era defel împăcată cu ce-i spuneam. Privea cu neîncredere la mine și aproape nu-i mai venea să ceară prescura.

— Știi, lele, cu ce te aperi de lupi? Cu pușca! Să-i trimiți soțului dumitale o pușcă bună și gloanțe. Trimite-i vorbă să fie curajos, să stea la pândă și să tragă focuri din pușcă.

Femeia mărunțică mă privi cu dușmănie și-mi zise, pornind spre ușă:

— Așa, că dumneavoastră,ăștia mai noi, nu mai credeți în nimic. Da voi căpăta eu prescură dintr-alt loc.

Mai deunăzi m-am dat în vorbă cu vecina. Plivea în grădină la un strat de legume.

— Am pus, încolo, tot grumpile, că-i cam umbră, și nu se fac legumele. Iac, - aici am pus niște morcovi. Îs cam rari, da-n schimb s-or face mari.

În strat nu se zăreau decât, ici-colo, câteva fire.

— Apoi, tot eu trăbă să le fac toate, bărbatu-i dus la lucru.

Vorbea pe-un glas ascuțit și înalt și-și ridica în răstimpuri degetele pline de tină.

— D-apoi ficiorul, o întreb, el nu-ți ajută?

— Nu, că ăla nu se pricepe, numa să mănce... A fost la cotare în anul ăsta, și nici cătană nu l-a luat. Vezi că nu poate grăi bine.

— Așa s-a născut, ori i-a venit din ceva?

— Acuma, nu știu ce să zic, spuse ea, și, ridicându-se de la strat, veni lângă pălant. Am stat noi, până a fost de vreo trei ani, și am tot așteptat. Doar va grăi cumva. În urmă, îmi ziseră niște muieri că poate va fi schimbat.

— Cum să fie schimbat?!

— D-apoi până nu-i copilul botezat, trăbă pază bună pe el. Să nu-l lași singur în casă, să nu deschizi ușa ori fereastra peste noapte. Că cel necurat poate veni să schimbe copilul. Adică duce pe cel sănătos și aduce altul ca vai de el.

— Doamne, vecină, cum poți crede așa ceva?! i-am zis. Asta nu se poate întâmpla.

— Ba se poate! Dacă nu-i copilul botezat, nu-i subț puterea îngerilor buni. Și cel rău umblă în ruptul capului, și înghite pe cine poate.

— Povești, vecino! Ai lui Dumnezeu sunt toți oamenii, - și creștinii, și păgânii. Și nu-l lasă pe ghiavol să-și bată joc de făpturile sale.

— Acuma, dumneata nu crezi, da la noi s-au mai întâmplat de-astea. Iacă, de pildă, la a Brădulesii. I-a

schimbat într-o sară copilul sănătos și i-a adus unul cu gura strâmbă și cu capul mare. Știi, unul de cei ce are apă-n cap. Și a trăit străinul acela zece ani tot întins pe spate. Trebuia numa să-l vezi cum se uita, și ai fi crezut că-i schimbat. Și acela nu putea vorbi deloc. Acuma, al nostru tot mai poate. Da să vezi cum a învățat.

— Vecina se apropie mai tare de pălant și mă privi printr-o crăpătură.

— Să vezi numa, c-a fost tare greu. Ajunsese de șapte ani. La școală nu mi l-au primit. Și nu zicea nicio vorbă. Acuma, niște femei mi-au zis să-l probăluim. Și, într-o sară, ne-am pus noi la masă, eu, bărbatul și copilul, să cinăm brânză și mămăligă. Mie și la bărbat ne-am dat mai multă mămăligă, iar la copil, puțină. Și când i-am dat-o, am zis tare: «Mă Niculae, asta-i mămăligă!» Și i-am arătat mămăliga. El a făcut numai așa din cap ș-a-nceput să mânce. Da din câteva bucături a isprăvit mămăliga. A stat el, s-a uitat pe masă, s-a uitat pe jos. Noi ne făceam că nu-l vedem că ș-a isprăvit bucătura. Și-n urmă aud numa pe copilul meu cum înghite de câteva ori și zice cu greu, ca și când i-ar trage cu cleștele vorba din grumaz, zice: «D-d-dă-mi măligă!»

Atunci mi se păru c-a răsărit soarele la noi în casă. Așa mi-a părut de bine. «Așa, Niculae, i-am zis, asta se cheamă mămăligă». Și iar i-am dat, numa o țără, ca să mai ceară. Dar el părea tare supărat, gândea că numa cu mari chinuri a putut spune vorba. Și, când a gătat-o, iar a cerut. Și așa, într-un an de zile, l-am probăluit cu multe vorbe, și a mai învățat unele, așa că acum tot ne mai putem înțălege cu el. Dumnezeu să le deie bine muierilor care au zis să-l probăluim.

Pe când vorbea, țintindu-mă cu privirile ei fixe, fără viață, prin pălant, am băgat de seamă că de-aproape de ea mă mai privesc o păreche de ochi.

— Asta mi-i fata. Văz t-ai că ți-am spus că avem și-o

fată. Asta poate grăi. E slujnică.

— Unde e slujnică?

— Într-un sat vecin, la un sas.

— Și ce simbrie are?

— Are zece zloți, și la Crăciunul nostru să ne-o deie cu cizme noi.

— Zece zloți pe anul întreg?! E prea puțin.

— Nu-i puțin, că-i dă și demâncăre. Și la noi și așa nu avea ce face.

În vreme ce vorbea vecina, ochii copilei priveau prin pălânt, râzând mereu.

— Câți ani are? întreb.

— Treisprezece, zice vecina.

— Și ce slujbă faci tu la sas? o întreb pe fată.

— Stau cu Trenchin, și dimineața duc laptele la buterai.

— Acolo unde se face untul, adaose mumă-sa, cu vădită mulțămire c-a știut copila ei să spuie vorba ceea străină. Cu ea ne mai putem ajuta, da cu ficiorul, mai nimic. Iată, și acum acuși e sară, și de la amiazi n-a mai dat pe-acasă. Nu cutez să-l înfrunt cu nimic, că se duce și nu mai vine câte două zile pe-acasă.

Însă în clipa aceea, dinspre casă se auzi un glas ciudat și pocnet din degete. Părea o strigătură, da foarte încurcată. Atât numa se putea înțălege: «Se mărit tat to!»

— Iată-l că vine, prostul de el, și iar face comedii. Se vede că iar i-a dat cineva să beie vinars.

Ficiorul veni prin curte, pocnind din degete și făcând ponturi din picioarele strâmbe.

— Se mărit tat to!

Numa cuvintele astea se-nțălegeau. Apoi, deodată se opri, privi fix înainte, salută militărește și începu să torăie, stând țăpăn, o sumedenie de vorbe nențălese, în care însă remarcam o cadență.

— Acum face cum fac craii, zise mă-sa. îi vede la

Crăciun și-i tare plac craii. Se vede că iar i-a dat cineva să beie. Îi dă vreun om câte-un păhar de rachiu și câte-o țigară.

— Îi place rachiul?

— Place, numa, la noi în casă, nu-l gustă. Că noi n-avem bani de rachiu.

— Bărbatul nu ți se-mbată?

— Mai rar. Da ne-a fost destul cu tată-său, cu socru. Ala a beut până ș-a vândut moșia toată și s-a aprins spirtu-n el.

— A fost bețiv mare socrul dumitale?

— Cum nu s-a mai pomenit! într-o zi mergea de bea în trei sate, că unul nu-i era destul.

1 9 1 1

CERȘITORUL

Dis-de-dimineată, îndată ce rămânea porțița curții puțin deschisă, ne trezeam, de câteva zile, c-un oaspe. Auzeam același cârțait al zăpezii și, prin geamul înflorit de gerul iernii, îl zăream cum trece îmburat, cu gâtul întins, cu capul plecat, cum s-apropie de grămada de gunoi. Se oprea, înțepenit pe picioarele subțiate, și, cu botul bătrân, depărta zăpada, scormonea s-ajungă la vreun pai, la un cotor de ogrinji. Și, în vreme ce ronțăia pe-ndelete, cu botul scormonea mereu zăpada.

— Iar e aici căluțul, spunea slujnica deschizând ușa, prin care năvălea din gerul de afară o vâltoare aburoasă. Știe Dumnezeu cum îi rabdă inima să-l părăsească așa. Noaptea asta se vede c-a petrecut-o afară. Să-l vedeți, că-i aproape înghețat.

Ieșeam de multe ori să-l văd. Era tare trist, dar părea foarte cuminte și foarte liniștit. Nu mai lua pe nimeni în seamă, și dacă cercai să-l urnești de lângă grajd, unde buzele lui bătrâne și înghețate apucau cu greutate vreun pai, abia se hotăra să-și ridice capul. Un cap mare, greu, îmbrăcat cu părul sur al bătrânețelor. În ochi nu mai avea

nicio lumină și te privea fără să înțeleagă cine ești și ce vrei de la dânsul. Pe nările-i largi, în bură deasă, îniepta în răstimpuri răsuflarea. Ca și când ar fi respirat numai de silă. Frigul nopții îi albise și câtă brumă de păr galbin mai avea. Flămânzările îi erau căzute adânc, – două gropi respingătoare, – și trupul puțin i se adunase ca un schelet arcuit, îmbrăcat într-o blană sălbatică, zburlită.

Când se depărta, pășea încet, ca pe spini, liniștit și plin de umilință. Înainta îndoindu-se, pocnind din încheieturi, adulmecând mireasmă de fân.

Oamenii îl botezaseră «Cerșitorul». Colinda ziua, noaptea ulițele satului, și unde afla o porțiță deschisă, intră foarte liniștit în curte. Noaptea târziu se sculau mulți creștini din somn, ieșeau în curte să vadă la ce latră cânele. Auzeau un sunet nedeslușit, ca și când s-ar freca cineva de poartă. Și, când deschideau, «Cerșitorul», cu gâtul întins, cerca să se strecoare pe lângă om. De i se puneă în cale, își înălța puțin capul, apoi, pașnic, se retrăgea, lăsând totodată în sufletul creștinilor un simțământ neplăcut, ceva ce le strângea inima. De la o vreme, când se auzea la porțile închise sunetul acela nedeslușit, nu mai ieșea nimeni să vadă cine-i. Știau că-i «Cerșitorul». Bătrân, slab și aproape înghețat, dacă afla în șir trei-patru porți închise, se oprea la a cincea și începea să deie sămne că-i acolo, sămne zadarnice.

— Åsta nu mai aude cucu, ziceau oamenii văzându-l pe drum.

— Vai de capul lui! mai bine l-ar pușca, spuneau alții, întorcându-și privirea de la «Cerșitor».

Băgăm de seamă că sătenii vorbeau despre căluț ca despre un om. Da' nu-l puteau ajuta. Iarnă grea, cu nutreț mai nimica, să li se prăpădească vitele...

Câte-un ștregar de băiat cerca să-l urnească la fugă, îl zburătărea cu pietre, îl atingeă cu pleazna biciului. Calul privea mirat, privea cuminte și nu-și schimba pasul.

— Dă-i pace, afurisitule! Nu ți-i păcat? îi striga vreun om ce trecea pe lângă ei.

Și ștregarul o tula la fugă.

Căluțul era cunoscut în tot satul. Era al unui cărăuș care aducea bere de la oraș. Avusese-n vara trecută suspini. Boala asta se vede c-o purta de mult, căci, la târguri, stăpânul, de câte ori a vrut să scape de el, nu a căpătat niciun preț.

Acum, iarna, oamenii îl pomeneau des pe «Cerșitorul», mai ales de când se asprise gerul, și stăpânul îi închisese pentru totdeauna poarta.

— Să-l puște careva, ziceau sara la crâșmă.

Da' nu se afla nimenea care să săvârșească nelegiuirea. Li se părea, în sufletul lor, c-ar fi o nelegiuire.

Într-o dimineață veni slujnica de cuvreme în casă.

— A scăpat, săracu', de ger! zise îmbujorată de frig.

— Cine?

— Căluțul.

— A murit?

— Da, l-au aflat în vale, lângă iaz, înghețat cumu-i tunul.

Peste noapte colindase și pe-afară din sat și, dând pe podișul de gheață din vale, n-a mai putut ieși. A tot lunecat în jos până ce-a ajuns la căzătura de apă. Aci, gheața, mai subțire, s-a spart.

— L-au scos din apă?

— Nu, răspunse slujnica. E acolo încă. Mulți se duc să-l vadă.

L-am văzut și eu. Sloi de gheață îi spânzurau de urechi, de barbă, de buzele bătrâne. Pe cap purta o căiță străvezie de gheață. Sta răsturnat pe coaste, cu două picioare țapene în aer, cu ochiul închis.

Abia s-au aflat întru târziu doi rumâni care să-l scoată și să-l târâie în dosul unui tufiș.

Stăpânul însă nu se arăta nicăiri.

Oamenii, întorcându-se, începură să vorbească îndurerați de gerul iernii.

La patru zile mă cercetă un om prăpădit, cu barba nerasă, cu ochii bolnavi. Abia putui recunoaște pe stăpânul căluțului.

— Am venit, părinte, începu cu greu, să-ți spun că am făcut o mare fărădelege. Da' nu puteam altfel.

— Ce fărădelege, bade Petre?

— Știi și dumneata. Cu calul. Ziceau oamenii ca să-l pușc. Da' nu puteam!

Vorba i se curmă deodată. Parcă ceva l-ar fi strâns de gât.

— Nu mai puteam să-l țin în curte, urmă cu silă. Mai am un cal. Mai bun, mai tare. Fân nu mai aveam decât un braț. L-am mințit eu vreo patru zile cu câte-o mână de ogrinji. Da calul vedeam că se ametește de foame. Toată ziua stătea cu botul în ușa grajdului. Peste vară avea boală, avea suspini. Dar iarna, cât ce se răcea vremea, se mai tămăduia, și ar fi mâncat mai mult. Acuma, eu ce să fi făcut? în curte nu-l mai puteam vedea. Așa că m-am socotit cu nevasta să-i dăm drumul. Doar de va putea trăi! Nu ne mai gândeam să mai fi luat vreun folos, da socoteam că poate nu va muri de foame. Și i-am dat drumul. De-atunci, pe la casa noastră, calul n-a mai dat. Trecea pe drum, pe lângă casa noastră, și nu ne mai cunoștea. Îmi ziceam: «Simte și calul, ca și omul». Da cu nevasta n-am mai vorbit despre el. Acuma, dumneata știi cum s-a sfârșit.

Tăcu, oftând din greu.

— Dumneata ce vină să ai, bade Petre? Dacă n-ai avut nutreț, și nu l-ai putut vinde, ce să fi făcut? Poate era mai bine de-l pușca cineva. Nu se mai chinuia atâta.

— Asta-i! suspină omul. Asta-i, că s-a chinuit mult. Umbla ca un om sărac pe uliță și bătea pe la porțile creștinilor. Mă gândeam: «Iată că i-a dat Dumnezeu și lui minte, ca la oamenii cei năcăjiți. Și trecea, pocnindu-și

oasele, de la o casă la alta. Oio! făcu omul, și deodată începu să plângă viforos, ca și când și-ar fi stăpânit de mult lacrămile.

19 11

MARIN

Cerul plumburiu de toamnă cernea o bură rece, cenușie. Din văzduh cădea repede însărarea. Tufele de pe marginea drumului de țară îmbrăcau forme ciudate: un bivol ce paște, o capră ce se cațără, un paznic ascuns în cojoc mișos.

Ilie Marin înainta cu greu prin mazăgă. Vedea figurile ciudate, care se iveau la dreapta, la stânga, înainte, și numai se strângea de groază. Dinaintea unui copăcel, ce-i păru un moșneag aplecat pe cârjă, voi să se oprească și să-l întrebe: «Mai este mult până-n Vlădeni, moșule?» Se simțea istovit de drum și rupt de foame.

Venea de departe. În noaptea trecută dormise într-un sat, și, din crăpatul zorilor, își luase desaga-n spate și, pornise. Drumurile le cunoștea încă bine, dar depărtarea de la un sat la altul n-o mai ținea minte. Și călătorea așa de patru zile. Trenul îl adusese de mai departe. Dar, la o gară, voind să cruțe paralele, se coborâse. Se dezvățase de umblet mult și se simțea slab, parcă beat.

Auzi în urmă lătrat de câni și zări, nu peste mult, o dungă de lumină. Atunci puterile-i crescură deodată.

Intră în satul pe care-l părăsise de cincisprezece ani. Pe-o hudiță, într-o casă de piatră, îi trăiau nevasta și-o fetiță. Însă el se va opri puțin să răsuflă, să guste un strop de vin la crâșmă sasului...

Oamenii care se cinsteau cu vin nou, cu must, întoarseră obraji nerași spre ușă. Dar nime nu cunosc pe străinul îmbrăcat nemțește, cu fața slabă, cu barba căruntă. Ilie Marin șezu lângă ușă, ceru pâine și un pahar cu vin. Mânca domol, sorbea din vin, și, în răstimpuri, privea rătăcit prin crâșmă. Pe crâșmar, pe Hanț, îl

cunoștea. Dar i se păru că-i mai lung și mai slab. Dintre ceilalți, abia de vreo trei de s-ar fi putut lega. îl pișcă fumul de tutun și simțea că-i lăcrămează ochii. Nu se putea gândi la nimic. Nu-i părea nici bine, nici rău că vede oameni din satul lui. Asculța, sorbind din vin, vorbele oamenilor, care laudau bunătatea vinului din anul acesta.

— De când culeg, zise unul din capul mesei, eu numa de trei ori mai știu să fi fost așa belșug. O dată, înainte cu șase ani. Apoi, înainte cu zece. Și-n urmă, când l-au omorât pe Dumitraș, nu știu câți ani vor fi de-atunci, pare că treisprezece.

— Nu, sunt cincisprezece în cap, zise altul. Eu mi-aduc bine aminte. Am fost de față când l-au judecat pe Marin.

Străinul privi cu băgare de seamă la cel ce vorbise în urmă. Era oacheș, cu mustața groasă și cu o gură largă, de pește. Da, avea dreptate. Fusese față când l-au judecat. îl cunoștea. Era Petru Bradu, pe-atunci jurat în Vlădeni. Nu simți nici durere; nici rușine când își auzi numele. îi părea ciudat că oamenii aceștia îl mai pomenesc după atâția ani. O singură întrebare cerca să-l neliniștească: «Oare sunt eu acel Marin de care-a vorbit Petru Bradu?»

— De, bietul Ilie Marin, știu c-a avut o viață! Șăde de-atâta amar de ani, să putrezească la umbră. Anii cei mai frumoși ai vieții lui s-au dus! El se va întoarce, dar anii tinereții lui – niciodată! zise iar cel din capul mesei.

Străinul îl privi îndelung și pe acesta. îl cunoștea de pe bunătatea ochilor albaștri, din chipul cum ridica și golea paharul de vin, însă numele nu-i venea în minte. Știa că i-a fost prieten, că s-au cinstit de multe ori c-un pahar de băutură. Și totdeauna spunea adevărul. Iată, și acum a spus adevărul: anii tinereții lui, petrecuți în întuneric, nu se vor mai întoarce! Se gândea: «Ceva ar mai fi trebuit să spuie prietenul. Să fi zis așa: „Viața acum nu mai are niciun preț”.» I se părea că oamenii aceștia nu-s aieva,

că-i vede într-o oglindă și că aude cuvintele lor printr-un geam.

— Atunci mi se pare mie c-au prea grăbit cu judecata, zise altul, după ce-și sorbi vinul. Toată mărturia împotriva lui a fost pușca îtisângerată care s-a găsit la Marin, în fân. Ei, da pușcă Marin n-a avut în viața lui. Pușca nu era din sat. Era străină.

— A mai fost ceva, zise Petru Bradu. A mărturisit sub jurământ Vlăduț că-n noaptea aceea l-a văzut pe Marin aproape de locul omorului.

— Da, numa cât pe jurământul lui Vlăduț n-ar fi trebuit să puie mare preț. Acela, dacă-i ceri, jură că vede dănuind sfinții din cer, zise omul din fruntea mesei.

Aici străinul zâmbi. Avea dreptate omul cel cu ochii albaștri. Și-i părea rău că nu-i venea în minte numele lui. Vlăduț acela a fost totdeauna o gură spartă. Și simțea o plăcere când se gândea că judecătorii au dat ceva pe jurământul lui Vlăduț. Da, el suferise, nevinovat, cincisprezece ani. Acuma, vezi bine, lui nu-i mai pasă de nimic. Pentru el e tot atâta, vinovat ori ba. Anii au trecut. Și-acum el nu se mai gândește atâta la viața asta, nici la ceea ce-a fost, nici la ce va veni. De vreo doisprezece ani, pe el îl bat alte gânduri. De doisprezece ani citește în fiecare zi într-o carte mare, groasă, cu păreți negri și litere mărunte. O are și acum în desagi. Și-i de-aceea nu înțelegea de ce mai vorbesc oamenii despre el.

Își mai ceru un vin. Se încălzi puțin și se simți mai întărit. Numai fumul de tutun, des și tare, îl nemulțumea. Oamenii păreau că nici nu-l văd, vorbeau dlei prețul vinului, de semănăturile de toamnă, de-o alegere de primar.

Ilie Marin, sorbind din vinul lui, simți o deosebită înduioșare. Își desfăcu desagi și scoase o carte groasă. Dar nu putea citi, era prea întuneric. Ceru de la sas o lumânare, deschise cartea și, răzimându-și fruntea în

palmă, începu să citească.

— Va fi un negustor, zise cineva de la masă.

— Nu cred, zise alt glas.

Marin citea și auzea ca prin vis poveștile românilor. Va fi citit mult, când se ridicară oamenii. Vreo câțiva erau cheflii și ar fi voit să mai rămâie. Dar Hanț, sasul, nu se învoi. Trebuia să se odihnească și dânsul.

— Dumneata dormi aici? îl întrebă crâșmarul pe Marin, văzându-l că nu se mișcă.

— Nu. Plătesc. Merg și eu.

— Pe noaptea asta vei rătăci dumneata, zise Petru Bradu. Mai bine să rămâi aici peste noapte, la jupânul. Din Vlădeni până-n Valea-Dosului e drum de trei ceasuri.

— Că nu mă duc în Valea-Dosului. Eu rămân în Vlădeni; eu sunt din Vlădeni de loc, zise obosit Ilie Marin.

Oamenii din ușă se întoarseră cu toții, mirați. îl priveau pe străin.

— Cum să fii dumneata din Vlădeni?! întrebă unul.

— Da, sunt de aici. Și pe dumnealui îl cunosc. E Petru Bradu, și-l arătă pe fostul jurat. Și mai cunosc și pe alții, numa cât le-am uitat numele. Cincisprezece ani e multă vreme...

— Tăcu puțin, apoi lăsându-și capul, frânt, în piept, zise cu glasul scăzut: Eu sunt Ilie Marin. M-au scos acum din închisoare.

— Ilie Marin?! întrebare deodată cu toții, împietriți de mirare.

— Da. Chiar mai nainte vorbirăți de el. Și aveți dreptate. Judecata, atunci, a fost pripită. Nu eu l-am ucis pe Dumitraș. Numa cât acuma totul e-n zadar. Eu nici nu mă gândesc mai mult la nenorocirea aceea. Acum eu am alte gânduri. Eu acuma cetesc din cartea asta. Și cartea mă învață că viața asta-i deșartă și ticăloasă. Mă învață să n-o iubesc. Să iubesc viața cea veșnică. Să fac fapte bune înaintea Domnului, ca să-mi câștig un loc de hodină. Să

iertăm, să uităm, ca și Dumnezeu să ne ierte.

Cât vorbi, în ochii lui, căzuți în orbite, licărea o lumină ciudată, care le împrumuta o expresie de nebunie.

— Și ce carte-i asta? întrebă un român, cu glasul rece, înflorat.

— E Biblia. Carte creștinească. O am din temniță. Mi-a dat-o un popă. Popa nostru, care venea să ne spuie cazanii.

Oamenii tăceau ca-n biserică. Hanț, crâșmarul, rămăsese înlemnit, cu gura căscată, după tarabă.

În urmă, rupse tăcerea omul cu ochii albaștri, care șezuse în fruntea mesei.

— Apoi, bine-ai venit, frate Ilie! Dumnezeu să-ți deie bine de-aici încolo, dacă nu ți-a dat pân-acum! și-i strânse mâna cu putere.

Marin îl privi cercetător.

— Ei, iaca, tu ești Pavel Bordea. Cât m-am silit mai nainte să-ți știu numele! Dar acum mi-a venit în minte. Ai rămas om bun, cum ai fost.

După Pavel veniră și ceilalți: îi strânsesă mâna și-i poftiră noapte bună. În urmă plecă și el, lăsându-l pe Hanț cu gura căscată.

Când ajunse acasă, femeia și copilița dormeau. El trecu în șopron și se culcă în fân. Aici se convinse mai întâi, cu adevărat, că e liber. Mireasma tare a fânului îi deșteptă în creieri amintirile unei vieți întregi. Era întuneric, dar deslușea bine, simțea marginile șopronului, acoperișul - cât de lung, de lat și de nalt. îl făcuse el, cu mâna lui, că se pricepea la tâmplărie. Chipul întreg al șopronului i se coborî limpede, luminos în suflet. Distingea cafeni, lăturoaiele. Simțea, dedesubt, unde-s adăpostite uneltele de lucru, unde-i carul, plugul, grapa. Și-i veniră îndată în minte lanurile lui, ogoarele, luncile. Numai de casă nu se putea apropia. Niciun chip din casă, din tindă, din cămară nu i se cristaliza. Nici chiar pe nevastă-sa nu

și-o putea închipui. Nici pe fetiță.

Fetița i s-a născut în anul cel dintâi al robiei. N-o văzuse niciodată. Atunci, când i-a scris nevasta, - și-a închipuit-o ca pe-o păpușă - albă, grăsulie, cu ochii răsători. Așa o poate vedea și acum. Dar el ar vrea s-o vadă ca fetișcană de cincisprezece ani. Și nu poate. Își aduce aminte, pornind de la fetiță, că cei dintâi trei ani de robie i-au fost foarte grei. Se știa nevinovat, își lăsase acasă femeie tânără, - numai de trei arii erau căsătoriți, - își lăsase tot ce avea. După ce s-a trezit din tâmpenia cea dintâi, care i-o adusese judecata, îi venea să sugrume pe toată lumea. Și era om voinic, cu umeri lați, cu mușchi de oțel. Ar fi vrut atunci să treacă peste mii de morți, numai să poată ieși din întuneric, să-și vadă casă, nevasta și copila. L-au aruncat într-o celulă și mai umedă, și mai întunecoasă, și l-au pus în butuci. Trei luni a zăcut așa, ca un dobitoc. În urmă, după ce s-a domolit, l-au pus într-o celulă c-un sârb. Sârbul încă era un om cu cap. Și un an întreg, anul al treilea de robie, s-au tot sfătuit amândoi cum ar face să scape. Închisoarea era zidită pe marginea unui râu, unul dintre râurile cele mai mari din țară. Și, într-o zi de august, s-a dezlănțuit asupra orașului un puhoi cu vifor, o vijelie ca de sfârșitul lumii. Apa intrase în curte, pătrunzând în celule, și direcțiunea slobozise toți robii, să deie ajutor personalului de serviciu. Ilie Marin și cu sârbul ieșiseră înțeleși din celula. Deteră un răstimp ajutor, apoi, printr-un loc dosit, urcară zidul ce-nconjura închisoarea și săriră în valurile furioase ale râului. Cu sfortări uriașe îl trecură. Pe țărmul celălalt se născuse o pădurice, și, sub un stejar, se adăposteau de furtună șase ofițeri cu puștile-n mână. Fuseseră la vânătoare și-i prinsese ploaia. Ilie Marin îi făcu un semn sârbului și amândoi se repeziră asupra celor șase ofițeri. Până-și veniră aceia în fire, Marin, cu patul puștii smulse din mâna unuia, culcă pe trei la pământ. Dar sârbul fu biruit. Și atunci, cei trei ofițeri îl

prinseră pe Marin, îl legară alături de sârb și, după ce conținu ploaia și-și veniră în fire ofițerii amețiți, îi duseră iarăși în închisoare.

Atunci îl legară în lanțuri, și, două săptămâni, îl bătură în fiecare zi. A zăcut apoi patru săptămâni între moarte și viață. Când s-a trezit, a văzut un popă lângă el, care citea-ntr-o carte. De-atunci, nu mai e om întreg. I s-a părut lui, când s-a trezit din boală, că i-a rămas așa, ca o ceață grea în cap. Dar în curând a văzut că i-i mai bine așa. Nu se mai gândea acasă, nu-i mai părea grea viața din închisoare. Chiar când și-a isprăvit anii de osândă, ar mai fi rămas bucuros acolo.

A doua zi, satul; era plin de vestea cea nouă: a scăpat Ilie Marin, dar, săracul, e cam dus de minte. Întâmplarea cu omorul lui Dumitraș, îngropată de multă vreme, acum o povestea, iarăși, satul întreg. Se istoriseau amănunte, se împărțeau părerile, însă1 cei mai mulți credeau în nevinovăția lui Ilie Marin.

Nevasta lui Marin se îngrășase tare, în vremea, cât el stătuse închis. Supărarea-i trecuse după un an, după ce avusese fetița, și-și văzuse dei moșie, cât putea să facă un cap de femeie... Dar, de când se întorsese Marin, o cuprinsese o neliniște mare. Vorbea puțin, umbla grăbită și începuse să slăbească.

— E drept, soro, că Marin & cam dus de minte? o întrebau muierile.

Ea nu le prea da răspuns. Pe Marin, însă, îl putea vedea oricine cu carul, la plug, la coasă. Își îmbrăcase portul din sat, numai barba nu voia să și-o radă.

N-a luat-o la cercetări pe nevastă-sa, deși gurile rele, după vreo jumătate de an, se îngrijiră să ajungă unele vorbe la urechile lui Marin. El avea o credință: omorul acela, judecata, temnița de cincisprezece ani, toate-au fost așa rânduite de la soartă. Nici el, nici nevasta, nici lumea n-ar fi putut să le schimbe. Și din toate s-a ales cu o

învățătură: că viața asta nu plătește nimic. Pentru ce să mai cerceteze viața nevastei lui în cei cincisprezece ani?

Marin se obișnuise foarte greu cu fetița. Credea că-și închipuie numai că Ilenuța e fata lui. N-a văzut-o în leagăn, n-a purtat-o în brațe. Acum e aproape fată mare. E înaltă, subțirică, cu obraji de domnișoară, albă, cu ochii căpriei. De la început ochii Ilenutei i-au atras băgarea de seamă. Dar fata era harnică. Împlinea bucuroasă, sprintenă toate poruncile tatălui său. Ceea ce-l împrietenii mai iute cu fata erau tinerețea ei, nevinovăția ei. Când o vedea cum se poartă prin curte, când o auzea cum cântă, cum râde, când o vedea cum mănâncă, i se părea că Ilenuța e ceva nou și unic în viață, și o privea mirat, cu o nesfârșită mulțumire sufletească. Fără să-și deie sama, el se simțea petrecut, viermănos, un ciot uscat. Viața o cunoștea nedreaptă și amară. Și deodată vedea lângă el căprioara asta care sălta, juca, râdea, care-i făcea viața frumoasă, fiindcă era curată, și sufletul ei era frumos.

Din sat nu ieșea. La oraș nu se ducea. Își trimitea nevasta. Și de câte ori nevasta mergea la oraș, din porunca lui Marin trebuia să-i aducă ceva Ilenutei.

— S-o mai lași, să n-o mai dezmierzi atâta, zicea nevasta.

Atunci Marin se tulbura și spunea cu greu:

— Atâta bucurie am și eu, tu! Nici pe asta să n-o am?;

Nevasta nu-și vedea bucuros copila alături de Marin. De câte ori băga de seamă că bărbatul o privește cercetător, o chema și-i arăta ce are de lucrat. Și când i se părea ei că Marin se miră tare de copila lor, îngălbenea și ieșea din casă.

Prin dragostea pentru copila lui, pentru Ilenuța, viața lui Marin se făcu mai ușoară. Se gândea chiar la un măritiș potrivit și începu să aleagă feciorii din sat și din satele vecine.

Odată, la niște Paști, Ilenuța fusese la joc și veni

acasă fără cele zece ouă încondeiate cu care se dusesse. Marin, puțin băut, voi cu tot dinadinsul să știe căror feciori le-a împărțit. Fata se codea.

— La unul ori la mai mulți le-ai dat?

— La unul, taică.

— Și cine-i?

— Nu ți-l spun, nu ți-l spun! și fata clipi ciudat din ochii căprii.

Marin rămase deodată trăsnit! Așa cum a clipit acum fata lui din ochi a mai văzut el pe cineva clipind. Ah! cât i-e de cunoscut surâsul ăsta al ochilor! La cine l-a mai văzut?

Și fata zise, râzând din nou:

— Un ficior care-ți place și dumitale.

Marin însă nu mai răspunse. Da, ochii aceia, zâmbetul și râsul lor erau ale unui om pe care-l cunoaște foarte bine, dar nu știe cine-i. Prin mintea lui, turtită de lungii ani ai închisorii, cercă să fulgere de câteva ori amintirea, dar nu reuși.

În sara aceea, Marin, fără să cineze, se trânti pe laviță și nu închise un ochi toată noaptea. O presimțire rece, plină de groază, îl ținu înghețat. Nu putea să ghicească nimic, dar simțea că este un om, este un om care samănă la ochii căprii și la surâs cu Ilenuța.

A doua zi, spre marea mirare a nevestei și a Ilenuței, și-a ras barba. Simțea nevoia să facă ceva, să miște, să schimbe, să distrugă. Prin mintea lui pe jumătate întunecată cereau să țâșnească luminile unei înțelegeri, și nu putea.

Umblă pe drum, ieși pe câmp, porni să meargă la oraș, dar, de la jumătatea drumului, se întoarce. Și-n capul satului, cum trecea cu capul plecat, aude deodată un glas foarte cunoscut. Ridică fruntea și-atunci văzu în dreptul lui pe Vlăduț, pe cel ce mărturisise la judecată împotriva lui. Vlăduț râdea:

— Ți-ai tăiat barba, pretine! Să mă bată Dumnezeu,

era să nu te mai cunosc! Ești cu douăzeci de ani mai tânăr.

Și răsese iar.

Marin rămase trăsnit: și glasul - sonor, - și ochii - căprii, - și râsul - argintiu, - toate le are llenuța de la omul acesta! Și luminile, care în zadar cercaseră până acum să fulgere prin mintea lui rătăcită, se concentrară într-o clipă, într-o singură dungă groasă de foc vânat, care parcă-i tăia capul în două.

Și, după șaisprezece ani de întuneric, de ură împotriva vieții, se limpezi pentru întâia oară, se limpezi deplin mintea lui Ilie Marin. Simți până-n adânc nedreptatea ce i se făcuse, i se coborî pe-o clipă în trup toată puterea de altă dată, cunosc, în toată cruzimea ei, dragostea de viață, pe care vedea c-o scapă pentru totdeauna. Îl vedea dinainte-i pe Vlăduț, de care răsese totdeauna pân-a fost acasă, pe care nu-l luase în seamă, de care nu i-a părut că mărturisește împotriva lui, și înțelese ceva la care nu se gândise niciodată: llenuța-i semăna! Îl privea cu ură, dar și cu plăcere, și, în clipa când simți limpezimea deplină, se aruncă ca o fiară în grumajii lui Vlăduț.

19 11

NĂCAZ

Printre nuiielele uscate ale gardului o văd în toată ziua în curte, în grădină, umblând încet, aplecată, răzimată, parcă, pe umărul drept. O văd în mână c-un gătej, c-o sapă, c-un braț de paie. Dar spor nu prea face. De câte ori am cercat să-i aflu rostul rătăcirilor, nu i l-am putut afla. Curtea e tot plină de vreascuri și gunoaie, grădina e tot nesăpată, deși a-nceput de mult mustul primăverii.

În răstimpuri aud cum strigă tare, pe-un glas plângător:

— Da, mă! N-aud, mă!

O aud strigând din șură, din casă. Și, câteodată,

zăresc prin luminișurile împletiturii de nuiete și un teleleu de ficior, care samăna la umbrelă cu mamă-sa, cum merge înainte sau în urma femeii.

După tîndăliuri îndelungate, cine știe cum, mă zărește câteodată în grădină. Se apropie încet. Doi ochi albaștri, sterși, mă privesc îndelung printr-un luminiș al gardului.

— Da lucruri și dumneata?

— Lucru, da.

— Bine faci. Îi vremea. Da ce sameni dumneata?

— Iaca, de toate câte ceva.

— Ce? Io-s cam surdă, fă bine și spune-mi mai tare.

Îi spun, în vreme ce ea privește aiurită peste straturi.

Într-o zi o-ntreb:

— Și pentru ce auzi greu dumneata?

— Vezi că mie mi-a intrat o urechelniță în ureche. Da, știi, un vierme de acela cu picioare multe și mărunte și subțiri ca ața. Are și coarne. Mi-a intrat într-o noapte, și de-atunci îmi vîjâie capul ca un vîrtej. Goangă blăstămată, ce vrei...

— Gîndești dumneata așa, i-am zis. O goangă de-aceea nu poate intra în ureche.

— Ba, poate. Și se tot trage până ajunge în cap. Și-acolo se prădesc multe și încep să vîjâie. Face ca vara, când vine viforul, de nu mai pot auzi nimic de răul lor. Face tot așa: «Vum-vum-vum...»

Și întinse o gură mare și palidă în luminișul dintre nuiete. Acum știam pentru ce aude greu, și nu mă mai miram când o auzeam cum strigă la ficior.

Câteodată se arată și bărbatul. Un om mic și pămîntiu, cu mustața rară, veșnic plin de pămînt, ca și când ar fi gropăș în fiecare zi. Când se arată omul prin curte, ficiorul nu se prea zărește. Am băgat îndată de seamă că tatăl îl urăște. Când vine bărbatul acasă, ficiorul o tulește pe uliță și s-apucă de jocuri cu băieții.

Câteodată îl aud pe bărbat întrebînd greu:

— Unde-i prostu?

Femeia îi ia numaidecât apărarea. Strigă tare - s-aude departe:

— Iar ai cu el? Dacă-l vezi în jurul tău, îl trimiți în casă, îl deșăli c-o prăjină; dacă nu-i, vrei să fie de față. Ce tot ai cu el? Dacă l-a lăsat Dumnezeu așa, el ce vină are?

Bărbatul, însă, zice de multe ori, c-o undă de deznădejde în glas:

— Eu acuși nu mai pot munci. Cine ne va griji pe noi? Alt copil n-au la casă.

Într-o dimineață aud, din grădină, o larmă neobișnuită în curtea vecină. Guița un purcel, un purcelaș luat de la țată.

Purcelul guița, iar femeia, adunată la pământ, lângă închizătoare, vorbea cu el cu glasul muiat, plin de dragoste. Deodată mă simte și, de data asta, vine repede la gard. Vine și, de data asta, se uită la mine și nu zice nimic.

— Mi se pare c-aveți o vietate, spun.

— Am cumpărat un purcel! zice ea repede. Și i-i urât, săracu', că-i micuț. Da mâncă bine. I-am dat lapte, și să-l vezi cum soarbe printre dinți!... E sătul acum, și tot guiță. Vezi, că i-i urât.

— L-ați cumpărat scump?

Femeia oftează:

— Scump, foc de scump! Opt zloți am dat pe el. Acum, în gură de primăvară, când iasă omul din iarnă „sunt mulți bani ăștia!

— Mulți, zic eu.

— Da mâncă bine. E din neam bun. Nu-i niciun năcaz că-i mic. Pân' la Crăciun mi-l cresc eu și mi-l rotunjesc.

Purcelul guița tot mai tare, pe-o mulțime de glasuri, și femeia fugi speriată, să vadă ce-i. De-atunci o ascult de multe ori cum îi dă de mâncare și cum îi vorbește. De la o vreme micul animal, cât ce simte că se apropie, cât ce-i aude glasul, înceată din plâns, ca la poruncă.

— Acuma să-mi taci, mișelule, și să mi te-ndopi! Așa, aici, blăstămatule! Să mânci, să creștem mari. Că vine vara, drăguța, și-ți adună mama lobodă, și știr, și susai de cel lăptos, și mi ți le toc, și mi ți le apăs, și le presăr cu făină. Să vezi tu ce buneță! Așa, fi lăcomos, c-așa-i porcul bun. Numa nu te-nvăța să dai cu nasul, că răstorni trocuța. Acuma mi te-ai umflat de numa gemi! Dă-te pe-o dungă și trage un pui de somn de cel care te unge.

Câteodată văd și pe ficior, când e singur prin curte, că se apropie de cocină. Privește chiorâș printre scânduri, da se depărtează grabnic.

Într-o altă dimineață, nu mai aud nici purcelul guițând, nici pe femeie vorbindu-i ca unui copil. Prin luminișul gardului însă vedeam și pe bărbat, și pe femeie, și pe ficior cum se-ableacă asupra unui mototol ce sta în mijlocul lor. Tăceau toți trei. Spălau, frecau purcelul, care, din când în când, mai zmâncea din câte-o lăbuță. Când micul animal se liniști, ficiorul sări ca ars deoparte și fugi în casă. Bărbatul și femeia își îndreptară trupurile frânte și, tăcând mereu, se priveau îngroziți. Gura femeii, cât era de largă, se adunase pungă, o pungă zbârcită; bărbatul era și mai palid și cu ochii căzuți în fundul capului. De la miezul nopții își tot lecuiau avuția.

Întru târziu femeia rupse tăcerea:

— Acuma ce ne facem? întrebă.

Bărbatul nu răspunse.

— Trăbă să ceri banii îndărăt, zise tot femeia. Se vede c-a fost beteag de-acasă.

— Nu. Când l-am luat, n-a fost beteag. Dar a fost prea crud. N-a fost dedat cu mâncarea.

Femeia tăcu un răstimp, apoi zise:

— Noi spunem c-a fost beteag. Și trăbă să ne deie banii! Trăbă să câștigăm!

Și-o rază de nădejde părea că i se coborâse pe față.

— Nu putem câștiga, zise cu silă bărbatul.

— Ba da! Mergem înaintea legii!

— Numa cât, pentru asta, ne trăbă avocat, spuse bărbatul.

Dădu cu piciorul, rostogoli purcelul pe-o dungă și adăugă, pornind spre grădină, să-i facă o groapă:

— Ne trăbă avocat. Că astăzi, legea, fără avocat, nimic nu mai plătește...

De-atunci e liniște grea, ziua-ntreagă, prin curtea vecină. Nici ficiorul nu se mai zărește.

19 11

VIZITELE LUI NENEA IANCU

— Iar ai întârziat, nene Iancule!

— Am avut o vizită. Oaspeți din România, cu automobilul. Un fost ministru. Asta-a, cum îl cheamă numa? Stai, că vă spun!

— Și nenea Iancu își puse două degete la frunte, gândindu-se adânc.

— Nic... Nicu... Cum dracu-i zice, frate? Atâtea nume, cum să le mai țin minte?!

— Niculescu, zise unul din cei patru, care ședeau la masa de joc.

— Ei, să-i zicem Niculescu. Un fost ministru, începu vesel nenea Iancu, apropiindu-se de jucători. Pe urmă, doi deputați și o doamnă, mi se pare marchiză, o franceză. Ai scăpat zecița de roșu, zise, aplecându-se spre unul din cei patru. Au venit direct de la Sinaia, de la București, să mă felicite pentru «Bene merenti». A! Niște oameni foarte drăguți! Fostul ministru mi-a făcut impresia unui mare bărbat de stat, cum se nasc numai doi într-un veac. Marchiza mi s-a părut din cale-afară de modestă. Abia a gustat din dulceața de vișine pe care i-a servit-o soția mea.

Nenea Iancu își ia un scaun și șade la un colț al mesei. Răsuflă din greu, în vreme ce privește triumfător, de jur-împrejur cu ochii lui mici, îngropați în grăsime. Nenea Iancu e scurt și voluminos; ceafa i se razimă de

spate; obrajii bucălați și-i poartă totdeauna proaspăt rași. Un lanț greu de aur face semicerc pe jiletca lui albă, bombată pe un pânțec ca o lubeniță.

Dumnealui e trecut de doi ani la pensie, după ce vreme de patruzeci de ani a ținut o slujbă care i s-a părut cea mai importantă din lume. Feciorii lui sunt azi toți oameni cu diplome, fetele și le-a măritat de mult. De doi ani trăiește pentru comoditate, pentru țigările «Regalitas», pentru jocul de cărți, dar mai ales pentru oaspeții din România. Căci dumnealui, din fericire, a trăit și trăiește într-o localitate foarte des cercetată de excursioniștii veniți din Țară. Cunoaște un pomelnic nesfârșit de nume ilustre, domni și doamne, miniștri, deputați, artiști, oameni de litere, care formează gloria țării românești. S-ar putea zice că dumnealui a trăit mai mult în atmosfera României, decât în «aerul național-maghiar-regesc». Cunoaște toate chestiile politice, culturale, sociale și economice ale țării vecine. Se interesează de soarta partidelor politice de dincolo, și, în vremea alegerilor de deputați, e extrem de agitat. S-ar putea spune că față de aceleași chestii de-aici, de la noi, se poartă cu un dispreț suveran.

De când vizitele celor din Țară se fac cu automobile, nenea Iancu nu mai răzbește. Casa lui e locul repausului de cinci minute al tuturor excursioniștilor. Se poate spune, fără exagerare, că de când benzina împrășteie mirozna-i vineție prin aerul virgin al localității noastre, a-nceput și epoca de mărire din viața lui nenea Iancu.

— Așadar, iar oaspeți, zice unul din cei patru jucători, aruncând deoparte cărțile. Nu mai jucăm, se adresează el celorlalți trei. Două ceasuri e de-ajuns. Vezi, nene Iancule, în ia-sară ai scăpat partida. Prea te-au reținut mult.

Nenea Iancu își apropie «Regalitas»-ul, se razimă de speteaza scaunului și pare foarte satisfăcut de observația jucătorului.

— Ce vrei dumneata? Un fost ministru, o marchiză...

Aici nu merge așa, cu cinci minute... Aici simte omul o deosebită mângâiere. Și apoi, veniseră anume să mă felicite pentru medalie. Spunea fostul ministru că toate gazetele din Țară au scris coloane întregi cu ocazia distincției ce mi s-a acordat. Numa două ziare opoziționale...

— Liberale? întrebă vecinul de la dreapta.

— Liberale, conservatoare, tot un drac, destul că-s din opoziție... scriau că guvernul prea se interesează de rumânii de peste hotare, iar cei de-acasă sau gem în mizerie, sau sunt desconsiderați, ori sunt lăsați pradă arendașilor. Da m-a asigurat că, în concertul unanim de aplauze ale presei, glasul răgușit al celor două din opoziție nu s-a auzit. Nime nu le-a luat în seamă.

Chelnerul aduse cinci halbe. Prietenii închinară în cinstea lui nenea Iancu și sorbiră cu sete lichidul auriu.

— Da marchiza, nene Iancule, știa românește? întrebă vecinul din stânga.

— Știa! Ca mine și ca dumneata! Francezii ăștia sunt un popor foarte mlădios, se știu acomoda împrejurărilor. Și de-aceea cred eu că vor duce-o foarte departe.

— Și conversația a fost în românește?

— Cu mici excepții. Știi dumneata că, pentru unele subtilități de gândire sau de sentiment, noi, rumânii, nu prea avem cuvinte. Așa, de pildă, delicateța simțământului pe care francezul îl spune cu *je vous prie*, noi nu o știm exprima.

— Are dreptate nenea Iancu, zise vizaviul dumnealui, suntem cam rămași, cam sălbatici. Da ce folos!? N-are oricine, la noi, norocul dumnealui, să poată învăța această limbă superbă!

— Limbă universală, domnule! zise nenea Iancu. S-au ridicat ei câțiva profeți mincinoși, care visau la universalitatea limbii engleze ori a celei nemțești. Chiar în Țară, sub un guvern nenorocit, s-a impus nemțeasca,

studiu obligator în școlile medii... însă m-au asigurat mulți bărbați de stat din regatul vecin că totul a fost o luptă dintre partide. Și, cu timpul, se va șterge.

— Se va șterge? întrebă vecinul din stânga.

— Fără doar și poate! Chiar mai adineaori îmi spuneau cei doi deputați.

— Ai fost acasă când a sosit automobilul, nene Iancule? întrebă vizaviul.

— Aș, de unde! făcu nenea Iancu, zâmbind superior. Au trebuit să m-aștepte. Biata nevastă-mea, știu că are liniște! Cât țin zilele de vară, de două ori pe zi trăbă să trimită servitoarea după mine. Chiar și înainte de prânz...

— Da, am văzut, așa, pe la 10 și jumătate, un automobil foarte elegant. Chiar mă gândeam...

— A fost la mine! Întrerupse zâmbind nenea Iancu. Închipuie-ți, opt persoane! Da' nu le mai știu numele. Câțiva profesori și un director. Am vorbit puțin despre instrucția din licee și ceva, așa, în fugă, despre cea universitară. Chestiile importante ale regatului vecin le am aici, iacă.

— Și arată unghia de la degetul cel mic, care avea grosimea unui cârnăcior.

— M-au ascultat, continuă el, cum ascuți predica popii în biserică... Și le-am documentat că trăbă să introducă doctoratul la toate facultățile de la cele două universități, București și Iași. Ba le-am arătat chiar necesitatea unei a treia universități, la Craiova. Trăbă să întreacă și-n această privință Ungaria, care are numa două.

Deșertau al doilea rând de halbe, și nenea Iancu își aprinse «Regalitas»-ul stins.

— Mi se pare că ieri au fost câțiva clerici și-un director seminarial, începu vecinul din dreapta.

— Da, da, cu siguranță. Domnul director a durmit la noi. Am tratat chestia bisericească.

Cei patru se priviră, surâzând cu înțeles, și vizaviul

— Într-adevăr, nene Iancule, ne-ai face o mare plăcere dacă ne-ai spune părerea dumitale în chestia conflictului bisericesc din Țară.

— Mă rog, vă servesc cu plăcere, zise nenea Iancu, făcând o față demnă și serioasă. Chestia bisericească, i-am spus ieri și directorului, e o chestie capitală pentru

România. Repet și subliniez: ca-pi-tală. Capitală, pentru că în țară sunt două partide: liberal și conservator. Și până când vor exista cele două partide, va exista și chestia bisericească. Ia să apuce deasupra Take Ionescu și să nu mai rămâie niciun edict al partidelor istorice, și veți vedea dumneavoastră, domnii mei, că nu mai este nici chestie bisericească. Vorbesc unii despre ticăloșia moravurilor unor fețe bisericești. Da peste moravuri, peste filosofia scolastică, peste Kant lumea a trecut de mult. Astăzi, viața întreagă nu-i decât politică. Politica e osia lumii. Dacă aderenții unui partid politic își pot vedea bine de trebușoarele lor, biserica e lăudată ca un puternic factor în viața unui neam. La din contră, biserica trăbă să piară. Morală? Viață curată? Arhieriei sfinți? Nu! Vă asigur, domnii mei, că astea-s sperietori în gura oamenilor politici. De altfel, părerea mea e aceasta: cu biserică, fără biserică, dacă ai bărbați de stat luminați, care să se razime în acțiunile lor pe o mare majoritate parlamentară, țara merge cu siguranță înainte.

— Mi s-ar părea că totuși are ceva rol în viața popoarelor și religia, și manifestările religiei, zise vizaviul.

Nenea Iancu făcu o mișcare înainte, ca și când ar fi voit să-și ridice trupul greu, și zise autoritar:

— Sunteți băieți! I-am spus-o ieri și directorului, care-mi reflecta cam tot așa. Noi mergem înainte, da prin noi înșine, nu prin religie și biserică.

— Dară, prin politică! cuteză vizaviul.

— Așa, da, zise nenea Iancu. Numa cât trăbă să faci

deosebire între politică și politică. Eu repet asta tuturor bărbaților de stat ai României. Iată, de-o pilda, anul una mie nouă sute șapte. Un an scris cu litere de foc în istoria regatului vecin. Toată lumea spune că sărăcia sătenilor a fost motivul. Ei bine, nu! Politica rea a fost de vină. Dacă li se împărțea pământul boieresc la cei flămânzi, v-asigur, domnii mei, că nu se răscula nimeni. Dar ce-a făcut politica? Nimic! A lăsat milioanele să flămânzească.

Aici nenea Iancu făcu un gest larg, din calea căruia trebuiră să se ferească și vecinul din dreapta, și cel din stânga.

Vecinul din stânga schimbă deodată conversația.

— Pe dumneata, nene Iancule, trăbă să te coste mult vizitele astea multe. Drept că și alte familii din localitate mai primesc vizite, da rar. Dumneata însă...

— Eu, zilnic! întrerupse nenea Iancu. Da, asta-i drept! Mă costă mult! Cam cât credeți dumneavoastră?

— Așa, vreo trei mii de coroane, zise vizaviul.

— Trei mii! Dă-mi voie să-ți spun că glumești! D-apoi trei mii sunt numa toaletele nevestei! Ce gândiți? Trăbă, în fața atâtor persoane ilustre, să se prezinte cumsecade. D-apoi dulceața, d-apoi șampania?

— Și șampanie?! întrebă mirat cel din dreapta.

— Ho-ho! Da dumneavoastră nu știți nimic! Tainele audiențelor sunt multe și mari. Zi zece mii de coroane la an, și-ai zis puțin! Dar asta la mine nu însămnează nimic. Eu profit de fiecare vizită. Cunosc oameni, cunosc împrejurări, și sfaturile pe care le dau: - har Domnului! - văd că-ncep a avea oarecare rezultate. În *Universul*, *Minerva*, *Adevărul*, la care sunt abonat, văd că se susțin, din când în când, idei pornite de la mine. Idei regeneratoare. Și asta mi-i suprema mulțămire a vieții.

În vremea asta, pe stradă, zbârnâi un automobil, lăsând în urmă nourași alburii cu miros de benzină.

— Sfinte Doamne! Țștia iar la mine se duc! zice

nenea Iancu, ridicându-se deodată și pornind fără să plătească.

— Apoi, din ușă: Mi se pare că i-am recunoscut. Mi se pare că-i secretarul din Ministerul Cultelor.

Și dispare.

Cei patru râd cu lacrimi.

— Săracu' nenea Iancu! Are să-nnebunească de tot, de mai vin multe automobile în vara asta pe la noi! zise fostul vizaviu.

Nenea Iancu, - Iancu Parotă, - trăiește din pensia mică ce i-o îngăduie fosta lui slujbă și dintr-o idee fixă: toate automobilele care vin în localitate pentru el vin. Atâta a tot dorit să intre și în casa lui domnii mari, care se plimbă în mașinile acelea pufăitoare, încât acum crede că cheltuiește zece mii de coroane pe an, când întreaga lui pensie e abia de două mii...

E abonat la cele trei ziare de care a pomenit, - *Universul*, *Minerva* și *Adevărul*, - și, citind multele distincții care se tipăresc acolo, crede că i s-a dat și lui «Bene merenti». Oriunde ar fi, e de ajuns să-i spui: «Nene Iancule, mi se pare c-am văzut un automobil», și numaidecât aleargă în ruptul capului acasă. La plimbare, cea mai bună distracție și-o află cercetând urmele pe care le lasă roțile îndrăcitelor mașini. Și, dacă trece vreo mașină pe lângă el, își scoate pălăria și salută adânc.

— Cine-s? îl întreabă cineva.

— Niște cunoscuți. Au fost la mine.

Niciodată nu uită să pomenească numele unui deputat ori al unui fost ministru.

Lumea-i cunoaște slăbiciunea și-l lasă să se bucure și să se simtă fericit. Înaintea nevestei, însă, nenea Iancu nu pomenește niciodată de automobile și de vizite.

19 11

DOMNIȘOARA LĂURICA

Domnișoara Lăurica a rămas nemăritată. Surorile ei,

mai puțin alegătoare, trăiesc astăzi în trei orășele de provincie, certându-se cu bărbații, cu slujnicele, crescându-și copiii. Domnișoara Lăurica, până a fost cu prindere bună tată-său, a tot ales între pețitori. Și cu cât veneau mai mulți, cu atâta își înălța capul, mai superbă. În urmă, bătrânul sărăci pe neașteptate, se îmbolnăvi și muri. Surorile o chemară pe Lăurica la dânsule, însă ea mai bucuroasă s-a mutat la un unchi bătrân. Și nici după ce gustă din amarul părăsirii și al singurătății, nu voi să înțeleagă chemările surorilor.

— Îmi place liniștea, le spunea dânsa. La voi îmi pot închipui ce iad are să fie.

Și se îngropa, cu ziua și noaptea de cap, în gazetele vechi ale lui unchiu-său. Acela avea colecții de gazete începând de pe la 48. Lăurica le frunzări întâi cu dezgust, dar cu cât creștea liniștea și singurătatea în jurul său, începură s-o intereseze tot mai mult foiletoanele, adaosul de romane, și, în vreme de doi ani, mistui toată partea literară din vechile colecții. Unchiul Petrică îi zicea de multe ori: – Nu ți-i a bună, nepoată! Ia-le mai cu răgazul! Eu am cetit din ele o viață întreagă.

Însă Lăurica nu-l ascultă. Simțea că-a pierdut mult din frăgezimea trupului, că-i mai uscată. În oglindă vedea chiar că i se așterne pe față un lustru deosebit, ca de sticlă, mai ales pe nas. Vedea că-i tot mai palidă, dar nu se putea hotărî să facă plimbări după povața unchiului Petrică. Dimpotrivă, după ce isprăvi colecțiile de gazete, începu să împrumute, ori de unde putea, cărți și citea mereu.

Mai este un motiv pentru care unchiul Petrică nu putea să se împace cu veșnicul citit al Lăuricăi. Dumnealui aflase că nepoată-sa e meșteră mare în pregătitul ciorbei de pui, și, cum cerea des mâncarea predilectă, aștepta să i-o pregătească totdeauna Lăurica. Și cum nepoata se făcea că nu înțelege, unchiul Petrică se certa toată ziua cu

slujnica, și zburătărea mereu găinile, rațele, de se părea că dă uliul printre ele.

Simțimintele sale domnișoara Lăurica și le ținea ascunse, ca și când le-ar fi încuiat într-o cutiuță. Ea se silea să pară și altora, și chiar ei, mulțumită, fericită chiar. Că n-o apasă pe suflet niciun regret. Numai când de la vreuna din cele trei surori venea vreo scrisoare cu pâri împotriva bărbatului, Lăurica simțea că i se revarsă din inimă o bucurie caldă în tot trupul. Atunci se lumina și fața ei, care, altfel, cu toate silințele ce-și dădea să pară veselă, rămânea mereu posomorâtă. Atunci îl făcea pe unchiul Petrică să citească și de zece ori cutare șir din scrisoare și nu se putea mira îndestul:

— Săraca Veturia! Sărmana Seni! Oh, scumpa mea Lucia! Să trebuiască să suferiți atâta! Ba nu, unchiule dragă, într-adevăr, sunt așa de fără suflet bărbații? Vezi, eu am fost cu minte. Eu i-am disprețuit întotdeauna!

Și de multe ori unchiul Petrică făcea ochii mari, mari. Căci în scrisorile pe care le citea nu erau adesea decât neînsemnate aluzii, mici mizerii care se ivesc în orice căsnicii. Câteodată Petrică îi zicea:

— Oricum, nepoată, asta-i rânduiala lumii. Și eu te-aș sfătui și pe tine să te măriți. Dintre poverile vieții trebuie să alegem pe cele mai ușoare.

Atunci Lăurica se făcea și mai palidă și, cu vocea tremurândă, îi răspundea:

— Nu, unchiule dragă, prostia asta n-am s-o fac! Mulțămesc lui Dumnezeu că mi-a luminat mintea! Ce suntem noi, femeile? Roabe? Și sunt așa de rari, ori poate nu sunt deloc bărbați care să vadă în soțiile lor adevărate tovarășe de viață. Uite, pildă stă bărbatul Luciei.

— Lui îi poți da pace, Lăurico! Te-asigur că-i un om foarte detreabă. Puțin cam aspru poate, da vrednic.

Când scrisorile n-aduceau nicio veste rea, Lăurica le asculta în silă și se cufunda numaidecât în citit.

Dacă se-ntâmpla să vie vreuna din cele trei surori, Lăurica se delecta ascultându-i lamentările, întrebându-o până și cele mai neînsemnate nimicuri și făcându-se că o compătimește din suflet. Dar când sosea bărbatul, s-o ducă acasă și-i vedea îmbrățișându-se, sărutându-se dinaintea ei, în sufletul Lăuricăi se trezea o ură de moarte și-i părea că cele trei surori sunt dușmane ei cele mai mari.

— Li s-au tocit toate simțurile, dragă unchiule, nu mai știu ce-i bună-cuviința... zicea Lăurica, simțind nevoia de a erupe într-un fel, deși știa că lui Petrică nu-i plac astfel de observații.

— Sunt tânări, nepoată! Lasă-i să se iubească! Asta nu-nsamnă lipsă de bună-cuviință, îi zicea bătrânul.

De la o vreme, din clipa în care sosea bărbatul, și tânguirea surorii înceta, Lăurica se ferea să nu mai deie față cu ei. Se închidea între cărți și se silea să citească. Ceea ce-i reușea, însă, foarte greu.

Domnișoara Lăurica nu putea suferi nici pe fetele tinere. Stăruia chiar pe lângă unchiul Petrică să nu mai ție slujnice tinere.

— O femeie mai trecută, în vârstă, te poate ajuta de-o sută de ori mai bine, îi zicea.

Însă bătrânul nu o asculta.

Vorbea puțin de tineri, dar se gândea foarte mult far ei. Dacă ar fi deschis cineva cutiuța de lemn pe care dumneaei o ținea încuiată și ascunsă tocmai în fundul sertarului de la scrin, ar fi făcut descoperiri senzaționale. Întreg regimentul eroilor din foiletoanele gazetelor, din romanele citite se mutaseră în cutiuța aceea, cu chipurile și numele lor. Și toți așteptau acolo, vii, cu privirile umede, ca domnișoara Lăurica să-i învrednicească cu atenția sa. «Pe mine!», «Ba pe mine!» păreau că șoptesc ei. Iar domnișoara Lăurica, închipuindu-și-i, își spunea: «Acesta, ba, acela-i mai frumos!» în viață, însă, se ferea de tineri. Dacă se nimerea vreunul pe la unchiul Petrică, Lăurica nu

se prea arăta. Și, după ce se depărta tânărul, îl vorbea de rău.

— Sunt obraznici cu toții! zicea domnișoara Lăurica.

În vara a patra de când stătea la unchiul Petrică.

Lăurica trebui să însoțească până la băi pe mătușă-sa, pe care toată iarna o chinuise podagra. Gândul acestei călătorii o neliniști pe domnișoara Lăurica, dar o neliniști plăcut. I se părea că-i o mare fericire să plece la drum numai cu mătușă-sa, să se bucure de libertate. Ciudat! îi părea că locuința asta, pe care n-o părăsise de-atâta vreme, cărțile pe care le citise cu sete o ținuseră într-o robie continuă.

Și în ziua plecării nu-și mai putu ascunde bucuria. Mătușă-sa gemea în trăsură, dar Lăurica n-o auzea. Se bucura de câmpul înverzit, de pasările cântătoare, de soare, până și de pocnetul biciului cu care sluga îndemna caii.

Abia reușise să afle o cameră pentru mătușă-sa, abia îi așezase, ajutată de slugă, calabalâcul, și iată că unul dintre oaspeții băilor veni să le viziteze. Era o rudenie depărtată, un student în medicină.

Mătușa se bucură foarte mult, îl întrebă de părinți, de viitor, dar, cum era frântă de drumul îndelungat, de la o vreme ațipi. Studentul avea multă căldură în glas și multă sămânță de vorbă. Când văzu că mătușa nu mai răspunde, se întoarse spre domnișoara Lăurica, pe care glasul lui o atinsese, de la început, foarte plăcut.

— Domnișoara încă rămâne aici? o întrebă.

— Nu. Eu mă reîntorc.

— Păcat! zise tânărul. Viața aici e foarte plăcută. Avem și o mulțime de distracții. Chiar azi am avut o mică petrecere. Domnișoara e rudenie cu mătușa? Da?! Atunci suntem și amândoi. Se-nțalege, rudenii depărtate.

Lăurica ar fi voit să răspundă, dar, nu știți, în grabă, ce. În odaie era liniște, și lumina, puțin scăzută, - să n-o

supere pe mătuşa, care aţipise. Cum şedea aproape de student, Lăurica simţi dintr-odată că o înconjura o căldură dulce, adormitoare, care-i mângâie simţurile. În ochi i se ivi o strălucire ciudată.

— Dumneata eşti de mult aici? îl întrebă domnişoara Lăurica, cercetându-i cu admiraţie obrajii tineri.

— De două săptămâni. Mai rămân pe-atâta. Viaţa aici e frumoasă. Păcat că nu rămâi să vezi! Sau poate dumneata, domnişoară, nu iubeşti viaţa?

— Eu? Ba da. Viaţa poate să fie şi plăcută, zise cu sfială Lăurica, simţindu-şi ochii grei de lacrimi.

— Nu *poate*, ci *este*, domnişoară. Numa nu trebuie să ne ferim de ea. Omul nu-i făcut pentru singurătate... Da ce s-a-ntâmplat, domnişoară, de ce plângi?... Ți-e rău?... Sau poate eşti şi dumneata obosită... Şi eu, în loc să fi plecat, te țin de vorbă. Ei, te rog, linişteşte-te... Uite, plec. Te rog să mă ierţi c-am stat atât de mult... Odihneşte-te, domnişoară, odihneşte...

19 11

ÎNVĂȚĂMINTE

M-am întâlnit, pretine, de curând, c-un om pe care nu-l văzusem de mult. îl ştiam năcăjit, aruncat într-un colţ de țară, purtând o slujbă cu puține venituri. L-am privit îndelung şi nu mă puteam lega de el. În sfârşit, totuşi, m-am hotărât. M-apropii, îi dau bineţe. El mă priveşte din înălţime, fără interes, ca pe un obiect.

— Cu cine am onoarea? mă întrebă, îi spusei numele şi băgai de seamă că fu neplăcut surprins. Un vâl ca de întuneric i se prelinse repede pe faţă. Era bine hrănit şi bine îmbrăcat. Trei inele de aur, cu pietre, îi străluceau pe degete. Era, după toate sămnele, bine situat acum, şi eu, cu numele meu, îi deşteptam vremile de mizerie, prin care, în parte, trecusem împreună.

— Tu văd că te-ai boierit, îi zic, era aproape să nu te cunosc.

— Da, am luptat mult. Trăbă multă zdroabă, ca s-ajungi ceva în lumea asta. Tu ai rămas tot pretor?

— Da.

— De cincisprezece ani?

— De cincisprezece ani.

— Și ai să mori în slujba asta?

— Așa se pare.

— Asta-i o prostie, cea mai mare prostie! Vezi tu, viața e ca o apă tulbure și groasă. Și, ca să înaintezi în ea, trăbă să înoți mereu, vârtos, trăbă să-ți pui în joc toată puterea musculară. Dacă stai pe loc, te cufunzi, te mîncă un pește, ori, în cazul cel mai bun, stai mereu la fund, fără să te mai ieie cineva în seamă. Ca să răzbați printre alții, trăbă să lupți mereu.

— Și crezi tu, i-am zis, că eu, în acești cincisprezece ani, am stat cu mâinile în sân? Crezi că n-am luptat?

— Nu, n-ai luptat! Dacă ar fi cum spui, azi n-ai fi unde ești. Ai fi departe. Ce-ai făcut tu în acești cincisprezece ani?

— Am muncit mereu. Am căutat să-mi țin slujba în rânduială, am iubit dreptatea. Cât am putut, n-am asuprit pe nime. Mi-am rezolvat actele cu acurateță. N-am călcat pe grumajii celor mici. Am fost corect în purtări.

El mă privi cu băgare de seamă, și îmi zise:

— Ce țintă urmăreai când te purtai așa cum ai spus?

— Ținta să-mi împlinesc slujba cumsecade, să fiu și să rămân un om cinstit.

— Cinstit! zise el indignat. Iată prostia ta! Cinstit! Tu ai luptat, într-adevăr, da și tactica luptei și motivul ce te-a pornit la luptă au fost greșite. Trăind în viață, adaose, poți rămânea într-adevăr cinstit. Dar atunci n-ajungi departe. Atunci poate nici nu te mai miști din locul unde te-a împlântat norocul cel dintâi... Un an, doi, am crezut și eu ca tine. Dar în curând am înțăles viața. Am privit în jurul meu și am văzut că toți aceia care nu-și bat capul cu vorba

aceea rară, cu cinstea, răzbat mereu înainte, prind slujbele cele mai bune, se ridică din treaptă în treaptă. A lor e lumea! Și își bat joc de toți, ș-o folosesc cum vor, întocmai cum un scamator face ce vrea din pălăria lui netrebnică. Am văzut că cei sinceri, cei umili tânjesc la umbră și pier, pe când mulțimea oamenilor pășește plină de sănătate, înainte. Și mi-am zis: Ce folos să fiu o viorea pe care o calcă oricine în picioare când pot s-ajung: cel puțin un spin, care tot e mai ridicat de la pământ și poate să înțepe pe dușmani? Și când mi-am pus întrebarea aceasta, am simțit în mine, deodată, un om nou, cu vreri și cu puteri noi. Am simțit în mine singurul motor care poate să te înalțe, să te ducă înainte, am simțit ambiția. *Da*, pretine, fără ambiție nu poți face nimic în lume! Și tot atunci am înțales că acest oaspe nou, ce venise să-mi cerceteze sufletul, dându-mi puteri noi, e potrivit cinstei. Am priceput că, în lume, ambiția de mult a omorât cinstea.

— Să-mi dai voie, i-am răspuns, eu cred că ambiția de multe ori ocrotește cinstea.

El surâse cu durere și mă privi cu compătimire.

— Nu de ambiția care-i paznica cinstei îți spun eu că te poate ridica la suprafață, că te poate împinge în frunte. Ambiția de care îmi spui tu e soră cu cinstea. E, poate, o parte a cinstei. Ci ambiția mea nu-i altceva decât setea nepotolită de-a apuca tuturor a înainte, pe orice cale, de-a zdrobi, fără remușcări, tot ce-ți stă în cale. Aceasta e adevărata tărie a vieții. Ambiția asta face să te vezi și să te simți, înainte de toți, pe tine, orice-ai întreprinde în viață. Te face să fii stăpân și slugă în aceeași vreme. Îți poruncește să lingusești pe cei mari, să strivești pe cei asemenea ție, să disprețuiești pe cei mici. Mai presus de toate îți va porunci să minți. Din minciună să-ți faci o haină despre care și tu să crezi că te poate scuti și de vânt, și de căldură, și de îngheț. Cu care să poți intra și în salon, și în bordei. Și să vezi, pretine, aici e farmecul vieții! E greu

puțin, până te deprinzi. Dar de-acî încolo merge ușor. Sute și mii se vor sili să-ți umble în voie, zeci de inși se vor scula de pe scaunele lor, să-ți lase locul. Ambiția îți dă o putere nemărginită, o putere hipnotică, ce lucră și asupra, la, și a altora, cu care vii în atingere. Deci eu am înaintat, sunt astăzi domn mare în urma acestei ambiții. De altfel, te-aș ruga numa să-ți deschizi bine ochii și să vezi că toți cei ce-s în slujbe mari, în posturi grase, toți cei ce-au ajuns la bogăție, sunt mari ambițioși. Sunt învingătorii lumii acesteia. La o mie nu sunt zece pe care să-i fi ridicat calitățile lor sufletești. Un vlădică, un director de bancă, un mare scriitor care să fie deplin apreciat cât trăiește, nu vei afla, fără să nu le descoperi o mare doză de ambiție. Oamenii-s orbi, frate, și trăbă să le dai ghiolduri ca să te vadă. În lumea asta, ca să ajungi ceva, trăbă nesmintit să te îmbulzești. Iată vorba cea mai potrivită. Eu am cunoscut un popă detreabă, care ne da mai multora să înțălegem că va ajunge vlădică. Și eu nu m-aș mira să-l văd într-o zi cu mitra pe cap. Numa să se îmbulzească zdravăn.

Simțeam cum îmi crește dușmănia în suflet față de această brută grasă și umflată, care își bătea astfel joc de tot ce-i mai de preț în lumea asta. Și mă gândeam: într-adevăr, sunt mulți în lume ca el, dar, toți laolaltă, să-i aduni și să-i pui într-o cumpănă, n-ar trage cât un om cinstit. Vor ajunge ei în frunte, în lumea asta, da nu cred să nu fie clipe când, apreciindu-și singuri valoarea morală, să nu se îngrețoseze de ei înșiși.

— Eu nu voi putea umbla vreodată pe drumul bătut de tine, i-am zis. Și nici nu vreau.

— Atunci să știi că mori în slujba ce-o ai acum. Da totuși aș dori să știu pentru ce nu vrei.

— Pentru că nu vreau să-mi fie scârbă de mine însumi. Ar fi pentru mine cea mai mare nenorocire.

El răsă cu hohot, și, aprinzându-și țigara, se urcă într-un cupeu de clasa întâi. De pe trepte îmi spuse:

— Nu scârbă! Dimpotrivă! Vei fi foarte mulțămît cu tine însuși.

Chipul acestui om nu-mi mai iese din minte, pretine. Și de câte ori văd pe cineva că se îmbulzește, îl văd mereu pe omul acela.

19 11

VÂNĂTORUL POPULARITĂȚII

Îl poți întâlni la tot pasul – pe stradă, în birt, în cafenea.

Pe stradă nu merge niciodată singur. Are totdeauna un satelit lângă sine. De ce? Ca să poată continua o discuție începută nici el nu mai știe când și despre ce și pe care o va duce neisprăvită în mormânt. Dar asta nu are nicio importanță. Pentru el important e să discute. Să discute cu glas înalt, pe care-l va înălța și mai mult când va băga de seamă că se-ntâlnește cu un om la opinia căruia, în ascuns, ține foarte mult. Dacă se-ntâmplă ca nenorocitul satelit să aibă cuvântul tocmai când se apropie un asemenea om, vânătorul popularității îi suprimă numaidecât glasul, ascuțindu-și-l pe-al său cât poate mai mult. Când trece pe lângă o persoană cu nume cunoscut, se silește să arunce, întotdeauna, o vorbă mare, un termen ales, ori dacă, din nenorocire nu-i vine în minte un astfel de termen, se mărginește să spuie cât poate de tare: «Asta-i o chestie capitală!»

Vânătorul popularității are același fin simț de observație și când trece pe lângă vreo cucoană al cărei spirit îl neliniștește.

El, la un moment dat, se oprește unde e circulația mai mare, își privește cu superioritate satelitul, care trebuie să se oprească și el, și spune tare vorbe atât de umflate, încât ar trebui să se spargă numaidecât, ca niște baloane.

Vânătorul popularității e plin de gesturi. Mâinile lui par puse pe sârmă, mușchii feței par niște vietăți, niște

lipitori ascunse sub piele. El nu vorbește numai cu glasul, ci și cu gesturile toate. Numai asupra ochilor n-are putere vânătorul popularității. Aceia, mai mult de trei faze, - încruntați (mai ades), obraznici și șterși, - nu cunosc. Viața, însă, niciodată n-au ochii lui.

Pe stradă, dacă bagă de seamă că cineva se interesează de discuția pe care-o poartă, își iuțește sau își încetinează pașii, după cum respectivul e înainte ori în urma lui. Atunci sunt clipele cele mai grele pentru bietul satelit! îl poartă ceasuri întregi pe drum.

Înainte de a-și părăsi odaia, vânătorul popularității se cercetează amănunțit în oglindă. Și, după ce-a ieșit, nu-și uită impresia ce și-a lăsat-o sieși privindu-se; așteaptă s-o vadă pe fețele și în ochii tuturor trecătorilor. În focul discuției celei mai aprinse, nu-și uită să caute efectul pe care-l face apariția lui.

Însă apa în care trăiește el cu adevărat e birtul, sau cafeneaua. Aici nu-i mișcarea aceea nebună de pe uliți. Aici oamenii stau la masă, sorb câte ceva, fumează. Aici cei mai apropiați îi pot auzi tot cuvîntul. De se-ntâmplă să se nimerească singur, scrie totdeauna ceva în carnet. Nu-și face simple notițe, ci din toată musculatura feței se vede că înseamnă ceva nepieritor. Orele lui de singurătate la masă sunt ore de gimnastică pentru musculatura feței.

Vânătorul popularității se îngrașă cu un kilogram când citește despre el o laudă în gazetă și slăbește cu zece când se-ntâmplă să citească o hulă. Dorința lui supremă, fericirea lui veșnică ar fi dacă gazetele i-ar aduce laude zilnice. Atât e de plin, de îmbătat de numele lui, încât nu deschide o dată gazeta să nu tresară, gândindu-se veșnic că va fi vorba de dânsul.

Vânătorul popularității poate merge în nebunia asta așa de departe, încât să i se pară că toți oamenii nu fac altceva decât să-i șoptească numele.

La vreun banchet, în seria toastelor, el știe s-aleagă

totdeauna momentul cel mai potrivit, și, decât să-l scape, mai bine își taie o mână.

La adunări, la întruniri, vânătorul popularității, din cât poate, merge în frunte sau în primele șiruri. Prin orice înghesuială el răzbește înainte, și, decât să nu răzbească sapuce pe podium, mai bine își scoate un ochi. E un neîntrecut orator de fraze goale, dar spuse cu duioșie și frumos sunătoare. E cel mai însuflețit sprijinitor al ideilor vagi, al problemelor puțin stabilite. Vânătorul acesta are un idol, căruia îi închină întreaga oratorie: generalitățile. Și alt idol, căruia îi închină viața: publicul. În focul vorbirii, să fie convins că-și mărește prin aceasta popularitatea, ar sări de la tribună drept în cap și ar muri bucuros, în chinurile cele mai mari.

Vânătorul popularității e un prieten primejdios. De tentâlnești cu el zilnic, foarte ușor se poate întâmpla să ți se zăpăcească mintea și să calci pe urmele lui. Apoi, tot ce observă că ți-ar putea folosi ție, popularității tale cearcă să-ți fure, și, dacă nu poate fura, te părăsește. Să aibă numai o umbră de bănuială că i-ai putea întuneca aureola, ți se face cel mai neîmpăcat dușman.

Vânătorii popularității sunt nebuni de legat.

19 11

JUDECĂTORUL SUPREM

Să nu-l cauți în șirurile noastre, în societatea noastră, că nu-i de pe la noi. Noi suntem, cu toții, fiecare, «cel mai umilit», «cel mai neînsemnat», «cel mai mic între cei mici». Noi încă nu știm «să ne luăm aere», suntem, cu toții, «modești». Dar prin alte meleaguri a răsărit, se vede, de mult, sămânța Judecătorului Suprem. El pășește ca un zeu printre oameni. Te uimește printr-un gest, te turtește cu pieptu-i larg, de-i răsări în cale, te fulgeră cu ochii, cu mânia, cu disprețul, cu însuflețirea sa. Te asurzește cu tunetul glasului său. I se pare lui c-ar fi căzut din cer spre mântuirea neamului.

Judecătorul Suprem, în chestiile politice ori sociale ale unui neam, se simte alfa și omega. El e totul. Fără de dânsul nici neam, nici chestiuni nu există. Iar neamul există dacă vrea el și așa cum îl vrea. În personalitatea, - ori poate chiar în persoana lui, - e înmagazinat trecutul și viitorul, ca astfel poporul să i se poată închina ca la o icoană făcătoare de minuni.

De Judecătorul Suprem nu cerca să te apropii! Zeu fiind, prăpăstiile ce te despart de el sunt imense, și primejdia de a-ți rupe capul te pândește în fiecă clipă... Să-ți fie destul dacă-l poți zări din depărtare. Mai ales dacă ești din șirurile muritorilor de rând. Să-i privești chipul plin, strălucitor, - dacă zeul e în voie bună, după prânzu-i stropit cu nectar; să-i admiri zâmbetul larg, superior, plin de bunăvoință. Dar să te cutremuri de greutatea furtunii ce se desprinde de pe fața lui întunecată și din ochii-i tulburi, - dacă e rău dispus. Iar dacă știe că i te-nchini întru toate și că ești dintre muritorii de rând, cutează, fericitule, și te apropie de zeu. Privirile ochilor lui te vor încălzi ca un soare, zâmbetul lui îți va trece până-n adâncul sufletului, luminându-ți-l. Când îți va întinde dreapta, să știi că ți-a dăruit fericirea supremă. Ridică-te, atunci, cât poți, în vârful degetelor, să vadă lumea cu cine vorbești, să te invidieze și să-ți însemne numele în șirul bărbaților mari ai neamului. Fii sigur: cât va vorbi cu tine, Judecătorul Suprem va căuta mai mult la mulțime, să vadă câți ochi sunt ațintiți asupra voastră. Nu va uita niciodată că ți-a dăruit această fericire.

Oricât te-i bizui pe tine, chiar de-i ești prieten, nu cuteza să-l contrazici. În omul acesta totul e sfânt, sau cel puțin consacrat - idee, gând, vorbă, simțământ, vederi politice, sociale ori culturale. E un zeu! N-ai știut? Nu cerca să afli, dacă vrei să nu-i pierzi prietenia pentru totdeauna. Un singur adevăr există: *el*. O singură judecată: *a lui*. Cum a putut înmagazina cineva atâta potop de

infailibilitate?... te vei întreba. Dar în fața Judecătorului Suprem e bine să nu te-ntrebi nimic. Ci să admiri.

Să-l admiri pe el, cum strălucește, ca un soare, de conștiința superiorității și-a infailibilității sale. Cum se delectează, simțind că fiecare vorbă pe care-o spune are o însemnătate capitală, simțind că e centrul magnetic al atâtor priviri. Și să te admiri pe tine însuși, și lumea, care, uimită ca și tine, adoră icoana lui.

Judecătorul Suprem e omul cel mai sigur de sine și de tot ce face. Dacă ai cutezat o singură dată să ai alte idei și alte convingeri decât ale lui, ești nenorocit pentru totdeauna. Chiar de i-ai fost prieten, chiar de-ai băut cu el la o masă, nu-ți mai rămâne nicio scăpare. Trebuie să te retragi și să mori în întuneric, ca un nemernic. Vei mai cerca tu, sărmane fiu al morții, să ieși din bârlogul tău, să te arăți între oameni, ba chiar să te apropii de Judecătorul Suprem. Dar o singură privire peste umăr, ori împungace, a zeului, te va ucide pe loc și definitiv, ca și când ai fi fost străpuns într-o clipă de sute de pumnale. Cel puțin așa de puternică își crede Judecătorul Suprem uitătura sa de dispreț. Și chiar de vei fi mai modest și nu vei cerca să te apropii de el, ci vei ieși amestecat între oameni, gâdele tău te va alege cu ochii și va griji să-i cadă privirea ucigașă asupra ta.

Judecătorul Suprem se simte bine numai în cercurile înalte. Poporului îi vorbește învăluit în aere de protector, ca și cum din el s-ar fi născut toți și toate.

Acest tip de zeu modern crede că-i sunt spionate toate mișcărilor, toate cuvintele. E mândru și respingător în aceeași vreme.

Și, - băgați de seamă, - după ce lumea a început să-i deie importanță, fără să știe de ce, numaidecât se ridică și nevasta și copiii Judecătorului Suprem și te privesc, deodată, și ei, din înălțimi ametoitoare. A! E un deliciu să-i observi! La întruniri politice, la festivități, peste tot unde-i

lume mai multă, consoarta Judecătorului Suprem apare totdeauna într-o haină pompoasă, cu fața deosebit de radioasă. Un zâmbet încântător îi joacă mereu pe buzele trandafirii, înclină din cap la dreapta, la stânga, fără să privească și fără să recunoască pe nimeni. În schimb, pe dansa lumea-ntreagă trebuie s-o cunoască. Ea simte că privirile tuturor o urmăresc, de aceea obrajii i se-aprind de plăcere și ochii-i strălucesc fosforescenți. Inima ei ar dori să ție veșnic această strecurare prin mulțime, ce i se pare un drum triumfal. Și, oricât de mare-ar fi îmbulzeala, ea răzbește mereu înainte, tot mai nainte, zâmbind fermecător și salutând abstract. Și odată ajunsă-n frunte, începe flirtul. Întâi intră în acțiune, jucându-și rolurile multiple, ochii. Priviri semețe, galeșe, dulci, aspre, maiestuoase; închiderea extatică, pe jumătate, a pleoapelor... Doamne, ce teatru! apoi surâsuri, înclinări din cap, așezarea unei cute la rochie, - ca să se poată vedea mai bine inelele, brațele, brățările, aurul. Se poate spune că vaza de care se bucură Judecătorul Suprem, soția lui o gustă, o simte însutit.

Și poate, în măsură și mai mare, o gustă copiii Judecătorului Suprem. Pentru că ei au o ambiție mai mult decât părinții: s-ajungă odată și-odată mai mult decât tata.

Dacă ne-am întreba cum se nasc, pe alte plaiuri, aceste tipuri de Judecători Supremi, care cred că-s osia lumii întregi, n-am prea ști ce să răspundem. Cel mult am spune că-i o boală socială născută din judecata superficială a oamenilor și din concursul nenorocit al împrejurărilor. Am spune că unui popor din sânul căruia răsar astfel de tipuri îi lipsește simțul critic.

Societatea noastră, însă, - har Domnului! - e scutită până acum de astfel de tipuri. Noi suntem modești și nu ne îmbulzim. La noi oricine-și poate spune liber părerile. Noi respectăm ideile și convingerile semenilor noștri. Le lăsăm să trăiască - care sunt vrednice de trăit. Credem, până azi,

că fiecare om are un cap și o judecată. Și să ne ferească Dumnezeu de vremurile când ar fi să avem unul ori mai mulți Judecători Supremi! Pentru că aceștia nu sunt altceva decât oameni de ceară, și, puși pe scenă, nu ne-ar oferi decât momente de care să ne plecăm, rușinați, fruntea.

19 11

CUPRINS

5 Marie

13 Pâra

18 Bunica Iova

27 Între miei

32 Doamna Cătălină

42 O floare sălbatică

51 Costinaș

59 Moșul

63 Ghiutu

72 Fefelega

83 Luminița

92 Vârvoara

100 Bădicul Pătruț

108 Întârziatul

115 Lina

120 Vâlva-băilor

ISO Lupul

1S6 Miluc 142 Prăginel

147 Teleguț

153 Comoara

166 Gheorghiuț

172 Iarnă grea

178 O poveste din sat

189 Ursitul

198 Copilul Chivei

206 O întâmplare

215 Nica

222 Valea-Dracului
237 Fișpanul
245 La o nuntă
251 Sănduța
259 Angheluș
269 Frăsinica
231 Duhul-băilor
290 Lada
299 Melentea
310 Vecinul nostru Hudri
319 Gura satului
326 Neguri
332 La moartea dănciucului
338 Răzbunarea
347 Morarul
355 Străinul
362 Săracul Toni
369 Adieri
376 Vedenii
382 Lătureanul
391 A patra
397 Oana-precupeața
403 Coman Petra
416 În drum spre băi
426 Om răătăcitor
433 Doi prieteni
440 Invulnerabilul
446 Vecina 453 Om năcăjit
458 Revărsare
464 O patimă
469 Superstiție
474 Vecini
479 Cersitorul
484 Marin
496 Năcaz

501 Vizitele lui nenea Iancu
510 Domnișoara Lăurica
516 învățăminte
521 Vânătorul popularității
525 Judecătorul Suprem

Redactor responsabil: PIENESCU G. Tehnoredactor:
CANTEMIR MINA

*Dat la cules 05.07.1962. Bun de tipar 30.10.1962.
Apărut 1962. Tiraj 12.195 ex. 111 legate. Hârtie velinii
mată de 65 g/m. Format 540 X 840/16. Coli editoriale 20,
49. Coli tipar 33, 5. A. nr. 0269/1962. C.Z. pentru
bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R-O.*

Tiparul executat sub comanda nr. 20.731 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piața Scânteii, nr. 1,
București - R.P.R.